

Evangelia după Ioan

explicată

266.1.07
0845/498

de

BIBLIANT. EVANGHELIA ROM.

Dr. Iuliu Olariu

Născut la ~~20 Februarie 1859~~ ^{20 Iulie 1860} în Comuna
Maidan Comitatul Caras-Severin. Mort la
23 Noiembrie 1920 în Caransebeș. —
6 Decembrie

Biografia mea pe larg în opus „Evangelia după
Matei, Marcu și Luca, a se vedea nr. 685 al bibliotecii me-

E.E.

Caransebeș

Editura autorului — Tipografia diecezană

1897

930/E

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

Cota

271218

Inventar

706144

Biblioteca Centrală Universitară

Cota 11 271218
Inventar 706144

Peștera Sfântului Ion

Autoritățile italiene din insulele Dodecanezului au luat în primire o mănăstire din insula Patmos, care aparținea până acum patriarhatului din Constantinopole. Mănăstirea e proprietara unei peșteri de un interes covârșitor; în ea a scris Apocalipsul Sf. Ion Evanghelistul. Mănăstirea mai posedă și un însemnat număr de manuscrise bisericești de o foarte mare valoare.

Universul 4/110 S. 1
26. Aprilie 1934

Prefață

Istoria Mântuitorului o cunoaștem din cele patru scrieri ale învățăceilor lui. Sinopticii ne-o împărtășesc mai vârtos din punctul de vedere omenesc, iar „marele vestitor Ioan, care petrece în regiunile cerești“, ne înfățișează pe Mântuitorul după dumnezeire.

Metodul urmat la evangeliile după Matei, Marcu și Luca, apoi izvoarele consultate acolo, sunt și aci. Uniformitate există în aceste două manuale, deși împrejurările m'au silit să mă abat dela intențiunea din prefața vol. I. al manualului exigetic.

Sper, că evangelistul va fi întimpinat cu aceeaș bunăvoință ca sinopticii.

Caransebeș, la 14. Septemvre 1897.

Autorul

Întroducere

1. *Autorul.*¹⁾ Evangelia a 4. este opul apostolului Ioan. El era fratele lui Iacob celui bătrân, fiul lui Zebedei și al Salomei, iar patria lui este Galilea, probabil Betsaida. În tinerețe fusese pescar împreună cu fratele său, mai apoi devine învățacelul Botezătorului și în urmă al lui Isus (cf. Mt. 4, 18 sq. Lc. 5, 10 sq.) Între învățăceii Domnului el poartă numele „învățacelul, pe care iubea Domnul“, pentru afecțiunea ce avea acesta cătră el, din care pricină la cina cea de taină șede în apropierea lui, iar pe cruce îi încredințează pe mamă sa. După înălțarea Mântuitorului, Ioan lucră mult în Ierusalim cu Petru; amândoi merg la Samaria spre a împărtăși credincioșilor pe Spiritul sânt. Când vine Paul ântăia oară la Ierusalim, după convertire, nu-l află aci; dar îl întâlnește altă dată și-l numără între „stâlpii bisericii“ (Gal. 2, 9). Nu știm când a părăsit Ioan Ierusalimul și unde a mers. Tradiția bisericii afirmă, că el a lucrat mult în Azia mică, ce s'a putut întâmpla numai după ce Paul părăsise aceste ținuturi. După un exil pe inzula Patmos apostolul moare sub împăratul Traian în vârsta de cam 100 de ani.

2. *Scopul* evangheliei îl spune autorul: „Acestea s'au scris ca să credeți că Isus e Mesia, fiul lui Dzeu, și crezând întrênsul să aveți vieată în numele lui“ (20, 31).

Alt scop este a combate pe învățăceii Botezătorului care credeau că acesta e Mesia, nu Isus; pe docheți, rătăcirile gnostice și a completa istoria sinopticilor.

3. *Caracterul* scrierii prezente îl dă foarte nimerit *Clement Alexandrianul* care zice că evangelia e *spirituală*.

4. *Cititorii* sunt creștinii din Efez și jur.

¹⁾ La cele următoare vezi Întroducere etc. pag. 177 sq.

5. *Timpul compunerii* este după risipirea Ierusalimului, între anii 80—90 d. Cr.

6. *Locul compunerii*. Evangelia s'a scris afară de Palestina, iar Ioan petrece timpul din urmă al vieții sale mai vârtos în Efez. Unele Msse au postscriptul „S'a scris grecește în Efez, 30 de ani după înălțarea Dluî, sub împăratul Domițian“.

7. *Autenticitatea* se dovedește eu mărturii esterne și interne. La cele dintâi se numără *Ignatie, Policarp, Diognet, Papia, Policrat, Teofil, Canonul muratoric, Irineu* etc. Ereticii încă cunosc evangelia: *Omiliile clementine, Ofiții, Basilide, Valentin, Valentinienii, Heracleon, Ptolomeu, Teodot, Marcion, Tatian* etc.

Dovezile interne sunt că cuprinsul evangheliei nu contrazice altor relatări din veacul I. creștinesc.

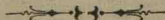
Numai *Alogii*, din motive dogmatice, lapădă evangelia atribuind-o lui Cerint (contemporan al evangelistului).

8. *Întregitatea*. Unii critici consideră pericopa 7, 53—8, 11 de neautentică, iar din mărturiile existente nu putem ajunge la rezultat pozitiv. Acest pasagi nu se află în cele mai vechi și mai însemnate manuscrise (A. B. C. L. T. X. A. ~~8.~~), între cari unele sunt defectuoase, altele au loc gol (L. A), asterisc sau obel; altele, în urmă, îl au (D. F. G. H. K. M. U.); lipsește în traducerea *siriană, coptică, armeană și gotică*, se află însă în cea *arabă, perzască, etiopiană, Itala și Vulgata. Tertulian, Origen, Ciprian, Apolinarie, Crizostom, Teodor de Mopsvestia, Ciril Ierusalimeanul, Teofilact* nu au pericopa, *Zigaben* o explică, dar adaogă că lipsește în cele mai bune Msse; o cunosc *Constituțiunile apostolești, Ambrozie, Ieronim, Augustin* etc.

S'au adus și motive interne, dar considerând că pericopa o au Msse foarte vechi; poartă caracterul originalității nefiind alcătuită după alte modele: autenticitatea acestor versuri nu poate fi trasă la îndoială.

Autenticitatea cap. 21 a fost atacată mai întâiu de *Grotius*, zicând că s'a adaus de un bătrân din Efez (poate presbiterul Ioan). Acest capitol însă se află în toate Mssele și traducerile, iar motivele interne ne arată că cap. s'a adaus de autor spre a completa istoria lui Petru, a pre-

veni credinții false despre persoana sa, iar stilul și caracterul acestui adaus samănă deplin părții premergătoare a evangheliei. Cel mult ce se poate concede e că v. 24 e adaus de unul din cititorii dintâi ai evangheliei (vezi cap. 21).

PARTEA ÎNTÂIA.

Lucrarea publică a lui Isus 1, 1—12, 50.

I. Isus, Fiul lui Dzeu și lumea, c. 1—4.

§. 1. Prologul, 1, 1—18.

Programul evangheliei a patra e prologul. Precum la Mt. și Lc. genealogiile ne lămuresc asupra persoanei care este obiectul istoriei evanghelice: așa prologul în evanghelia a 4. ne orientează asupra persoanei lui Isus Cristos, asupra punctului de vedere, din care se espune istoria lui. În Isus Cristos s'aŭ realizat profetiile T. V. și conducerea dzească în lumea veche; el închee istoria veche și teocrația evreească; el e ultima și deplina descoperire a lui Dzeu, și întrece toată descoperirea de mai nainte. Așadar prologul înfățișează religiunea creștină ca încheierea istoriei religiunii; descrie sublimitatea ei, în urmă accentuă însemnătatea ei pentru viața credincioșilor. Persoana istorică a lui Isus Cristos însă este pentru evangelist și credincioși obiectul credinței, acesta e urzitorul vieții vecinice.

Ioan începe espunerea sa cu existența pretemporană a lui Logos lăsând să vedem, din veci, mersul opului de mântuire. Această existență vecinică a lui Logos la Dzeu e introducere, voind să arate prin contrastul între Dzeu, lume și om, vecinicie și timp, nemărginita iubire și bunătate a lui Dzeu. Bunătatea și iubirea lui Dzeu sunt motivul pentru care el a creat lumea, mila lui e motivul mântuirii. Înainte de întrupare Fiul lui Dzeu a avut mărire la Dzeu; aceeaș mărire e ținta lucrării mântuitoare. Mărirea aceea însă a trebuit să se descopere pentruca și alte ființi să o esperieze; iar această esperiență s'a îm-

*Subst
mial =
= a 4a
te a b
terrie*

părțedit oamenilor prin grație și adevăr, deoarece scopul descoperirii primitive s'ar alterase de om.

Cuprinsul prologului s'ar împarte în 3 părți: a) v. 1—5; b) v. 6—13 și c) v. 14—18.

În partea întâia s'ar arată că Cristos, descoperirea personală a lui Dzeu, e vecinic, de o ființă cu Dzeu, a creat universul; a fost vieța și lumina lumii care nu l-a primit. Partea a doua înfățișează pe Cristos ca lumina care a venit în lume, aceasta însă nu l-a primit, deși Botezătorul mărturisise de el; care l-au primit au devenit fiii lui Dzeu. În urmă s'ar espune că Logos cel vecinic etc. a intrat în deplină comuniune cu oamenii, s'a întrupat, a petrecut în mijlocul lor.

Espunerea prologului e simplă, aleasă, precisă. Aci avem propoziții scurte, înșirate una lângă alta cu *καί* (și) ori fără acesta (asindetic); iar scopul autorului e a ne arăta adâncimea tainei în Dzeu și opera necuprinsă a iubirii dzeestii în întrupare și mântuire. Ici-colo stilul prologului consună cu istorisirea lapidară din istoria creării, totuș prologul, pentru simplitatea espresiunii și majestatea ideii, rămâne cea mai importantă parte a evangheliei. În literatura omenirii, sântă și profană, nu aflăm o espunere așa scurtă și simplă a celor mai mari taine. Momentele principale ale prologului s'ar pot asemăna, încâtva, cu unele locuri din psalmi și Proverbe, îndeosebi cu unele cârti apocrife (Ps. 2. 44. 109. Prov. 8. Isus Sirah 24 și c. Înțelepciunii 7. 8.)

Numai Ioan, între autorii T. N., numește *Logos*¹⁾ a doua persoană din s. Treime. S'ar naște întrebarea, de unde a împrumutat el espresiunea și ideea, respective de unde o cunosc cititorii, deoarece nu s'ar adaoga nicio explicare?

Ὁ λόγος însemnează *ratio* și *oratio*. În T. N. înțelesul întâiului îl are numai ca *rationem reddere* (*Λόγον διδόναι* = a

¹⁾ *Ὁ λόγος* nu e *ὁ λέγων* = celce vorbește, deoarece gramatica permite numai înțelesul pasiv; dar nici *ὁ λεγόμενος* = *επαγγελλόμενος* (cel promis).

da seamă cf. Rom. 14, 12 etc.), a socoti ceva (*Α. ποι-εῖσθαι, ἔχειν τινος* — Acta 20, 24), când exprimă raport sau dare de seamă (Evr. 4, 13 *πρὸς ὃν ἡμῖν ἔ ῥόγος*), în urmă în înțelesul *causa* (*τῖνι λόγῳ cur* Acta 10, 29). Înțelesul *rațiune* cuvântul nu-l are în T. N., dar s'a păstrat ca adjectiv Rom. 12, 1; 1. Petru 2, 2 — *λογικός*.

Ὁ λόγος derivă dela *λέγω, colligo*, e deci o *collectio*, fie ca îmbinare de sunete într'un cuvânt sau de cuvinte într'o zicere, care în înțeles colectiv se numește „cuvânt“.¹⁾ Cuvântul se poate lua dupăcum iese dela Dzeu sau dupăcum e primit ori însușit de oameni. De aceea în T. N. se vorbește de *cuvântul lui Dzeu* (Mc. 7, 13. Rom. 9, 6; 1. Tes. 2, 13; 2. Petru 3, 5. 7), *cuvânt* (fără lui Dzeu — Rom. 9, 28. 13, 9. Gal. 5, 14 cf. Io. 15, 25; 1. Cor. 15, 54); în urmă evangelia se numește astfel (Mc. 2, 2. 4, 14. Lc. 1, 2. Acta 11, 19. Gal. 6, 6. Filip. 1, 14). Scrierile lui Ioan nu întrebunțează astfel *λόγος*, dar ele ne dau cheia a putea se explicăm *Logos*-ul prologului²⁾. *Crisostom, Zigaben, Teofilact* etc. se provoacă la 1. Io. 1, 1, iar exigeți mai noi și la Apoc. 19, 13.

Maî clar în privința aceasta e T. V. Aci se amintese *Cuvântul lui Dzeu și Înțelepciunea lui Dzeu*: Dzeu crează lumea cu cuvântul. Dar din esunerea Genezei rezultă că aci nu poate fi vorba de învățătura despre *Logos*, deși nu se poate nega că avu oarecare influență la desvoltarea ei. Talmudul numește 10 cuvinte dzeesti, prin cari s'aũ creat lumea. În Ps. 33, 6. 9 e maî mult aluziune la Geneza decât personificare. Aceeaș are valoare și pentru Is. 55, 10 sq. Ca personificare se poate lua Ps. 107, 20. 147, 15 unde e vorba de trimiterea cuvântului pe pământ; dar atribuindu-se însușiri dzeesti nu se poate întrebunța în învățătura despre *Logos* (Ps. 33, 4. 119, 105. Is. 40, 8).

Între locurile T. V. cari vorbesc de *înțelepciune* trebuie eliminat Iob 28, 12 sq., pentrucă *înțelepciunea* se descrie

¹⁾ În T. V. totalitatea legilor sau poruncilor se numește *lege, poruncă*, cuvintele lui Dzeu: *cuvânt*.

²⁾ 1. Io. 5, 7 — deși e raportare personală a lui *Logos* — nu se poate olosi pentrucă e controversată autenticitatea, abia de pela an 484 se pot aduce mărturii pentru acest loc.

aci ca însușire dzească. Temelia învățăturii despre înțelepciune se consideră, cu drept, Prov. 8, 22 sq. Personificarea aci se apropie de ipostas: înțelepciunea s'a întemeiat de Dzeu ca început (a fost produsă și așezată), a saltat înaintea lui Dzeu și s'a veselit de copiii oamenilor. Acest loc, vedem, că din vechime se rapoartă la Logos care există lângă Dzeu ca persoană deosebită. Progres vădit însă aflăm numai pe terenul iudeo-alexandrian. Cartea înțelepciunii (7, 22—30) pătrunde mai adânc și independent noțiunea înțelepciunii și o tratează ca persoană.¹⁾ Aci întimpinăm mai întâiu expresiunea *λόγος* (9, 1. 18, 15 sq.); cuvântul atotputernic al lui Dzeu înlocuște *înțelepciunea* ca mijlocitoare a lui Dzeu în afară.

Dar nici din această înțelepciune dzească nu putem trece la *logos*-ul lui Ioan, fiindcă lipsește baza formală. Expresiunea *cuvânt* poate fi mai conformă, dar nu se poate explica de ce Ioan n'a rămas la expresiunea constantă a cărților înțelepciunii. Aș ales și întrebunțează aceste cărți expresiunea ca se poată trece dela înțelepciunea înăscută creaturii la înțelepciunea substanțială, izvorul și prototipul ei? Probabil este că atunci exista o mijlocire între aceste două, pe care Ioan a întrebunțat-o.

Dupăce T. N., T. V. și cărțile apocrifă nu ne lămuirese originea învățăturii lui Ioan despre *logos*, în timpurile mai noi s'au făcut mai multe ipoteze.²⁾

1. Evangelistul, zic unii, a împrumutat din filozofia alexandriană a lui Filo³⁾ — poate în Efez prin mijlocirea lui Apolo care era din Alexandria (Acta 18, 24).

Heraclit deosebește materia ca Dzeu de *voûs* (*λόγος*) care o ordonează și organizează. După *Anaxagora voûs* e izvorul ordonei, a vieții etc. și spiritul regulator al lumii. *Plato* numește *voûs* sau *λόγος* formatorul lumii, în inteligența dzească, și din ordinea lumii deduce că există

¹⁾ Influența grecească nu se poate nega, dar baza e T. V., din care înțelepciunea își are originea și neaternarea.

²⁾ Literatura e foarte bogată. Cele mai însemnate opuri sunt: *Schäffer*, *Quaestiones philonianaë*, 1829. *Grossmann*, *Quaestiones philon* 1829. *Dähne*, *Gesch. Darstell. der jüd. alex. Relig. Philos.* 1834. *Steinhart*, *Philo*; *Hölemann*, *de ev. Ioann. introitu introitus geneseos augustiore effigie* 1855. *Heinze*, *Die Lehre des Logos in der griech. Philosophie*, 1872, etc.

³⁾ A trăit dela 25 n. d. Cr. până pela 50 d. Cr.

„suflet regesc“ în Dzeu. *Stoicii*¹⁾ iaă *λόγος* în înțeles pan-teistic-materialistic ca putere lucrătoare și trainică în materie (*λόγοι, λόγοι, λόγοι σπερματικοί*) *Filo* încearcă a combina aceste doctrine cu ideile T. V. spre a dovedi că acesta conține ideile filozofiei păgâne. Spre acest scop se folosește el de alegorie. Cu toate acestea sistemul lui are multe inconsecvențe, șovăiri și contradicții. De sine înțeles este că acestea trebuie să se afe și în învățătura lui despre Logos. La crearea lumii Dzeu, care e cu totul deosebit de lume, se folosi de puterile necorporale sau ideii cari sunt împrejurul lui ca spirite slujitoare. *Logos* e puterea cea mai înaltă și suma lor, o ființă independentă, care e rațiunea activă dzească (filozofia stoică). El e *Λόγος τομεύς* care, desvoltând contrastul în vecinica materie (*ἕλη*), a produs lucrurile (Eraclit), este ideea ideilor (*ιδέα ιδέων, ἀρχέτυπος ιδέα* — Plato). Din Biblie a împrumutat *Filo* numirile *λόγος πρεσβευτής, ἄγγελος, πρωτόγονος θεοῦ, ἄγγελος πρεσβύτατος*. Față de lume *Logos* e prototipul tuturor creaturilor, planul după care s'a zidit lumea, prototipul omului. El mijlocește între Dzeu și oameni, îi luminează și hrănește (ca mana). De aceea s'a și arătat în teofanii și se numește al doilea Dzeu. La început era el cuvânt imanent (*λόγος ἐνδιάθετος*), dar a fost scos la

¹⁾ Necesari e a cunoaște ceva mai aproape sistemul acestora, pentru că aci *Logos* are rol important. Materialismul lor teleologic deosebește cele materiale „pasive“ (apa, pământ) de cele „active“ — noțiunea independentă și materială din lucruri, *λόγος*, care e *πνεῦμα* în înțeles material (aer fin plin de foc). Acest *πνεῦμα* se a ă în întreaga materie, deci există mai mulți *λόγος* (noțiuni generice) în materie, și deoarece lucrurile se nase din sēmēntă, de aceea acești *λόγοι* sunt *σπερματικοί*. Întreaga lume e un organism mare, plin și născut de aer, care e dzeirea și sufletul lumii. Așa există și un *λόγος* universal care conține toți *λόγοι*, noțiunile generice cari sunt materiale și active. În *logos* se imbină, la Stoici, momentele celor materiale și noționale. Acest *λόγος* suprem e lege, necesitate, după care toate se întâmplă; iar în cele religioase providență (*πρόνοια*), înțelepciunea absolută, în care se absorb toate imperfecțiunile în armonia universală a lumii. Și omul are *λόγος* — un *πνεῦμα* material *spiritus divinus*: aer (suflare de foc) și noțiune sau rațiune lucrătoare — după analogia lui *λόγος* din lume. Datorința omului este a vieții după acest *λόγος*, care e imanent intrînsul (*λόγος ἐνδιάθετος*), dar devine *λόγος προφορικός* când se manifestă în cuvânt.

crearea lumii (*λόγος προφορικός*): devine mijlocitor personal.

De remarcat este însă că teologia Iudeilor palestineni și filozofia greco-alexandriană se deosebesc esențial de învățătura lui Ioan despre *Logos*. În acelea nu aflăm ideea despre întrupare și despre moartea de jertfă. Teologia se apropie de Ioan în învățătura despre creare.

Ioan în loc să zică „cuvântul-lui Dzeu“ vorbește de „cuvânt“. Întrebuințarea expresiunii se explică mai bine din cultura generală filozofică de atunci, care a făcut-o cunoscută Filo în ținuturile locuite de Evrei. Deci nu se poate nega o atingere a învățăturii lui Ioan despre Logos cu aceste sisteme filozofice, cu atât mai vârtos nu, căci nici în T. V., în targumuri, nici în învățătura Domnului nu întimpinăm noțiunea lui Logos. Ce era cunoscut în filozofia poporală de atunci, ce poate a întrebuințat și Ioan în învățământul oral, să nu fie întrebuințat el în scris?

Această asemănare în expresiune (*logos*) a filozofiei filoniane (și panteistice) cu Ioan e numai esterioră și are analogie în alte idei fără a se putea zice că s'au împrumutat reciproc.¹⁾ *Logos*, după Ioan, e descoperirea *ad intra* a lui Dzeu (analogie: cuvântul omului înainte și după pronunțare). În acest cuvânt Dzeu grăi și grăește din veci ființa sa, se privește pe sine și lucrurile sale. De aceea *Logos* e și principiul descoperirii lui Dzeu în afară. După Ioan — în opunere cu filozofia de atunci — *Logos e vecinic, egal cu Dzeu, personal, stă în legătură cu mântuirea neamului omenesc, Mesia e Logos cel întrupat*.

2. Dela *Maldonat* înainte mulți se provoacă la *cuvântul lui Dzeu*, care îl au parafrastii T. V., îndeosebi *Onkelos* și *Ionatan ben Uziel*, însemnând activitatea în afară a lui Dzeu.²⁾ *Memra* apără oamenii (Gen. 7, 16. 21, 20. Is. 59, 17); aceștia îi cer ajutorul (Jud. 1, 1. 10, 5. 20,

¹⁾ Universalismul creștinismului, ideea despre omenire și împărăția lui Dzeu se întâlnesc cu cele din filozofia stoică — deși ea le consideră abstracțiuni, noțiuni formale. Nu mai puțin există atingere între apostolul Paul și filozoful Seneca pe terenul antropologie și etic.

²⁾ După unii aceste targumuri s'au compus în sec. 1. al erei creștine, alții zic că în sec. 3. ori 4., dar în tot cazul cuprinsul lor principal e adunat înainte de Mișna, care cunoaște și traduceri caldaice.

10); se chiamă martoră la jurământ (Gen. 24, 3. Is. 2, 12); încheie legături cu oamenii (Gen. 9, 12 sq. 15 sq.) Nu se poate nega că *memra* aceasta e întrebuințată adeseori numai spre a evita antropomorfizme, dar se află și în locuri unde poate însemna, spre deosebire de Dzeu, numai un ipostas dzeesc. În șechina din sânta sântelor era prezentă mărirea lui Dzeu, dar și *Cuvântul* lui Dzeu o manifestă. Targumiștii au primit cuvântul *memra* din Geneza, însă nu putem hotărî de s'a dezvoltat această învățatură de Iudeii din Palestina și a influențat asupra filozofiei alexandriane (filoniane), sau de s'a întâmplat întors.

1. La început era Cuvântul, și Cuvântul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era Cuvântul. *La început* ¹⁾ are, fără îndoială, în vedere Gen. 1, 1 și exprimă ce exista când a început să fie ceva: la începutul tuturor lucrurilor. Expresiunea nu = la început înainte de a fi pământul (Prov. 8, 23), înainte de a fi lumea (Io. 17, 5), înainte de întemeierea lumii (Io. 17, 24. Efez. 1, 4). Legând cu *era* (ἦν = există) dobândim înțelesul că *Logos* e vecinic, deoarece înainte de începutul timpului a fost vecinicie. Evangelistul se aprofundează în existența Fiului înainte de lume, despre ce însuș mărturisise (Io. 17, 5). *Și Cuvântul era* repetă subiectul numit ca se poată spune ceva nou. *La Dumnezeul* (πρός) arată raportul lui *Logos* către Dzeu; intima lui comuniune cu acesta, dar nu e întocmai egal *παρὰ τῷ Θεῷ* din 17, 5. Raportul acesta se exprimă mai bine 6, 46. 8, 38. 17, 24: Fiul nu e o putere sau acțiune a lui Dzeu, ci persoană deosebită. *Și Dumnezeul era Cuvântul*. Acum spune autorul cel mai înalt lucru despre *Logos*: e Dzeu. Topica ar trebui să fie: Cuvântul era Dzeu, pentru că *Dzeu* e predicatul și numai astfel nu e contrazicere cu *era la Dzeu*. Articolul lipsește la *Θεός*, căci altcum s'ar înțelege că *Logos*, după persoană, e identic cu Dzeu, iar așa arată deosebirea personală și unitatea ființii dzeești.

¹⁾ Valentinianii credeați că ἀρχή e un ipostas dzeesc osebit de *Logos* și Tatăl (Irineu, adv. haer. 1, 8); Origen că e înțelepciunea dzească; iar Clement Alexandrianul, Ciril, Grigorie Niseanul, Augustin iaă ἐν ἀρχῇ = principiul din care a purces *Logos*.

Acest vers conține 3 adevăruri: Logos e vecinic; e persoană deosebită de Tatăl; e de o ființă cu Tatăl¹⁾

2. Acesta era dintru început la Dumnezeu. *Acesta*, subiectul v. 1: nu altul, ci Logos care e Dzeu, și pregătește cele din v. 3. unde e vorba de crearea lumii. Acesta e mijlocitorul creării, de aceea se contrag cele 2 membre de propozițiune din v. 1.

3. Toate printrênsul s'a făcut și fără de dênsul nimic nu s'a făcut ce s'a făcut. *Toate* = universul: nimic nu se poate escepționa. Sântii Părinți înțeleg cele văzute și nevăzute, lumea și ângerii. În s. Scriptură τὰ πάντα exprimă ființele în particular (1. Cor. 2, 10, 15, 27. Efez. 1, 22. Col. 1, 17; 1. Petru 4, 7), ori totalitatea lor (Rom. 11, 36; 1. Cor. 8, 6. Efez. 3, 9. 4, 10. Col. 1, 16); restricțiune în privința rëului nu e necesară pentrucă acesta n'are existență. *Printrênsul s'a făcut* nu tratează mai aproape cum acestea au fost mijlocite, ci afirmă simplu fapta mijlocirii. *Origen* a dedus din aceste cuvinte inferioritatea lui Logos; *Ciril* explică: ca prin putere, ca prin înțelepciunea lui Dzeu și Părintelui; iar scriitorii latini (*Augustin, Beda* etc.) zic că analogie avem la un op de artă, unde trebuie să se deosebească planul în mintea artistului și executarea lui. „Tatăl e principiul dzeirii, izvorul a toate ce există, creatorul tuturor făpturilor. Fiul însă a dus la îndeplinire. Nu că el ar fi numai instrument în mâinile Părintelui, ci el crează cu propria putere păstrând totdeauna raportul său către Tatăl. Acest raport e prototipul, dar crearea nu precede cu necesitate din ființa lui Dzeu ca *Cuvântul* cel consubstanțial, ci e supusă voii libere a lui Dzeu ca întreaga descoperire. Dacă lucrează Tatăl prin Fiul, apoi lucrează amândoi, cu egală libertate și putere“. *Și fără... nu s'a făcut* e paralelism antitetic la cele precedente. Deoarece nimic nu s'a creat fără *Logos* urmează că el însuș nu e creatură, pentrucă atunci trebuia să conlucre la crearea sa. De aci rezultă că materia nu e vecinică. Crearea se însem-

¹⁾ Sântii Părinți întrebuințează pentru cel mai slab în credință imaginea dela soare și razele lui, dela foc și căldura din el (Crizostom, Ciril etc.), deși recunosc că acestea nu explică deplin raportul între Tatăl și Fiul.

nează în original cu *ἐγένετο*, iar *οὐδὲ ἐν* e mai emfatic ca *οὐδὲν*: *nē unum quidem*; nu e evraizm, ci ocură și la clasici *οὐδὲ εἷς*, deși nu se poate nega că LXX întrebunțează adese pentru *לֹא עָהָד* (Win. §. 26. obs. 1. pag. 163). *Ce s'a făcut* și există; închee cele precedente (Col. 1, 16). De remarcat e perfectul care exprimă existența celor făcute în opunere cu cele viitoare (Win. §. 40. pag. 255); aci se neagă că ar fi existat ceva fără și înainte de Logos. Cuvintele „ce s'a făcut“ le-au legat Irineu și școala alexandriană la cele următoare: *ce s'a făcut, era întrênsul vieată*, sau: *ce s'a făcut întrênsul, era vieată* (virgula se pune după *γένεσθαι* ori *αὐτῶν*). Dar e necorect, pentru că *γένεσθαι* și *ἦν* nu și-ar corêspunde, ci ar trebui sê stea *γένεσθαι* și *ἔστιν*, sau *ἐγένετο* și *ἦν*; apoi s'ar afirma că lumea era vieată.

4. Întrênsul era vieată, și vieăta era lumina oamenilor. Logos nu e numai cauza mijlocitoare a creaturilor, ci și izvorul vieții și al luminii. Întrênsul nu e aceeaș cu „printrênsul“ ci exprimă că Logos e baza și izvorul vieții (5, 26. Acta 17, 15). Acestea sunt cuprinsul lui pentru ceice este *Cuvênt* etc. *ζωή* e nearticulat, deci: orice sê numește vieată (în înțeles fizic ori spiritual) are izvorul întrênsul. Imperf. *era*=a fost și este totdeuna. În T. V. Dzeu sê numește lumina poporului sau a pioșilor (Deut. 30, 20. Ps. 36, 10: „Căci la Tine este izvorul-vieții, întru lumina Ta vedem lumină“). *Și vieăta* etc. Vieăta care era în Logos, era etc. Oamenii primind pe Logos cu vieăta lui se lumineau de întunerecul spiritual, cunoșteau adevêrul vecinic. Vieăta și lumina sunt noțiuni corelate: atâtăia este obiectul, a doua chipul existenței — cuprinsul și forma. Cristos ca vieăta era în comuniune intimă cu Dzeu, în care intră apoi ceice se lasă conduși de el. Precum lumina luminează și încâlzește, așa și lumina învioșătoare a lui Logos influențează intelectual și moral asupra omului. Contrastul e dat în amêndouê cazurile: lumină și întunerec, adevêr și rêtăcire, virtute și pecat sunt totdeuna opuse și sê și trâtează astfel în evanghelie (11, 25. 12, 36. 14, 6. 17, 3). *Era* nu trebuie restrins la timpul nevinovăției neamului omenesc, ci

însemnează ce era Logos pentru oameni dela creare înainte.

5. Și lumina luminează în întunerec, și întunerecul nu a cuprins-o. În v. 3. 4. vorbise evangelistul de raportul lui Logos către lume, iar aci arată ținuta acesteia față de creatorul și luminătorul ei. Și lumina etc. Predicatul v. 4. devine subiect. Lumea creată de Logos a primit lumină, a stat cu acesta în strînsă legătură până la păcătoare. Starea lăpădării de Dzeu se numește „întunerec“ care nu e absolut, pentru că omul n'a căzut cu totul în puterea dușmanului: „Moarte și rătăcire“ (*Crizostom, Teofilact, Zigaben* etc.). Sufletul e întunerec fiind cuprins de păcat, și fiindcă omul, compus din corp și suflet, îl sêvêrșește, de aceea întreaga omenire se află în întunerecul păcatului. Prezentul *luminează* (contrast la *era* din v. 4) arată că lumina a devenit o putere ce lucră totdeauna, în opunere cu lumea abătută: înainte de întruparea lui Logos, dar și după aceea. Și întunerecul etc. Și e adversativ. *Întunerecul* are emfază;¹⁾ exprimă că lumina nu încetează a lumina, deși există întunerec; terenul e închis, iar cauza e întunerecul. Omul trebuie să-și deschidă ochii ca să vadă lumina soarelui (*Crizostom*), să și-i curețe (*Augustin*); iar lumina supranaturală se poate vedea cu ochii minții și lăpădând necurăția păcatului (Mt. 5, 8). *καταλαμβάνειν* = nu și-a însușit-o, n'a cuprins-o; deci n'a cunoscut-o. Omenirea abătută în întregul ei nu a primit ca Logos să o lumineze, ci a căzut tot mai adânc în întunerecul spiritual (Rom. 1, 20 sq.). *Origen, Crizostom, Teofilact* etc. înțeleg espresiunea = a învins, suprimat: întunerecul n'a putut împedea ca lumina să lumineze, ci aceasta există și acum ca fapt.

6. Fost-a un om, trimis dela Dumnezeu, numele lui, Ioan. *Crizostom* a luat *ἐγένετο* în înțelesul lui *ἦν*: fost-a trimis — ce e necorect, ci *fost-a* = a pășit (Mc. 1, 4. Lc. 1, 5). Între mulți trimiși a mărturisi omenirii căzute se amintește numai Botezătorul, care e cel

¹⁾ *Crizostom* etc. înțeleg: lumina imprăștie întunerecul și-l luminează — dar *ἐν σκοτία* presupune că amândouă există una lângă alta.

mai mare și cel din urmă profet al T. V. (Mt. 11, 11 sq.) El, putem zice, încheie T. V. și-l leagă de T. N. *Om* se numește Botezătorul în genere, iar apozitia *trimis dela* etc. îl arată profet adevărat (3, 28. Mal. 3, 1). *Numele lui, Ioan* e adaus asindetiv indicând un moment accidental. Astfel avem aci: pășirea istorică, caracterizarea ca trimisul lui Dzeu, realitatea istorică; iar în v.

7. *chiamarea Botezătorului*. Acesta a venit spre mărturie, ca să mărturisească de lumină, ca toți să creadă printrênsul. *Acesta* resumă cele din v. 6 (cf. v. 2). *A venit* repetă pe „fost-a“; indică pășirea oficioasă (Mt. 11, 18). *Spre mărturie* e nearticulat și se explică prin *ca să mărturisească*. μαρτυρεῖν περὶ τινος = a face mărturie pentru cineva, adecă a mărturisi că e ceeace zice el de sine sau zic alții de el. εἰς exprimă scopul venirii (Win. §. 49, a. pag. 371). Scopul final al mărturisirii era: *ca să creadă*. Credința să cere pentru că adevărurile mai înalte se pot cuprinde numai primind descoperirea. Cu predica Botezătorului stă în legătură credința; iar motivul ei sunt persoana și pășirea Botezătorului, cari arată trimiterea dela Dzeu. Credința nu e numai pentru o clasă de oameni, deși „toți“ aci se rapoartă mai ântâiu la Iudei cătră care grăia Ioan, dar apoi și cătră următoarele generațiuni ale neamului omenesc. *Printrênsul*: prin Ioan. *Mărturia lui* se rapoartă nu numai la pășirea luminii (v. 5), ci la lumina însaș, care e Cristos.

8. Nu era acela lumina, ci ca să mărturisească de lumină. Repetă negativ cele zise în v. 7. accentuând adevărata misiune a lui Ioan. Accentul zace pe *acela*: nu el era lumina, ci etc. Cuvintele acestea au în vedere pe Iudei, nu numai pe învățaceii lui Ioan, care credeau că acesta e Mesia. Artic. la *φῶς* însemnează că Ioan a fost o lumină (5, 35), dar nu în înțelesul eminent. Potrivite sunt cuvintele lui *Augustin*: „Precum deducem din lumina unui corp că soarele a răsărit, deși nu-l vedem; precum chiar cu ochi bolnavi putem vedea cel puțin dela un deal sau arbore luminat de soare că a răsărit: așa lumina Ioan celorce nu puteau încă să privească la Cristos, cunoscând prin el, celce mărturisia că primește

lumină, pe celce lumina.“ După *ci* trebuie suplinit: a venit.

9. Era lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul, ce vine în lume. V. 9. 10 au în vedere v. 3. 5: ce s'a zis în genere despre Logos, se aplică aci la arătarea lui personală în lume. *Era* e pus în frunte și exprimă existența veșnică (*Crizostom, Zigaben etc.*), care se opune Botezătorului: lumina de care acesta mărturisia avea se se arate mai târziu. τὸ φῶς e subiect. ¹⁾ ἀληθινός întrebuințează Ioan adese; și la Greci e cunoscut dela Plato înainte. Adject. se deosebește de ἀληθής care stă în opunere cu „fals“, iar ἀληθινός însemnează ceva ce nu e dedus, imitat (17, 3; 1. Io. 5, 20. cf. 1. Tes. 1, 9) sau neperfect, defectuos (4, 23. 6, 32. 7, 28. 15, 1; 1. Io. 2, 8 cf. Evr. 8, 2. 9, 24). Se afirmă deci de Isus că era dela natură ce numim „lumină“, iar creaturile posedă lumină numai întrucât participă la această lumină. *Luminează* (φωτίζειν cf. Lc. 11, 36. Apoc. 21, 23). Lumina absolută poate și voește să lumineze pe tot omul, și cine nu e luminat poartă însuși vina. ἐρχόμενον se ia ca masc. la „omul“: era... tot omul ce vine în lume, și e contrast la „și lumea pe el nu l-a cunoscut“ (v. 10). E drept că adjectiv. nu e necesar la „omul“, dar e abundență sărbătorească și ocură adese în s. Scriptură. *Ce vine în lume* întonează și mai mult pe „tot omul“.

10. În lume era, și lumea printrînsul s'a făcut, și lumea nu l-a cunoscut. Cu aceste cuvinte explică cele precedente. *În lume era*, adică Logos neconținut putea să răspândească lucrarea sa luminătoare

¹⁾ Alții iaă ca predicat, dar atunci trebuie întregit din cele precedente „Cristos“, „Logos“ etc. — ce nu se împacă cu împrejurarea, că între v. 8 și 9 s'a schimbat subiectul.

Luând „lumina“ ca subiect, apoi partic. ἐρχόμενον se poate raporta ca neutru la ἦν: era... viind în lume, adică lumina adevărată veni în lume când Ioan mărturisia. Dar atunci de ce e pus înainte *era*? *Teodor de Mopsvestia, Civil* leagă ἐρχόμενον la τὸ φῶς, part. prez. ar avea însemnarea viitorului. El (Logos) era... ce avea să vie în lume, și: „ce avea să vie“ e contrast la „era“.

asupra tuturor. *Lumea printrênsul s'a făcut*: el e cauza existenții acesteia; iar „și lumea“ etc. califică atitudinea lumii față de creatorul ei. *Și* e adversativ. *δι' αὐτοῦ* e masc., deoarece viața e cuprinsul, lumina chipul lucrării lui: deci îl poate numi amândouă. Contrastul între Logos și lume se arată prin întreita repetiție a numelui (*κόσμος*), deși putea pune pronumele. De observat este că *κόσμος* de 2 ori însemnează universul în genere (ca v. 9), iar a 3. oară pe oameni, și adecă pe aceia care sunt cu totul ai lumii și cugetă numai cele pământesti. Progresul este: universul, universul și oamenii, oamenii. *Nu l-a cunoscut* e mai precis ca *n'a primit-o* (v. 5). *αὐτόν* e masc. și se 'nțelege *ad sensum* purtătorul luminii, pentru că crearea s'a atribuit lui Logos.

11. Dela lucrarea generală a lui Logos se trece acum la cea specială în sinul poporului ales. Întru ale sale a venit, și ai săi nu l'au primit. Sub *ale sale* înțelegem poporul israiltean care fiind ales din păgâni se numește „poporul proprietății, moștenirea, casa lui Iehova“ (Ex. 19, 5. Deut. 7, 6. Is. 31, 9. Ps. 135, 4). Aor. *ἦλθεν* exprimă o venire hotărâtă, ce se deosebește de „în lume era“. *τὰ ἴδια* e adject. substantivat și nu trebuie întregit nimic. *Αἱ σῆι* etc. se 'nțeleg, de regulă, rudeniile, aici e concretul la „ale sale“: locuitorii din Iudea și Ierusalim; acest din urmă e patria Mesiei (Le. 2, 49). *Nu l-au primit* (*παρέλαβον*): nu l-au recunoscut de domnul lor, n'au voit să creadă în el. Despre lume zisese evangelistul că n'a cunoscut pe Logos, iar aici afirmă că ai săi nu l-au primit. Aceste 2 expresiuni nu constituie deosebire în privința vinii: a *primi* însemnează a preface ceva obiectul vieții sale, iar a *cunoaște* presupune o cunoaștere îmbinată cu intrarea în raport de comuniune. Dar vina Iudeilor, poporul ales, e mai mare decât a păgânilor, dacă pe Mesia care a pășit între ei cu deplină mărire, împlinind promisiunile, n'au recunoscut de Dzeuom și mântuitorul poporului său.

12. Care însă l-au primit, le-a dat lor putere a fi fiii lui Dumnezeu, celorce cred întru numele lui. Dela fapta întristătoare a lăpădării generale

evangelistul trece la aparițiunea mângâitoare a comunei fiilor lui Dzeu. Mulțimea n'a recunoscut pe Logos; unii însă (Iudei și păgâni) ascultând vocea grației dzeești au fost luminați. λαμβάνω = a primi, a nu respinge cele imbiate (5, 43. 13, 20) = δέχομαι. ἔξουσία însemnează „putere“, nu „putință, plenipotență, îndreptățire.“ Aceștia au dreptul la înfierea dzească — pentru că evangelistul vorbește de vieața pământeasă a lui Cristos și de credința în el — iar condiția filiațiunii este spiritul renașterii care l-a dat după înălțarea la cer. Să afirmă deci că viind Cristos și primindu-l ei cu credință vor deveni ce mai nainte nu erau. Ei sunt scoși de sub stăpânirea păcatului; li s'a împărțit grația dzească care-i renaște, îi face creatură nouă (2. Cor. 5, 7. Gal. 6, 15). Justificarea și sântirea se exprimă la Ioan ca naștere de nou din Dzeu (3, 3), la Paul că noua creare sau adopțiune de Dzeu (Rom. 8, 15. Gal. 4, 5) sau înviere cu Cristos (Rom. 6) — ce nu constituie deosebire în obiect, ci se accentuă deosebite părți ale aceluiaș act. Această filiațiune e viitoare, căci γενέσθαι nu = εἶναι. Să naște întrebarea: să dă filiațiunea cu grația botezului sau să câștigă abia în urma acestuia? Sântii Părinți, bazându-se pe învățătura ap. Paul despre adopțiune (Gal. 4, 7. Rom. 8, 17), afirmă că în botez se imprimă sigilul filiațiunii ¹⁾ — deși acestei explicări se opune aorist. ἐγενήθησαν (v. 13): cei născuți în acest chip au putere să fie fiii lui Dzeu. *Celorce cred* conține condiția subiectivă pentru filiațiunea dzească: credința a devenit după primire habit durabil, de aceea prezent partic. (πιστεύουσιν). πιστεύω εἰς τινα îl au din sinoptici numai Mt. 18, 6. Mc. 9, 42, dar se află foarte adese în evangelia noastră și la ap. Paul. *Întru numele lui* nu se deosebește de „întrênsul“. Au crezut în Cristos

¹⁾ *Crizostom* întreabă de ce evangelistul a scris ἔδωκεν, nu ἐποίησεν αὐτοὺς τίχνα, și răspunde: Pentru că imaginea filiațiunii primită în botez se conservă cu multă grijă (*Augustin, Beda, Teofilact, Zigaben* etc.) Fericirea deplină a filiațiunii se descopore abia în lumea cealaltă (*Augustin* etc. — Fi. ip. 3, 31; 1. Io. 3, 2), dar această filiațiune e numai zala din urmă a desvoltării. Noi suntem fiii lui Dzeu „după adopțiune și imitațiune, iar Isus după natură și adevăr“ (*Ciril*).

cu toate însușirile persoanei și lucrării lui; au crezut că e Fiul lui Dzeu (2, 23. 3, 18; 1. Io. 5, 13. Acta 8, 12. 19, 17).

13. Care nu din sânziuri, nici din pofta cărnii, nici din pofta bărbatului, ci din Dumnezeu s'au născut. Filiațiunea dzească nu se dobândește prin producere fizică, ci prin cea spirituală din Dzeu. Negatiunea aceasta, deși nu atinge credința Iudeilor — în urma nașterii trupesti dela Avram sunt fiii lui Dzeu (cf. Mt. 3, 9) — totuș se accentuă că dela natură nimeni nu e fiul lui Dzeu (3, 6). Filiațiunea deci e un ce de mare valoare și credincioșii se se îndemne a o păstra (*Crizostom, Teofilact, Zigaben etc.*) Relativul *care* (οί) se rapoartă la τὰ τέκνα (*constructio ad sensum*, cf. 2. Io. 1. Filim. 10. Gal. 4, 19). Sângele e materia de producere;¹⁾ acelaș înțeles are *sanguis*: „Non sanguine humano, sed divina stirpe satus“ (Liv. 38, 58). Plur. *sânziuri* (αἷματα) se explică din împrejurarea că Grecii numesc cu plur. o massă din care părțile se pot însemna cu singul. (χοῖα, ξύλον, χοῖατα, ξίλα — Krüg. 44, 3, 6). În cele următoare expresiunea αἷματα se explică trecându-se dela σάρξ la concretul ἀνῆρ. Cu οὐδέ — οὐδέ urmează 2 negațiuni coordonate lui *sânziuri* (Win. §. 55. 6. pag. 454). *Pofta cărnii*²⁾ — *pofta bărbatului* exprimă voea excitată de senzualitate, care ântâiu se caracterizează prin „carne“, apoi se atribue bărbatului, principiul activ. Ântâia însemnează pe omul producent după partea naturală, a doua după voința personală.³⁾ *Pofta* atribuită cărnii se transpune concret asupra bărbatului: „Căci sânge și carne e bărbatul“ (*Zigaben etc.*) *Ci din Dumnezeu s'au nascut* e contrast la cele precedente; arată pozitiv ființa filiațiunii dzești.

¹⁾ Augustin zice: *Tanquam maris et feminae. Sanguina non est Latinum ... ex sanguinibus enim homines nascuntur maris et feminae.*

²⁾ Augustin înțelege — pentru contrastul la ἀνδρός — de femeie: astfel se opun cei 2 factori cari contribuie la producerea fizică, adecă „voea“ (=pofa) femeii, și „voea“ (=pofa) bărbatului. Această interpretare se confirmă cu Gen. 2, 23. Efez. 5, 28. 29 cf. Iuda 7.

³⁾ W. Grimm s. v. σάρξ: natura hominis, quae sensibus continetur, natura animalis, et quidem seclusa pravitatis notione, τὸ θέλημα τῆς σαρκός de naturali veneris appetitu.

εξ se întrebuințează regulat de producere (Mt. 1, 3. 5. 16. 18. Rom. 9, 10. Gal. 4, 4). Al 2. 3. εξ exprimă proveniența mijlocită — cum se vede din *ἁλιμα*, iar 1. 4 e nemijlocit, pentru că Ioan accentuă, că fiii lui Dzeu sunt născuți din acesta. Aci așadară se amintesc materia, natura, în urmă persoana progeniturii omenești, cari toate sunt sub producerea din Dumnezeu.

Resumând cele zise până aci despre lucrarea lui Logos constatăm următoarele: după v. 3 el crează universul; luminează neamul omenesc în genere (v. 4); în v. 11 se mărginește lucrarea lui la poporul Israil; în urmă în v. 12 numai la credincioșii din Israil.

14. Și Cuvântul carne s'a făcut și a locuit între noi, și am văzut mărirea lui, mărirea ca unu înăscut dela Tatăl, plin de har și adevăr. Acum se tratează întruparea lui Logos, în care natura dzeească împreună cu cea omenească lucrează mântuirea oamenilor. Cea mai înaltă fericire a fiilor lui Dzeu este că au intrat în comuniunea naturii și a grației cu Fiul lui Dzeu, care s'a făcut om. Și continuă espunerea ajungând la sfârșitul celor puse în vedere în v. 5: astfel s'a arătat celce fericeste. *Cuvântul* e pus cu emfază, deoarece se vorbește de modul în care Logos din v. 1. 2. a pășit în lume. *S'a făcut carne (σάρξ)*: a luat natura omenească fără a înceta să fie Logos. Espresiunea ¹⁾ e aleasă probabil contra Docheților care afirmau că Cristos a luat numai un corp părut. Evangelistul dovedește că Logos pe lângă natura dzeească a luat una materială, văzută, care simțește, suferă și nizește (cf. 1. Io. 1, 2); *Clement Romanul*: „Fiind mai înainte spirit s'a făcut carne“ (2. Cor. 9). Nu se zice că om s'a făcut, deoarece prin aceasta s'ar fi asemănat celorlalți oameni, iar Cristos e om *per eminentiam*, precum și Adam a fost om care

¹⁾ *Σάρξ* în s. Scriptură se folosește a însemna prin sinecdohă întreaga ființă a omului, ca evr. *bəšār* = om. În Isus Cristos natura omenească e întreagă; el are suflet (Arienii zic că a fost înlocuit prin Logos), spirit — deci nu stă învățătura lui Apolinarie care osebește între *ψυχή* și *νοῦς* sau *πνεῦμα*, care din urmă s'au substituit prin Logos.

conținea, după potență, întreg neamul. Logos n'a luat asuprași pe oarecare om, ci natura omenească: întruparea nu e accident al existenței sale substanțiale, nici învelirea numai cu un corp muritor. De aceea trebuie luată în seamă espresiunea *ἐγένετο* care însemnează că Logos s'a făcut ce nu era mai înainte, iar aor. exprimă un act împlinit. N'a existat mai înainte omul Isus, cu care s'a împreunat Logosul dzeesc, ci acesta a devenit Dzeu-om. *idea*
Evr. 2, 14 se zice că Isus s'a făcut părtaș cărnii și sângelui; 1. Tim. 3, 16: *S'a arătat în carne*; Filip. 2, 7: *S'a deșertat pe sine luând chip de serv, făcându-se în asemnarea oamenilor. Și a locuit* e aluziune la petrecerea lui Iehova în cortul s.¹⁾ În T. V. Iehova simbolic era în mijlocul poporului în „șechina“, adecă în strălucirea (mărirea lui Dzeu — Ex. 24, 17. 40, 34 sq.) care se reprezintă prin norul deasupra chivotului între cei 2 cheruvimi (Ex. 25, 8. 29, 45. Lev. 26, 11. Ioil 3, 21. Ezech. 37, 27. 43, 9). Arhiereul odată în an vedea această mărire, iar în Cristos s'a arătat ea în trup plină de har și adevăr (Col. 2, 9). *Noi*: între care a viețuit Isus — în prima linie apostolii. *Și am văzut* etc. continuă istorisirea: locuind Logos pe pământ s'a putut observa mărirea dzească ascunsă în învelișul omenesc (*Crizostom etc.*) *Mărirea*²⁾: maiestatea lui Logos³⁾ = mărirea dzească care în T. V. era numai simbolizată. La aceasta ia parte Logos după natura sa (v. 1) și a arătat-o martorilor oculari (Lc. 1, 2; 1. Io. 4, 4) prin minunile sale (2, 11. 11, 40); schimbarea la față (Lc. 9, 32) și învierea sa din morți, dar și în

1) *Σκηνώω* = a face cort, a locui în cort, mai ocură Apoc. 7, 15. 12 12, 13, 6. 21, 3; LXX traduce astfel evreesc. *šāchēn* (Gen. 13, 12. Jud. 5, 7) deși în alte locuri pune *κατοικεῖν*. Astfel se exprimă că Domnul a petrecut scurtă vreme în străini, deoarece cortul s. se mută din loc în loc cu poporul. Sântil Părintil zic că verbul e corectură la *ἐγένετο* contra ereziei lui Eutichie

2) *Δόξα* = *cābōd* = mărire, care în legătură cu Iehova ca *δόξα τοῦ κυρίου* se întrebuintează despre arătarea lui Dzeu în norul luminos (Ex. 24, 16. 17. 40, 34 sp. Acta 7, 2), iar Talmudiștii cu *schinā* il atribue și cortului s

3) Rom. 1, 23; 2. Cor. 4, 6. Evr. 1, 3. 2. Petru 1, 17; 1. Petru 4. 14 cf. Io. 12, 41; 1. Cor. 3, 18. 4. 4.

toate cuvintele și faptele sale.) *αὐτοῦ* e masculin, căci se rapoartă la subiectul *Λόγος*. *δόξαν* repetă cu emfază noțiunea principală introducând explicarea următoare. *Ca a unuînăscut*: razele măririi lui Logos au documentat pe Unuînăscut; *Crizostom*: „Care se cuvenea și cu drept avea fiind unuînăscut și adevăratul Fiu“. *ὡς* înaintea lui „unuînăscut“ nu îl pune în paralelă cu ceva asemenea, ci exprimă că Logos corăspunde în acest raport adevărului, ideii. „Unuînăscut“ e apozitie la *lui*: ce corăspunde și se cuvine celui ce e *μονογενῆς παρὰ πατρός*. Unuînăscut ²⁾ e unicul fiu (Evr. 11, 17. Lc. 7, 12. 8, 42. 9, 38), iar Cristos e *unicus, unigenitus* al lui Dzeu (18. 3, 16. 18; 1. Io. 4, 9), deși el are mai mulți fii, care nu se pot asemăna acestuia³⁾, pentru că nu sunt născuți din ființa lui Dzeu, ci etc. (v. 12). *Dela Tatăl* ⁴⁾ nu exprimă originea din Tatăl — în care caz ar sta *ἐκ, ἀπό* — ci se leagă cu *μονογενῆς*: poșede această mărire dela natură ca Unuînăscut. Părintele se numește însă pentru că mărirea lui e necontestată. Aci avem se întregim „este“ (*ὄντος* cf. 6, 46. 7, 29) nu „eșit“ (*ἐξεληθόντος*). *Plin de har și adevăr* rapoartă unii ca apozitie la *λόγος*: Cuvântul a locuit între noi... plin etc.“; alții ca apozitie neregulată la „lui“, căci se întâmplă adese ca apozitia genitiv. să stee în nomin. (Win. §. 62. 3. pag. 524). Credincioșii privind mărirea lui s'au convins, că Logos cel întrupat conține harul și adevărul dzeesc. Aceste 2 expresiuni sunt părțile esențiale ale descoperirii creștine. În T. V. *hēsəd vēēmēt* (Ex. 34, 6.

¹⁾ *Crizostom*: Minunile cele în corpuri, și cele în suflete, cele în elemente, poruncile, acele daruri neputse, și mai înalte decât cerurile, legile, cetățenia, ascultarea, promisiunile viitoare, patimile lui etc.

²⁾ *Μονογενῆς* e mai expresiv ca *πρωτοτόκος* (Col. 1, 15. Evr. 1. 6) deoarece cuvântul din urmă admite comparație cu crearea sau mântuirea (Rom. 8, 29) și se întrebuințează și Lc. 2, 7 despre nașterea din fecioara Maria.

³⁾ Mărirea lui, mărirea unuînăscut, care este el, la care trebuie să se aștepte o mărire foarte mare „deplină adevărată mărire a Fiului lui Dzeu“ (Win. §. 65. 9. pag. 573).

⁴⁾ Artic. la *πατρός* lipsește ca la mai multe apelative și cuvinte în T. V. cari sunt lămurite din context. Unii exigeți rapoartă aceste cuvinte la „mărire“ (*δόξαν*): o atare mărire s'a arătat în Cristos ce o are Unuînăscut, pentru că Tatăl împărtășește unicului Fiū ce poșede în deplină măsură, întreaga sa ființă; iar fiind mai mulți se oglindează din mai multe părți

Ps. 25, 10. 36, 6 etc.) însemnează iubirea lui Dumnezeu către poporul ales și fidelitatea în împlinirea promisiunilor. În întruparea lui Isus acestea s'au manifestat în cel mai înalt grad. *Grația* mântuirii de păcat și moarte a meritat-o Fiul omului pentru oameni prin patimile și moartea sa. Prin această grație omul se schimbă în lăuntru, se unește cu Dumnezeu și privește cu ochii spirituali ființa dumnezească care se arată în sântenie și bunătate. *Adevărul* e strâns legat de grație, dar nu e numai fidelitate ca în T. V., ci are cuprins pozitiv, pentru că Cristos e lumina și viața oamenilor. Prin Moisi și profeți s'a descoperit ființa lui Dumnezeu numai în parte, iar în Unulnăscut deplin (3, 34. 5, 33. 8, 40. 18, 37). Întrînsul cunoaștem pe Tatăl, adevărul veșnic (17, 17); el e adevărul (14, 6). De aceea descoperirea T. N. e cea mai înaltă și deplină.

15. Ioan mărturisește de dânsul și strigă zicând: *Acesta era de care am zis: Celce vine după mine înainte de mine a fost, căci era nainte de mine. Că Logos într'adevăr a venit să dovedește din mărturia Botezătorului (îndeosebi contra învățăceilor acestuia), care se închipue ca una ce se aude și acum, de aceea prez. mărturisește.* Perf. *ἔξαραιν* (numai aici în T. N.) are înțelesul prezent. (se află și la clasici): el strigă ca toți să-l audă (7, 28. 37. 12, 44. Rom. 9, 27). Mărturia Botezătorului se introduce cu multe circumstanțe, ce nu trebuie pierdute din vedere. *Acesta era* înfățișează pe Ioan vorbind acum de o mărturie a sa făcută mai de mult: la acesta am cugetat când am zis etc. *ἔμπειν τινα* = a grăi de cineva; numai aici în T. N. *Celce vine după mine* exprimă arătarea publică a Mesiei (Mt. 3, 11. Mc. 1, 7. Lc. 3, 19). *Înainte de mine a fost* se explică în genere de ranguri bazându-se¹⁾ pe Gen. 48, 20; *Crizostom*: „El după rang și demnitate este mai mare decât mine“. Raportul

¹⁾ Alții iau *γίνεσθαι ἔμπροσθέν τινος* = a veni înainte de cineva, iar înțelesul ar fi: Isus Cristos deși ca om a pășit după Botezătorul (*după mine*), i-a premers după natura dzească (*înainte de mine a fost*), căci ca Logos e veșnic.

între învățător și învățăcel, măiestru și învățăcel, stăpân și slugă nu se pierde (Mt. 10, 24. Lc. 6, 40). Între Ioan și Isus însă există raport de vestitor și suveran, care raport s'a răstălmăcit de Iudei. *γέγονεν* (a fost) cauzează unele dificultăți, deoarece aici e vorba de timpul înainte de botez. Verbul nu are în vedere o faptă precedentă lui *după*, ci raportul între amândoi urmat după aceea, cum se exprimă *Augustin*: „antepositus est mihi“. Modul acesteia îl explică *Crizostom*, *Zigaben* etc. zicând că *γέγονεν* însemnează un fapt viitor, deși e spus în perfect, ce întimpinăm și la profeți: Ioan privește împlinit acest fapt când mărturisește. Isus devine mai mare și mai văzut decât Ioan descoperind puterea sa dumnezească prin minuni și învierea din morți (*Ciril*). *Teofilact* explică: „A fost mai glorios și mai cu demnitate decât mine pentru minunile ce s'au întâmplat împrejurul lui la naștere, creștere, în înțelepciune“.¹⁾ — *ὅτι πρῶτός μου ἦν* = *πρότερος* etc. aparține greșității de apoi (Win. §. 35. obs. 1. pag. 229.) și exprimă existența dzeească a lui Logos (*Crizostom*, *Ciril*, *Augustin*, *Teofilact*, *Zigaben*). Ca Dzeu-om e Logos superior lui Ioan, deși acesta a pășit înaintea lui, căci faptele ce le-a săvârșit au documentat că e veșnic.

16. Continuă relatarea evangelistului (*Origen*, *Atanasie*, *Augustin*, *Teofilact* cred că a Botezatorului) cum arată „noi toți“ (*Crizostom*). Căci din plinirea lui noi toți am primit și har pentru har. Căci introduce experiența credincioșilor, având în vedere „plin de har“ etc. (v. 14), spre a întări mărturia lui Ioan (v. 15). E al 2. motiv la „înainte de mine era“ (*Crizostom*). *Ciril* zice: „Botezătorul mărturisește zisele apostolului, iar credincioșii toți întăresc mărturia Botezătorului.“ *Plinire* (evr. *m'lo* Ps. 50, 12. 24, 1; 1. Cor. 10, 26) se rapoartă la „plin de har“ etc. (unii îl deduc din gnosticizm); credincioșii au primit din harul și adevărul adus în Cristos. *Noi toți* exprimă universalizmul grației, care prin în-

¹⁾ Arienii zic că *γέγονεν* se rapoartă la crearea lui Logos — dar atunci ar trebui să se schimbe ordinea, căci ce s'a creat mai înainte și există mai înainte.

truparea Fiului, s'a dat oamenilor fără deosebire. Cuvintele corespond lui „a locuit între noi“ din v. 14. *Am primit* e absolut: fără scădere și îndoială. Aor. *ἐλάβομεν* înseamnă o faptă împlinită. *Și* = și adecă. Mai deaproape se explică „plinirea“ în: *har pentru har*. Sub „har“ înțelegem grația meritată și descoperită de Cristos, grația creștină cu tot ce cuprinde: iertarea păcatelor, sântirea oamenilor și întreaga viață creștină. *ἀρτί* = în loc, pentru. Semnificarea aceasta rămâne și dacă înțelegem grația care neconținut se înoeste, așa că o grație merită pe cealaltă (Win. §. 47. pag. 342). Natura grației dzeestî este că credinciosul poate scoate din ea tot mai mult și se ajungă la perfecțiune tot mai înaltă (v. 14). *Crizostom, Ciril, Teofilact* etc. înțeleg grația T. N. în locul celei din T. V.; *Zigaben*: „Testamentul nou pentru cel vechiu“, sau în locul grației primitive pierdute în Adam, pentru că v. 17 se opun legea și harul. Dar nici unde T. V. nu se numește har.

17. Căci legea s'a dat prin Moisi, harul și adevărul prin Isus Cristos s'au făcut. Se opune darul creștin legii mozaice spre a motiva pe „har pentru har“. Emfaza este pe „lege“ și „har“. Ântâia este voea lui Dzeu, pretinde numai, dar nu dă putere de a o împlini; iar harul nu numai dă această putere, ci face și plăcut înaintea lui Dzeu. Legea se amintește fiind cuprinsul întregii economii a T. V. (7, 49. 10, 34. 12. 34. 15, 25) și întrînsa se exprimă mai bine contrastul față de ordinea mântuirii din T. N. Religgiunea legii nu se reproabă; ea încă este descoperire dzească, căci Moisi e numai mijlocitorul ei. *μὲν* și *δέ* se omit, prin ce antiteza devine mai vioae (Win. §. 60. pag. 501). *Harul* e ca v. 14; artic. înseamnă grația *per eminentiam*; grația mântuirii ca factorul vieții creștine. *Și adevărul* e opus legii; nu se afirmă că legea ar fi fost neadeverată, ci că nu conținea adevărul deplin. În lege se cuprinde ființa lui Dzeu după partea sânteniei poruncitoare și pedepsi-toare, iar adevărul deplin este descoperirea dragostei dzeestî (3, 16; 1. Io, 4, 16). *Prin Isus Cristos*; abia cătră sfârșitul prologului se spune numele istoric al lui Logos

întrupat. El a mântuit de păcat (Isus), e Mesia cel promis și uns de Dzeu (Cristos). De observat este însă că pe timpul apostolilor aceste nume la olaltă însemnează persoana istorică. *S'a dat* (Evr. 2, 2) — *s'au făcut* indică deosebita roluri la împărtășire. Moisi a fost numai mijlocitorul între Dzeu și poporul ales, cui a dat legea T. V.; iar viind Logos în lume s'au adus harul și adevărul; acestea întrînsul au devenit fapte istorice în neamul omenesc¹⁾.

18. Pe Dumnezeu nimene nu l-a văzut odinioară; Unulnăscut Fiul care este în sinul Tatălui, acela a descoperit.²⁾ Grația și adevărul împărtășite de Logos sunt absolute, pentru că el nemijlocit vede pe Dzeu; el stă cu acesta în alt raport ca Moisi. E drept că aceasta se afirmă numai de adevăr, dar și în v. 16 se amintește numai grația, în v. 17 avem amândouă momentele ca contrast la lege, iar aici se vorbește de descoperire ca op al bunătății lui Dzeu. *Dzeu*: după ființa sa; e neartic. — ce ocură adese (Win. §. 19 pag. 115); e pus în frunte indicând izvorul descoperirii. *Nimene*: nici un om, nici vrun ânger sau fericit (*Crizostom*). Contrastul sunt Moisi și profeții care au văzut pe Dzeu, dar așa că mărirea și ființa lui dzeescă le-au rămas nevăzute (Ex. 33, 13. 18. 23). *L-a văzut*: a privit nemijlocit ființa lui.¹⁾ Omul vede pe Dumnezeu numai mijlocit în viziuni, teofanii etc. (1. Io. 4, 12. Col. 1, 15; 1. Tim. 1, 17). Pe Dzeu îl poate vedea cu adevărat și descoperi numai un Dzeu. Acesta e Unulnăscut. În cele următoare avem variante: *ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ μονογενὴς υἱὸς Θεοῦ, ὁ μονογ. Θεός* și *ὁ μονογ. υἱός*; cea din urmă se află în cele mai multe Msse. Autorul se reîntoarce

¹⁾ *Clement Alexandrianul*: „Legea s'a dat prin Moisi. Nu de Moisi, ci de Cuvântul lui Dzeu, dar prin Moisi servitorul lui; de aceea a și fost temporală. Iar grația veșnică și adevărul s'au făcut prin Isus Cristos. Vedeți cum vorbește Scriptura: de lege zice numai că s'a dat; iar adevărul, fiind grația Părintelui, e laeu veșnic al Cuvântului. Și nu mai zice că s'a dat, ci s'a făcut prin Isus, fără de care nimic nu s'a făcut“ (Paedag. 1, 7 pag. 134).

²⁾ Heracleon atribue acest vers Botezătorului.

¹⁾ În aceste cuvinte e aluziune la Ex. 33, 18 sq. unde zice Moisi: „Doamne arată-mi mărirea ta“, iar Iehova îi răspunde: „Nu poți vedea fața mea, căci nici un om nu mă vede și se fie viu“.

la „Unulnăscut dela Tatăl“ și exprimă că Fiul a văzut pe Tatăl fiind consubstanțial cu el. *Care este* etc. explică exigențele vechi despre vecinicia lui Logos (Ex. 3, 14). Unulnăscut n'a încetat a sta în raport cu Tatăl nici după întrupare; dar având în vedere împrejurările istorice (dela compunerea evangheliei și până în zilele noastre), cuvintele se rapoartă la Cristos cel înălțat. *Sinul* (κόλπος) e espresiune antropomorfistă și însemnează intimitate; la ospețe cel mai intim se razimă de celalalt. εἰς nu = ἐν, ci exprimă că Fiul se razimă de sinul Tatălui. Cristos înălțându-se a intrat cu Dzeu în deplină comuniune, care coreșpunde raportului unic de dragostê dovedind că era Unulnăscut. *Acela*: el, nu altul a explicat ce nemijlocit a privit. Verbul ἐξηγήσθαι însemnează la Greci: a fi conducător, a arêta calea, a explica; în T. N. întimpinăm numai la Lc. (24, 35. Acta 15, 12. 14. 21, 19). Obiectul este: el a descoperit (istorisit) ce a văzut la Dzeu, tainele dzeirii.

§. 2. Întrducerea lui Isus în lume, 1, 19—2, 12.

a) Mărturia Botezătorului despre Isus, 1, 19—34.

19. Și aceasta este mărturia lui Ioan, când Iudeii din Ierusalim trimiseră preoți și leviți ca să-l întrebe pe el: Tu cine ești? Și are în vedere v. 15, iar *aceasta* v. 20 sq. (când se rapoartă numai la *trimiseră*, nu și la *a mărturisit* etc. Iudeii e poporul întors din robia babiloniană (2, 6. 13. 3, 1 etc.) Evangelistul însemnează cu acest cuvânt pe popor, respective pe prepoziții lui (sinedriștii — οἱ ἄρχοντες), care luaseră pozițiune dușmănoasă față de Isus și predica lui. Conexul indică totdeuna în care înțeles trebuie luată espresiunea (popor sau prepoziții lui). *Din Ierusalim* se leagă cu „trimiseră“. Sinedriștii trimit *preoți* (ca cunoscători ai legii) și *leviți* (ca servitorii acelora), deci deputațiune formală (deosebire de Mt. 3, 7 sq. unde sunt numai unii farisei și șaducei între popor). Sinedriul supraveghia vieța religioasă în Israil și de aceea trimite deputațiune la Ioan care să se legitimizeze. *Tu cine ești?* Ioan boteza cu botezul care se rapoartă la împărăția mesianică (Ezech. 36,

25 sq. 37, 23. Zah. 13, 1); produce credința că el e Mesia (Lc. 3, 15). Sinedriul voește să știe dacă este el acesta.

20. Și a mărturisit și n'a tăgăduit; și a mărturisit că eă nu sânt Cristosul. 21. Și l-au întreat pe el: Decice? Ești Ilie? Zice: Nu. Ești profetul? Și a răspuns: Nu. Răspunsul Botezătorului e pozitiv și negativ; are deci emfază cu atât mai mare. *Cristosul* e artic. pentrucă întrebarea de aceea s'apus; la acela gândeau. Dupăce Ioan respinge opinia că ar fi Mesia, trimișii îl pun în legătură cu altă persoană marcantă. *τί οὖν* scil. *ἔστι* sau *ἔρεῖς* introduce întrebarea următoare: Decice? adecă: Ce este? Cum stă lucrul? dacă tu nu ești Mesia. *Ilie*; Iudeii așteptau pe acest profet ca Înaintemergătorul Mesiei (Mal. 3, 23. Mt. 11, 14. 17, 11); el îi va pregăti pentru venirea lui. Despre *Ieremia* aveau aceeaș părere, cf. Mt. 16, 13. *Nu*: nu sânt Ieremia, cum credeți voi; nu cu trupul, ci cu spiritul lui (Mt. 11, 14. 17, 10). *Profetul*; artic. exprimă: profetul cunoscut; se rapoartă la Deut. 18, 15. În privința acestui profet erau mai multe păreri la Iudei. Unii îl identificau cu Mesia, ce pare mai probabil (Acta 3, 22. 7, 37. 40); întrebătorii numindu-l după Ilie, reese că-l credeau inferior. Întrebările sunt puse așa cu intențiune; ei voesc să audă ceva din gura lui Ioan ca apoi să-l poată acuza. *Nu*: pentrucă profetul promis de Moisi era Mesia, nu el.

22. Ziseră deci lui: Cine ești? Ca să dăm răspuns celorce ne-au trimis pe noi; ce zici însuși despre tine? 23. Zise: Eu sânt glasul celuice strigă în pustie: Faceți dreaptă calea Domnului, precum a grăit Isaia prorocul. Trimișii nu mai pot numi altă persoană de care se leagă așteptarea Iudeilor, de aceea îl întreată în genere: *Cine ești?* Înaintea lui *ca să dăm răspuns* să suplinește: spune nouă. Reverința cătră suprema autoritate israilteană și datorința de a nu-și nega chemarea constring pe Botezătorul a face declarațiunea următoare: *Glasul celuice* etc., e aluziune la Is. 40, 3 cf. Mt. 3, 3. Mc. 1, 2. Lc. 3, 4. Datorința lui este a pregăti calea Mesiei, și anume

prin pocăință. LXX și sinopticii au *ετοιμάσατε* în loc de *εὐθύνατε* — Ioan se deosebește pentru că citează după memorie.

24. Și trimișii erau din farisei. 25. Și l-au întrebat pe el și ziseră lui: Pentru ce dar botezi, dacă tu nu ești Cristosul, nici Ilie, nici profetul? Artic. înaintea lui *επισταλμένοι* lipsește în cele mai bune Msse și *κ*. Din farisei e adaus ulterior de evangelist arătând, că întrebarea următoare e pusă cu intenție dușmănoasă. Fariseii țineau foarte mult la obiceiuri; ei nu-și puteau explica că Ioan botează, și anume membri din poporul ales, prin ce aceștia se declară necurați și ca unii care au trebuință de o nouă viață. După Ezech. 36, 24 sq. 37, 23 așteptau ca înaintea Mesiei să se întâmple curățirea generală a poporului, — ce reese din învățătura rabinilor (Lightfoot, hor. hebr. ad. h. l.) *Pentru ce dar botezi*: trimișii nu iau în considerare declarațiunea din v. 23. Întrebarea nu exprimă: Cu ce drept sau autoritate? Ei desaproabă numai: Cum poți tu boteza deoarece nu te numeri la cei ce au acest drept. *ei* are înțelesul lui *ἐπεὶ*, de aceea stă *οὐ* și nu *μή* (Krüg. §. 67, 4. 5.)

26. Răspuns' a lor Ioan zicând: Eu botez cu apă; iar în mijlocul vostru stă, pe care voi nu știți, 27. care vine după mine, cărui nu sunt vrednic să dezleg cureaua încălțăminteii lui. *Eu botez cu apă*; eu pus înainte are emfază și e zis față de cel ce urmează lui (v. 27). Acesta e caracterul botezului său; trece apoi a arăta și demnitatea aceluia la care pregătesc predica și botezul lui. Acest botez nu curățește pe om de păcat împărțesind un nou principiu de viață, ci simbolizează numai că oamenii prin pocăință adevărată se pot curăți în lăuntrul lor și așa pot fi părtași la grația mântuitoare a lui Cristos (Mt. 3, 11). Ioan deci botezând nu și-a arogat ceva ce revine Mesiei, din contra el a pregătit pe oameni pentru acesta. La sinoptici vedem că „cu duh“ se opune cuvintelor „cu apă“. *μέσος δὲ* fără *μέν* precedent introduce antiteza cu mai multă emfază. *στήξει* (prez. format din *ἵστημι* în grezitatea de apoi) exprimă că Isus e prezent. *Pe care voi*: oamenii cu caracterul vostru. V. 27. Recepta, Vul-

gata citesc: *acela este care vine după mine, care înainte de mine a fost, cui nu sunt vrednic etc.*, dar *acela este și care înainte de mine a fost* lipsese în cele mai vechi și mai multe Msse. *Celce vine după mine* e subiect la „în mijlocul vostru stă“. *Să-î dezleg* etc.; a lega și a dezlega cureaua sandalelor era cel mai inferior serviciu al sclavilor. Astfel exprimă Botezătorul mărirea celui ce avea să vie, de aceea și grăește aici numai de dezlegare. La *οὐ... αὐτοῦ* cf. Win. §. 22. 4. pag. 141.

28. Acestea au fost în Betania dincolo de Iordan, unde era Ioan botezând. Întâmplarea precedentă e de mare importanță; evangelistul își aduce aminte de loc și-l numește. Cele mai multe Msse citesc aici Betania, iar Rec. C. K. U. 1. 22 au Betabara. *Origen* încă zice că toate Mssele citesc Betania (Tom. VI. §. 24), deși el făcând explorări în partea ostică a Iordanului și neaflând Betania ci Betabara, a cores textul cu numele din urmă. De observat este că Betania aceasta nu e cea lângă Ierusalim (unde era Lazar), ce dovedește adausul „dincolo de Iordan“, ci în partea răsăriteană a Iordanului¹⁾. *Era botezând*: petrecea acolo botezând. Unii suplinesc aci: „unde a botezat și pe Isus“ pentruca să poată conorda cu Lc. 3, 16 sq.²⁾.

29. În ziua următoare vede el pe Isus vind la dânsul, și zice: Iată mielul lui Dumnezeu care ridică păcatul lumii. În versurile următoare până la v. 34 avem mărturia pozitivă a lui Ioan (v. 19—29 e cea negativă) asupra persoanei lui Isus. *τῆ ἐπαύριον*: după cele istorisite v. 19 sq. De ce a venit

¹⁾ *Ieronim* zice: Bethabara, ubi Ioannes baptizabat, unde et usque hodie plurimi de fratribus, hoc est de numero credentium, ibi renasci cupientes vitali gurgite baptizantur“.

Unii au identificat Betania (*bet*, *ābāra*, domus transitus) cu Betania (*bet ānija* domus navis), dar etimologia aceasta nu se potrivește la Betania de pe muntele maslinilor. *Origen* explică numele Betabara cu *οἶκος παρασκευῆς* (*bara*). Betania de aci pare că era situată mai spre nord de Ieriho, căci Isus călătorește de aci la Betania din Iudeea cam 3 zile (11, 17).

²⁾ Cele istorisite v. 19—28 s'aū întâmplat după botezul și ispitirea Mântuitorului. Din aceasta rezultă că Botezătorul a mărturisit mai de multe ori asupra persoanei lui Isus (Lc. 3, 15 sq.).

Isus la Ioan, nu știm? *ἴδε* stă în singular, deși cuvintele următoare sunt adresate mai multora, ca *ἰδοί', ἄγε*; ocură și la clasici (cf. Mt. 10, 16. 18, 31. 26, 65. Acta 13, 46). Artic. *ὁ* exprimă ceea ce sigur se aștepta, iar *mieul lui Dumnezeu*=care e al lui Dumnezeu, consacrat lui, hotărât lui. Botezătorul numește astfel pe Isus având în vedere Is. 53, 7. *Care ridică păcatul lumii* exprimă și mai special că e jertfă de împăcare. Espresiunea *αἴρειν*=a depărta, a lua asupra-și și a purta, iar Is. 53, 12 avem *năsă*=a purta; LXX a tradus *φέρειν*; Ioan scrie aici *αἴρειν* și 1. Io. 3, 5 unde=a lua. Oricare înțeles dăm verbului, aci se exprimă ideea că, după Botezătorul, Isus e Mesia care avea să pătimească și să moară; în aceste patimi și moarte el ia asupra-și păcatul lumii, îl poartă, deci îl ia, îl șterge. Botezătorul întrebuințează prez. *αἴρω* pentru că vede împlinindu-se acum acest act al împăcării. Sing. *ἁμαρτίαν* înfățișează păcatele omenirii ca un întreg. Isaia vorbește în locul citat numai de păcatele poporului ales, iar Botezătorul de întreaga omenire. „Una pestis, quae omnes corripuit“ (Bengel).

30. Acesta este despre care eu ziceam: După mine vine un bărbat care înainte de mine a fost, căci mai ântâiu de mine era. 31. Și eu nu l-am cunoscut pe dânsul, ci ca să se arate lui Israil, pentru aceasta venit-am eu botezând cu apă. Ca în v. 15 se arată aci înalta demnitate a lui Isus. *οὗτός ἐστιν* are în vedere pe Isus cel de față. *ὑπὲρ οἷ* arată obiectul de care se vorbește și nu = *περὶ* (Win. §. 47 l. 3. pag. 358). *Eu* din v. 30 are emfază. *Ziceam* se rapoartă la v. 26. 27. La *după mine vine* cf. v. 15 și-i corăspunde: *cui nu sânt vrednic* etc. *ἀνίρ* nu e evraizm în loc de *τίς* = oarecine, cum se întrebuințează adese *ἄνθρωπος*, ci exprimă reverență cătră Mesia. Acum motivează Botezătorul mărturia sa despre Isus ca Mesia: El mai nainte nu-l cunoscuse de atare, ci siguranța i-s'a dat prin descoperire (v. 33). *Și eu nu l-am cunoscut*, adică ca Mesia; continuă pe „eu“ din v. 30.¹⁾ *Ci ca să se arate*

¹⁾ El l-a cunoscut ca persoană, căci el erau înrudiți, apoi sigur, i-s'e va fi spus ce a rostit Zaharia, tatăl său, la nașterea lui (Lc. 1, 76 sq.), el refuză

etc.: Când își va împlini misiunea va cunoaște că are înainte-și pe Mesia (*pentru aceasta*); iar descoperirea ce i-s'a făcut este, pentru dânsul și pentru Israil, scopul ultim al pășirii sale ca botezător. Cu aceasta nu contrazice Mt. 3, 11 — pocăința avea numai scopul să pregătească inimile a primi pe Mesia. De citit este *ἐν ὕδατι* nu *ἐν τῷ ὕδατι*.

32. Și a mărturisit Ioan zicând: Că am văzut Duhul pogorându-se din cer ca un porumb, și a rămas deasupra lui. 33. Și eu nu l-am cunoscut pe el; ci cel ce m'a trimis pe mine să botez cu apă, acela m'a zis: Peste care veți vedea Duhul pogorându-se și rămânând deasupra lui, acela este care botează cu Duh sânt. 34. Și eu am văzut, și am mărturisit că acesta este Fiul lui Dumnezeu. Promisiunea s'a realizat la botez. *Și a mărturisit* constată fapta că Isus e Mesia: Ioan a dat mărturie grăind. *Am văzut*: ce se îndegetează în v. 33 și reese foarte clar din Mt. 3, 16. Lc. 3, 22. *Ca un porumb* (Recepta citește *ὡσεὶ* în loc de *ὡς*) se leagă cu *pogorându-se*. Din Lc. 3, 22 rezultă că Botezătorul nu asemăna pe Spiritul sânt cu un porumb sau pogorirea lui cu a unui porumb, ci el l-a văzut în această formă pogorându-se (Mt. 3, 13, 16). *Și a rămas deasupra lui* arată că Spiritul a petrecut mai multă vreme asupra lui. Așa se deosebește Isus de prorocii T. V. care se bucurau de prezența lui numai din când în când, iar Isus se înzestrea acum cu acesta pentru chemarea sa (Acta 10, 38). *ἐπ' αὐτόν* nu e în loc de *ἐπ' αὐτοῦ*, ci exprimă că Spiritul a rămas în direcțiunea spre Isus. În aceste cuvinte avem aluziune la Is. 11, 2. În v. 33. se accentuă încă odată necunoașterea sa că Isus e Mesia, dar adaogă cum aceasta a fost înlăturată prin descoperire dzeească. *Celce n'a trimis* cf. Lc. 3, 2. *Acela m'a zis* e contrast la „și eu nu l-am cunoscut etc.“, iar *εἶπεν* are înțelesul unei vorbirii interne. Din „celce... cu apă“ rezultă că Botezătorul poate cunoaște în Isus pe Mesia când îl botează.

chiar a-l boteza (Mt. 3, 13 sq.); aci e vorba de o cunoaștere internă, de siguranța deplină că Isus e Mesia.

Peste care veți vedea: mulți veți boteza; unul din aceia, asupra cui veți vedea semnul dat, acela este el. *Care botează cu Duh sânt*, ca contrast la botezul cu apă, e caracteristica timpului mesianic; atunci se vor revêrsa în abundență darurile Spiritului sânt; de sine înțeles este că numai asupra credincioșilor (cf. Ioil 3, 1. Is. 44, 3). V. 34 exprimă baza mărturisirii sale: *Și eu am văzut*; „eu“ e contrast la v. 33: „acela mi-a spus“, iar eu am văzut. „Și eu“ corêspunde aceluiaș pronume din v. 31. 33; e triumfător. Perf. „am văzut“, „am mărturisit“ exprimă fapta împlinită; iar „am mărturisit“ = mărturia ce am făcut-o odată are valoare pentru totdeauna (Win. Ș. 40. 4. a. pag. 256). *Acesta este Fiul lui Dumnezeu* e aluziune la glasul din cer, cf. Mt. 3, 17; iar numirea „Fiul lui Dzeu“ nu = Cristos, ci însemnează natura mai înaltă, dzească în Isus, de care se vorbise în v. 15 cu „înainte de mine era“.

b) *Ântăii învățăcei ai lui Isus. 1, 35—54.*

Dupăce evangelistul tratase mărturiile Botezătorului asupra lui Isus ca Mesia trece a arêta cum mulți din învățăceii acestuia, în urma acestor mărturii, Ioan însuș, se fac învățăceii aceluia.

35. În ziua următoare iarăș sta Ioan și doi din învățăceii săi, 36. și privind la Isus care umbla acolo zise: Iată mielul lui Dumnezeu. 37. Și cei doi învățăceii îl auziră grăind, și au mers după Isus. 38. Iar Isus întorcându-se și vèzându-i mergênd după el zise lor: 39. Ce căutați? Iar ei ziseră lui: Rabi — ce se tâlcu-este învățătorule — unde locuești? 40. El zise lor: Veniți și veți vedea. Decî veniră și vèzură unde locuește și rêmaseră la el ziua aceea. Era pela ora a zecea. În ziua următoare iarăș privește la v. 29: o zi dupăce Ioan făcuse mărturie așa importantă despre înesianitatea și dzeirea lui Isus (a 2. zi după cele întâmplate în v. 19). *Sta:* ca sê-și împlinească oficiul, orî aștepta pe Isus. *Doi din învățăceii săi;* după v. 41 unul este Andreiu, al 2. nu sê numește, decî este evangelistul, căci istorisirea următoare poate fi numai a

unui martor ocular (13, 23. 18, 15. 19, 26 etc.) ἐπιβλέψας exprimă o privire cu intențiune (Mc. 14, 67. Lc. 20, 17 etc.) Isus petrece în acelaș loc unde era Ioan, dar nu vine la el. Acesta apoi mărturiseste despre el ca în ziua precedentă numindu-l mielul prezis de profet. ἴδε etc. nu e tema unei cuvântări mai lungi, ci prin scurțime atrage și mai mult atențiunea. Lipsind adausul explicativ din v. 29. rezultă că acești învățăcei au fost față la cele întâmplate v. 19—34, de aceea sunt suficiente aceste puține cuvinte a le aduce aminte de mărturisirea aceea. Unele Msse (C. 59. 235 al.) au aci cuvintele: *care ridică păcatele lumii* — împrumutate din v. 29. — *Îl auziseră grăind* arată că Botezătorul grăește înaintea unei mulțimi. *Au mers după Isus*, adecă tăcând; iar scopul lor era să vadă unde locuește și, poate, să-l întrebe mai multe fiind singuri. V. 38, sq. nu exprimă că Isus avea trebuință a i-să spună ce dorește cineva, ci el voește să le dea ocaziune ca ei să se pronunțe. *Întorcându-se*: a auzit pașii lor și întorcându-se îi vede cum veneau după el. *Ce căutați?*: Ce doriți, ce voiți?; introduce conversația cu mai multă prevenire. *Rabi* = domnul meu, dela *rāb* = mare; e agrăire respectuoasă (mai ocură de 7 ori în evanghelie). Evangelistul explică cuvântul pentru cititorii greci cu *διδάσκαλε*. Și mai apoi vedem că învățăceii numesc pe Isus: învățător, domn. *Unde locuiești?* e corelat la v. 36; fără îndoială în Betania (v. 28). *Veniți și veți vedea*: unde locuesc; îi invită prietenește să vie cu el. *Deci veniră*: în urma invitării. *Rēmaseră* etc.; ce au vorbit cu dēnsul, nu spune evangelistul; dar cele întâmplate atunci vedem că au impresionat foarte pe învățacel, căci și la bătrânețe își aduce aminte de acest moment. *Era pela ora a zecea*. Socotind aci cu Iudeii avem 4 ore după amiază, iar cu Romanii 10 ore înainte de amiază. Probabil este că evangelistul numără după cei dintâi — a celor din urmă nu se poate dovedi din evanghelie — și atunci *ziua aceea* e espresiune populară avēnd înțelesul: au rămas în societatea lui Isus restul zilei aceleia dela 4 ore înainte.

41. Andreiu, fratele lui Simon, era unul din cei doi învățăcei care auziseră dela Ioan

și merseseră după dânsul. 42. Acesta află ântâiu pe fratele său Simon și zice lui: Am aflat pe Mesia — ce se tâlcuește Cristos. 43. L-a dus pe el la Isus. Privind Isus la el zise: Tu ești Simon, fiul lui Iona, tu te vei chiuma Chifa — ce se tâlcuește Petru. *Află*: încă în aceeaș sară; el îl căutase căci a 2-a zi erau să călătorească — după cele următoare. *Ântâiu* (πρωτος în loc de πρότερος) exprimă, că fiecare își căutase fratele (de aceea *pe fratele său*) a-î spune vestea îmbucurătoare — în Isus a aflat pe Mesia; dar Andreiu află mai ântâiu pe al său. *Am aflat* e pus în fruntea propozițiunii spre a accentua și mai mult bucuria ce o simțese ei în ce au aflat.

Μεσσίας cald. *M̄sihā* (4, 25) însemnează *unsul* în înțeles eminent; rege-preotul promis în T. V. (Mt. 1, 1). Espreșiunea pare a fi împrumutată din Ps. 2, 2. *Privind Isus la el* (ἐμβλέψας αὐτῷ) are emfază; Isus privește la Simon scrutându-î internul. Rezultatul este că-î schimbă numele întrunul care însemnează tărie și soliditate: Chifa (*Kēfā* dela *Kēf* evr.—stâncă, piatră). Și Omer folosește espreșiunea stâncă spre a însemna soliditate (Od. 17, 463 cf. Ezech. 3, 9). *Tu ești* descrie cu deamăruntul circumstanțele dării numelui spuindu-se mai ântâiu ce este, apoi ce va fi în viitor: *Te vei chiuma*. Un nume a căpătat el în familie, altul arată chiumarea lui cea nouă. Variante avem *ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ* — *Ἰωάννου* și *Ἰωάννου*.

44. Iar în ziua următoare voia Isus să meargă în Galilea, și află pe Filip. Și zice Isus lui: Vino după mine. 45. Iar Filip era din Betsaida, din cetatea lui Andreiu și a lui Petru. *În ziua următoare*: a patra zi dela v. 19. *Să meargă în Galilea*: din acele ținuturi, adecă dincolo de Iordan unde se află acum după v. 28. 29. 30; aci și-a împlinit oficiul. *Află*: când părăsește locul de petrecere; vedem că și Filip era în apropierea Botezătorului. *Vino după mine*: ca învățăcel. *Din Betsaida*: pe malul apusean al lacului Genezaret (12, 21); se numește Betsaida Galileii deosebindu-se de cea de pe malul nordic al acestui lac, pe care

tetrarhul Filip o numi Betsaida Iulias în onoarea ficei lui August. *Din cetatea lui Petru* etc. e adaus spre a arăta că autoritatea acestora l-a îndemnat a urma lui Isus.

46. Filip află pe Natanail și zice lui: Despre care au scris Moisi și profeții, am aflat, pe Isus fiul lui Iosif din Nazaret. 47. Zise Natanail lui: Din Nazaret poate fi ceva bun? Filip zise lui: Vino și vezi. Repede se lățește cuvântul despre Mesia cel descoperit. *Natanail* (era din Cana, 21, 2) nu se amintește în registrele apostolești și se identifică cu Bartolomei din motivul că la Mt. Mc. și Lc. după Filip urmează Bartolomei. Numele Natanail occură adese în T. V. (Num. 1, 8. 2, 5; 1. Cron. 2, 14 etc.) și corespunde lui *Θεόδωρος, Θεόδοτος, Θεοδώρητος*. Numai Ioan îl numește cu numele propriu, iar ceilalți evangeliști, după datina evreească, cu cel al părintelui: fiul lui Tolmai (*Băr — Tolmăi*). *Despre care au scris* etc. descrie pe larg și temeinic, corăspunzător firii lui Natanail (6, 5. 6. 14, 8. 9). El *zice* că a aflat pe acela de care au scris Moisi în Pent. (Deut. 18, 15 etc.) și ceilalți profeți, dar uită că Mesia avea să se nască în Betleem (Miha 5, 1). *Fiul lui Iosif* etc.; poporul credea că Isus e fiul acestuia pentru că petrecuse în casa lui, și că e din Nazaret, unde trăise de mic cu părinții. Natanail se îndoește și zice: *Din Nazaret* etc. El nu poate crede ca Mesia să vie din acest oraș. Această îndoeală se bazează, după unii, pe împrejurarea că Galilea era foarte disprețuită în acele timpuri de Iudei — dar Natanail încă era de acolo și nu va fi întărit credința conaționalilor; alții cred că fiind Nazaretul un oraș mic nu avea nici o însemnătate. În T. V. nu se amintește, iar Iudeii așteptau atunci să vie un Mesia puternic care să scape de stăpânirea Romanilor. Filip îi răspunde numai: *Vino și vezi*; numai așa poate nimici orice îndoeală. „Optimum remedium contra opinionem praeconceptam“ (Bengel).

48. Isus văzu pe Natanail viind cătră dânsul și zise despre el: Iată cu adevărat un Israelit, întru care nu este vicleșug. 49. Zise Natanail lui: De unde mă cunoști? Isus răs-

punse și zise lui: Mai înainte de ce te-a chemat Filip, fiind tu sub smochin, te-am văzut. 50. Natanail răspunse lui: Rabi, tu ești Fiul lui Dumnezeu, tu ești regele lui Israil. Mântuitorul, care cunoaște cele ce se petrec în inima oamenilor (2, 25, Acta 1, 24), se pronunță asupra stării sufletești a lui Natanail, și anume cătră ceice erau cu dânsul, dar Natanail s-o-l audă. *Cu adevărat un Israelit* s-o explică prin *în care nu este vicleșug*, adecă acest om e prob, drept, fără vicleșug și înșelăciune (Ps. 32, 1). Numele Israelit întrebunțau Evreii ca nume onorific fiind urmașii lui Iacob, numit astfel de Dumnezeu (Gen. 25, 27). Acesta (Natanail) e un adevărat urmaș al lui Iacob, fără prihană, ca străbunul s-o. Natanail nu respinge lauda, dar se miră de unde îl cunoaște Isus zicând: *De unde mă cunoști?* Isus îi arată că privirea lui nu e mărginită prin spaț; el vede și cele din lăuntru ale omului: *Mai înainte de ce te-a chemat* etc. ὑπὸ τῆν σμῆνν s-o leagă la πρὸ τοῦ — εἰδόν σε, iar artic. arată că are în vedere un anumit smochin. Așa s-o descopere noului învățăcel natura dumnezeiască a lui Isus, iar acela îl recunoaște domnul și regele s-o. Ce a făcut Natanail sub smochin, nu știm, dar din cele următoare putem deduce că s'a întâmplat ceva extraordinar în internul lui. Aceasta s-o dovedește din împrejurarea că Natanail e frapat, apoi atare mărturisire poate purcede numai dacă a fost cunoscut internul lui, nu numai o vedere esternă. Dacă ne aducem aminte de datina Iudeilor din acele timpuri de a se retrage sub arbori, a citi și medita asupra s. Scripturii, putem zice că și Natanail sub smochin în rugăciune și-a v-ersat dorințele și speranțele, poate citia tocmai locuri mesianice. În această ocupațiune vede el că l-a văzut un ochiu, de aceea: *Rabi* etc. Natanail numește pe Isus „înv-țător“ pentrucă aștepta s-o fie instruit de dânsul; iar *Fiul lui Dumnezeu, regele lui Israil* sunt numiri mesianice; ântăia exprimă ființa lui dumnezeiască, a doua raportul cătră poporul israiltean, Mesia, așteptatul rege. Natanail numește pe Isus Fiul lui Dumnezeu. De unde știe el aceasta? Mai probabil este că Filip, când l-a chemat, i-a spus că

Botezătorul, al cărui învățăcel era poate și Natanail, îl numește astfel (v. 34).

51. Isus răspunde și zise lui: Pentru că ți-am spus ție că te-am văzut sub smochin, crezi? Mai mari decât aceasta vei vedea. 52. Și zise lui: Amin, amin, grăesc voue; de acum veți vedea cerul deschis și pe ângerii lui Dumnezeu suinduse și pogorînduse pe Fiul omului. Natanail și toți ceilalți învățăcei — zice Mântuitorul — vor vedea lucruri și mai mari; toată lumea cerească vor vedea-o servindu-i. *Crezi?* întrebarea se-î aducă aminte temeiu pentru care crede, dar îi pune în vedere alte lucruri. *Mai mari decât aceasta:* în lucrarea lui mesianică. *Amin, amin* are numai ev. Ioan. ¹⁾ Evangelistul nu explică pe *amen* amen pentru că era cunoscut din cult (1. Cor. 14, 16). La începutul propozițiilor se află numai în evangeliu și în gura lui Isus, iar în T. V. (LXX. *γένοιτο*) numai ca adevărirea unei hotărâri sau porunci (Num. 5, 22. Deut. 27, 26; 1. Reg. 1, 36). După Delitzsch (Talmud. Studien IX. Luth. Zeitschrift 1856, 3. p. 422) expresiunea e traducerea lui *amen, amēnā* (*āmer ānā*, e scurtat în *amēnā* care ocură adese în tractatele talmudiste). *De acum* nu exprimă că din momentul când Isus a rostit aceste cuvinte, ci: dela începutul lucrării sale mesianice; dela botez (Mt. 3, 16), pentru că de atunci au început a se descoperi puterile cerești și nu mai încează. Cuvintele *veți vedea cerul deschis* etc. rostește Isus pentru „un israelit fără viclesug“ și „regele lui Israil“ cari sunt aluziune la visul lui Iacob (Gen. 28, 12). Acolo se spune patriarhului în simbol ce conține promisiunea: „Te voi binecuvânta și întru tine și în sămēnța ta se vor binecuvânta toate neamurile pe pământ“. Comunicațiunea începută cu protopărintele poporului ales avea să se deplinească în regele acestuia. Suirea și pogorirea ângerilor simbolizează lucrările grației dzeestî efectuite prin organele sale, prin ângeri. *Suindu se* e pus

¹⁾ Formula aceasta o are Ioan încă 3, 3. 5. 11; 5, 19. 24. 25; 6, 26. 32. 47. 53; 8, 34. 51. 58; 10, 1. 7; 12, 24; 13, 16. 20. 21. 38; 14, 12; 16, 20. 23; 21, 18.

înaintea lui *pogorîndu-se* din motivul că în Logos, făcându-se om, s'a pogorît pe pământ întreaga lume spirituală, după potență, și comunicațiunea de viață începe dela el și se oprește la dânsul. *Fiul omului* se numește Isus în evangeliu, și adică la Mt. de 29 de ori, la Mc. de 13 ori, la Luca de 25 de ori, la Ioan de 11 ori; apoi Acta 7, 56. Evr. 2, 6. Apoc. 1, 13. 14, 14 cf. Mt. 8, 20.

c) Nunta din Cana Galileii, 2, 1—12.

Ce promisese Isus în cele precedente începe a se realiza cu această ocaziune. El arată învățăcelor maiestratea sa mesianică. Prefacerea apei rămase la curățirea evrească simbolizează că ființa lui Israil se schimbă în cea evangelică, plină de bucurie, care a venit în Isus. Fapta se istorisește simplu, de aceea explicarea e ușoară.¹⁾

1. Și a treia zi s'a făcut nuntă în Cana Galileii, și era muma lui Isus acolo. 2. Iar a fost chemat la nuntă și Isus cu învățăceii săi. *A treia zi*: dela cel din urmă termin (1, 44), va să zică dela 1, 19 sunt 6 zile. În 3 zile Isus a putut călători dela Betania la Cana (4, 46. 21, 2). După unii este Kafar Kenna, 1½ oră spre miazănoapte răsărit dela Nazaret; după alții era situată între Sepphoris și Nazaret; ruinile cari există la Kâna el Dschelil sunt 2—3 ore departe de Nazaret. Genit. *Galileii* e adaus spre a o deosebi de cea din seminția Aser, aproape de Sidon (Is. 19, 28). Ospetul l-au făcut niște rudeni ale mumei lui Isus, ce rezultă din invitarea ei (v. 12). Auzind că Isus e în apropiere rudeniile îl invită împreună cu pe învățăcei (nu sunt numai cei amintiți în cap. 1, sau Andreiu și Filip — după Crizostom — dar nici numai străini).

3. Și sfârșindu-se vinul zise muma lui Isus cătră dânsul: Nu au vin. 4. Isus zice ei: Feme, ce este mie și ție? Încă n'a venit ceasul meu. 5. Zice muma lui slugilor: Orice va zice voue, faceți. Isus venise pe neașteptate cu învățăceii, iar ceie

¹⁾ Între explicările alegorice notăm aci pe a lui *Ciril Alexandrianul*. După el *mireasa* e omenirea, *mirele* e Cristos, *vinul* care se isprăvește este legea, *vinul dăruit* în mod extraordinar e evangelia, arhitriclinul sunt servitorii evangheliei. Mântuitorul participând la ospet consacra taina căsătoriei.

făcuseră ospetul nu erau pregătiți cu vin pentru mai mulți. Maria observă (nu se spune când) că vinul s'a sfârșit și provoacă pe fiul său să ajute; iar răspunsul lui Isus învederează că Maria îl rugase să facă minune. Textul v. 3. este după \aleph A B L *καὶ ὑστερήσαντος οἴνου λέγει*, iar \aleph și unele Msse ale Italei au *καὶ οἶνον οὐκ εἶχον ὅτι συνετελέσθη ὁ οἶνος τοῦ γάμου* — e glosă explicativă la textul acceptat. *Ce este mie și ție* corăspunde evr. *māh li vālāh*; rupe orice legătură (Ios. 22, 24. Jud. 11, 12. Mt. 8, 29. Lc. 8, 26. Mc. 1, 24. 5, 7), iar alocuțiunea *femea* nu exprimă asprime sau muștrare (19, 26). Mântuitorul arată că fiind vorba a-și manifesta puterea mesianică încetează, între el și Maria, raportul de fiu și mamă; atunci amândoi se conduc de voea Tatălui ceresc. *Ceasul meu*: timpul când trebuie să descopere mărirea sa (7, 30. 8, 20. 12, 23. 13, 1. 17, 1), iar *încă* dă speranța că el voește să ajute. *Zice muma lui* etc. Deocamdată i-s'a refuzat cererea, dar din cuvintele lui Isus deduce că ajutorul lui nu le va lipsi, de aceea dă slugilor această poruncă.

6. Iar erau acolo șase vase de piatră, puse după curățenia Iudeilor, cuprinzând două până la trei metrite. Înainte și după mâncare Iudeii obișnuiau să-și spele mânilor (Mc. 7, 1—4). *Acolo* nu spune unde; în oada unde era ospetul ori în antișambră. *ὕδρια* = cane de apă, iar ξ înfățișează împrejurările mai detaliat. *κείμενα*: așezate, puse. *κατά* exprimă aci scopul: pentru, spre (Win. §. 49. c. pag. 376). *χωροῦσαι ἀνὰ μετρητάς*; etc. *ἀνὰ* are înțeles distributiv (Win. §. 49. b. pag. 372). Probabil este că Ioan are în vedere metritele atice = 1½ amfore romane, cam 38 de litre (corespunde baltului evreesc); așadar cele 6 vase conțineau cam 4½ — 6¾ Hl. Isus dăruiește astfel juna păreche, ai cărei părinți îl învitaseră la ospet împreună cu pe învățăcei.

7. Isus zise lor: Umpleți vasele cu apă. Și le-au umplut până sus. 8. Și zise lor: Scoateți acum și duceți arhitriclinului. Iar ei au adus. 9. Iar cum gustă arhitriclinul apa ce se făcuse vin, și nu știa de unde este, iar slugile

carîscosese ră apa ştia u, arhitriclinul chiamă la sine pe mire 10. şi zice lui: Tot omul ântâiu pune vinul cel bun, şi după ce s'au îmbêtat, pe cel mai prost; tu ai ţinut vinul cel bun până acum. La alte minuni se spune actul prin care s'a sêvêşit (cuvênt, atingere etc.), aici nu. *Lor*: slugilor. *Umpleţi* indegetează că vasele erau aproape. Slugile scot vin din unul sau din mai multe vase şi duc arhitriclinului. Acesta era stolnicul şi conducea ospêţul grijind de beuturi şi mâncări; el nu se numêra la oaspeţi şi nu e identic cu *συμποσίαρχος, βασιλεὺς τοῦ συμποσίου*, modimperator, arbiter bibendi, care se alegea dintre oaspeţi prin soarte. Traducerea rom. cu *mun* e greşită; Arhitriclinul (triclinarches la Petron. 27; *τραπέζοποιός* — Athen. 4 p. 170) trebuia să guste vinul înainte de a se pune pe masă şi dispunea să se amestece cu apă ori nu, după calitate. El nu ştie nimic de cele întâmplate, de aceea se miră. *De unde este*: nu ştie că e scos din vasul cu apă. *Iar slugile... apa* e parenteză. *Ştia*: de unde e vinul acesta. *Tot omul* etc. Din experienţă ştie el că astfel se întâmplă la ospete; el crede că acest vin se ascunsese anume până acum. Pe mire îl agrăeşte arhitriclinul pentru că la ospet acesta avea să îngrijească de vin. Verbul *μεθύσασθαι* însemnează totdeauna a fi beut mult, deşi nu e tocmai = a fi beat. *Până acum* e opus lui „ântâiu“: după ce ai şezut așa mult la masă; deci nu are în vedere *ὅταν μεθύσῃ*. Ce s'a întâmplat aci se petrece în fiecare an în viţa de vie prin dezvoltare îndelungată.¹⁾

11. Aceasta a făcut Isus ca începutul minunilor, în Cana Galileii, şi şi-a arêtat mărirea sa, şi au crezut întrênsul învăţăceii lui. 12. După aceasta s'a pogorît la Capernaum el şi muma lui şi fraţii lui şi învăţăceii lui, şi acolo au rêmas nu multe zile. Evangelistul spune apriat că istorisise o minune, şi adecă ântâia ce făcuse Isus spre a-şi arêta mărirea — nu ântâia în Cana Ga-

¹⁾ *Augustin*, in Joann. tr. VIII zice: Ipse fecit vinum in nuptiis, qui omni anno hoc facit in vitibus. Illud autem non miramur, quia omni anno fit: assiduitate amisit admirationem.

lileii (4, 46 sq.). *σημεῖον* (*ōth*) se numește această minune pentru că servește a descoperi un ce deosebit; aici mărirea lui Isus. Cuvântul făcându-se om lumina era oarecum ascunsă, dar el o lasă să străbată din când în când — ca în momentul de față. Dela Cana Isus merge cu ai săi la Capernaum (Mt. 4, 13) care se vede că și acum era orașul unde locuiește. *După aceasta*: după ce a trecut ospetul, Isus etc. merg în orașul amintit. *S'a pogorît* se zice pentru că Capernaum zace mai jos decât Cana, lângă mare. La frații Dluî cf. Mt. 13, 55. *Nu multe zile*: fiindcă erau aproape Paștile, când Isus merge la Ierusalim¹⁾.

§. 3. Isus mărturisește mai întâiu de sine că e Fiul lui Dumnezeu; conversația cu Nicodim, 2, 13—3, 21.

a) Isus curățește templul, 2, 13—22.

Cu 2, 13 începe Isus a descoperi înaintea poporului că e Fiul lui Dumnezeu. Dar această descoperire are caracterul generalității; abia c. 5 se face aceasta cu mai multă hotărîre producînd conflictul cu căpeteniile lui Israil.

13. Și aproape era Paștele Iudeilor, și Isus s'a suit la Ierusalim. Isus observa ciclul sîrbătorilor evreești. Datul de aici e de mare importanță pentru cronologia evangeliilor avînd în vedere că sinopticii încep activitatea lui Isus în Galilea în momentul dela Io. 4, 3. *Și aproape era*, adică în acele zile când era în Capernaum. *S'a suit*: pentru că Ierusalimul era situat mai sus.

14. Și află în templu pe ceice vindeau boi și oi și porumbi și pe schimbătorii de bani șezînd 15. și făcî bicî de ștreanguri și scoase pe toți din templu, oile și boii, și vîrsă banii schimbătorilor și răsturnă mesele, 16. și celorce vindeau porumbi zise: Luați acestea de aci; nu faceți casa Tatălui meu casă de neguțătorie. La v. 14 cf. Mt. 21, 12. *În templu*: în curtea esteroară, a păgînilor. *Ceice vindeau* etc. ca să

¹⁾ Sinopticii nu istorisesc minunea aceasta; scopul lor este a înfățișa activitatea lui Isus în Galilea și sfîrșitul ei în Ierusalim: ei nu se ocupă cu cea prezentă în Cana, dar nici cu cea din Betania (Lazar).

pue la dispoziția celorce veniau la templu cele necesare pentru jertfe și dare. *Schimbătorii de bani*; darea la templu se plătia numai cu sicli evreești. *Pe toți* se explică în *oile* etc. Isus alungă din templu numai vitele, căror urmează oamenii. Dar putem înțelege că Isus aplică biciul și oamenilor, precum și că răstoarnă mesele etc., deoarece credința Israiltenilor era că bărbații înzestrați cu putere dumnezească nu grăiau numai ce poruncia lor Dumnezeu, ci și cu fapta delăturau fărădelegile. Pentru aceasta nu exista un drept pozitiv, dar se provocau la Num. 25. *τὸ νόμισμα*—monetă, îndeosebi bani măruni. În v. 16 Isus nu procedează mai blând față de vânzătorii de porumbi, ci pentru că numai așa îi poate depărta din templu, de aceea: *Luați acestea* etc. *Nu faceți* se rapoartă la toți pe care-i alungase (Is. 56, 7. Ier. 7, 11. Zah. 14, 21). *Tatălui meu* exprimă conștiința demnității și autorității sale dumnezești (Mat. 3, 1 sq.): Domnul intră în templul său voind să curețe poporul. Din cele următoare rezultă că vânzătorii au părăsit locurile lor în urma energiei lui Isus, dar cu oarecare plăcere.

17. Adusu-și-au aminte învățăceii că scris este: Râvna casei tale mă va mânca pe mine. Procederea lui Isus impresionează pe învățăcei; ei își aduc aminte de locul din T. V. unde David, prototipul lui Cristos, descrie necazurile și neajunsurile suferite pentru că a fost zelos pentru onoarea lui Dzeu. De și-au adus aminte învățăceii îndată sau mai târziu, nu se spune — deși cea din urmă e probabilă după v. 22. Citatul e Ps. 69, 10 — care psalm se rapoartă mai adese în T. N. la moartea lui Isus (15, 25. 19, 28. Mt. 27, 34. 48. Acta 1, 20. Rom. 11, 9. 15, 3). *Mă va mânca*: mă va pierde. Unii zic că învățăceii au înțeles aceste cuvinte de moartea lui Isus (la ce contrazice v. 22), alții iau despre puterea internă care-l consumă (Ps. 119, 139). *καταφύεται* (dovedit mai mult) e viit. elenist dela *ἐσθίω* (Win. §. 15. pag. 85), iar LXX are aor. *κατέφαγε*.

18. Răspunseră deci Iudeii și ziseră lui: Ce semn arăți nouă că faci aceasta? 19. Isus răspunde și zise lor: Stricați acest templu, și

în trei zile îl voi ridica. 20. Ziseră deci Iudeii: Patruzeci și șase de ani s'a zidit acest templu, și tu în trei zile îl vei ridica? *Răspuns* cf. Mt. 11, 25. *Iudeii*, adică reprezentanții poporului (1, 19) pretind ca Isus să se legitimizeze pentru cele precedente. *Ce semn* etc. El să dovedească cu o minune că are drept a păși în cele ale cultului contra dispozițiilor încuviințate de preoți și arhiereii. După Zah. 14, 20. Mal. 3, 1. sq. în timpul mesianic să aștepta regenerarea cultului dzeesc; Iudeii în urma procedării lui Isus puteau să ajungă la ideea că el își atribue această putere. *Arăți*: faci ca noi să vedem. Întrebarea Iudeilor nu porcede din credință, căci având ei aceasta, cele întâmplare în templu le-ar fi fost semn suficient a recunoaște în Isus pe Mesia. Dar Isus nici acum nu le dă semnul cerut, ci le arată unul viitor care dovedește depășirea lui putere: *Stricați*; e imper., nu numai ipotetic. După explicarea evangelistului din v. 21 templul însemnează trupul lui Isus, pe care Iudeii îl vor răstigni, dar el va învia a treia zi; așadar *ridica* = învia ¹⁾. *εἶν* exprimă ce se va întâmpla în acest restimp (Win. §. 48. a. 2. pag. 361 cf. 1. Cor. 6, 19. 3, 16 sq. 2. Cor. 6, 16. Col. 2, 9. cf. 10, 38. 14, 10 sq. 17, 21). După v. 20 Iudeii nu înțeleg cuvintele lui Isus, căci le iau în înțelesul propriu (Mt. 26, 61. Mc. 14, 58. Acta 6, 13). *τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν* fără *ἰν* exprimă cât timp s'a lucrat la acest templu (Win. §. 31. 9. a. pag. 205). Irod cel mare, voinde să câștige pe Iudei, în al 18. an al domniei sale (Nisan 734 — Nisan 735 n. C.; Iosif Flaviu în toamna acelu

¹⁾ Exigeți mai noi (Herder, Lücke, Bleek, de Wette, Ewald etc.) cred că Isus zice: De stricați acest templu, am putere să-l rezidesc în 3 zile; sau: Stricați acest templu de piatră și abogați atunci legea mozaică, legământul vechi; iar eu voi întemeia în loc un templu spiritual, nou legământ; sau: Profanați mai departe religiunea voastră și serviciul dz. până le ștergeți cu totul, atunci eu voi întemeia o nouă religiune spirituală. Dar contra acestor explicări este împrejurarea că Isus nu le dă semn, întrebarea deci nu primește răspuns. Mai departe nu există legătură logică nici istorică între protază și apodoză, căci templul spiritual se putea întemeia și fără *λύσατε*, ba exista acum când cultul evreesc încetează după risipirea templului. Apoi *în 3 zile* ar fi fără înțeles. În urmă cum se împacă *il voi ridica?* căci ar trebui să stee „voi ridica altul“. deoarece e vorba de un nou templu; iar *αὐτόν* arată că are în vedere pe cel existent.

an, Antiq. 15, 11) începe a restaura templul lui Serubabel, care s'a terminat abia sub Irod II. la 64 d. Cr. Probabil este că zidirea s'a întrerupt mai de multe ori, iar Iudeii numind acest număr mare reese că în acest an s'e făcuse o lucrare mai însemnată. Adaogând la 734 sau 735 acești 46 de ani dobândim 780 ori 781 u. c.; așadar al 30. an după nașterea lui Cr.

21. Iar el zicea de templul trupului său.
22. Când deci a înviat din morți, și-au adus aminte învățăceii lui că zisese aceasta, și crezură Scripturii și cuvântului care zisese Isus. Genit. τοῦ σώματος e apozitional (Win. §. 59. 8. pag. 494). *Și-au adus aminte*: nici învățăceii nu înțeleg cuvintele lui Isus, dar după împlinirea lor li s'a deschis mintea și se întăresc în credință. *Scripturii*: T. V. în locurile ¹⁾ cari tratează învierea lui Isus (Ps. 16, 10. Is. 53 cf. Lc 24, 26).

b) Coverzația lui Isus cu Nicodim, 2, 23--3, 21.

Dupăce evangelistul tratase necredința superiorilor lui Israil, arată raportul poporului către Isus. Ceî mai mulți au o credință încă ascunsă, nelămurită, efect al minunilor lui Isus. Nicodim este unul din ceîce n'au ajuns la credința tare, dar prin cuvintele lui Cristos a eșit din starea între necredință și credință.

23. Iar când era în Ierusalim la paște, de sərbătoare, mulți crezură în numele lui, văzând semnele lui celece făcea. 24. Iar însuș Isus nu se încredința pe sine lor pentrucă el cunoștea petoți, 25. și că nu avea trebuință ca cineva să-i mărturisească de om; căci el însuș știa ce era în om. Efectul lucrării lui Isus în Ierusalim este că mulți cred întrênsul. ἐν τῇ ἑορτῇ s'e poate lua ca explicare la ἐν τῷ πάσχα, sau mai bine luăm ântăiul ἐν local, al 2. temporal și ἐν τοῖς Ἱερ. le-

¹⁾ S'e afirmă contra explicării de mai sus că astfel cuvintele lui Isus nu staū în legătură cu curățirea templului. Dar trupul lui Cristos e templul lui Dzeū în înțeles eminent, și în aceasta este legătura; apoi locul, împrejurările aduseră s'e se folosească această imagine, deși nu determină cuprinsul obiectiv al ei, căci s'e cere semn în genere, nu unul care s'e rapoartă la templu (Meyer).

găm cu ἦν, iar εἶναι ἐν = versari în aliqua re: el era în Ierusalim de paști la sêrbătoare. În numele lui (1, 12): cum se manifestă; credeau că e Mesia, dar numai pentru că făcea minuni: *vězënd semnele* etc. ἐποίει; imperf. e pus cu intențiune. Iar însuș e contrast la aceea. Nu se *încredința pe sine lor*: cunoscënd internul oamenilor și știind că credința multora e numai esterioră; rezultatul trecător al minunilor sale și nu precede din inimă, nu se încrede lor, adecă nu-i face intimii sêi. *Pentru că el cunoștea pe toți* e motivul acestei procedări a lui Isus. Ideea aceasta se desvoltă apoi în v. 25. *Și că nu avea trebuință* exprimă negativ ideea precedentă în forma unui nou motiv. *De om* e zis în genere: de omul cu care avea a face (Win. §. 18. 8. pag. 109). *El însuș*: fără sê-i spue cineva. *Ce era în om*: internul ascuns, inima omului (1, 49 sq. 4, 19. 6, 61. 64. 11, 4. 15 etc.); *Origen*: „Cele ascunse ale minții.“ Probabil este că evangelistul voește a indegeta de ce Isus descopere lui Nicodim adevêrurile mai înalte: îl cunoscuse a fi nobil și aplicat spre credința adevêrată, nu ca alții.

3, 1. Iar era un om din farisei, Nicodim numele lui, boer al Iudeilor. 2. Acesta veni la dênsul noaptea și zise lui: Învêțătorule, știm că dela Dumnezeu ai venit invêțător; că nimeni nu poate face aceste semne ce tu faci, de nu va fi Dumnezeu cu dênsul. *Un om* = oarecare, cf. 1, 6. La „farisei“ cf. Mt. 3, 7. 22, 15. Numele *Nicodim* (luându-l ca nume evreesc) e compus din *nāki dām* sau *Nikdām, Nākdīmōn* = sânge curat, sau (ca nume grecesc) = cel ce învinge poporul (*νικῶν δῆμος*), traducerea evr. Bilam Apoc. 2, 14. 15). Talmudul vorbește de un Bonaî, numit Nacdimon, care se fie trăit pe timpul Mântuitorului, chiar când s'a risipit Ierusalimul; era foarte bogat și pios; dar nu se poate hotări de e identic cu cel de aci. *Boer al Iudeilor*: era membru sinedriului (7, 50. 19, 38 sq.), și anume după v. 10 se numêra la invêțătorii legii (Mt. 2, 3 sq.). Tradiția adaogă, că mai apoi devenind partizan al lui Isus a fost depus din oficiu și alungat din Ierusalim, iar rudenia sa Gamaliel i-ar fi dat cele ne-

cesare până la sfârșitul vieții (Winer, R. W. W.) *Acesta veni la dânsul noaptea*: pentru că se temea de colegii săi și de opinia publică (12, 42. 19, 38 sq.) El încă nu era deplin convins că Isus e Mesia, deși din minunile lui deduce că e trimis de la Dzeu, cum fuseseră mai înainte profeții care încă s'au legitimat prin minuni (ai venit de la Dzeu). *Știm* e comunicativ; el grăește așa în numele altora de aceeaș părere cu dânsul. Nicodim e decî un israiltean pios care stă pe punctul de vedere al legii, nu știe cum să judece asupra lui Isus. *Învățător*: recunoaște în Isus un învățător care să-l instrueze cu deamăruntul în învățătura sa. *Că nimene nu poate face* etc. Credința lui e motivată pe aceste fapte ale lui Isus, cari deșteaptă întrânsul părerea că împărăția lui Dzeu e aproape. *Zigaben*: „Căci nu faci acestea din putere proprie, ci de la Dzeu“.

3. Răspuns'a Isus și zise lui: Amin, amin, grăesc ție, de nu se va naște cineva de nou, nu poate vedea împărăția lui Dumnezeu. 4. Zise Nicodim cătră el: Cum poate un om să se nască fiind bătrân? Au doar poate intra a doua oară în pântecul mamei sale și să se nască? 5. Răspuns'a Isus: Amin, amin, grăesc ție, de nu se va naște cineva din apă și Duh, nu poate intra în împărăția lui Dumnezeu. *Răspuns'a Isus*: la întrebarea indirectă a lui Nicodim. În acele timpuri mulți din Israilteni așteptau un Mesia care să-i libereze de jugul Romanilor. Isus voește a ridica pe Nicodim de la această idee, de la cele externe la cele interne, mai înalte, arătându-i că membru al împărăției mesianice poate deveni cineva numai prin renaștere. Întrebarea principală nu e cum cineva poate face minuni, ci cum se poate intra în împărăția lui Dzeu: Isus e decî nu numai învățător, ci cel ce introduce în această împărăție. La *Amin, amin grăesc ție* cf. 1, 52. Espreșiunea *ἀνωθεν* se poate lua temporal și local. În ântâiul înțeles = iarăș, de nou, și *γεννᾶσθαι ἀνωθεν* = *γεννᾶσθαι δεύτερον* sau *ἀναγεννᾶσθαι* (1, Petru 1, 3. 23 cf. Tit. 3, 5). *ἀνωθεν* ocură și în înțelesul lui „din început“ (Lc. 1, 3. Acta 26, 5. Gal. 4, 9

πάλιν ἄνωθεν cf. Flaviu, Antiq. 1, 18, 3 *φιλίαν ἄνωθεν ποιεῖται* și Artemidor Oneirocriticon 1, 14: *οὕτω γὰρ ἄνωθεν αὐτὸς δόξειε γεννηθῆναι*, Iustin, Apol. 1, 61 în citatul acestuî loc al lui Ioan). Luând espresiunea *ἄνωθεν* în înțeles local = de sus, adecă din cer sau din Dzeu, pentru că Ioan reprezintă renașterea ca naștere din Dzeu (3, 31. 19, 11. 23 cf. 1, 13. 4, 7. 5, 1; 1. Io. 2, 29). Oricare înțeles preferim, ideea exprimată este că prin grația sântitoare se revarsă în inima omului sēmēnța dzească renăscēndu-l după spirit, iar la ziua judecătii și după trup (Rom. 12, 2. Col. 3, 9. Gal. 6, 15). *Vedeu* e paralel cu *intra* (v. 5) și exprimă ca evr. *raa'*: esperia, a lua parte. *Împărăția lui Dumnezeu* (încă v. 5, căci 18, 36 e alt motiv pentru care se întrebuintează espresiunea împărăție) cf. Mt. 3, 2, e contrast la împărăția ce așteptau Israiltenii; în alte locuri Ioan numește acest obiect „vieața vecinică“ (3, 15. 16 etc.) Lc. încă folosește termenul acesta, iar Mt. mai adese „împărăția cerurilor“. *Cum poate un om* etc. Nicodim nu înțelege cuvintele de mai nainte ale lui Isus (*γεννηθῆναι ἄνωθεν*), căci Isus făcuse impresiune puternică asupra lui și-l zăpăcise cu cererea; el mărturisește că nu poate începe o vieață nouă fiind bătrân. *Augustin* zice: „Spiritus ei loquitur et carnem ille sapit“. Așa se realizează 1. Cor. 2, 14. *Au doar poate* etc. Nu se poate începe o vieață nouă naturală, deci nici una personală nouă; iar *a doua oară* se rapoartă numai la *intra*. Înțelesul era pregătit Ezech. 11, 19 sq. 36, 26 sq. Ps. 51, 12, dar cu adausul că se desfințează orice dreptate din lege, deci și cea farizaică. În răspunsul din v. 5. Mântuitorul întărește cele zise explicând pe *γεννηθῆναι ἄνωθεν* prin *se va naște din apă și Duh*, cari cuvinte se 'nțeleg de botezul creștinesc. Apa e mediul acesteî taine, iar Duhul principiul cel nou care se împărteșește cu această ocaziune. Amēndouē sunt cauza renașterii, de aceea *din* (*ix*), iar botezul se numește și „baea renașterii“ (Tit 3, 5.) Numai acesta poate fi înțelesul cuvintelor, de-

oarece mai toate faptele de importanță din viața Mântuitorului se prevestesc sau pregătesc ¹⁾

6. Ce este născut din carne, carne este, și ce e născut din Duhul, duh este. Să motivează necesitatea renașterii. Neut. τὸ γεννημένον însemnează categoria în genere, deși se rapoartă la persoane (Win. §. 27, 5. pag. 167 cf. Evr. 7, 7). σὰρξ contrastând lui πνεῦμα exprimă nu numai natura omenească în sine (1, 13), ci cum este ea supusă păcatului (Rom. 7, 14—25) ²⁾ Ce se produce are însușirea producătorului; din carne nu poate eși ceva spiritual. Prin procreațiune se produce și perpetuă atâtaiul Adam, care poate ajunge în împărăția lui Dzeu numai născându-se din al 2. Adam, Cristos. *Din Duhul*; din izvorul vieții netrecătoare se naște ceva durabil. *Clement Alexandrianul*: „Puterea cuvântului e spiritual, iar a cărnii sângeră.“ *Duh este*: aparține acestui teren. Omul trupesc prin spiritul lui Dzeu devine unul spiritual, care e apt a intra în împărăția lui Dzeu.

7. Nu te mira că am zis ție: Voi trebuie să vă nașteți de nou. 8. Vântul suflă unde voește, și glasul lui îl auzi, dar nu știi de unde vine și unde merge; așa e tot care se naște din Duhul. *Nu te mira* se rapoartă la v. 4; la Nicodim era acest caz, pentru că el nu pricepe. *Voi trebuie* accentuă și mai mult ce pusese în mirare pe Nicodim. Din ființa nașterii spirituale, în opunere cu cea trupească (v. 6), deduce Isus necesitatea celei dintâiu și arată că la renaștere nu se întâmplă un ce fantastic, ceva ce s'ar anunța prin fenomene extraordinare. Aceasta demonștră el din natură. *Vântul suflă unde vorște*: îl simțești și auzi, dar nu știi de unde și-a luat începutul și până unde va merge; așa și lucrarea grației renăscătoare a Spiritului sânt se simțește numai din efect. Lucrările lui sunt nevězute; numai acela

¹⁾ Așa Mt. 16, 17 sq. predarea oficiului mai înalt în biserică apostolilor, iar cap. 18 se execută; Io. 6, 51 sq. se indegetează instituirea s. Euharistii care s'a așezat la cina cea de taină. Aci avem prevestirea tainei botezului, așezată după înviere [Mt. 28, 19 sq.)

²⁾ Σὰρξ nu trebuie confundat cu σῶμα, nici cu substanța moartă a acestuia, adecă cu κρέας; iar πνεῦμα exprimă natura, viața mai înaltă netrecătoare.

crede în puterea lui, care a simțit-o. τὸ πνεῦμα—vânt, ce rezultă din asemănare și espresiunea „glasul lui.“ *Origen, Augustin* etc. înțeleg pe Spiritul sânt sau vieața animalică (Maldonat: anima vegetativa). Construcția e neregulată, căci ar trebui să fie: „Precum vântul... așa e lucrarea Duhului la renaștere“. *De unde vine... merge* personifică vântul, și anume pentru lucrarea sa liberă, ne'mpedecată: el vine și se duce după voea sa. ποῦ ocură adese în T. N. la verbele mișcării în loc de ποῖ (7, 35. 8, 14. 12, 35 — Win. §. 54. 7 pag. 439). Aci nu se are în vedere direcțiunea vântului, de vine dela răsărit ori apus, ci locul de unde începe și unde rămâne. *Așa e tot care etc.* e espresiune concretă populară (Mt. 13, 19 etc.) în loc de: astfel e cu tot care s'a născut din Spirit. Dzeu e liber în opera renașterii unui om (*sufală unde voește* cf. Rom. 9. 10 sq.); lucrarea lui se poate observa (*auzi glasul lui*); în urmă omul nu-î cunoaște originea nici ținta finală (*nu știi de unde vine și unde merge*).

9. Răspuns'a Nicodim și zise lui: Cum pot să fie acestea? 10. Răspuns'a Isus și zise lui: Tu ești învățătorul lui Israil și acestea nu le știi? Nicodim încă nu-și poate forma o idee despre această renaștere, de aceea *acestea* se rapoartă la lucrarea Spiritului tratată mai nainte, iar motivul e neștiința, cum rezultă din întrebarea următoare: *Tu ești* etc. Artic. înaintea lui διδάσκαλος nu exprimă: tu ești învățătorul lui Israil per eminentiam, în care se concentrează toată înțelepciunea de învățător, accentuând și mai mult contrastul la *și acestea nu le știi?* (Win. §. 18. 8 pag. 110), ci: tu te numeri la învățătorii lui Israil, și totuș nu înțelegi acestea? Raportul tău către popor este de învățător, nu de învățăcel — ce nu însemnează însă că el unicul ocupă această pozițiune. Întrebarea lui Isus are loc pentru că Iudeii cunoșteau din T. V. că va urma o renaștere. Prozelitii se numeau „creatură nouă“ și afirmau: „Cine se face prozelit e ca un copil nou născut“; Nicodim ca învățător, fără îndoială, a cunoscut Deut. 30, 6. Ier. 4, 4. Ex. 11, 19. Ps. 51, 12. 86, 4 sq. Ezech. 11, 19. 36, 25. Zah. 13, 1. *Acestea* în v. 10 e ca în v. 9. Învățătorii Iudeilor din

acele timpuri țineau mai mult la literă decât la spiritul legii.

11. Amin, amin grăesc ție că ce știm grăim și ce am văzut mărturisim, și mărturia noastră nu o primiți. 12. Dacă cele pământești am spus vouă și nu credeți, cum veți crede, dacă voiu spune vouă cele cerești? Isus nu tratează modul renașterii, pentru că aceasta omul trebuie să o creadă — ce are să facă și Nicodim. *οἷδαμεν* exprimă siguranța, *εἰσπαράκαμεν* cunoștința nemijlocită a lui Isus; iar plur. se rapoartă numai la el, are înțeles retoric — ce dovedește v. 12; *Crizostom* înțelege: Dzeu, Spiritul sânt și eu. *Nu o primiți*, adică Nicodim și alții care nu pot cuprinde ființa lui (1, 5. 11. 12). *καί* în „și mărturia etc.“ e adversativ, iar sub „mărturie“ înțelege Isus învățătura sa. *Dacă*; ceva sigur se exprimă ipotetic și se rapoartă la cazul de față (7, 23. 13, 17. cf. Win. §. 55. 2. pag. 445). *τὰ ἐπιγεια* însemnează „celece există pe pământ, ce se petrece pe pământ“ (1. Cor. 15, 40; 2. Cor. 5, 1 etc). Isus înțelege renașterea de care vorbise, iar plur. *vouă* rapoartă espresiunea la toate ce propusese el Iudeilor. Renașterea se întâmplă în oameni pe pământ, deși purcede din cer. *Veți crede* e deducere din împrejurarea că cele pământești se înțeleg mai ușor, iar Nicodim necrezând se face incapabil de a-și însuși cele mai înalte. *Dacă voiu spune* presupune cazul ca ceva sigur, va grăi în viitor. Contrastul *cele cerești* = ce se află în cer (Mt. 18, 35; 1. Cor. 15, 40. 48 sq. Efez. 1, 3 etc.): ce știe Isus despre mântuirea oamenilor, de trimiterea Fiului și existența lui vecinică la Tatăl (cf. misteriu la Paul, Rom. 16, 25; 1. Cor. 2, 7 sq. Col. 1, 25).

13. Și nimene nu s'a suit în cer fără numai celce s'a pogorît din cer, Fiul omului care este în cer. Legătura cu cele precedente este: Numai Fiul omului, care s'a pogorît din cer poate da explicări asupra celor pământești și cerești. Locul e paralel cu Mt. 11, 27. *Nu s'a suit*: să fie fost în cer, și să poată da mărturie. Omul, numai suindu-se în cer, a putut fi acolo, dar nimene n'a făcut-o (Deut. 30, 11 sq. Prov. 30, 4.)

Augustin etc. au înțeles cuvintele de înălțarea Domnului, ce nu are loc pentru perfect. ἀναβέβηκε. *Celce s'a pogorît din cer* e aluziune la întruparea sa. *Fiul omului*, pentru că se are în vedere cel întrupat; astfel s'a realizat Dan. 7, 13. *Care este în cer* lipsesc & BL; Cristos n'a părăsit cerul cu de-săvârșire făcându-se om. ὁ ὄν nu=ὄς ἦν, ci e netemporal.

14. Și precum Moisi a înălțat șerpele în pustie, așa trebuie a se înălța Fiul omului, 15. ca tot celce crede întrênsul să aibă viață vecinică. Numai Fiul omului a venit din cer și va intra acolo; întrênsul trebuie să credem, de aceea s'a înălțat pentru ca toți să-l poată vedea, cum a făcut odinioară Moisi cu șerpele. Isus demonștră, provocându-se la Num. 21, 4 sq., că oamenii se pot mântui de păcat numai dacă să răstignește Fiul omului, iar celce privește la el cu credință dobândește viață vecinică. Și introduce un nou îndemn la credință, iar v. 13 conține motivul. *A se înălța* e contrast la „s'a pogorît“ și e aluziune la înălțarea lui Isus pe cruce, nu la înălțarea la cer. Isus, fără îndoială, a întrebuițat espresiunea זָכַף (evr. זָכַף Ps. 145, 14. 146, 8) care însemnează ridicarea făcătorilor de rele pe stâlpul de pedeapsă. *Dei* arată necesitatea dzeească care a voit mântuirea oamenilor și a cunoscut din început chipul cum să va realiza. Privită aceasta din punctul de vedere al oamenilor, să poate zice că Cristos a trebuit să pătimească și să moară spre a dobândi viață oamenilor, pentru că nu există alt mijloc congruent (Lc. 24, 26). *Celce crede* exprimă că moartea lui Cristos are efect universal; fiecare poate lua parte la rodul morții lui, dacă împlinește condițiunea subiectivă, dacă crede în el. V. 15. B. citește ἐν αὐτῷ și să leagă cu ἔχῃ, iar prezent. exprimă că poșede acum, nu e ceva viitor; *Recepta* & au εἰς αὐτόν. *Să nu piară ci* lipsesc & BL. *Vieață vecinică* e contrast la viața trupească ce dobândiau Israiltenii privind la șerpe: este viața adevărată, spirituală, și să dă omului puindu-se în legătură cu Fiul, izvorul a toată viața.

16. Că așa a iubit Dumnezeu lumea, încât a dat și pe Fiul său cel unu-născut, ca tot cel

ce crede întru el să nu piară, ci să aibă viață vecinică. Acest v. cuprinde pe scurt întreaga s. Scriptură și predica ei de mântuire. *A inhib:* când a dat pe Fiul său cel ununăscut pentru dânsa, deci o jertfă foarte mare (1. Io. 4, 9. Rom. 8, 22. Evr. 11, 17). Isus se numește aci pe sine „ununăscut.“ *Lumea:* întreaga omenire; Dzeu a voit ca aceasta să fie mântuită; eschide deci orice particularism, predestinație (1. Tim. 2, 4). *A dat* explică precedentul „trebuie a să înălța“, are înțelesul lui *παράδοσθαι* (Rom. 8, 32. Gal. 1. 4. Lc. 22, 19) și putem suplini numai „la moarte“; dar și întruparea Fiului lui Dzeu este jertfire, înjosire (v. 17. Filip. 2, 6 sq.) Indic. *ἔδωκε* după *ὥστε* accentuă fapta împlinită (Win. §. 42 pag. 283). *Tot celce crede* e condițiunea personală, dar cu valoare generală. Numai prin credință omul poate lua parte la mântuirea săvârșită de Cristos prin moartea de pe cruce. *μη ἀπόληται* e prez. conj. în loc de optat. cum ar trebui să fie construcțiunea după preter. precedent (Win. §. 41. pag. 271). Aor. *ἀπόληται* exprimă acțiunea, iar prezent. *ἔχῃ* posesiunea: celce crede, are. T. N. conține dragostea și mânia lui Dzeu către lume. Ântâia se manifestă pentru că ideea dzească să află și în păcătos; a doua se îndreaptă contra păcatului ce urêște Dzeu. Păcatul torturează creatura și conturbă armonia universului. Dzeu a putut fi împăcat numai egalizându-se grația și mânia. Nu fără importanță e paralela cu Gen. 22, 16.

17. Că n'a trimis Dumnezeu pe Fiul său în lume ca să judece lumea, ci ca să se mântuească lumea prin el. 18. Celce crede întru el, nu să judecă; iar celce nu crede e judecat, că n'a crezut în numele ununăscut Fiului lui Dumnezeu. *Că n'a trimis* etc. motivează negativ ideea exprimată pozitiv în cele precedente. Isus n'a venit să judece pe păgâni, cum credeau Iudeii învățați de farisei, începând din timpurile lui Ioil (Amos, 5 18 sq.); Dzeu l'a trimis nu să piardă omenirea, ci să o mântuească. Contrastul aparent cu 9, 39 (la judecată am venit în lume) să aplanează: Înainte de venirea lui Cristos lumea era în întunerecul neștiinții și al păcatului; nu-

mai Israel păstrase ceva lumină. Pășind Cristos, adevărata lumină, și contrastul între lumină și întunec era mai mare; unii l-au primit crezând în el, alții nu. Astfel s'e făcu deosebire între oameni, care s'e continuă până la sfârșitul zilelor. Aci deci e vorba de scopul trimiterii lui Cristos, în 9, 39 de rezultatul acesteia. *Si judece*: ce s'e va întâmpla la a doua venire (5, 22. 27 sq.). V. 18 e partea negativă la cele precedente. *Celce crede... nu s'e judecă*, pentrucă ia parte la mântuirea în Cristos. Din contra *celce nu crede e judecat*, fiindcă s'a eschis dela această mântuire. *Zigaben*: „Necredința condamnă înainte de condamnare“ (cf. v. 13 principiul: Nimene nu intră în cer fără numai celce s'a pogorît de acolo cu partizanii lui). Deosebirea între negațiuni este: *χρίνεσθαι* s'e neagă faptic prin *οὐ*, adecă s'e exprimă că judecata în faptă nu va fi; iar *πιστεύων* prin *μή* s'e neagă numai în idee, fiind *ὁ μή πιστεύων* = de n'ar crede cineva (*ὁ οὐ πιστεύων* însemnează un anumit om care nu crede); de aceea *ὅτι μή πεπίστευκε*, pentrucă cazul acesta s'e presupune numai (Win. pag. 441 sq.). *E judecat*, adecă condamnat; cine se deosebește de Cristos se condamnă pe sine însuș; iar motivul este: *că n'a crezut* etc. *În numele*: Fiul unu-născut al lui Dumnezeu s'a arătat în Cristos. Perf. *πεπίστευκε*, determină credința ca act împlinit (1. Io. 5, 10). Această necredință s'a manifestat față de cea mai mare autoritate (unu-născut Fiul lui Dzeu), deci cu atât mai grea e vina.

19. Iar aceasta e judecata, că lumina a venit în lume și oamenii au iubit mai mult întunerecul decât lumina; că erau rele lucrurile lor. 20. Că tot care face rele urăște lumina și nu vine la lumină, ca se nu s'e mustre lucrurile lui; 21. iar celce face adevărul vine la lumină, ca s'e se arate lucrurile lui, că sunt lucrute în Dumnezeu. Construcțiunea ar trebui s'e fie: în... că de când lumina a venit în lume, oamenii au iubit mai mult întunerecul (Win. §. 66. pag. 585). *Aceasta e*, spune în ce consistă judecata. *τὸ φῶς* = lumina, pentrucă aci s'e vorbește de o deciziune morală. *Și înaintea lui „a iubit“* e adversativ. Viind Cristos s'a deosebit între

lumină și întunerecul spiritual. *A iubit* e fapt istoric. *Omenii* e zis în genere, deși are în vedere pe Iudei. *μᾶλλον* aparține la *τὸ σφόδρα*: au preferit ființa abătută dela Dzeu, păcătoasă. *Că erau rele* etc. e motivul acestei atitudini, baza etică. Raportul omului cătră credință e condiționat de viața morală (1, 5. Rom. 1, 21 sq.). *πράττειν, ποιῆν* se deosebesc ca „agere“ și „facere“. La întâiul verb se cugetă mai mult la lucrarea ce tinde spre un scop anumit, iar la al 2. se are în vedere mai mult productul lucrării. Orice lucrare rea e neroditoare. *Urăște lumina*: numai ochiul sănătos poate suporta razele luminii fizice; astfel se petrece și cu lumina spirituală. Păcătosul — spiritual orb — iubește întunerecul, iar de lumină fuge și o urăște, căci ea descopere răutatea inimii și murdăria sufletului. Aceasta e judecata, pentrucă lumina e binefăcătoare, dar descopere adâncurile sufletului.¹⁾ *Nu vine la lumină*. omul fuge de ce urăște. Cine nu dorește pe Cristos (crezând în el), nici nu se apropie de el. *Ca se nu se mustre*: Isus pedepsește atare dispozițiune. Această muștrare cuprinde rușinea înaintea lumii și sentimentul părerii de rău și de durere. „Gravis malae conscientiae lux est“ (Seneca ep. 122, 14). *Celce face adevărul* e opus lui „face rele“ din v. 20. Sub *ἀλήθεια* înțelegem adevărul obiectiv dzeesc. Acest adevăr omul se-l primească și se-l facă normă de viață, căci numai luminându-se în lăuntrul său poate săvârși fapte adevărat bune. Atare om caută să vie la lumină pentruca faptele lui să se vadă, deoarece prin ele se preamărește Dzeu. *Ca se se arate lucrurile lui* e contrast la „ca se nu se mustre“ din v. 20. La *ἔργα εἰργασμένα* cf. 6, 28. 9, 4. Mt. 26, 10, ocură și la clasici. *În Dumnezeu*: sunt bazate pe acesta, adecă sunt lucrute prin descoperirea lui pregătitoare și ele nu manifestă virtutea omenească, ci lucrarea grației dzeesti.

¹⁾ *Seneca*: „Quare vitia sua nemo confitetur? Quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare vigilantis est (epist. 45)“ *Augustin*: „Accusat Deus peccata tua si et tu accusas, coniungeris Deo. Oportet ut oderis in te opus tuum, et ames in te opus Dei. Cum autem inceperit tibi displicere quod fecisti, ibi incipiunt bona tua opera.“

§. 4. Altă mărturisire a Botezătorului despre Isus, 3, 22—36.

Isus lărgeste cercul de activitate; dela Ierusalim se îndreptează către întreaga țară a Iudeilor. Evangelistul aduce o nouă mărturie a Botezătorului de Isus adaogând contemplațiunile sale, cari se rapoartă mai mult la scopol general al evangheliei.

22. După acestea venit-a Isus și învățăceii lui în pământul Iudeii, și petrecea cu ei și boteza. 23. Dar era și Ioan botezând în Enon, aproape de Salim, că era acolo apă multă și veniau și se botezau. 24. Că Ioan încă nu era aruncat în temniță. *După acestea:* după conversația cu Nicodim și, în genere, după cele petrecute în Ierusalim cu această ocaziune. τὴν Ἰουδαίαν γῆν (cf. Mc. 1, 5. Lc. 5, 17. 6, 17) în opunere cu Ierusalimul: din capitală merge în provincă. *Petrecea* — *boteza*; imperf. exprimă o lucrare mai îndelungată; nu Isus boteza, ci învățăceii lui (4, 2). Botezul acesta nu era cel creștinesc, pentru că Spiritul sânt încă nu se pogorîse asupra omnirii, ce s'a întâmplat abia după împăcarea acesteia cu Dzeu, ci este al lui Ioan (*Crizostom, Teofilact etc.*). În lucrarea sa esterioră vedem că Isus convine cu Ioan. Cei botezați se duc iarăș la ale sale, nu formează un cerc anumit, totuș prin această activitate a lui Isus se înmulțesc învățăceii (4, 7). În apropiere boteza și Ioan, precum spune evangelistul din motivul că acolo era apă multă. ἦν... βαπτίζων, part. cu ἦν exprimă durată (Win. §. 45. 5 pag. 326); Isus pășise și părea că activitatea lui Ioan va înceta — ce nu se întâmplă. *Enon* nu e cunoscut mai aproape; e forma intenzivă (*Enon, Enan*) dela *ain* = loc bogat în izvoare; alții zic că derivă dela *En ion* = izvorul porumbului. Poziția locului se determină prin: *aproape de Salim*. Acest nume îl aveau mai multe cetăți (Gen. 14, 18. 33, 18 sq.), de aceea pare a fi identic cu Ios. 15, 32, LXX Σαλειμ καὶ Ἰβν, în sudul Iudei. În acest caz Botezătorul se retrăsese spre sud dela Iordan, într'un loc unde era apă multă (*șilhim* = trimise, adecă părăie, *ain* izvor). Eusebie și Ieronim afirmă

că Salim era 8 mile romane dela Scitopol. În v. 24 urmează observarea: *Că Ioan* etc. adausă pentru cele 2 evanghelii cari istorisesc prinderea Botezătorului (Mt. 4, 12. Mc. 1, 14), dar omit alte întâmplări: Io. 2, 1—3, 21; călătoria din Mt. 4, 12. Mc. 1, 4. Lc. 4, 14 é identică cu Io. 4, 3. 43—45.

25. Decî a fost ceartă din partea învățăceilor lui Ioan cu un Iudeu despre curățenie. 26. Și veniră la Ioan și ziseră lui: *Învătătorule*, celce era cu tine dincolo de Iordan, pentru care tu ai mărturisit, iată acesta botează și toți merg la dînsul. *Decî a fost*: pentru cele istorisite în v. 23; pentru lucrarea amîndurora în acelaș loc. *Ζήτησις* însemnează cercetare, scrutare, apoi dispută, ceartă. Aci învățăceii lui Ioan dau îndemnul la această dispută (*έξ*), și anume despre curățenie (*καθαρισμός*), adecă despre botezul de curățire în genere (Ezech. 36, 25. Zah. 13, 1), nu despre botezul lui Isus și ântâietatea lui față de al lui Ioan. Cu cine s'au disputat nu sê spune mai aproape, ci sê zice numai *cu un Iudeu*. Recepta **N** Vulg. citesc „cu Iudeii“. Probabil este că acest Iudeu fusese botezat de învățăceii lui Isus; întîlnindu-se apoi cu învățăceii lui Ioan a preamărit botezul aceluia care, după părerea partizanilor lui Ioan, era lui învățacel. De aceea fiind geloși zic: *Învătătorule* etc. *Dincolo de Iordan* cf. 1, 28. *Pentru care ai mărturisit*: pe care tu l-ai recomandat și ridicat la vază înaltă — decî e ție inferior, cf. 1, 29 sq. *Iată, acesta* exprimă că ei nu se așteptau la aceasta: învățacelul sê devie rival învățătorului și sê lucreze chiar cu un efect mai mare! *Și toți* é iperbolă izvorită din patimă.

27. *Respuns' a Ioan și zise*: Un om nu poate lua nimic, de nu-î va fi dat din cer. 28. *Voi însă și vă îmi sunteți martori că am zis*: Nu sînt eu Cristosul, ci că sînt trimis înaintea aceluia. *Un om nu poate lua* é zis în genere spre a arêta, că ce sê întîmplă într'alte cazuri trebuie sê fie și aci, dar cu specială privire la Isus. Acesta lucră cu mult succes pentru că Dzeu i-l'a dat, iar voi sê nu vê opuneți lui din

geloșie și invidie (Acta 5, 38 sq.; I. Cor. 4, 7. Iac. 1, 17). *Lua* e contrast la *dat*. *Voi înșivă înți sunteți martori*, pentru că învățaceii se provocaseră în v. 26 la mărturiile lui (1, 20. 26 sq. 30 sq.); el le îmbină și arată că încă atunci a declarat că el nu e Mesia, ci Înaintemergătorul lui. Învățaceii sunt acum iritați contra aceluia, dar ei se-și aducă aminte ce le-a spus el cu mult mai înainte. În *ἀλλ' ὅτι ἀπιστολυμένοι εἰμί* avem trecere din oratio recta in or. obliqua (Win. §. 63 pag. 539). *Aceluia* se rapoartă la subiectul îndepărtat, pe care îl au în vedere învățaceii lui Ioan: Isus.

29. *Celce* are mireasă, mire este; iar prietenul mirelui, care stă și-l ascultă, se bucură foarte de glasul mirelui. Această bucurie a mea decîs' a plinit. 30. Acela trebuie să crească, iar eu să mă micșorez. În v. 29 demonstră Botezătorul poziția lui față de Mântuitorul, în urma misiunii sale. *Celce are mireasă* etc.; altul nu are acest drept. Imaginea e luată din T. V., unde se înfățișează astfel raportul lui Dumnezeu și comuna israilteană (Is. 54, 5. Ezech. 16. Os. 2, 18 sq. Ps. 45 cf. Mt. 9, 15. 25, 1 sq. Apoc. 19, 7. 21, 2. 9. 22, 20). Isus e mirele, iar omenirea (Israil după spirit) credincioasă reprezintă mireasa; Botezătorul e prietenul mirelui care pregătește omenirea în credință la primirea Mesiei. Venirea lui Cristos în lume e căsătoria lui cu omenirea. *Prietenul mirelui* exprimă raportul Botezătorului către Isus; el nu poate fi rivalul acestuia. La scriitorii profani încă ocură *παράνυφος*. La Evrei, voind cineva să se însoare, trimitea un prieten să ceară mireasa (numit *șoș'ben*). Până la ziua nunții el era mijlocitorul între mire și mireasă, iar în ziua nunții însoțea pe mire când își lua mireasa din casa părinților și stătea (*ἐστιγνώς*) lângă miri toate zilele cât ținea ospetul (de regulă 7 zile). *Și-l ascultă*: prietenul nu pizmuește pe mire, ci se bucură. *χαρᾷ χαίρει* e evraizm, *ș'moah izmah* (Win. impense laetatur §. 54. 3. pag. 434 cf. Acta 4, 17. Lc. 22, 15). *Glasul mirelui*; acesta e plin de bucurie; prietenul îl aude; încă nu sunt la ospet (Apoc. 22, 20 cf. Ier. 7, 34. 16, 9. 25, 10). *Această bucurie a mea s'a plinit*

e contrast la zelul și invidia învățăceilor; Botezătorul știe că Mesia (mirele) a pășit și mireasa se află în brațele lui; lucrarea lui spirituală făcu omenirea a primi influența puterilor mai înalte ale Spiritului (15, 11. 16, 24. 17, 13). În v. 30 se descrie raportul obiectiv care reese din mărturia espusă în v. 28. *Acela trebuie* etc. cf. v. 14; timpul lucrării sale a trecut; de acum înainte se mărește cercul de învățăcei al lui Isus. *Să crească*: în autoritate și lucrare. *Să mă micșorez* e contrast la creștere: să fiu mai mic decum sunt (Ier. 30, 16).

31. Celce vine de sus este deasupra tuturor; celce este din pământ din pământ este și grăește din pământ. Celce vine din cer este deasupra tuturor. 32. Ce a văzut și a auzit, mărturisește, și mărturia lui nimene nu o primește. 33. Celce a primit mărturia lui a pecetluit că Dumnezeu este adevărat. 34. Că pe care a trimis Dumnezeu, grăește cuvintele lui Dumnezeu; că nu cu măsură dă Dumnezeu duhul. Aceste vv. (31—36) sunt cuvintele Botezătorului, nu ale evangelistului, cum cred unii. *Celce vine de sus* e contrast la *din pământ* și exprimă originea dzească; egal cu următorul *din cer*. ἐρχόμενος, adică Mesia (Mt. 11, 2 sq.); part. prez. accentuă venirea lui ca una ce durează încă înțelegându-se și lucrarea chemării lui. *Deasupra tuturor*: oamenilor, deci e mai mult și decât Botezătorul. *Celce este din pământ*: Botezătorul, care ca om nu are originea din cer, ci de pe pământ, ce este predicatul tuturor oamenilor după originea lor; de sine înțeles este că misiunea lor dzească nu se alterează. *Din pământ este* însemnează calitatea: are aceeaș natură ca toți care se trag din pământ. Propozițiunea „celce este din pământ din pământ este“ nu e tautologie, ci = celce se trage din pământ, e pământesc (1. Cor. 15, 47). Acestei explicări însă pare a contrazice „grăește din pământ“, căci Ioan a fost trimis de Dzeu și a grăit fiind condus de Spiritul sânt (1, 33. Lc. 3, 2). Luând în seamă contrastul din „celce vine din cer... mărturisește“ avem înțelesul: Lucrurile dzești propuse de Botezătorul au avut formă omenească, mărginită; iar Cristos a vestit

cele dzeești din cer, adevă în chip dzeesc, a descoperit tainele dzeești, căci le cunoaște din nemijlocită privire (a văzut și auzit, 1, 18. 8, 2. 6. 15, 15). În v. 32 lipsește și la început în \aleph BLD — e tot vorbire asindetică. *Celce vine din cer* repetă sərbătorește propozițiunea întâia determinând pe $\alpha\omega\theta\epsilon\upsilon$. *Ce a văzut și auzit*; 3, 11 zice numai „a văzut“, iar aici „și auzit“, adevă a fost în intimă comunitate cu Tatăl. Perf. exprimă că acestea s'au întâmplat nu acuma, ci încă înainte de a fi om. *Și mărturia lui nimene* etc.; și e contrast tragic, iar *nimene* arată mica escepțiune ce o fac credincioșii (1, 10. 3, 11). *Lui* e pus înainte cu emfază, pentru că are să corespundă lui \acute{o} $\theta\epsilon\acute{o}s$ următor. *A pecetluit*: a constatat cu fapta. La documente sigilul e semn de întărire, ratificare (6, 27). Cine primește pe Isus de adevărat, recunoaște și pe Dzeu care l-a trimis, pentru că el grăește cuvintele lui. *Că Dzeu este adevărat*; noi primim numai mărturii cari se dovedesc adevărate. Cine primește mărturia lui Isus întărește că Dzeu e adevărat; se adaogă oare-cum din partea omului un „da“ la propozițiunea „Dzeu e adevărat“. *Pe care a trimis Dzeu* se rapoartă numai la Cristos, nu la toți profetii și motivează pe „a pecetluit“ etc. Ca trimis per eminentiam grăește el nu numai cuvinte, ci cuvintele lui Dzeu, adevă o descoperire completă, care până aci era fragmentară (1, 17 sq. cf. Evr. 1, 1). Aceasta se motivează iarăș în propozițiunea: *Că nu cu măsură* etc. *ez* exprimă norma (Win. §. 51, 1. pag. 395). Dăruirea lui Dumnezeu nu e ținută de o anumită măsură ca să nu poată face mai mult. Subiectul la *dă* se poate afla din „pe care a trimis Dzeu“: pe cine a trimis Dzeu, acela grăește cuvintele lui, căci el *dă* (în cuvintele sale) spiritul nu cu măsură, ci nemăsurat. Profetii, deci și Ioan, au avut spiritul dzeesc, dar în măsură deplină l-a avut Fiul, Mesia.

35. Tatăl iubește pe Fiul, și toate le-a dat în mâna lui. 36. Celce crede în Fiul are viață vecinică; iar celce nu ascultă de Fiul nu va vedea viață, ci mânia lui Dzeu rămâne peste el. Ideea cuprinsă în v. 35 e identică cu v. 31, pusă ca

relativă în v. 30. 34. Aci se zice că Mesia este cătră Dzeu în raport de Fiul, nu numai ca Dzeu, ci și ca om. *Tatăl* etc. motivează cele precedente. *Iubește*, adecă pe Fiul, pentru că în acesta se vede și se cunoaște pe sine însuș, iar obiectul ultim al iubirii lui Dzeu este numai el, binele cel mai înalt. *În mâna lui* e prolepsă; toate sunt în puterea lui. Cristos e Fiul și ca om, de aceea Dzeu i-a dat toate sau l-a făcut moștean peste toate (Evr. 1, 2 cf. 13, 3. Mt. 11, 27. Evr. 2, 8). Espresiunea se poate lua însă și în înțelesul: Fiul a împlinit sfaturile mântuirii, în opunere cu lucrarea pregătitoare a lui Ioan (10, 17. 17, 23. 24. 26 și 13, 3). Aci e construit un verb al mișcării cu *εἰς* în loc de *εἰς*, căci se exprimă rezultatul dăruirii (Win. §. 50. 4. pag. 385). *Celce crede* etc. arată că de Fiul e legată și hotărîrea absolută. El e izvorul vieții adevărate (1, 4), și numai în unire cu el o putem câștiga. Unirea aceasta de viață se realizează prin credință (1, 12), iar credința adevărată nu e numai produsul cunoașterii, ci și al voinții; amândouă trebuie să se îmbine spre a produce adevărata însușire a lucrului ce credem. Prezent. *are viață vecinică* exprimă că cine are această credință nu numai speră, dar și poșede ce speră. *Celce nu ascultă* e opus lui „celce crede“ și = celce nu crede. Necredința este deci neascultare și-și are rădęcina în voință (Rom. 1, 21 sq.) *Nu va vedea* = nu va lua parte (v. 3.) *Ci mânia lui Dzeu* e efectul necesar al sântęeniei; dela naștere toți sunt fiii mâniei (Rom. 1, 18. Efez. 2, 3. Mt. 3, 7; la Ioan numai aici.) Dacă omul se întoarce dela Dzeu, acesta încă se îndreaptă contra lui și-l lasă a-i simți mânia. *Rămâne* (nu: vine) exprimă că starea morală a celui ce nu ascultă e sub mânia lui Dzeu, care rămâne mai departe. Nemărginita dragoste a lui Dzeu se arată ca milostivire celui ce se pocăește, iar ca mânia pedepsitoare contra omului înręutățit și necredincios. *ἐπ' αὐτόν* cf. 1, 32: în direcțiune spre el.

§. 5. Converzația lui Isus cu Samarineana, 4, 1—26.

Scopul evangelistului este a aręta că Isus e Mesia, Fiul lui Dzeu, și omul se poate mântui numai crezând în

el. Lucrarea lui Isus se restringe mai ales la poporul israiltean (Mt. 15, 24), chiar învățăceilor se impune această datorință (Mt. 10, 5), dar și Samarinenilor (Lc. 7, 1 sq. Mt. 15, 22 sq.) Aci se deșteaptă atâtă dorința stării fericite (v. 10—15), apoi conștiința păcătoșiei (16—20), în urmă se arată calea mântuirii descoperite în Israil și se declară mesianitatea lui Isus (21—26).

1. Deci cum înțelese Isus că auzit fariseii că Isus face mai mulți învățăcei și botează decât Ioan, 2. măcarcă Isus însuș nu boteza, ci învățăceii lui, 3. părăsi Iudea și trecu iarăș în Galilea. *Deci* e deducere din cele precedente (3, 26): lucrarea lui Isus continuă crescând. Isus știe că lucrarea sa n'a rămas necunoscută mai marilor poporului din Ierusalim; dacă pe Ioan l-a închis Irod (Mt. 4, 12), putea să aștepte că și lui se va întâmpla aceasta în Ierusalim. *Fariseii* exprimă că partidul care stăpânea poporul aude mai atâtă vестea despre Isus și se teme să nu-și piardă vaza. *Că Isus face mai mulți* etc. e relatare verbală, de aceea se spune numele și se vorbește în timpul prezent (Gal. 1, 23). Dușmanii nu primesc această veste cu indiferentism, ci se hotărăse a pași energetic. În v. 2. se corige „că Isus . . . botează“ cu: *măcarcă Isus etc.* Botezul acesta e ca cel din 3, 22. Motivul de ce Isus însuș nu botează e, după *Tertulian*, că el nu putea să boteze în numele său (de baptismo); alții zic, ca se poată învăța și face minuni fără împedecare. Având în vedere 3, 22 putem afirma că Isus n'a folosit acest botez, pentru că el avea să boteze numai cu Spiritul sânt. *Nonus*: „Căci stăpânul nu botează cu apă.“ *A părăsit*: Isus întreprinde activitatea de aici. *Iarăș*: din Galilea venise la Ierusalim și Iudea.

4. Iar el trebuia să treacă prin Samaria. 5. Venit-a deci la cetatea Samariei, ce se chiamă Sihar, aproape de țarina ce dădu Iacob lui Iosif, fiului său. 6. Iar era acolo puțul lui Iacob. Isus deci ostenit fiind de călătorie șezu așa la puț. Era ca la al șaselea ceas. *Trebuia*: calea cea mai scurtă din Iudea la Galilea era prin Sa-

maria — pe unde mergeau și pelerinii (Ios. Flaviu, Antiq. 20, 6. 1). Dar în acele timpuri Iudeii, pentru dușmănia ce nutreau cu Samarinenii, ocoleau prin Perea; Isus nu se acomodează acestei datini, de aceea trece prin Samaria. εἰς=la, nu „în“. Συχάρο (Recepta Συχάρο, Vulgata Sichar) se identifică cu Șechem (*š'chēm* cf. Gen. 33, 18. Ios. 20, 7. Jud. 9, 7. etc. transcris de LXX cu Συχέμ și Σιχιμα); mai apoi s'a numit Flavia Neapolis în onoarea împăratului Vespazian, iar acum Nablus. Această cetate e situată între munții Ebal și Garizim, cam 18 ore dela Ierusalim, aproape de țarina care a cumpărat-o Iacob dela fiii Heteului Emor (Gen. 33, 18 sq.) și unde se află și acum, cam 1/2 oră dela Nablus, puțul lui Iacob. Numirea Συχάρο occură numai aici, și unii o deduc dela *sūchār* = ce s'a cumpărat (*sāchār*) făcându-se aluziune la Ezr. 4, 5 (cf. Gen. 1. c.), iar pentru că aci au fost înmormențați patriarhii Iudeilor se numia „loc de înmormentare“ (sepulcrum cf. Wieseler, Synops. 256 sq.). Alții deduc numirea dela *šichor*=beat (Is. 28, 2) sau *šekēr*=minciună, idololatrie (Avac. 2, 18) indicându-se starea morală a locuitorilor, mai ales că și Sirah (50, 26) numește pe Sihemiți „popor nebun“. Mai probabil este însă că Sihar e un oraș deosebit de Sihem, deși era aproape de acesta, azi Al Askar, ce se dovedește din împrejurarea că se adaogă „ce se chiamă“ (adecă era un orașel și la Flavia Neapolis nu era nevoie a face acest adaus pentru că era destul de cunoscută). *πλησίον* la clasici occură foarte adese ca adverb, iar în T. N. numai aici. *Ce dădu* e explicare tradițională la Gen. 48, 22 (LXX traduce ἐγὼ δίδωμι σοι Σιχιμα ἐξαιρετον ὑπὲρ τοὺς ἀδελφούς σου, deși în original se află numai — *š'chēm āhād* = o parte). *οὕτως*, adecă cum se întâmplase; fiind ostēnit nu mai face pregătiri până s'a așezat jos; sic ut erat (Win. §. 66. 9 pag. 574). *ἐπί*; pentru că puțul era mai sus decât izvorul. *Era ca la ora a șasa*; după calcularea evreească = la ameză. Alții iau numărarea romană (ce nu se află la Ioan), adecă dimineața la 6 ore.

7. Venit-a o muere din Samaria să scoată apă. Zise ei Isus: Dă-mi să beau. 8. Că învê-

țăceii lui se duseseră în cetate să cumpere bucate. *Din Samaria* se leagă cu *muere* întregind, „fiind“ = samarineană. Așadar nu avem să înțelegem cetatea cu acest nume, care era departe de acest loc 2 ore și nu se mai numea Șomron, ci Sebaste. Cu *dă-mi se beau* începe Isus conversația; iar motivul acestei cereri este: *Că învățaceii lui* etc. Ei luaseră, probabil, uneltele de călătorie, între cari și vasele a scoate apă (v. 11.)

9. Deci zise lui muerea samarineană: Cum tu iudeu fiind ceri dela mine să bei, fiind eu muere samarineană? Că nu se amestecă Iudeii cu Samarinenii. Femeea e surprinsă de cererea străinului, în care recunoaște, după limbă, un Iudeu. Motivul surprinderii se spune: *Că nu se amestecă* etc. cari cuvinte lipsesc \times D, dar se află B. Rabinii învățau că e păcat „Samaritani panem comedere aut vinum bibere“; să se încungiure orice atingere. La Samarineni cf. Mt. 10, 5. Sir. 50, 25 sq. *συζητῶνται* exprimă comunicarea prietenească.

10. Răspuns-a Isus și zise ei: De ai ști darul lui Dumnezeu, și cine este celce zice ție: Dă-mi se beau, tu ai fi cerut dela el și ți-ar fi dat apă vie. 11. Zise lui muerea: Doamne, nici vadră nu ai, și puțul e adânc; de unde ai apă vie? 12. Aă doar ești tu mai mare decât Iacob părintele nostru, care ne-a dat nouă puțul, și el însuș a beut dintrênsul și fiii lui și vitele lui. Isus caută pe încetul să ridice pe femeie dela raporturile lor cu Iudeii la ceva mai înalt. Ea vîzuse în el numai un Iudeu; curînd va învăța însă că el poate ajuta și Samarinenilor. *Darul lui Dzeu* nu e persoana lui Isus (*Crizostom, Teofilact*), nici Spiritul sânt (*Augustin*), ci cum arată cuvintele „celce zice ție“ avem să înțelegem ocaziunea ce i-s'a dat de Dzeu a grăi cu Isus. *Cine este* accentuă persoana sa în legătură cu darul prezent. *Tu ai fi cerut*: ca el să-ți dea să bei, iar el ți-ar fi dat. Emfaza are *tu*. *Apă vie* însemnează apa din izvor în opunere cu cea din cisternă, — în care înțeles ia femeea; apoi apa vie și care dă viață — cum înțelege Isus (Ier. 2, 13. 17, 13): învățătura lui conține adevărul

dzeesc și stêmpără setea sufletească. Învățătura și persoana lui Isus sunt una, de aceea putem zice că se înțelege pe sine sub apa vie cu plenitudinea grației și a naturii (1, 14). „Cine este celce zice ție etc.“ a deșteptat curiozitatea femeii, dar și respectul față de Isus, căci ea îl agrăește cu *Doamne. Aă doar ești mai mare*: rang mai înalt; femeia e atinsă în ambiția națională. *οὐτε . . . καί* în v. 11 își corespund în cele 2 propozițiuni paralele (Win. §. 55. 7. pag. 460). *κατληνα* = haustum; e un vas pentru scos apă, legat de o frânghie; aparținea la uneltele de drum. Călătorii mai vechi spun că puțul lui Iacob era adânc 105 de urme și conținea apă în adâncime de 15 urme; iar în timpul mai nou nu are apă și e abia de 75 urme de adânc. *Tu* din v. 12. exprimă oarecare dispreț: înfățișarea ta nu este ca să te cred a fi mai mult decât Iacob părintele nostru. Femeia se poartă aci ca Nicodim. Samarinenii credeau că sunt urmașii lui Iosif (Flaviu, Antiq. 8, 14, 3. 11, 8, 6). *Care ne-a dat nouă*: după o tradițiune samarineană, iar adausul *vitele lui* zugrăvește vieța nomazilor.

13. Răspuns-a Isus și zise ei: Tot care bea din apa aceasta va înseta iarăș; 14. iar celce va bea din apa care o voiū da eū lui, nu va înseta în veac, ci apa care eu voiū da lui se va face întrênsul izvor de apă care sare în vieța vecinică. 15. Zise cătră dênsul mueră: Doamne, dă-mi această apă, ca să nu mă însetez nici să mai viu să scot. Isus nu răspunde direct la întrebarea „de unde ai“ și „au doară ești etc.“, ci arată natura apei ce voește să o dea. Apa naturală potolește setea numai câțva timp (tot care bea . . . iarăș), iar apa sa mulțumește pe om și alină dorința pentru totdeauna (iar celce . . . vieța vecinică), cf. Is. 55, 1. Cuvintele acestea nu contrazic la Sir. 24, 21, căci în acest loc se arată cum celce a gustat din înțelepciunea mai înaltă dorește a se împărtăși tot mai mult, iar aici se afirmă că Domnul mulțumește absolut cu grația și adevărul său. „Isus zgudue ideile fariseiești în Nicodim cu imaginea dela lucrarea liberă a spiritului și a pu-

terii lui transformătoare, iar pe muerea de aci, care e senzuală, neastempărată și însetează neconținut, cu imaginea unei săturări nesfârșite“ (Lange). Domnul îmbie o beură extraordinară, apa spirituală care se prefăce în izvor, care din această viață duce în cealaltă; devine un izvor care se varsă în viața vecinică. Cu alte cuvinte: Cine crede în Cristos, îl privește principiu al vieții; acest individ nu mai viețuiește el, ci Cristos viețuiește în el (Gal. 2, 20); faptele lui bune pîrce din acest principiu, cari-l conduc la viața vecinică. *Eu* are emfază, iar cu „apa aceasta“ (arătînd la puț) deosebește apa sa de cea din fântână, dar și de altă apă. *Să va face intrînsul izvor* exprimă efectul pozitiv. *ἀλλόμενον* e absolut: apă săritoare, vie. Espresiunea ocuă adese la clasici (Omer. Il. a, 537. Xen. Mem. 1, 3, 9).. *εἰς ζωὴν αἰώνιον*: conduce în viața vecinică cf. 6, 27. *Intrînsul izvor*: viața nouă există în om. Cuvintele *nu va înseta.... voi da* lipsesc în unele Msse. Femeea încă nu înțelege cuvintele Dluî, ci le rapoartă tot la apa naturală căci zice: *Doamne, dă-mi această apă* etc. Puțul era departe de oraș; femeea îl roagă să-i dea apa lui ca să nu mai fie silită a veni. *Îva* e îmbinat cu prez. indic. (*ἐρχομαι* cf. Win. §. 41. 1. pag. 272).

16. Zise ei: Mergi, chiamă pe bărbatul tîu și vino încoace. 17. Răspuns-a muerea și zise: Nu am bărbat. Zise Isus ei: Bine ai zis că nu am bărbat. 18. Că cinci bărbați ai avut, și pe care ai acum nu este bărbatul tîu. Aceasta adevărat ai grăit. Dorința femeii să deșteptase, căci ea voește să se împărtășască de apa ce poate da Isus, dar înainte de dăruirea aceasta trebuie curățită conștiința ei. *Mergi, chiamă* etc. nu trebuie luate serios, ci numai ca mijloace de a deștepta conștiința păcătoșiei. Mergi, zice Isus, dar înțelege că avea să vie înapoi. *Nu am bărbat*; muerea voește cu oarecare șiretenie să nu urmeze provocării lui Isus; dar acesta îi arată că a înțeles cuvintele ei zicînd: *Bine ai zis* etc. *Cinci bărbați ai avut*; nu se poate hotărî de această muere avusese într'adevăr 5 bărbați sau și amanți, de care s'a despărțit prin moarte

și despărțire (*Ilarie, Augustin etc.*); acum însă vedem că era amanta unuia. Unii exigeți zic că aci avem tipul cultului idololatrii la 5 popoare ale Samariei (2 Reg. 17, 24 sq. Flaviu, Antiq. 9, 14, 3). *τοῦτο* e obiect, iar *ἀλλήθῆς* e predicat (Win. §. 54. 2. obs. 1 pag. 433).

19 Zise muerea: Doamne, ved că tu ești profet. 20. Părinții nostri s'au închinat în muntele acesta; și voi ziceți că în Ierusalim este locul unde trebuie a se închina. După cele precedente trebuia să urmeze mărturisirea, dar inima omului nu este așa ca îndată să se smerească; lungă e calea dela rușine la pocăință, deși muerea mărturisește indirect cele zise de Isus (vede că e proroc). *Doamne, ved etc.*: deduce femeia din împrejurarea că Isus cunoaște referințele ei familiare; profeții T. V. încă cunoșteau cele ascunse (1. Sam. 9, 9). Femeia dă conversațiunii altă direcțiune puind o întrebare mult discutată între cele 2 popoare rivale: *Părinții nostri* etc. Interesul practic al femeii este să cunoască adevărul, pentru că voeste să se îndrepte la Dzeu în rugăciune. Sub „părinții nostri“ nu avem de înțeles pe Avram, Iacob (*Crizostom* etc. după Gen. 12, 6 sq. 13, 4. 32, 20), ci vechii Samarineni care pe timpul lui Neemia au zidit un templu pe muntele Garizim (Neem. 13, 28, Iosif Flaviu, Antiq. 11, 8, 2 sq.) Noi, zice femeia, facem aceeaș. De observat este că femeia pune în contrast pe părinți cu pe Iudeii de acum; pare că cultul samarinean degenerase și începuseră a da drept Iudeilor care zic că în Ierusalim trebuie a se închina, dar scuză pe conaționali cu împrejurarea că ei țin religia strămoșilor. Sub închinare înțelegem întreg cultul, îndeosebi aducerea de jertfe. Ioan Hircan risipește templul de pe Garizim la an. 129 n. d. Cr., dar Samarinenii așază aci un altar și consideră sănt locul. *În muntele acesta* (Gërizim, LXX *Γαριζιμ*): unde Moisi a rostit binecuvântare (Deut. 11, 29. 27, 12. 13 — Samarinenii citesc în textul lor Garizim, iar textul evreesc are Ebal). „În muntele acesta“ arată cu degetul: la poalele lui era Sihem.

21. Zise ei Isus: Muere, crede mie, că vine ora când nici în muntele acesta nici în

Ierusalim v \bar{e} ve \bar{t} i \bar{i} nch \bar{i} na Tat \bar{a} l \bar{u} i. Isus pune r \bar{e} s \bar{p} unsul pe un punct m \bar{a} i \bar{i} nalt de vedere, deasupra tuturor referin \bar{t} elor \bar{i} ntre cele 2 popoare. *Crede mie* zice Isus, pentru \bar{c} ă ea \bar{i} l declarase profet care \bar{s} tie toate. Popoarele se certau m \bar{a} ne \bar{c} ând din premisa c \bar{a} Dzeu s \bar{e} poate adora numai \bar{i} ntrun loc \bar{s} i prin anumite acte: unii \bar{i} n Garizim, al \bar{t} ii \bar{i} n Ierusalim. Isus demonstre \bar{a} c \bar{a} cur \bar{e} nd va \bar{i} nceta cultul evreesc \bar{s} i samarinean; Dzeu nu s \bar{e} va cinsti numai de un popor, ci de toate (Mal. 1, 11 cf. Deut. 12, 5 sq.) *Vine ora* \bar{i} nsemneaz \bar{a} timpul mesianic; atunci raportul \bar{i} ntre oameni \bar{s} i Dzeu s \bar{e} ridic \bar{a} deasupra locului. *Tat \bar{a} l \bar{u} i* exprim \bar{a} noul raport \bar{i} n care intr \bar{a} omenirea prin Cristos cu Dzeu: el e Tat \bar{a} l lor (Mt. 6, 9).

22. Voi v \bar{e} \bar{i} nch \bar{i} na \bar{t} i la ce nu \bar{s} ti \bar{t} i, noi ne \bar{i} nch \bar{i} nam la ce \bar{s} tim, c \bar{a} m \bar{a} ntuirea este din Iudei. \bar{I} ntrebarea unde s \bar{e} se adoreze Dzeu s \bar{e} poate dezlega m \bar{a} i bine hot \bar{a} r \bar{i} ndu-s \bar{e} *ce* al ador \bar{a} r \bar{i} i, iar acesta prin *cum*. Trec \bar{e} nd la obiectul ador \bar{a} r \bar{i} i, demonstre \bar{a} Isus c \bar{a} — p \bar{a} n \bar{a} vine timpul prezis \bar{i} n v. 21 — Iudeii au m \bar{a} i mult \bar{a} dreptate dec \bar{a} t Samarinenii. *Ce* (\bar{o}) s \bar{e} rapoart \bar{a} la Dzeu; neutrul \bar{i} nsemneaz \bar{a} : o fiin \bar{t} ă care voi nu \bar{s} ti \bar{t} i (6, 37. Evr. 7, 7; 1. Cor. 1, 27 sq.) Al \bar{t} ii zic c \bar{a} relat. \bar{o} s \bar{e} rapoart \bar{a} la ac \bar{t} iunea lui $\pi\rho\omicron\sigma\chi\rho\nu\epsilon\bar{i}\nu$: voi adora \bar{t} i \bar{s} i face \bar{t} i ceva ce nu \bar{s} ti \bar{t} i. *Nu \bar{s} ti \bar{t} i* s \bar{e} ia \bar{i} n \bar{i} n \bar{t} eles relativ, nu absolut. Samarinenii recuno \bar{s} teau numai Pent. carte canonic \bar{a} ; l \bar{a} p \bar{e} d \bar{a} nd profe \bar{t} ii, care con \bar{t} in cele m \bar{a} i importante preziceri despre Mesia, aveau o cuno \bar{s} tin \bar{t} ă religioas \bar{a} relativ \bar{a} , era oarecare necuno \bar{s} tere a lui Dzeu. *Noi ne \bar{i} nch \bar{i} nam*: Isus se sub \bar{i} n \bar{t} elege pe sine cu Iudeii. *M \bar{a} ntuirea*: cea mesianic \bar{a} ; e abstractul \bar{i} n loc de concret \bar{s} i \bar{i} n \bar{t} elege pe M \bar{a} ntuitorul, care dup \bar{a} trup s'a n \bar{a} scut din sinul lui Israil (Rom. 9, 4 cf. Gen. 12. Is. 2, 3. Miha 4, 2). \bar{S} i Samarinenii \bar{a} șteptau un \bar{i} n \bar{v} et \bar{a} tor renumit numindu-l *šahēb, tahēb* = convertitor, readuc \bar{e} tor, dup \bar{a} unii; dup \bar{a} al \bar{t} ii = celce vine iar \bar{a} ș (adec \bar{a} Moisi, pentru cuvintele „ca mine“ din Deut. 18, 15).

23. Ci vine ora \bar{s} i acum este, c \bar{a} nd adev \bar{e} ra \bar{t} ii \bar{i} nch \bar{i} na \bar{t} ori se vor \bar{i} nch \bar{i} na Tat \bar{a} l \bar{u} i \bar{i} n duh \bar{s} i adev \bar{e} r; c \bar{a} \bar{s} i Tat \bar{a} l acest fel caut \bar{a} s \bar{e} fie

ceice se închină lui. 24. Duh este Dumnezeu, și ceice se închină în duh și adevăr trebuie să se închine. *Ci vine ora* e contrast la cele precedente, îndeosebi la „noi ne închinăm la ce știm“. Cultul Iudeilor este adevărat în raport cu al Samarinenilor; dar va veni (vine ora) o nouă formă a adorării lui Dzeu, perfectă, ce, deși se întâmplă în viitor (lățindu-se tot mai mult în omenire), e prezentă pentru că urzitorul ei s'a arătat. *ἀληθινός* cf. 1, 9; în opunere cu cultul defectuos și neperfect. Isus nu zice *ἀληθεῖς προσκυνῆται*, pentru că atunci ar fi afirmat că cultul evreesc e falz, neadevărat. *Tatălui*; nu se zice lui „Dzeu“, pentru că adevăratul închinător intră cu Dzeu în acest raport. *În duh* indică elementul în care se săvârșește închinarea; e contrast la „în muntele acesta“ și „în Ierusalim“. Adorarea se petrece în lăuntru, nu numai în afară. *În adevăr*: cultul este ce trebuie să fie deosebindu-l de neadevărul relativ al treptelor pregătitoare; cuprinde obiectul adorațiunii. Iudeii și Samarinenii aveau un cult esterior, simbolic; consta din jertfe cari se aduceau la templul din Ierusalim ori pe muntele Garizim. Adevăratul cult trebuie să fie jertfă internă, spirituală; când omul pe sine se aduce lui Dzeu; ce nu e legat de anumit loc, ci se poate face oriunde. Acest cult se aduce deplin în spiritul lui Dzeu (Rom. 8, 14 sq.), deși „duh“ aici nu trebuie să n'țelegem de Spiritul sânt. *Augustin* zice: „Cauți un templu înalt, un loc sânt: Fă templu lui Dzeu internul tău. Căci templul lui Dzeu e sânt, și acesta sunteți voi“ (I. Cor. 3, 17). Vreai să te rogi întrun templu, roagă-te în tine însuși, dar fii atâtău tu însuși templu al lui Dzeu; căci el aude pe cel ce îl chiamă din templul său“. Și se poate lega cu *Tatăl*, ori cu *caută*: „că... caută și etc.“ având progres. În v. 24 se spune motivul la cele precedente. Predic. *duh* e pus în frunte cu emfază. Dzeu, fiind spirit curat, nu e legat de loc, nici poate avea plăcere de un cult numai esterior (Is. 66, 1 sq.). Cu aceasta Mântuitorul nu oprește cultul esterior. Omul, ca ființă din trup și spirit, își exprimă internul prin acte văzute în timp și loc. Aci se oprește numai cultul care se mărginește la cele esterioare (Ps. 51).

25. Zise lui muerea: Știu că va veni Mesia, care se zice Cristos; când va veni acela, ne va vesti toate. 26. Zise ei Isus: Eu sînt, celce grăesc cu tine. Femeea presupune că Isus e o ființă superioară, deși nu înțelege de tot cuvintele lui. Ea așteaptă deplină deslășire în punctul acesta dela Mesia care va veni: *Eu știu* etc. *Μεσσίας* e neartic.: un Mesia (v. 22). Credița Samarinenilor se bazează pe Gen. 15, 1 sq. 49, 10, îndeosebi Deut. 18, 15. Numele „Mesia“ îl adoptaseră Samarinenii dela Iudei. *Toate* e zis în genere, fără restringere la un anumit obiect. *Eu sînt*, adică Mesia. Femeea era pregătită îndestul ca el să i-se descopere. În fața Iudeilor Isus oprește a i-se spune că el e Mesia (Mt. 8, 4. 16, 20 etc.), iar în această femeie află el condițiunile interne și știe că această cunoștința a ei nu se va întrebuița spre scopuri politice — cum ar fi făcut aceia.

§. 6. Isus la Samarineni și Galileenii, 4, 26—54.

Experiența lui Isus cu femeea dă satisfacție pentru cele întâmplate în Ierusalim și Iudea, pentru că el totdeauna a căutat numai să-și îplinească chemarea. Dar și cuvintele femeii îndeamnă pe locuitorii cetății să creadă. De observat este că istoria prezentă nu contrazice cu Mt. 10, 5. 15, 24. Lc. 9, 53.

În Galilea nu merge Isus să aibă teren de activitate, ci numai să se retragă în singurătate. Cu toate acestea lucrează și aci văzînd că locuitorii sunt aplicați a crede în el, deși numai după ce prin minuni i-a convins de misiunea sa mai înaltă.

27. Și atunci veni ră învătăceii lui, și s'au mirat că vorbia cu o muere; dar nimene nu zise: Ce cauți sau ce vorbești cu dînsa? *ἐπι τούτω* = peste aceasta, atunci (Win. §. 48 b. pag. 367); când Isus vorbia cu Samarineana. *S'au mirat*: pentru că învătăorii evreești nu îndatinau să vorbească cu

femei; nici să le instrueze în lege 1) *Dar nimene* etc.: respectul cătră Isus îi împiedecă a-l întreba. *Ce caruți*, adecă ce te-a îndemnat să începi conversația neobicinuită.

28. Muerea decî a lăsat vasul de apă și s'a dus în cetate, și zise oamenilor: 29. Veniți, vedeți un om care mî-a spus toate câte am făcut; nu cumva acesta e Cristosul? 30. Eșiră din cetate și veniau la dînsul. Isus se declarase Mesia (v. 22), iar femeea, pentrucă îi spusese faptele ei, crede întrînsul, deși aleargă în cetate ca locuitorii viind să o întărească mai mult. *Deci*: fiindcă veniseră învățaceii, prin ce s'a întrerupt conversația. *A lăsat*: uită pentru ce venise, inima ei e plină de experiența de acum. *ποιεῖν* în *πάντα ὅσα* (A iar \times B $\acute{\alpha}$) *ἰποιῆσα* are înțeles rău: toate păcatele mele. Conștiința femeii e deșteptată, se simte vinovată de ce i-a spus Isus (v. 18). *Nu cumva* etc. nu exprimă îndoială, căci femeea e în curat că celce i-a grăit este Mesia, ci ea cere ca cetățenii să recunoască aceasta. *Veniau*; imperf. e intuitiv; par'că vedem cum vin oamenii din cetate la Isus.

31. Între acestea îl rugau pe dînsul învățaceii zicînd: Rabi, mănâncă. 32. Iar el zise lor: Eū am să mănânc o mîncare care voi nu știți. 33. Ziseră decî învățaceii între sine: Nu cumva a adus lui cineva să mănânce? 34. Zise lor Isus: Mîncarea mea este ca să fac voea celuice m'a trimis pe miné și să sêvêrșesc lucrul lui. Cele întâmplăte impresionează adînc pe Isus încât el uită de mîncare; învățaceii se vîd nevoiți a-i aduce aminte. *Între acestea*: dupăce s'a dus femeea și până a venit cu locuitorii din cetate. *ἔρωτῶν* = a ruga; ocură după LXX și în T. V. *βρωσις* = *βρωμα*, și Mântuitorul înțelege cea din v. 34: ce este mîncarea pentru trup, este lui împlinirea chiemării sale. Învățaceii nu cunosc această mîncare, ce rezultă din v. 33. *Augustin*: „Quid mirum, si mulier illa non intelligebat aquam, ecce

1) Principiul era să nu salue femeile. Rabinii zic: Celce învață pe fca sa în lege e ca unul care face nebunii, și: Cuvintele legii mai curînd să se ardă decăt să se predea femeilor.

discipuli non intelligunt escam“. *μή τις*: nu cumva, au doar a adus cineva. În v. 34 Isus explică natura acestei mâncări: *Μάνcarνα mea* etc. Pe mine, zice el, mă mulțumește dacă săvârșesc lucrul ce mi-a dat Tatăl ceresc (opul mântuirii). Partic. *ἵνα* circumscrie infin., dar așa că *ποιεῖν* și *τελειοῦν* exprimă scopul: mâncarea mea consistă în nizuința ca eu să fac.... (Win. §. 44. c. pag. 316). Prez. *ποιῶ* însemnează ce se întâmplă acum, iar *τελειώσω* ce va fi în viitor.

35. Aū nu voi ziceți, că încă patru luni sunt și vine secerișul? Iată, zic voue, ridicați ochii voștri și vedeți holdele că sunt albe spre seceriș. Bucuria Mântuitorului este că în lumea spirituală lucrurile se petrec mai repede ca în cea naturală. După sămănare trebuia să se aștepte mai multe luni până la seceriș, pe terenul credinții însă roadele se culeg îndată. *Αυ νυ υῶι ζικετι*, anume în anotimpul prezent. *Ἰνκά πατρυ λυνι συντ πανά λα σκερις* zic unii exigeți că sunt proverb, cu care se îmbărbătau la sămănătură fiind munca grea — ce nu se poate dovedi; apoi *Ἰνκά* nu admite acest înțeles; în urmă sămănăturile se făceau în Octomvre, până la seceriș (la mijlocul lui Aprile) sunt mai multe luni. Cuvintele acestea determină timpul: de acum până la seceriș mai sunt 4 luni; așadar Mântuitorul le grăi în luna lui Decemvre. La *τετράμηνος* trebuie suplinit *χρόνος*; Recepta are *τετράμηνον* scil. *διάστημα*. *Ιατά ζικ υουε* etc. Isus arată pe Samarinenii care vin din cetate. *Ῥιδικατι* etc.: holda din Sihar e coaptă de seceriș imediat după sămănătură. *Ῥεδειτι holdele κά* e subiectul propozițiunii obiective (că anume etc.), fiind atras de propozițiunea principală s'a făcut obiect (Win. §. 66. 5. a. pag. 581). *ἤδη* se leagă la acest v. și e contrast la *ἔτι*: acum, în acest moment, nu abia în 4 luni; e pus la fine cu emfază; alții îl leagă cu v. următor.

36. Celce seceră ia plată și adună roadă în vieața vecinică, ca și celce sămână împreună să se bucure și celce seceră. Ceice leagă *ἤδη* cu acest v. dau înțelesul: în cazul de față celce seceră (deși abia începuse sămănătura) și primește plată

etc. Și la începutul v. lipsește **κ**B. Imaginea dela seceriș se continuă, dar cu modificări. Celce samănă este Isus, iar ceice seceră învățăceii lui; ei vor duce la îndeplinire intrarea acestor Samarineni în împărăția lui Dumnezeu. Singul. *Celce samănă, celce seceră* exprimă generalitatea ideii. *Ia plată*: pentru munca sa; anume roada ce o pune în grânarele sale. *εἰς τὴν ζωήν* etc. e aplicarea imaginii și însemnează nu numai vieța de dincolo, ci vieța care începe cu intrarea în împărăția lui Dumnezeu și continuă în vecinicie. Apostolii vor lua secerișul spiritual, și de aceasta se bucură, după planul dzeesc, sămănătorul și secerătorul. *ὁμοῦ* (cu un verb în sing. și cu 2 subiecte cf. Omer, II. α, 61) exprimă că această bucurie e comună, dar și contemporană.

37. Că întru aceasta este adevărat cuvântul, că altul este celce samănă și altul celce seceră. 38. Eū v'am trimis pe voi să secerati ceeace voi nu v'ați ostenit; alții s'aū ostenit, și voi ați intrat în osteneala lor. Motivează pe „ca și celce samănă etc.“ *Întru aceasta*: în acest punct al sămănării și secerișului, de care vorbise în v. 35. *Cuvântul*: proverbul cunoscut. *Adevărat* (*ἀληθινός*) = corespunde ideii; e predicat. Acest proverb ocură și la scriitorii profani, iar înțelesul este: omul adese pregătește urmările lucrării sale și nu le duce la îndeplinire. În v. 38 se aplică acest proverb. *Eu* are emfază; la al cărui raport cu voi se potrivește proverbul amintit. *ἀπέσειλα* după ABC, **κ** are *ἀπέσταλκα*. Preter. acesta și *εἰσεληλύθατε* exprimă că trimiterea apostolilor și intrarea în muncă s'a întâmplat cu alegerea lor; avem deci prolepsă. Mai potrivit înțeles avem însă, dacă luăm că Isus vorbește aci din punctul de vedere al viitorului, când începe secerișul. *Nu v'ați ostenit*; pentru că sămănătura se face cu multe osteneli. *Alții*: Isus, Botezătorul și prorocii T. V.; acesta deci e pregătitor la creștinism (Gal. 3, 24).

39. Iar din cetatea aceea mulți din Samarineni aū crezut întrênsul pentru cuvântul muerii care mărturisia: Că mi-a spus mie toate ce am făcut. 40. Deci după ce aū venit la dên-

sul Samarinenii l-au rugat pe el să rămâe la dênşii; şi rămase acolo două zile. 41. Şi mult mai mulţi au crezut pentru cuvântul lui 42. şi uerii ziceau: Nu mai credem pentru vorba ta; că înşine am auzit, şi ştim că acesta este cu adevărat Mântuitorul lumii. *Mulţi din Samarineni* e contrast la Evrei. *Deci*: în urma impresiunii ce au făcut cuvintele femeii. Credinţa aceasta e numai în începere şi se desvoltă după ce Mântuitorul petrece 2 zile în mijlocul lor. *Două zile*: în opunere cu petrecerea în Ierusalim şi Iudea, deşi n'a produs acel efect. *Cuvântul lui*: învăţătura lui Isus, căci de minuni evangelistul nu istoriseşte nimic; iarăş contrast la activitatea lui Isus în Ierusalim şi Iudea. *καλιά* exprimă oarecare dispreţ: faţă de puterea care era în cuvintele lui Isus cuvintele femeii par numai vorbe. *Înşine*; sunt deplin convinşi, nu le trebuie altă autoritate care să le spue ce au să creadă de această persoană. *Mântuitorul lumii*; evangelistul spune pe scurt mărturisirea Samarinenilor. Recepta citeşte: *Cristos* „după lumii“, adaus exgetic.

43. Iar după cele două zile eşit-a de acolo şi a mers în Galilea. 44. Că însuş Isus mărturisise că profet în patria sa nu are cinste. 45. Deci când a venit în Galilea, l-aŭ primit pe dênşul Galileenii care au văzut toate ce făcuse în Ierusalim la sərbătoare; că şi ei au fost venit la sərbătoare. *După cele două zile*: câte petrecuse în Sihar (v. 40). *Şi a mers* (Recepta) după *de acolo* lipsesc *ABCD*, *Min.* şi unele *Verz.* *În Galilea*: într'acolo se duce dela Sihar. *Însuş* (ipse) nu e contrast la alţii care ziceau astfel, ci exprimă că evangelistul n'ar aplica acest cuvânt la Isus, dacă nu l-ar fi rostif. *Mărturisise*: nu acum, ci altă dată (Mc. 6, 4); nu se spune timpul şi împrejurările când Isus s'a pronunţat astfel. Sub „patrie“ înţelegem Galilea, nu Iudea — patria profeţilor sau a lui Isus, pentru că s'a născut în Betleem, nici Nazaretul. Motivul, că un profet nu e bine primit în patrie, îndeamnă pe Isus a merge în Galilea unde credea că va fi în deplină retragere. *Deci când a venit* re'ncepe

narațiunea din v. 43. *L-au primit* etc. e contrast la ce așteptase el, deși nu trebuie să fie fost o primire izvorită din credință, ci din motivul că au văzut ce făcuse etc. *πάντα-όσα* ocură și la clasici compus astfel. *Au fost venit*: și aceștia fuseseră în Ierusalim la sărbătoare, când Isus a făcut minuni¹⁾

46. Deci a venit iarăși în Cana Galileii, unde făcuse apa vin. Și era un om regesc în Capernaum, al cărui fiu era bolnav. 47. Acesta după ce auzise că Isus a venit din Iudea în Galilea, a mers la el și-l ruga ca să se pogoare și să tămăduască pe fiul lui; că era aproape să moară. *Deci* leagă narațiunea la v. 45: când a venit în Galilea s'a dus *iarăși în Cana* avându-se în vedere 2, 1; merge în cercul prietenilor, nu la Capernaum. Evangelistul amintește minunea săvârșită aci ca să pregătească v. 54. *βασιλικός* însemnează un servitor regesc, un oficiant civil ori militar al regelui Irod Antipa. *Irineu* și unii exigeți din timpul mai nou identifică această istorisire cu Mt. 8, 5 sq. Lc. 7, 1 sq. Diferența reese însă din următoarele: acolo sluga — aci fiul; acolo sutașul e plin de smerenie — acesta însă abia se poate avânta la credință și cere numai ajutor în nevoie esternă. *În Capernaum* se leagă la *era*. *După ce auzise* etc. pare a vorbi pentru părerea că și el fusese la Ierusalim când Isus a făcut minunile, căci numai așa se explică de ce e suficientă vestea că a venit, și îndată îi cere ajutorul. *A mers*: dela Capernaum. *Îna*: să poftască a se pogori.²⁾ — *Să se pogoare*: Capernaum era situat mai jos lângă malul lacului. Verbul *μέλλειν*, imperf. *ἔμελλον* și *ἤμελλον* exprimă: a fi aproape de ceva (Win. §. 12. 1. pag. 68).

48. Zise deci Isus cătră el: De nu vedeți semne și minuni, nu veți crede. 49. Zis-a cătră

¹⁾ Mântuitorul petrece acum 2—3 luni în Galilea, iar evangelistul istorisește numai o faptă săvârșită de Isus; sinopticii au mai multe.

²⁾ *Îna* de aci este ca Mc. 3, 9, unde cele grăite de Isus nu exprimă scopul vorbirii, *Îna* telic are înțeles atenuat, pentru că propozițiunea obiectului învolva scopul care se imaginează sub *εἰπεῖν* cugetat ca poruncă: totdeauna să aibă o corabie la dispoziție.

el omul regesc: Doamne, pogoară-te mai înainte până a nu muri fiul meu. *De nu vedeți* etc. sunt muștrare; cuvintele nu se rapoartă numai la acest bărbat, ci la toți Galileenii, mai bine zis la toți auzitorii. Aceștia primiseră pe Isus numai pentru că văzuseră minunile lui (v. 45.) Muștrarea lui Isus nu-l ofenză, nici nu-l face să șovăească în încrederea pusă întrînsul, de aceea repetă rugarea: *Doamne* etc. *παιδίον*; diminutivul exprimă dragostea părințască (Mc. 5, 23).

50. Zise Isus lui: Mergi, fiul tău e viu. Crezut-a omul cuvântului care zise Isus lui, și s'a dus. 51. Iar după ce se pogorise el l-au întimpinat pe el slugile și au vestit că fiul lui e viu. 52. Decî i-a întrebat pe ei de ora în care i-a fost mai bine. Decî au spus lui că erî în ora a șaptea l-au lăsat frigurile. 53. Atunci a cunoscut tatăl că era în acea oră, în care zise Isus lui: Fiul tău e viu; și a crezut el și casa lui toată. 54. Acesta a fost al doilea semne făcuse Isus iarăș când a venit din Iudea în Galilea. Isus nu împlinește cererea direct, ci pune pe acest bărbat la probă zicînd: *Mergi* etc.; el se creadă înainte de ce și-a văzut fiul. *Fiul tău e viu*, adică e sănătos (Is. 38, 1; 2. Cor. 1, 2). Omul iese învingător din această probă, căci se zice: *Crezut-a* etc. (Mc. 9, 23 sq. Mt. 8, 5 sq. 15, 22 sq.). Vedem de aci că nu dispoziția bolnavilor, care înriurește trupul, e cauza vindecării în cazurilor când Isus zice că credința lor le-a ajutat (Mt. 9, 22. 29. 15, 28 etc.). Credința trebuie să existe ca pregătire pentru lucrarea de minuni a lui Isus. ἡδη se leagă la *καταβαίνοντος* și exprimă că nu mai era în Cana, ci pe cale la Capernaum. *După ce se pogorise*: nu înainte. Construcțiunea din *αὐτοῦ καταβαίνοντος... αὐτῶ* ocură mai adese în T. N. (Win. §. 30. pag. 195 obs.). *χομψός* (numai aici în T. N.) însemnează fin, frumos, plăcut, aci = *βέλτιον* (Arrian. diss. Epict. III, 10 are *χομψῶς ἔχειν* = belle habere). După ce întrebuse pe slugile sale de ora, când fiul său s'a simțit mai bine, se convinge el că această oră coincide cu timpul când Isus i-a

grăit cuvintele „fiul tău e viu.“ *Ora a șaptea* = o oră după amiazi. *Eri*: pentru că Cana era departe de Capernaum cam 7—8 ore și poate că acest bărbat a rămas noaptea undeva, sau că după calcularea evreească avem se'nțelegem aceeași zi, dar după apusul soarelui. *Frigurile*, cari dăduseră boalei caracter periculos amenințând cu moarte. *În aceea oră*: l-a lăsat frigurile. *Casa lui toată* exprimă efectul acestei însănătoșări. *τοῦτο* e subiect, iar *al doilea semn* e predicat, cf. 2, 11. *Iarăș* nu se leagă la *δέύτερον* care e adject., ci la notița că Isus s'a întors din Iudea în Galilea și are în vedere 2, 11: cea de acum este a 2. minune săvârșită în aceste ținuturi cu ocaziunea re'ntoarcerii sale din Iudea.

II. Isus și Iudeii: lupta cu lumea, 5—12.

§. 7. Isus e vieța: începutul luptei, 5, 1—6, 71.

a) Isus vindecă pe un bolnav la Betezda, 5, 1—18.

Isus vine în conflict cu Iudeii după vindecarea săvârșită în zi de Sâmbătă. Iudeii cred că el a călcat ordinea legală a lui Israil; nu-i pot ierta acest păcat, și de aceea uneltesc răzbunare. La sinopticii încă aflăm atări vindecări și pretutindene caută Isus a dovedi că e liber de porunca aceasta motivând cu raportul său către Tatăl, pe care-l numește părintele său.

1. După acestea era o sărbătoare a Iudeilor, și s'a suit Isus la Ierusalim. După acestea presupune o activitate mai îndelungată în Galilea. *ἑορτή τῶν Ἰουδαίων* cf. 2, 12. *πάσχα τῶν Ἰουδαίων*, ABD, iar CL e pus artic. însemnând o sărbătoare anumită. Care sărbătoare avem aci? Mai probabil este că aici se vorbește de sărbătoarea Purim (Est. 9, 24 sq. 3, 7) care se sărba în 14. 15 Adar (Est. 9, 21), deși nu avea caracter pur religios. *Irineu*, *Eusebie* etc. zic că avem Paștele, dar aceasta era una din cele 3 sărbători principale și n'ar trebui să lipsească artic. (4, 45. 11, 56. 12, 12); apoi comparând cu 6, 1—4 ar fi între aceste 2 capitole un restimp de 1 an.

Ciril, Crizostom, Teofilact etc. cred că avem Cincizecimea — dar aceasta ar fi prea aproape de Paștele precedente și n'am putea să intercalăm tocmai bine petrecerea lui Isus în Iudea și călătoria prin Samaria în Galilea. Alții din timpul mai nou presupun aci sărbătoarea curățirii templului care se sărba în Decembrie — dar frigul din acest anotimp nu permite ca bolnavii să stea lângă Betezda, apoi nu se poate concorda cu v. 3.)¹

2. Iar este în Ierusalim un lac lângă poarta oii, care se chiamă evreește Betezda, având cinci portice. Unele Msse citesc *scăldătoarea oilor*, Vulgata traduce *probatica piscina* — dar nu se știe că în Ierusalim ar fi existat atare scăldătoare.)² Din *este* nu se poate deduce că evangelia noastră s'a scris înainte de risipirea Ierusalimului, pentru că locul putea să existe și după aceasta; apoi prez. se poate explica din descriția care-și amintește lacul cu împrejurimea lui. La *ἐπὶ τῆ προβατικῆ* se suplinește *πόλις* (Win. §. 64. 5. pag. 451.) *Neem. 3, 1. 32. 12, 39* se amintește o poartă a oilor (*šāār hāṭon*); era situată în partea răsăriteană dela Ierusalim, aproape de templu și se numia astfel dela animalele de jertfă cari treceau la templu, acum se chiamă poarta lui Stefan. *ἡ ἐπιλεγομένη* după ABCL, *κ* citește *τὸ λεγόμενον*. În limba evreească, adecă siro-caldaică, lacul se chiamă *Betezda*³ (*Bēth hēsā*) = casa harului; iar pentru primirea bolnavilor avea 5 încăperi formate de colonne.

3. În acestea zăcea mulțime de bolnavi, orbi, șchiopi, uscați, așteptând mișcarea apei.

¹) Cronologia ar fi: În 3, 1sq. Isus vorbește cu Nicodim la Paști în Ierusalim, petrece mai toată vara în Iudea (3, 22), trece apoi prin Samaria în Galilea (4, 1sq.) când converzează cu Samarineana, pela sfârșitul lui Octomvre și începutul lui Noemvre (4, 35). Din Galilea călătorește acum la Ierusalim. Că aici poate fi numai Purim rezultă și din împrejurarea că la alte sărbători se adaugă caracteristica lor (6, 4 7, 2. 10, 22).

²) *Ammonius*: „Se chiamă a oii (lacul) pentru că aci se adună oile ce aveaș se fie junghiate de sărbătoare, și aci se spălau măruntaele lor.“ Alții citesc: „Este în Ierusalim lângă lacul oii așa-numita Betezdă.“

³) *κ* L. citesc *Βηθζαθά, Βήθσαιδα* = Besetha, adecă *καινή πόλις*, cetatea nouă a Ierusalimului — ce este numai schimbare cu nume cunoscut. Poziția lacului nu se știe; tradiția mai nouă îl identifică cu Birket Israin (lacul Israil), o adâncitură seacă și crescută cu iarbă, înainte de zidul de nord al șesului Aram (Riehm, Handw. p. 178 sq.)

4. Că un ânger se pogora la vreme în lac și mișca apa; și cine intra ântâiū după mișcarea apei se făcea sânetos, de ori ce boală era cuprins. πολὺ la πλήθος lipsește \times BCDL, asemenea lipsește \times BCZ cuvintele „așteptând mișcarea apei“ ca cum ar fi împrumutate din v. 7. *Uscatî*: oameni cu membre uscate, slăbite, paralizici (Mt. 12, 10. Lc. 6, 6. 8). Recepta are v. 4., care se află A E F G H etc., dar lipsește \times B C D; alte mărturii îl au cu asterisc ca loc dubiu sau cu obel ca loc neautentic. Împrejurarea aceasta însă nu îndreptățește a șterge v. întreg din text, căci, deși poate e adaus mai târziu — se află în cele mai multe Msse, Verz., Părinți (dela *Tertulian* înainte, *Crizostom* etc.) κατέβαιεν ἐν τῇ κολυμβήθρα se explică ἐν din datina T. N. a schimba prepoziția aceasta cu εἰς (Win. §. 50. 4. pag. 385 sq.) κατὰ καιρόν (suo vel opportuno tempore) exprimă că aci lucrează o putere mai înaltă. *Și cine.. era cuprins*: apa avea putere tămăduitoare mai mare când se mișca; se tămăduiseră mulți de deosebite boale.)¹

5. Iar era acolo un om treizeci și opt de ani având în boala sa. 6. Pe acesta văzându-l Isus zăcând, și cunoscând că acum are multă vreme, zise lui: Voești să fii sânetos? 7. Răspuns-a lui bolnavul: Om nu am ca când se mișcă apa se mă arunce în scaldătoare; iar până când vin eu, altul se pogoară înain-

¹) Unii cred că izvorul acesta are putere tămăduitoare pentru că conține părți mineralice, și caută a dovedi cu Eusebie care în Onomasticon (ed. Cleric. p. 41) istorisește că unul din aceste 2 lacuri (unul este Betezda) are apă roșie întunecată (Ieronim: mirum in modum rubens). Mai departe izvorul e intermitent, adică izvorește numai din când în când, ca d. e. în Kissingen un izvor de gaz. Credința poporului — zice — se — căreia s'a acomodat evangelistul, atribuea lucrarea apei unui ânger, deși se sêvêrșește prin căldura internă. Apa avea deosebită putere de tămăduire dacă cineva se aruncă îndată după mișcare, înainte de ce se așezău substanțele mineralice. Dar se poate crede că evangelistul se se acomodeze unei credințe falze a poporului? Din contra, în aceasta credință se arată idea mai înaltă că în toate fenomenele din natură sunt active spirite ale lumii mai înalte; puterile naturale se pun în mișcare numai prin o cauză mai înaltă mișcătoare. Această învățătură a teologiei evreești se află și la ss. Părinți și teologii evului mediū. *Augustin* zice: „Unaquaque res visibilis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi praepositam.“ (Lib. 83. quaest. 79); *Grigorie* cel mare: „Ad ordinem Virtutum pertinere videntur omnes angeli, qui habent praesidentiam super res pure corporeas.“ (Homil. 34. in evang.).

tea mea. La *ἦν δέ τις* cf. 3, 1. *Treizeci și opt de ani având în boala sa*: de atâta vreme era bolnav; motivul compătimirii lui Isus. *Pe acesta văzându-l Isus*. Nu putem ști ce a îndemnat pe Isus să intre în casa bolnavilor; probabil este că caută anume acest prilej — după relatarea sinopticilor care îl înfățișează că vindecă boale. *Cunoscând* ca 4, 1: pe cale extraordinară; dar se poate că i-a spus cineva din împrejurime. *Acum are multă vreme*: e bolnav de mult timp. *Voești să fii sănătos* deșteaptă speranța tămăduirii făcându-l apt să primească puterile cerești cari se vor revêrsa asupra lui de Isus. Bolnavul nu răspunde direct; el a disperat a se vindeca și arată cauza de ce până acum nu s'a putut folosi de puterea vindecătoare a apei. El zice: *Doamne* etc. *Când se mișcă*: mișcarea intermitentă a apei nu se întâmplă regulat, ci repede. *Arunce (βάλλη)*: să mă bage în apă cu grabă. *Până când vin eu* exprimă că bolnavul și-a dat silința a se folosi ântâiul de mișcarea apei, dar până acum nu i-a succes. Numai întrun punct al lacului se mișcă apa, și numai unul poate trage folos.

8. Zise Isus lui: Scoală-te, ia-ți patul tău și umblă. 9. Și îndată s'a făcut sănătos omul, și a luat patul său și umbla. Iar era Sâmbătă în acea zi. La *scoală-te* etc. cf. Mc. 2, 9 sq. Aceste 2 istorisiri însă nu sunt identice, nici s'a imitat de apostol. *κράββατος* cf. Mc. 2, 4. *Umblă* e contrast la starea paralică de mai nainte; el nu face un singur paș, ci umblă ca alții mai mult. *Iar era Sâmbătă* etc. e adaus spre a explica cele următoare.

10. Ziseră deci Iudeii celui vindecat: Sâmbătă este, și nu se cuvine a purta patul. 11. Răspuns-a el lor: Celce m'a făcut sănătos, acela m'a zis mie: Ia-ți patul tău și umblă. 12. Deci l-au întrebat pe el: Cine este omul care ți-a zis ție: Ia-ți patul tău și umblă? 13. Iar bolnavul nu știa cine este; că Isus se dedese în lături fiind mult popor în acel loc. Acum începe conflictul. *Iudeii* (1, 19. 2, 18. aici v. 15. 18), adecă sinedriștii (15. 33), muștră numai purtarea patului

(Ier. 17, 21) ca ceva ce nu e permis a face în zi de Sâmbătă. Rabinii făcuseră multe legi ca să ridice și mai mult cinstirea Sâmbetei; legile acestea erau complicate, chiar neînțelese. Cel însănătoșat se scuză cu: *Celce m'a făcut* etc; el nu cunoaște mai aproape pe Isus, dar știe că dela acesta a simțit lucrarea unei puteri extraordinare. *Cine este omul* etc. e zis cu dispreț. Cine cutează a călca o poruncă sancționată atâta vreme? ✠ BCL nu aș aci cuvintele *patul tău*, par adause din v. 8. 11. Fără acest adaus exprimă că purtarea în sine e vrednică de muștrare și pedeapsă. *Că Isus* etc. motivează de ce cel vindecat nu poate da informațiuni asupra lui Isus. *ἐξνεύειν* (numai aici în T. N.) = a se depărta, a se da la o parte = *ἐξελίπειν*. Isus nu voește să facă senzație.

14. După aceea îl află pe el Isus în templu și zise lui: Iată te-ai făcut sănătos; se nu mai păcătuești, ca se nu-ți fie ție ceva mai rău. 15. A mers omul și zise Iudeilor că Isus este care l-a făcut pe el sănătos. 16. Și pentru aceea goneau Iudeii pe Isus, că acestea făcea Sâmbăta. Motivul pentru care celce fusese bolnav s'a dus în templu, nu se spune; poate ca se mulțumească lui Dumnezeu. *După aceea*; nu știm de a fost în aceeași zi, sau altă dată. Vindecarea trupească folosește Isus spre a trece la a sufletului zicând: *Să nu mai păcătuești* etc. Din aceste cuvinte rezultă că boala de 38 de ani stătea în legătură cu escese păcătoase; păcatele nu se specializează. De ar mai păcătui pedeapsa va fi mai grea, pentru că vina lui e mai mare, deoarece a speriat lucrarea grației dzești și nu urmează căile ei: el va pierde fericirea vecinică. Cel vindecat se duce și spune sinedriștilor cine este binefăcătorul său. El face aceasta spre a-și justifica fapta înaintea stăpânirii israiltene: acesta este autoritatea care a poruncit să calce legea sabbatului, după prescripțiile rabinilor. Așadar nu din răutate, nici din ascultare oarbă cătră sinedriști, nici pentruca să aducă pe aceștia a recunoaște pe Isus (*Augustin*: Non fuit piger in evangelizando, quem viderat). *Și pentru aceea*: fiindcă li s'a spus autorul faptei. Sinedriștii urmăresc pe Isus, iar mo-

tivul este: *Că acestea făcea Sâmbăta*, adică fapte, cum e vindecarea paralticului de aici. Cuvintele Receptei „și căutați pe el să-l omoare“ după „pe Isus“ lipsesc *⌘ B CDL Min. Vulg. Itala și Părinți* — par adause din v. 18.

17. Iar Isus răspunse lor: Tatăl meu lucrează până acum, și eu lucrez. 18. De aceea deci mai vârtos căutați pe el Iudeii să-l omoare, că nu numai desfință Sâmbăta, ci și pe Dumnezeu zicea Tatăl său, întocmai făcându-se lui Dumnezeu. Iudeii, pare că pentru Gen. 2, 2 sq. Ex. 20, 10 sq., au întrebat pe Isus de ce desfințează legea Sabatului, iar el îi învață. *Până acum* cuprinde timpul dela crearea lumii până în momentul când grăește Isus subînțelegându-se însă și viitorul: neconținut (Mt. 1, 25). Dzeu a odihnit numai dela creare, nu însă și dela purtarea de grijă de cele create, și îndeosebi grijind de mântuirea lor. Așa nimicește Isus baza pe care fariseii așezau cele mai minuțioase legi în privința Sâmbetei, și arată adevărata idee a sârbării. Perfecțiune absolută ar fi dacă omul în fiecare moment al vieții sale ar putea sârbă un sabbat. Spiritul omenesc e distras prin deosebite ocupațiuni; în zi de Sâmbătă se reculege și stă în corespondență cu creatorul său. Repaosul vecinic al lui Dzeu însă nu-l împiedecă să fie activ pentru binele oamenilor, nici omul nu e oprit Sâmbăta a face bine aproapelui. *Și eu lucrez* e paralel cu lucrarea Tatălui ceresc; Fiul lucrează cu Tatăl, acesta cu Fiul. *De aceea*: fiindcă rostise acestea. *Deci* resumează și începe cele zise v. 16 despre purtarea lor. *Mai vârtos căutați* etc. (*μαλλον*—magis se leagă la *ἑστῆσαν*): Iudeii nu înțeleg cuvintele lui Isus; ei stâruesc pe lângă idea că el a stricat Sâmbăta vindicând în această zi. Ei își dau și mai multe silințe ca să-l omoare; ce e implicit în „goneau“ din v. 16. În loc de „desfință“ B citește „dezlegă“. *Tatăl său* e predicat, *pe Dzeu* e obiect: el numi pe Dzeu propriul său tată cf. „tatăl meu“. *Întocmai (ἵσον)* e al 2. motiv cf. „și eu lucrez“. Iudeii înțeleg foarte bine că el se numește pe sine Fiul lui Dzeu (tatăl meu) și-și atribue însușiri dzezești (întocmai cu Dzeu).

b) *Isus mărturisește de sine. 5. 19 47.*

În cele următoare Isus desvoltă cele cuprinse în v. 17. Raportul lui către Tatăl e de atêrnare, coordinare și unitate a lucrării — prin ce se deosebește de proroci (v. 19. 20). Aceasta se motivează apoi în v. 21—23 dovedind că are putere a da vieață — tema celor următoare; v. 24—26 el dă vieață; v. 27—30 el judecă totdeuna; iar v. 31—47 se arată raportul lui Isus către Iudei care nu-l recunosc, deși el poate aduce mărturii cari ei nu le primesc (v. 31. 32). El nu se provoacă la mărturia Botezătorului care e om (v. 33—35), ci la Tatăl (v. 36), la cuvintele s. Scripturii (v. 37—39). Iudeii însă se voească a crede (v. 40—43) ce nu pot face (v. 44): de aceea pentru ei urmează judecata (v. 45—47).

19. Decî răspunse Isus și zise lor: Amin, amin grăesc voue, nu poate Fiul să facă dela sine nimic, de nu va vedea pe Tatăl făcênd; că celece face el, acelea face și Fiul asemenea. 20. Că Tatăl iubește pe Fiul și arată lui toate ce el face, și mai mari lucruri decăt acestea va arêta lui, ca voi să vă mirați. Isus confirmă deducerea sinedriștilor făcută din cuvintele lui accentuând unitatea lucrării sale cu a Tatălui, și anume negativ: *Nu poate* etc. — neagă orice lucrare a sa deosebită de a Tatălui, pozitiv: *celece face el* etc. Cauza acestei unități de lucrare între Fiul și Tatăl nu e numai morală (ce are loc și la oameni), ci unitatea ființii; de aceea *nu poate*. Fiul nu e ca ființele create cari pot lucra și fără Dzeu, chiar contra voii lui. *Dela sine* nu exprimă numai partea omenească a lui Isus, ci existența lui în independența izolată față de Tatăl. *De nu va vedea* arată comuniunea și comunicațiunea internă. *Fiul* are emfază: pentru că este acesta. În v. 20 se descrie și mai precis legătura între Tatăl și Fiul; legătură produsă de dragoste¹⁾. Din context reese că acest *φιλεῖ* nu e numai ceva temporal istoric, ci are bază în raportul ființial, decî vecinic. Și continuă vorbirea; arată urmarea iubirii Ta-

¹⁾ Verbul *φιλεῖν* exprimă afecțiunea dragostei, iar *ἀγαπᾶν* mai mult stimă, respect.

tăluî. *Arată lui toate*: îl lasă să vadă toate ce însuș face; și Fiul să facă ca Tatăl (Bengel: Qui amat, nil celat). *πάντα* corespunde lui *α* — *αυ* din v. 19; are înțeles absolut. *Ce el face*; Fiul nu repetă lucrarea Părintelui, ci el o execută și mijlocește ca cel mai înalt organ. Sub *mai mari lucruri* înțelegem lucrarea mântuirii în viitor, iar *εργα* sunt părțile acestei lucrări (4, 34. 17, 4). *Decât acestea*: ca vindecări în zi de Sâmbătă. *Îva* e scopul dzeesc în aceasta. *Voi*: care nu credeți. *Să vă mirați*: ei vor recunoaște atunci, deși nu urmează că vor crede.

21. Că precum Tatăl scoală pe morți și-i înviează, așa și Fiul înviează pe care voește. Cele spuse în v. 19. 20 desvoltă Isus acum arătând că raportul lui către Tatăl i-a dat putere a învia și a judeca. Învierea trebuie luată cea spirituală care se întâmplă cu alegerea, după aceasta urmează la sfârșitul zilelor cea trupească, care e universală. *Că motivează* pe „mai mari lucruri va arăta“. *Precum.... scoală.... înviează* însemnează lucrarea esențială ce convine lui Dzeu ca vieată; iar prezent. exprimă generalitatea acestei ziceri (Rom. 4, 17). *Așa* nu înfățișează o lucrare paralelă, ci arată că lucrarea Tatălui se săvârșește prin Fiul conform raportului ce există la opera mântuirii între Tatăl și Fiul. *Pe care voește*, adică Fiul, deși voința lui consună cu a Tatălui. Fiul e independent când re'nvie trupește și spiritualicește.

22. Că Tatăl nu judecă pe nimene, cîtoată judecata a dat-o Fiului, 23. ca toți să cînstescă pe Fiul precum cînstesc pe Tatăl. Cel ce nu cînstesc pe Fiul, nu cînstesc pe Tatăl care l-a trimis. Al 2. lucru mai mare e judecata — cea spirituală. *Că se rapoartă* la „înviează pe cine voește“. Fiul care dă vieată e judecător pentru ceice nu voesc să-l primească. Cristos, lumina cea adevărată, luminează în întunerecul spiritual al lumii în păcate. Ceice îl primesc devin lumină și se deșteaptă la vieată nouă, iar care nu l-au primit s'au osebit de lumină, deci și de toate lucrările ei în ceice au primit pe Cristos. Pășind Cristos s'a făcut dezbinare: unii îl primesc, alții nu, cf. 3, 17. cu care cele de aici nu contrazic. *A dat-o*; perf.

exprimă că Fiul are dela Tatăl ființa și puterea. *Toată* aparține la „i-a dat-o“: nu numai o parte, ci întregă; cea de acum și viitoare. În v. 23 se spune scopul acestei lucrări judecătore și învietoare a Fiului: *ca toți*. Fiul se aibă onoare egală cu Dzeu, dar nu numai lucrul lui, ci însaș persoana, și nu ca subiect deosebit de Tatăl, ci în Fiul voește Tatăl să fie cinstit ca descoperirea lui; adorarea Fiului este aceeaș cu a lui Dzeu (Ex. 20, 3). *Precum*: egală să fie onoarea amëndurora. *Celce nu cinsteste*, cf. 3, 18. *Nu cinsteste pe Tatăl*: necinstirea unuia involvă necinstirea celuilalt.

24. Amin, amin grăesc voue că celce ascultă cuvântul meu și crede celuice m'a trimis pe mine are vieață vecinică, și la judecată nu vine, ci a trecut din moarte în vieață. 25. Amin, amin grăesc voue, că vine ora și acum este, când morții vor auzi glasul Fiului lui Dzeu și care vor fi auzit vor învia. Acum se arată cum se mijlocește vieața. *Ascultă.... crede*: cuvântul și credința mijlocește mântuirea. Nu se cere numai a asculta cuvântul lui și a-l ține ca ceva abstract, ci trebuie primit în internul său, acesta să devie elementul de vieață. Cine crede cu adevărat în Cristos a primit vieața, are vieața vecinică în germene; el nu va fi despărțit de Cristos, ci a trecut din moartea spirituală în starea vieții adevărate; de aceea prezent. *ἔχει*, nu viit. *ἔξει*. „*Celce ascultă*“ aduce aminte Deut. 18, 15. 19. *Celuice m'a trimis* e Tatăl, care a mărturisit în descoperirea sa de Fiul. Sub *judecată* înțelegem iarăș judecata de deosebire, nu condamnare, deși sfârșește cu aceasta. *A trecut din moarte*: acesteia era el după natură; cele viitoare sunt de față. În v. 25 repetă cu emfază (amin, amin etc.) idea din cele precedente, dar într'alt chip. *Și acum este* nu are în vedere învierile singuratice din morți (Mc. 5, 41. Lc. 7, 14), căci se zice *care vor fi auzit*, ci lucrarea mântuitoare a lui Isus în genere, așadar nu se poate înțelege învierea de apoi. *Morții*: spiritualicește (Mt. 8 22. Apoc. 3, 1). *Glasul Fiului lui Dzeu* exprimă deplina conștiință; el e conștient ce este, de aceea cuvântul lui

aduce viață. *Care vor fi auzit*: sunt credincioșii; este condițiunea subiectivă. *Vor învia*: în înțelesul strîns al cuvîntului — viața vecinică din v. 24.

26. Că precum Tatăl are viață întru sine, așa a dat și Fiului să aibă viață întru sine. 27. Și putere a dat lui să facă și judecată, că este Fiul omului. Aci se motivează „și ceice vor fi auzit vor învia“, iar emfaza este pe *întru sine*. Până când întăiul om a stat în strînsă legătură cu Dzeu, avea viață, după cădere a pierdut-o și nu mai are izvorul ei în sine. Cristos, în raport cu omenirea, e izvorul vieții, dar nu are aceasta afară de sine, ci el o poartă în sine și o dăruiește altora. Numai în raport cu Tatăl nu este el absolutul început al vieții, ci Tatăl i-a împărțit-o. Atributul dzeesc este: a fi izvorul vieții. *Are viață întru sine* exprimă că viața lui Dzeu e prototipul celei mai înalte vieți, la care pot ajunge ceice se mântuesc. *A dat*: nu odată cu întruparea, ci de când are ființa; alt raport la cel istoric (întrupare) pentru paralela *și putere a dat lui să facă și judecată*. În v. 27. se descrie că Cristos, Fiul lui Dzeu cel vecinic, are plenipotență a osebi dela sine pe ceice nu-l primesc cu credință; iar rezultatul final e condamnarea. Puterea aceasta o are el însă nu numai ca Fiul lui Dzeu, ci și ca Fiul omului, întrucât el a intrat în omenire, aparține acesteia.

28. Nu vă mirați de aceasta; că vine o oră, în care toți cei din mormînturi vor auzi glasul lui, 29. și vor eși ceice au făcut cele bune întru învierea vieții, iar ceice au făcut cele rele întru învierea judecății. 30. Nu pot face eu nimica dela mine; cum aud judec, și judecata mea dreaptă este; că nu caut voea mea, ci voea celui ce m'a trimis. În aceste versuri se descrie judecata viitoare la învierea trupurilor — ce se dovedește din espresiunile „cei din mormînturi“ și „vor eși“. *Nu vă mirați*; Mântuitorul reproabă mirarea îmbinată cu necredință. Să nu se mire de cele spuse despre învierea spirituală; el va învia și trupurile. *De aceasta*, adecă de cele cuprinse în v. 27. *Vine o oră* etc., adecă

judicata din urmă; nu e adaus „și acum este“, deci e ceva viitor. *Toți*: învierea trupezască e universală (1. Cor. 15, 21 sq.); toți vor eși din mormânturi, dar soarta lor va fi deosebită. *Vor auzi glasul lui* repetă cu intențiune cele din v. 25 accentuând analogia. *Ceice au făcut cele bune, ceice au făcut cele rele* exprimă atitudinea lor, cf. 3, 20 sq. Ei sē judecă nu după credința lor, ci după faptele purcese din aceasta (2. Cor. 5, 10. Mt. 25, 31 sq.). *ἀνάστασις ζωῆς — κρίσις*, după unii = *ἀνάστασις εἰς ζωὴν — εἰς κρίσιν* (Win. §. 30. 2. β. pag. 177); măi bine însă: o înviere care duce la vieață (vecinică) — la judecată, adecă condamnarea vecinică. *Nu pot eă face* etc. re'ntoarce vorbirea la cele din v. 19. Isus arată că judecata lui e dreaptă pentrucă nu poate face nimic dela sine, și deduce de aci că Tatăl a putut sē-i dea putere a face judecată. El enuncă numai ce vede în Tatăl și aude dela acesta (cum aud, adecă dela Tatăl, judec); în urmă între Tatăl și Fiul există deplină armonie a voinții: *Nu caut voea mea* etc.

31. De mărturisesc eu pentru mine, mărturia mea nu e adevărată. În cele următoare Isus dovedește cele afirmate în v. precedent (vezi excursul). *De mărturisesc eă pentru mine; eă* are emfaza și exprimă: dacă eu (nu altul) aș mărturisi despre mine. Cazul acesta sē înfățișează aci numai posibil (Win. §. 41. 2. b); Isus se ocupă cu el pentrucă sē poate aduce în folosul dovedirii. *Nu este adevărată*: după dreptul formal (Chetub. f. 23, 2: „Testibus de se ipsis non credunt“ Wetst.; *Zigaben*: „Nimene mărturisind de sine e vrednic de crezământ între oameni pentru presupunerea iubirii de sine“. Aci nu avem contradicere la 8, 14. În locul de față Isus se rapoartă la punctul de vedere curat omenesc al auzitorilor. El zice: După părerea și dreptul vostru mărturia mea nu e adevărată, de ar fi singură; iar 8, 14 grăește de demnitatea sa dzeească, în privința căreia nu este altă dovadă măi puternică decăt cuvântul lui, care e identic cu cuvântul nemincinos al lui Dzeu. Pentru învățaceii lui Isus, care sunt convinși de adevărul și sântenia lui, cuvintele lui sunt cele măi sigure și ade-

vărate; iar celor necredincioși trebuie să se aducă și alte dovezi.

32. Altul este care mărturisește pentru mine, și știu că adevărată este mărturia care mărturisește pentru mine. *Altul*; *Crizostom, Teofilact, Zigaben* înțeleg pe Ioan Botezătorul; *Ciril, Augustin* etc. pe Dzeu Tatăl. Numai înțelesul din urmă are loc aci pentru prezent. *mărturisește* (în v. 33 e perfect. deoarece Ioan mărturisise); apoi în v. 34 declară Isus că nu primește mărturia Botezătorului. E drept, că așa se întrerupe vorbirea urmând abia v. 33—35 mărturia Botezătorului și abia v. 36 a Tatălui. *Și știu* după ABL, iar *ND* au *și știți* — corectură poate pentru că se raportase la Botezătorul.

33. Voi ați trimis la Ioan, și a mărturisit pentru adevăr; 34. iar eu nu iau mărturie dela om, ci acestea grăesc ca voi să vă mântuiți. 35. Acela era făclie care ardea și lumina, iar voi voiatiți să vă veseliți câtva timp în lumina lui. Auzitorii să nu creadă că el reflectează la mărturia Botezătorului. *Ați trimis* cf. 1, 19. *A mărturisit* e perfect.: fapta e împlinită. *τῆ ἀληθείᾳ* e Dativ. commodi: a dat mărturie adevărului, nu = *κατ' ἀλήθειαν*; el a făcut serviciu adevărului venit în Isus. *Iar eu* accentuă și mai mult contrastul: acela a mărturisit pentru mine, eu însă etc. *λαμβάνειν* are aci înțelesul: nu am trebuință de aceasta, nu caut aceasta. *Dela om* e contrast la Dzeu. *τὴν μαρτυρίαν*: mărturia cunoscută, care o are în minte. Omul se poate convinge că învățătura lui Isus e adevărată și dzească prin lucrarea internă a Spiritului sânt, iar mărturiile esterne îl pot pregăti numai la aceasta (15, 26 sq.). *Acestea grăesc*: cele zise în v. 33. *Ca voi să vă mântuiți*: în interesul vostru amintesc această mărturie. Partea obiectivă a întrebării, cine e Isus, nu cere mărturia Botezătorului, dar pentru Iudei (partea subiectivă) e bine a le aduce aminte mărturia acestuia, pentru că ei l-au recunoscut profet și l-au întrebat. Astfel caută el a-i aduce la credință. *Era*: Botezătorul aparține trecutului. *Făclie care ardea și lumina*: să vă aducă la calea adevă-

rului. Botezătorul nu e lumina, ci făclie care luminează până când arde; pentru Iudei însă era făclie dată de Dzeu. Deși mai puțin ca Cristos (lumina), totuș fiind Înaintemergătorul lui, este făclie în înțeles eminent. Unii exigeți cred că Isus se rapoartă la Sir. 48, 1, dar espresiunile se deosebesc prea mult unele de altele. *Voiați să vă veseliți* caracterizează ușurătatea cu care ei au primit pe Botezătorul; din acest predicător al pocăinții ei fac obiect de distracție care se uită îndată (Mt. 11, 16 sq.). Numai aceasta e dorința lor în opunere cu datorința de a intra în ordinea mântuirii întemeiată de Dzeu. *Să vă veseliți... în lumina lui*: încongiurați de lumina care purcedea dela el, cum fac copiii căror încă le place să se joace la lumină. *πρὸς ὄραν* exprimă cât de îngrabă s'a sfârșit curiozitatea (Gal. 2, 5. Filim. 15).

36. Iar eu am mărturie mai mare decât a lui Ioan; lucrurile cari mi le-a dat Tatăl ca să le săvârșesc, aceste lucruri cari eu fac mărturisesc pentru mine, că Tatăl m'a trimis.
 37. Și Tatăl care m'a trimis, acela a mărturisit pentru mine. Nici glasul lui ați auzit vr'odată, nici ați văzut chipul lui, 38. și cuvântul lui nu-l aveți rămâind în voi, pentru că voi nu credeți aceluia, pe care el l-a trimis. *Iar eu* e contrast la *voi* din v. 35. întorcându-se la v. 34. *τὴν μαρτυρίαν* e artic. pentru că are în vedere anumită mărturie. *μείζω τοῦ Ἰωάννου* e comparatio compendiară (Win. §. 35, 5. pag. 230). Această mărturie — zice Isus — mai mare sunt *lucrurile*: minunile (3, 2. 7, 3. 27), apoi faptele săvârșite de el ca Mesia. Acestea îl legitimează de trimisul lui Dzeu. *Mi le-a dat*: a le săvârși. *τελειώσω* nu numai *ποιήσω* cf. 4, 34. 17, 4. *Aceste lucruri*: acestea înseși, e repețire intenționată. *Mărturisesc.... că Tatăl m'a trimis* corespund perfect. „dat“: în lucrarea sa mântuitoare să arată raportul lui de Fiu către Tatăl. *Și Tatăl care m'a trimis* etc. e a 2. mărturie; s. Scriptură a T. V. (*Ciril, Teofilact, Ziqaben etc.*); nu avem de înțeles glasul Părintelui la botez (*Crizostom etc.*). *Acela*, după SBL, Recepta A. etc. au „însuș“ (*αὐτός*). *A măr-*

turisit: este faptă împlinită. Iudeii n'au văzut chipul lui Dzeu nici au auzit glasul lui, deși în minunile amintite el a mărturisit pe Cristos, trimisul său. Espresionile „glas“, „chip“ însemnează deosebitele revelațiuni ale lui Dzeu în afară. *Ați auzit vr'odată* etc. Ei nu pot face aceasta pentru că inima lor nu e dispusă la așa ceva. *xai*—și așa. *Cuvântul*: descoperirea lui Dzeu în inima omului — e contrast la „glas“ și „chip“. Alții înțeleg „cuvântul“ lui Dzeu depus în s. Scriptură. *Rămâind în voi*: inima bună primește cuvântul lui Dzeu, iar cea copleșită de păcat îl respinge; acesta îi este un ce exterior. Aceasta se dovedește la ei prin necredința în Cristos: *pentru că voi nu credeți* etc. Astfel vedem că minunile conduc pe oameni la credința în Isus, ce se întâmplă dacă inima e deschisă pentru descoperirea dzeească; dar și aceasta e efectul credinții în Cristos.

39. Voi cereați Scripturile, că vouă vi s'e pare întru ele a avea viață vecinică, și acelea sunt cari mărturisesc pentru mine; 40. și nu voiți să veniți la mine ca să aveți viață. Aci se motivează cele precedente. *ἰερωνῆτε* zic unii că e imper. (*Crizostom, Augustin, Teofilact, Zigaben*): cereați — provocare, îndemnare. *Ciril* etc. îl iau ca indic.: Conced, zice Domnul, că voi neconținut cereați Scripturile și credeți că întrênsele puteți dobândi viață. Acest înțeles se confirmă în *și nu voiți* care e corelat. *Vouă vi s'e pare* nu exprimă mustrare, ci o faptă reală. Principiul rabinilor era: „Cine își însușește cuvântul legii, își agonisește viața lumii viitoare“. *Întru ele a avea viață vecinică*; nu e ceva falz; numai le spune că fără dânsul — viața cea adevărată — nu pot dobândi viață. *Și acelea*; s. Scriptură conține litere moarte dacă nu se rapoartă la Cristos; el e sufletul, viața ei. Viață află întrênsa numai care voește să vie la Cristos (2. Cor. 3, 14 sq.). *Sunt cari mărturisesc* accentuă starea faptică în opunere cu părerea lor demonstrând cum putu el să afirme (v. 37) că Dzeu dă lui mărturie, deoarece și ei cred că acesta grăește în s. Scriptură. *xai*—și, dar exprimă mirare, durere.

Să veniți la mine—să credeți, cf. 36, 5. *Să aveți viață*: ce caută ei în Scripturi, dară fără Cristos.

41. Mărire dela oameni nu iau, 42. ci v-am cunoscut pe voi că dragostea lui Dzeu nu aveți întru voi. 43. Eu am venit întru numele Tatălui meu, și nu mă primiți pe mine; altul de va veni întru numele său, pe acela veți primi. 44. Cum puteți voi crede, care luați mărire unul dela altul, și nu căutați mărirea dela singurul Dumnezeu? Motivul acestei necredințe a lor este iubirea de sine, lipsa iubirii lui Dzeu. *Mărire* etc. e pus în frunte spre a curma orice presupunere că el caută mărirea lui dela oameni, de aceea grăește astfel. *Nu iau*: o refuză, cf. v. 34. *Ci* indică pozitiv de ce ridică contra lor acuza aceasta. *V-am cunoscut pe voi* motivează raportul lor cătră el; el le-a cunoscut internul. Deoarece ei nu iubesc pe Dzeu, nici nu pot căuta mărirea lui, dar nu pot primi nici pe Isus, care caută mărirea lui Dzeu. τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ trebuie înțeles ca v. 38; artic. la amândouă substantivele exprimă că această iubire trebuie să fie adevărată, corespunzătoare Dzeului celui adevărat, deci nu numai o atragere generală cătră densus. τοῦ Θεοῦ e genit. obiecti—cătră Dzeu. *Întru voi*; pe buze da, dar nu în inimă. *Altul de va veni*: Mesia și profeți falși. Această profeție s'a realizat deplin, căci aceștia au îndemnat poporul la revoltă contra stăpânirii Romanilor cari risipesc apoi Ierusalimul. *Întru numele său*: cu autoritate dela sine, fără a fi trimis de Dzeu. Pe aceștia voi, zice Domnul, îi veți primi, pentru că ei servesc ambiției voastre. În v. 44. se re'ntoarce Mântuitorul la rădăcina necredinții: până când sunt ocupați de sine nu pot crede, pentru că aceasta presupune smerenie. *Cum puteți* etc.: fiindcă nu voesc. Ei erau mândri că oamenii îi țineau capii teocrației, de aceea nici nu caută mărirea dela celce este unicul Dzeu.

45. Să nu vi se pară că eu vă voiu pârî pe voi la Tatăl; este care vă pârêște pe voi, Moisi, spre care voi ați nădăjduit. 46. Că de ați fi crezut lui Moisi, ați crede și mie; că

acela despre mine a scris. 47. Iar dacă nu credeți scripturilor aceluia, cum veți crede cuvintelor mele? Isus își încheie cuvântarea asigurându-i că el nu-i va pări la Tatăl pentru necredința lor; altul este care face aceasta. Așa-i provoacă să se examineze pe sine după lege. *Să nu vi se pară* etc. — ce puteau ei conchide din cuvintele lui. *Vă voi pări pe voi*: la ziua judecării din urmă, dar și acum. *Eă* are emfază: nu el e pârătorul lor. *Moisi*: în care ei au pus toată încrederea (perfect. ἠλπίζατε cf. 2. Cor. 1, 10). Prin mijlocirea acestuia au așteptat ei fericire, iar el îi va pări la Tatăl ceresc, pentru că în multe locuri, îndeosebi Deut. 18, 15, le-a vorbit de viitorul Mesia. *Voî* are emfază tragică lăsând să se observe cu atât mai mult contrastul ce există între pâra din partea lui Moisi și speranța lor zadarnică. *De ați fi crezut* etc.: ei nu sunt adevărații învățăcei ai lui Moisi, pentru că atunci ar crede întrînsul (în Isus). Isus le deneagă caracterul de Israil cel adevărat. Bengel: „Non juvit Judaeos illud: Credimus vera esse omnia, quae Moses scripsit. Fide explicita opus erat“. *Despre mine a scris* se rapoartă nu numai la Deut. 1. c., ci la întreaga lege, al cărei scop central este a deștepta frica de Dzeu, dorința Mântuitorului. V. 47 exprimă idea cuprinsă mijlocit în v. 45 sq.: legea fiind ascultată duce la Cristos. *Iar* pune față în față necredința lor în scripturile lui Moisi cu ce a zis despre cuprinsul acestora. Contrastul este *aceluia* și *mele*: s. Scriptură a T. V. era acreditată la Iudei ca cuvântul lui Dzeu, acesteia puteau crede mai ușor ca cuvintelor lui Isus. Mântuitorul încheie cuvântarea cu o întrebare de desperare: el e convins că succes nu va avea în sinul acestui popor abătut dela Iehova prin influența fariseilor mândri.

§. 8. Isus este vieța în trup; progresul credinții și al necredinții, 6, 1—71.

În cele următoare până la sfârșitul capitolului se pun în paralelă Galilea și Iudea dovedind că credința în cuvântul său e baza comunei viitoare. Progres se

arată în acest cap. prin împrejurarea că Isus accentuă și mai mult persoana sa, că mântuirea e strâns legată de dânsul care s'a arătat în trup și pretinde credință în el ca în viața din trup, adecă o credință care crede fără a vedea. Astfel Isus provoacă criză între învățăceii: progres în credință și necredință. Aceasta e importanța acestor întâmplări, de aceea evangelistul le spune cu deamăruntul, deși alte evenimente din lucrarea lui Isus în Galilea le trece cu vederea.

a) *Isus satură 5000 de oameni, 6, 1—15.*

(Mt. 14, 13 sq. Mc. 6, 30 sq. Lc. 9, 10 sq.)

1. După acestea s'a dus Isus de ceea parte a mării galileene dela Tiberia. 2. Iar mergea după dânsul mulțime multă, căci vedea semnele cari făcea la cei bolnavi. 3. Iar Isus s'a suit în munte, și acolo a șezut cu învățăceii săi. *După acestea:* după cele istorisite cap 5; alții iau nedeterminat și nu leagă aceste întâmplări nemijlocit la cele precedente. *S'a dus de ceea parte:* pe malul răsăritean al mării Galileii. τῆς Τιβεριᾶς se determină mai aproape pentru cititorii greci. Irod Antipa zidise acea cetate și o numi Tiberia după împăratul Tiberiu. Isus n'a trecut aci direct dela Ierusalim — ce e imposibil pentru mulțimea care se amintește în v. 2., ci petrecând câțva timp în Iudea s'a întors în Galilea. Relatarea lui Ioan se aduce în consonanță cu Mc. Lc. dacă presupunem că petrecând Isus în Galilea trimite pe învățăceii săi (4, 43 sq.); apoi merge singur la Ierusalim (5, 1) și se întâlnește acum cu ei în Capernaum ori Tiberia. Imperf. *mergea, vedea, făcea* sunt descriptive. Poporul paralizează încâtva intențiunea lui Isus. *În munte* (εἰς τὸ ὄρος): înălțimea din apropiere. *A șezut* e contrast la călătoria precedentă. Marea e încongiurată de munți, de aceea „în loc pustiu“ la Mt. 14, 13 nu contrazice cu relatarea lui Ioan; Lc. 9. 10 înțelege Betsaida Iulias, pe malul răsăritean al mării (1, 45).

4. Iar era aproape paștele sârbătoarea Iudeilor, nu e numai notiță cronologică, ci explică întregul proces următor, îndeosebi că poporul în triumf

voia să-l ducă la Ierusalim. S'a adunat mulțime multă împrejurul lui Isus, pentru că fiind aproape paștele pelegrinau la Ierusalim, dar trecătoarea în Perea (4, 4) nu era aci, ci ceva mai spre miazăzi. Să poate însă că Ioan intercalează aceste cuvinte indicând cuvântarea următoare, în care Isus vorbește de trupul și sângele său ca anti-tipul pashei.

5. Deci ridicându-și Isus ochii și văzând că mulțime multă vine la dânsul, zise lui Filip: De unde să cumpărăm pâni ca să mănânce aceștia? 6. Iar aceasta zicea el ispitindu-l pe el; că el însuș știa ce vrea să facă. 7. Răspuns-a Filip lui: Pâni de două sute de denari nu le ajunge lor, ca fiecare să ia câte puțin. 8. Zise lui unul din învățăceii lui, Andreiu fratele lui Simon Petru: 9. Este aci un tînăr care are cincî pâni de orz și doi peștișori; dar aceștia ce sunt la atâția? *Deci ridicându-și* continuă narațiunea din v. 3. întreruptă prin notița din v. 4. *Mulțime multă*: cei de mai nainte (v. 2). După Lc. 9, 11 Isus mai nainte instruează poporul asupra împărăției lui Dumnezeu și face minuni. La diferența cu Mt. 14, 15 cf. acolo. *ἀγοράσωμεν* e conj. deliberativ și e dovedit mai mult ca viit. *ἀγοράσομεν*. *Ispitindu-l pe el*: Isus hotărîse (*el însuș*: fără să ceară sfatul cuiva) în internul său a face minune, dar ispitește pe Filip (care nu credea lesne cf. 14, 8 sq.) dacă poate crede că el poate ajuta cu puterea sa mai înaltă; apoi îi aduce la conștientă că pe cale naturală aci nu e ajutor. Filip face socoata cam câte pâni s'ar cere a da numai puțin fiecărui din mulțimea de față. La *denar* cf. Mt. 18, 28. *Andreiu* mai rezolut și mai îndemnatic, fără a fi provocat, știricise că sunt unele mijloace de traiu, dar acestea nu pot fi suficiente. Diminut. *παιδάριον* = tînăr, copilandru, slav. *ѡ*; în loc de *ѡ* e constructio ad sensum. Pânea de orz era nutrimentul ordinar al săracilor (Jud. 7, 13. 2 Reg. 7, 1. Ezech. 4, 12). *ἐν* după *παιδάριον* lipsește *κ* BDL. *ὀψάριον* (diminut. dela *ὄψον*) înseamnă orice mâncare ce se mănâncă cu pâne, îndeosebi pești

(ceialaltți evangeliști au *δύο ἰχθῦας*); marea Galileii era bogată în pești.

10. Zise Isus: Faceți pe oameni să șadă. Iar era iarbă multă în acel loc. Bărbații deci se așezară la număr ca cinci mi. 11. Isus deci a luat pânila și a mulțumit și a dat celorce ședeau, așijderea și din pești cât voeau. *Faceți* etc. cf. Mc. 6, 39. *Iarbă multă*; trecuse ploaia târzie (în Martie ori April). Cum s'au așezat cf. Mc. Lc. *Bărbații*; se amintesc numai ei care aveau apoi să poarte grija de femei și copii (Mt. 14, 21). *τὸν ἀριθμὸν* e acuzativul cantității. *A luat pânila* e sârbătorește (Mt. 14, 19. Mc. 8, 6). *A mulțumit* e rugăciunea care rostia tatăl familiei înainte de mâncare, dar după v. 23 conține binecuvântarea de a înmulți pânila. Mt. Lc. accentuă aceasta îndeosebi, căci întrebunțează „a binecuvântat“ (Mt. 14, 19). Recepta citește „a împărțit învățăcelilor, iar învățăcelii celorce ședeau“ — corectură după Mt. 14, 19.

12. Iar după ce s'au săturat zise învățăcelilor săi: Adunați sfărământurile cari au prisosit, ca să nu se piardă ceva. 13. Deci au adunat, și au umplut douăsprezece coșuri de sfărământuri din cele cinci pâni de orz, cari au prisosit celorce au mâncat. Isus poruncește învățăcelilor să adune sfărământurile (are numai Ioan); ei cunosc întrînsul o putere mai înaltă. *Au umplut* e pus cu intențiune. *Douăsprezece coșuri*: de fiecare învățacel unul; la *κόφινον* cf. Mt. 14, 20 — fără îndoială este că ei le împrumutară dela cineva. Mc. 6, 43 vorbește și de rămășițele din pești, din cari s'a dat numai celorce cereau, de aceea n'a rămas nimic de adunat. Pânea se amintește aci pentru că în cele următoare se întrebunțează ca simbol, iar numărul 5 spune apriat că alte pâni nu s'au împrumutat dela alții — dela mulțime.

14. Iar oamenii văzând semnul ce făcuse Isus ziceau că acesta este adevărat profetul care va să vie în lume. 15. Isus deci cunoscând că vor veni și-l vor apuca ca să-l facă

rege, se depărtă iarăş în munte, el singur. Efectul acestei minuni istoriseşte numai Ioan. *Profetul*; Deut. 18, 15, pe care unii îl identifică cu Mesia, alţii nu (1, 21). *Cunoscënd*: din mişcările lor. ἀρπάξεν = a duce cu puterea; anume la Ierusalim, unde merg acum de sărbătoare Paştelor. Poporul nu mai poate aştepta ca Dumnezeu să realizeze planurile mesianice în timpul hotărît de el, ci crede că el trebuie să înfiinţeze împărăţia mesianică făcënd rege pe Isus. ἀνεχώρησεν după AB DL, **Σ** citeşte φεύγει. Motivul acestei depărtări a lui Isus: el ştia că nu astfel să realizează mântuirea. După Mt. 14, 23. Mc. 6, 46. Isus se retrage spre a se ruga. *Iarăş*: unde fusese mai înainte (v. 3). *El singur*: fără învăţacei.

b) *Isus călătoreşte pe mare, 6, 16—21.*

(Mt. 14, 22 sq. Mc. 6, 45 sq.).

16. Iar dacă s'a făcut sară, s'aŭ pogorît învăţaceii lui la mare, 17. şi intrând în corabie mergeau de ceea parte a mării, la Capernaum. Şi s'e făcuse întunerec, şi Isus încă nu venise la dênşii, 18. iar marea era mişcată de un vânt puternic care sufla. 19. Deci după ce aŭ vâslit ca la douăzeci şi cinci sau treizeci de stadii, văzură pe Isus umblând pe mare şi aproape viind de corabie, şi s'aŭ temut. 20. Iar el zise lor: Eŭ sânt, nu vă temeţi. 21. Deci voiau să-l ia pe el în corabie, şi îndată corabia a sosit la pământul unde mergeau ei. *Sara*: după v. 17. este a 2. sară, deci foarte târziu; învăţaceii îl aşteptaseră până atunci. *S'aŭ pogorît etc.*: din locul unde săturase Isus mulţimea, la malul mării. *Intrând*; după şi-nopticii Isus le porunceşte să facă aceasta şi să meargă înaintea lui la malul mării până ce el va slobozi mulţimea. *În corabie* (fără artic. τό după **Σ**B) e nehotărît, dar contextul arată că trebuie să înţelegem corabia cu care veniseră (Mt. 14, 13). ἤρχοντο; imperf.: erau pe cale a merge la Capernaum. După relatările sinoptice Isus mersese dela Nazaret în această cetate. Mc. 6, 45 numeşte Betsaida, de unde erau mai mulţi învăţacei; poate că de

aci voiau să se întâlnească a doua zi cu Isus în Capernaum. \aleph D citește *κατέλαβεν αὐτοὺς ἡ σφοδρία* și exprimă surprindere. *καὶ οὐπω* după \aleph BDL nu *οὐκ*. Ei așteptaseră multă vreme nădăjduind ca Isus să vie la ei. *Iar marea etc.*: nu era numai întunec, ci se naște și furtună. 25—30 de stadii e apreciere nehotărîtă (Mt. 14, 23. Mc. 6, 47: mijlocul mării). Iosif Flaviu (Bell. jud. 3, 10, 7) scrie că marea Galileii e lată 40 de stadii. *Vezură*; după Mc. 6, 48 Isus îi vede luptându-se cu valurile. *S'au temut* cf. Mc. 6, 49; li se pare că e nălucă și au strigat. *Deci voiaă*, pentru că era foarte aproape, iar imperf. exprimă o acțiune care nu s'a dus la îndeplinire. *Și îndată corabia a sosit etc.*; în mod miraculos corabia ajunge la mal, deși Isus nu intrase în ea; fără îndoială prin lucrarea lui. Mt. Mc. zic că învățăceii au luat pe Isus în corabie, apoi încețază furtuna. Aceasta nu e contradicție, căci Ioan voește numai să relateze cum Isus totdeauna apără pe credincioși; relatarea lui e deci mai puțin precisă.

c) Cuvântarea lui Isus în Capernaum, 6, 22—59.

În sinagoga din Capernaum Isus ține o cuvântare care se leagă la cele precedente. Auzitorii raportându-se la Moisi, care a dat mana, zic că Isus se facă minuni mai mari pentru că el își atribuie autoritate mai înaltă. Isus arată aci: el dă credincioșilor pânea vieții (v. 22—40); această pâne este el însuși (v. 41—51); trupul lui este pânea vieții (v. 52—59).

22. A doua zi mulțimea care stătea de ceea parte a mării văzând că altă corabie nu era acolo decât una și că Isus nu intrase în corabie cu învățăceii săi, ci numai învățăceii lui se duseră — 23. dar alte corăbii veniseră din Tiberia aproape de locul unde mâncaseră pâni, mulțumind Domnul — 24. deci dacă a văzut mulțimea că Isus nu e acolo nici învățăceii lui, au intrat ei în corabie și au venit la Capernaum căutând pe Isus. 25. Și aflându-l de ceea parte a mării ziseră lui: Rabi, când ai venit aici? *A doua zi* se rapoartă la verbul principal „au intrat“ din v. 24.

Mulțimea văzuse că Isus n'a intrat în unica corabie ce era acolo și deci îl așteptau. *Mulțimea care stătea*: nu numai partea care rămăsese așteptând pe Isus, ci în genere, deși nu cei 5000, — căci atâția nu ar fi avut loc să treacă marea (v. 24); iar Domnul slobozise mulțimea în sara precedentă (Mt. 14, 22) și mulți se vor fi dus mai departe în calea lor. ABL citește *εἶδον*, & D *εἶδεν*, altă variantă este *ἰδών*. *Altă corabie nu era*: numai cu corabia ar fi putut Isus să treacă marea, ce însă n'a fost. Recepta citește după „decât una“ cuvintele: „aceea în care intraseră învățăceii lui“; după ABL sunt adaus explicativ. V. 23 explică cum mulțimea a putut trece marea. *Mulțumind Domnul* adaogă evangelistul spre a aminti înmulțirea pânilor: unde a mâncat pâunile asupra cărora Domnul a rostit rugăciune de mulțumire. *Deci dacă a văzut etc.*; că Isus nu se arată, deși nu l-au văzut când trecuse de partea apusană a mării. *La Capernaum cântând pe Isus*: presupun că aici locuia Isus. Aceeași aflăm la sinopticii. *De ceea parte a mării* e zis din punctul de vedere al celorce au trecut acum — malul apusan al mării. *Când ai venit aici?* e întrebare plină de mirare; ei nu așteptau să-l afle aci. Cu această întrebare foarte firească încep ei conversația de nou; îi dau să 'nțeleagă că l-au așteptat pe malul răsăritean și nu știu când s'a depărtat de acolo.

26. Răspunse lor Isus și zise: Amin, amin grăesc voue, nu mă căutați pe mine că ați văzut semne, ci pentrucă ați mâncat din pâni și v-ați săturat. 27. Nu lucrați mâncarea cea peritoare, ci mâncarea care rămâne spre viață vecinică, care Fiul omului va da voue; că pe acesta l-a pecetluit Tatăl, Dumnezeu. Isus nu răspunde la întrebarea purceasă din curiozitatea mulțimii; să le fie destulă minunea când i-a săturat, deci nu are nevoie a le spune și umblarea sa pe apă. El le arată care e motivul entuziazmului lor pentru el: voesc să aibă un rege care să le dea mâncare trupească și beutură pământească. Ei nu ved în minunile lui Isus un semn de a recunoaște într'ensul o persoană supraomenească și apropiindu-se de dânsul cu smerenie să se su-

pue voii lui. *Augustin*: „Propter carnem me quaeritis, non propter spiritum“. *Nu... ci* neagă pe „că ați văzut semne“. *σημεία*; plur. e al categoriei, deși are în vedere numai minunea săturării; aceasta a fost semn important, ei să fie făcut deducere la persoana și chie-marea lui. *Ați mâncat din pâni (ἐκ τῶν ἄρτων)*; artic. însemnează pânila cunoscute; motivul e simtual, nu moral. V. 17. înfățișează o recerință morală: dela măn-carea trupească și pămênțească să treacă la cele sufle-tești, la săturarea pentru vieța vecinică. *Augustin*: „Ille post miraculi sacramentum et sermonem infert, ut, și fieri potest, qui pasti sunt pascantur, quorum satiavit panibus ventres satiet et sermonibus mentes, sed si capiant“. *Lucrați* e mai important ca *căutați*: ei vor primi darul numai fiind moral activi; numai ostenind avem parte la el (laborando sibi comparare). Sub *βρωσις* se 'nțelege un dar anumit; are înțelesul lui *βρωμα* (4, 32). *Care rămâne* e contrast la „care pierde“; are înțeles absolut: rămâne în vieța vecinică (4, 14). *Fiul omului*... lucrarea lor este a crede. În loc de *δώσει* citește *δίδωσιν*; viit. exprimă condițiunea, iar „Fiul omului“ arată că spre acest scop s'a făcut om. *L-a pecetluit*: prin cuvânt și faptă a asigurat că el (Isus) poate da această mâncare. *Tatăl*: său. *Dumnezeul*: cea mai înaltă autoritate.

28. Zis-au deci cătră dênsul: Ce vom face ca să lucrăm lucrurile lui Dumnezeu? 29. Rê-spuns-a Isus și zise lor: Acesta este lucrul lui Dumnezeu ca să credeți în care l-a trimis acela. Auzitorii sunt gata a face toate ca să poată ajunge pânea mai înaltă, de care credeau ei că vorbește Isus în „lucrați... spre vieța vecinică“. *Lucrurile lui Dumnezeu*: lucruri cari plac lui Dumnezeu, sunt după voea lui (Rom. 3, 10. 28); ei își închipuesc că acestea sunt mai multe. În răspuns Isus le arată că nu se cere multe lucruri, ci numai unul: credința. *Lucrul lui Dumnezeu*: plă-cut, cerut de el; e paralel cu cele precedente (lucrurile lui Dumnezeu). *Îra* stă în loc de infin. Crezând omul deschide internul său pentru grație și adevăr; *Augustin*:

„Crede et manducasti“. În care l-a trimis acela: crezând în Cristos îl primim spiritualicește în noi.

30. Ziseră deci lui: Dar ce semn faci tu ca să vedem și să credem ție? Ce lucrezi? 31. Părinții nostri au mâncat mană în pustie, precum este scris: Pâne din cer le-a dat lor să mănânce. Isus pretinde să creadă în el. Ei sunt învoiiți cu aceasta, dar el se le dovedească cu minune că merită credință; numai astfel pot ei rupe cu ideile ce le aveau despre Mesia, cu superiorii care începuseră a păși pe față contra lui Isus. *Deci* are în vedere pretenziunea din v. 29. *Tu* are emfază; tu din partea ta. Ei înțeleg că Isus se are în vedere pe sine când a grăit „care l-a trimis acela“; se numește trimisul lui Dumnezeu. *Ce semn faci*: el să se legitimeze. *Ca să vedem și să credem*: ei fac altă pretenziune — contrast la v. 20. 29. *Ce lucrezi* să rapoartă la „lucrați“ din v. 27: Ceri ca noi să lucrăm; să vedem ce lucrezi tu! *Părinții nostri etc.* Vorbind Isus de o mâncare ce le va da, auzitorii își aduc aminte de mana din pustie; Moisi s'a legitimat că e trimis de Dumnezeu. *Este scris* e liber după Ex. 16, 4. 15 cf. Ps. 78, 24. 105, 40. *Din cer* exprimă originea miraculoasă. *Le-a dat*: Dumnezeu. Din scrierile rabinilor vedem că Moisi era tipul lui Mesia, care încă va dărui mană. ¹⁾

32. Deci zise lor Isus: Amin, amin grăesc voue, nu Moisi vi-a dat voue pâne din cer, ci Tatăl meu dă voue din cer pânea cea adevărată. 33. Căci pânea lui Dumnezeu este care se pogoară din cer și dă lumii vieață. Isus nu face ce cer auzitorii; el le răspunde, că nu Moisi le-a dat mana; că aceasta în privința calității e deosebită de pânea ce voește el să le dea. Emfaza zace pe *pâne* și se exprimă că mana dată de Moisi nu se poate numi *pâne din cer* în înțelesul eminent, căci aceasta o poate da numai Tatăl ceresc (în opunere cu Moisi). La ἀληθινή cf.

¹⁾ Lightfoot, Hor. hebr. pag. 1019 citează din Midras Cobelet h f. 86. 4: „Redemptor prior (i. e. Moses) descendere fecit pro iis Mannā, sic et redemptor posterior Jlorid ēt hāmmān i. e. descendere faciet Manna, sicut scriptum est Ps. 78, 24“ — liber după acest psalm.

1, 9. Această pâne neconținut se pogoară din cer și dă viață spirituală, nu trupească. *Căci pânea lui Dzeu* motivează că Tatăl este care dă pânea cerească. *Care se pogoară* e subiect, trebuie suplinit „pâne“ și circumscrie noțiunea adevăratei pâni cerești. *Vieată* e al 2. moment ce caracterizează pânea cerească; nutrește cu adevărată viață, care e superioară celeice o dă pânea pământească. *Lumii*: nu numai lui Israil (3, 16). În privința textului se observă că v. 33. ABC citesc *ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ*, iar *Ⲙ D* *ὁ γὰρ ἄρτος ὁ τοῦ Θεοῦ*.

34. Ziseră deci cătră dânsul: Doamne, pururea dă-ne nouă pânea aceasta. 35. Zise deci lor Isus: Eu sunt pânea vieții; celce vine la mine nu va flămânzi, și celce crede întru mine nu va înseta nicicând. 36. Ci am zis vouă că m-ați și văzut pe mine și nu credeți. *Doamne, pururea* etc.; aceleași cuvinte întrebunțează mulțimea de aci ca Samarineana (4, 15): ei cred că pânea aceasta e un ce deosebit de Cristos, el se le-o dea. Iudeii știau că pânea, apa, mâncarea, beutura se întrebunțează adese în înțeles figurat pentru adevăr, înțelepciune, învățătură cf. Ier. 15, 16. Amos 8, 11. Prov. 9, 5; între cărțile apocrife Înțelepc. lui Sirah 15, 3. *Pururea* are emfază, de aceea e pus în frunte. Acestui „pururea“ se opune Isus zicând: *Eu sunt pânea* etc. „Eu“ are emfază și exprimă că cuvintele lui se nu se ia în înțeles figurat (4, 26). *Pânea vieții* = dă viață lumii, din v. 33. *Celce vine la mine* (*ἐμέ* Ⲙ B, iar *με* au AD) = celce crede în mine (3, 20. 21 cf. v. 18), însemnează raportul moral al credinții. *Nu va înseta* completă descrițiunea (4, 14). *Nicicând*; pentru că e o viață vecinică și se rapoartă la „pururea“ din v. 34. Cristos, Dzeu-omul, adevărul și viața adevărată, este adevărata mâncare care poate da oamenilor viață potolind setea și foamea spirituală (4, 14. Is. 49, 10). De acestea se face părtaș omul numai apropiindu-se la el cu credință și primindu-l apoi în întregul său se devie sta-

tornic element de viață. Filo (Leg. Allegor. 3 p. 92) încă numește pe Logos „mâncarea sufletului“.) Ei însă nu au această credință, deci: *Ci am zis vouă* etc. (repet acum) se rapoartă la v. 26: în înmulțirea pâinii ei au văzut numai mulțumirea poștei trupești, dar nu un semn care se-î facă a cunoaște demnitatea lui mai înaltă. Și — și accentuă contrastul prin coordinare formală. Vederii se corăspundă credința, care se mijlocește prin aceea; la dênșii aceasta nu află loc.

37. Tot ce-mi dă Tatăl va veni la mine, și pe celce vine la mine nu-l voi scoate afară. 38. Că m'am pogorît din cer nu ca să fac voea mea, ci voea celuice m'a trimis pe mine. 39. Iar aceasta este voea celuice m'a trimis pe mine, ca tot ce mi-a dat mie nimic să nu pierd dintrênsul, ci se-l înviez în ziua cea de apoi. 40. Căci aceasta este voea Tatălui meu, ca tot celce vede pe Fiul și crede în el, să aibă viață vecinică și eu îl voi învia pe el în ziua de apoi. Isus explică mai aproape lucrul spiritual care înțelesese și le arată calea cum pot ajunge la el. *Tot* (*πᾶν ὅ*) e abstract în loc de concret; Isus ia pe ceice vin la el ca întregime (3, 6. 17, 2). Numai prin credință venim la Cristos, iar *dă* (*δίδωσιν*) exprimă că începutul acesteia îl face Dzeu. Numai aceia vin la Cristos, care din veci au fost hotărâți de Dzeu la viața în Cristos și i-a dăruit lui; în care Dzeu a deșteptat credința. Deși credința începe prin Dzeu, totuș nu urmează că omul în lucrarea sa ulterioară nu e liber. O prerogativă a creaturii căzute este a păcătui și a lucra prin păcate contra lui Dzeu. Așadar necredința nu e opul lui Dzeu. Dacă omul trebuie numai decât să se mântuească, atunci începutul îl face grația dzească. Dzeu nu duce numai la îndeplinire, ci lucrează și ântâia voință (Filip. 2, 13), iar omul trebuie să primească această tragere a grației dzești. Nu există predestinațiune, căci se întrebuintează

¹⁾ Viit. imbinat cu aor. conj. — *οὐ μὴ πεινάσῃ* — *οὐ μὴ διψήσῃ* — ocură adese în Msse (Mt. 7, 6. Lc. 22, 30. Apoc. 3, 9).

prezentul (dă), nu trecutul. *La mine* are emfază; Tatăl și Fiul lucrează aceeaș. *Nu-l voiu scoate afară*: acela va fi deplin sigur că nu-l lapăd dintre învățăcei și din comunitatea lor (din biserică, Mt. 8, 12. 22, 13). Luând cuvintele acestea ca litotes se exprimă: „Nu numai nu-l scot afară, ci îl voiu primi cu bucurie în comunitatea mea de viață“. Motivul acestei lucrări a Fiului este: *Că nu m'am pogorit* etc.; întărește cele zise. Voea Fiului dela naștere până la moarte a fost a Tatălui. În v. 39 este ideea din 5, 19. 30, dar în altă legătură: el execută planul vecinic al lui Dzeu, mântuirea omenirii: *Aceasta este voea celui ce m'a trimis* etc. *πᾶν ὃ δέδωκεν* e nomin. absol., are emfază, de aceea e pus în frunte. *Să nu pierd . . . ci* exprimă cu intențiune contrastul, iar la *dintrênsul* trebuie suplinit „*ti*“. *Să-l înviez* etc. se înțelege învierea trupurilor, și adecă *în ziua cea de apoi* (5, 29. 11, 24. 12, 48). Atunci se închee era lumii de acum și începe cea nouă, perfectă, era împărăției lui Dzeu în înțelesul eminent (această espresiune se repetă v. 40. 44, 54). Cuvintele *ἴνα πᾶν . . . μὴ ἀπολέσῃ ἐξ αὐτοῦ* sunt evraizm. Așa progresează cuvântarea aci mai mult ca în conversația cu Samarineana: aci Isus se numește restauratorul și luminătorul omului întreg (după trup și spirit). *Că aceasta este voea* etc. repetă pozitiv cele zise mai nainte în mod negativ. *Tatălui meu*, mai nainte „celui ce m'a trimis pe mine“; se declară Fiul acestuia. Mai nainte „tot ce mi-a dat“, aci: *tot celce*. *Celce vede și crede* = ce mi-a dat, exprimă procesul intern moral: vede pe Fiul și în urmă crede în el. *θεωρεῖν* = attenta contemplatio, după care urmează credința; e mai mult decât *ὁρᾶν*. *Să aibă*: acum, nu abia în viitor (3, 36). *Și-l voiu învia* etc. se poate lua ca pendent dela *ca (ἴνα)*, dar poate fi propozițiune de sine: se aibă viață vecinică; și eu îl voiu învia etc. *Eu* are emfază exprimând conștiința unei puteri mai înalte.

41. Deci au murmurat Iudeii asupra lui, că zise: Eu sunt pânea care s'a pogorit din cer, 42. și ziceau: Au nu este acesta Isus fiul lui Iosif, al cărui tată și mamă noi știm? Cum

zice deci el: M'am pogorît din cer? *Au murmurat* arată nemulțumirea lor; ei nu pot recunoaște că el este pâne care s'a pogorît din cer, căci cunosc pe părinții lui. Sub *Iudei* înțelegem pe dușmanii lui Isus (1, 19), deși cei de față sunt din Galilea. *Că zise* e motivul murmurării. *Eu sunt* are emfază; ei combină toate momentele precedente, îndeosebi v. 33. 35. 38. *Acesta* în amândouă locurile e zis cu dispreț. Ei nu-î pot pune în consunare afirmările cu ceea ce știu despre originea lui; de aceea se scandalizează. *Noi*: din parte-ne. *Fiul lui Iosif* etc.; aceasta e părerea poporului. *Al cărui tată* etc.; nu se spune dacă Iosif atunci era încă în viață sau nu. *Știm* etc. e în contradicere cu ce înțeleg ei sub „a se pogori din cer“.

43. Răspuns-a Isus și zise lor: Nu murmurăți între voi. 44. Nimene nu poate veni la mine de nu-l va trage Tatăl care m'a trimis pe mine, și eu îl voi învia pe el în ziua cea de apoi. Noua dovadă a necredinții lor îndeamnă pe Isus a se reîntoarce la v. 37 arătând că credința e un act al grației dzeești; ei deci se nu se opună acesteia. *Nimene nu poate veni* etc. Cauza necredinții e internă. *Veni la mine*—a crede în mine (v. 37). Espresiunea *trage* (*ἐλκύειν*) e ca la Ier. 31, 3. Cânt. Cânt. 1, 4, unde LXX traduce *māšāch* cu *ἐλκύειν*. Nicî minunile, nicî demonstrația nu fac ca omul să ajungă la credință vie și prin aceasta la Cristos. Tragerea aceasta (prin Spiritul sânt) la Cristos se atribue Tatălui pentru că înainte de a intra omul în împărăția lui Cristos se află în împărăția providenții dzeești. Omul are să urmeze numai acestei trașeri și să se nu o împedece, căci grația dzească nu conștringe pe nimene. Libertatea omului se păstrează și aci; aceasta se poate opune lucrării grației dzeești. În această tragere omul nu e pasiv, din contra este cea mai încordată activitate pentru omul căzut, deoarece presupune că el se mortifică în lăuntru sĕu, se lapĕdă de sine¹⁾.

¹⁾ *Augustin*: „Nemo nisi per gratiam . . . ad bonum agendum . . . potest habere liberum arbitrium; non ut voluntas ejus ad bonum, sicut ad malum, captiva rapiatur, sed ut, a captivitate liberata, ad liberatorem suum liberali suavitate amoris, non servili amaritudine timoris, adtrahatur“ op. imperf. 3, 110.

Și că: din partea mea; așadar el nu-și aroagă ceva pe nedrept.

45. Scris este în proroci: Și vor fi toți învățații lui Dumnezeu. Tot care aude dela Tatăl și se învață vine la mine. 46. Nu doar că cineva a văzut pe Tatăl fără numai celce este dela Tatăl, acela a văzut pe Tatăl. Isus demonstrează din T. V. necesitatea de a fi tras de grația dzească ca să creadă în el. *În proroci*: în scrierile prorocilor, titlul părții a 2. a T. V. (Acta 7, 42. 13, 40. Rom. 9, 25); se poate că Isus voește a indegeta că aceste ziceri se află la mai mulți proroci (Ier. 31, 33 sq. Ezech. 11, 19. 18, 31). Citatul e din Is. 54, 13 liber după LXX. *Învățații lui Dumnezeu* (a Deo edocti *διδασκτικοὶ τοῦ Θεοῦ*): instruiți de Dzeu sau despre Dzeu. În înțelesul atâtău espresiunea e identică cu cele zise v. 44: omul cunoaște pe Dzeu numai fiind tras de acesta. Dar și înțelesul al 2. are loc, pentrucă obiectul acestei cunoașteri este Dzeu. Omul care neconținut aude (Recepta: a auzit) învățătura internă a lui Dzeu și se lasă instruit (se învață) vine și la el (Isus) cunoscând întrânsul pe Dzeu. În împărăția mesianică toți au drept să între, dar Mântuitorul adaogă condițiunea *care aude* etc.: în realitate intră numai ceice se lasă influențați de grația dzească. Auzitorii însă se nu creadă că e necesară o descoperire dzească imediată; că la Fiul n'au trebuință să vie, de aceea *οὐχ ὅτι* = nu zic doar că etc. (Win. §. 64, 6. pag. 555). *Acesta a văzut pe Tatăl*: Fiul a văzut nemijlocit pe Tatăl, cunoaște deplin ființa lui; de aceea numai (*εὐ μὴ* etc.) la el „învățații lui Dzeu“ se pot instrui mai departe în adevărul dzeesc (1, 18. 3, 13. 8, 38). *παρὰ τοῦ Θεοῦ* exprimă originea: care a fost trimis pe pământ dela Dzeu.

47. Amin, amin grăesc voue, celce crede în mine are vieață vecinică. 48. Eu sânt pânea vieții. 49. Părinții vostri au mâncat mană în pustie și au murit. 50. Aceasta este pânea care se pogoară din cer, ca cineva să mănânce dintrânsa și să nu moară. Re'torcând la v. 40 Isus întărește cele zise acolo. Cristos e pânea spi-

rituală; el o împărtășește, iar lumea o primește; de aceea: *Eū sunt pânea* etc. În v. 49 se compară această pâne după efect cu mana din T. V. Mana nu putea scuti de moarte (și au murit), iar pânea spirituală, care se pogoară neconținut din cer, Cristos, apără de moarte. Așa avem aci contrast la v. 31 și în v. 50 la „au murit“. *Aceasta este*: astfel e înșușirea. *Sē mănânce și sē nu moară*: neagă moartea ce a nimerit pe părinți, pentru că cine are acum vieță vecinică (v. 47) nu poate suferi ceva în moartea trupească.

51. Eu sânt pânea cea vie care s'a pogorit din cer; de va mânca cineva din pânea aceasta, va fi viu în veci; și pânea iarăș, trupul meu este, care eu îl voi da pentru vieță lumii. În partea întâia se repetă pozitiv ce zisese negativ în v. precedent. *Eū sânt. . în veci*: mana era o pâne moartă și nu putea să dea vieță. Raportând cele zise despre pâne la persoana sa arată că el nu e numai pânea vieții (v. 48), care apără de moarte (v. 50), ci înșăș pânea vie, adică are vieță în sine (4, 26). *καταβάς* sē deosebește de *καταβαίνων* (v. 50) și sē are în vedere persoana lui. Urmează deci că toți care-l mănâncă, adică cred în el (de va mânca cineva din pânea aceasta, **Ν** are „din pânea mea“) se împărtășesc de o pâne care dă vieță vecinică (va fi viu în veci), pentru că vieță începută aici (v. 47) nu sē nimicește prin moarte (v. 50). În cele următoare sē întâmplă schimbare în vorbire, ce sē arată prin „iarăș“: *și pânea iarăș* etc. determină mai aproape această pâne. *καί* exprimă că cuvântarea continuă, dar „iarăș“ ne face a aștepta ceva nou. Amândouē la un loc = și iarăș ce privește pânea. Mai nainte vorbise de pâne întrucât este el, iar acum întrucât el o dă; el e pânea pentru că dă trupul sēu. Aci citesc BCDL *καί ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω ἢ σάρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς*, **Ν**: *ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς ἢ σάρξ μου ἐστὶν*; Recepta după EGHKA etc. ca B, dar după *ἢ σάρξ μου ἐστὶν* mai are: *ἢν ἐγὼ δώσω. ὁ ἄρτος* e predic. și sē leagă la cele precedente, iar *σάρξ* e subiect (natura lui omenească: aceasta conține vieță). *Care eū ἢ*

voiu da: voiu da să-l mănânce. *Pentru viața lumii*: în folosul ei, așadar: pâinea... e trupul meu spre folosul vieții lumii, adică darea acestuia aduce lumii viață. Să naște întrebarea, de care pâine vorbește Mântuitorul? *Ciprian, Ilarie, Crizostom, Ciril Ierusalimeanul, Teofilact, Zigaben* și cei mai mulți teologi noi înțeleg aci s. taină a Euharistiei. Această părere se întemeiază pe următoarele: a) Mai toate faptele de importanță ale Mântuitorului se prezic¹⁾ pregătind pe auzitori (3, 5). b) Ioan și-a propus să întregească pe ceilalți evangeliști (Întrod. p. 184); c) Motivul principal zace în felul de grăire care se deosebește de cele precedente. Până aci vorbește el de o pâine care o dă Tatăl ceresc și care se dă acum în prezent și de el, iar în cele următoare grăește de o pâine care o va da în viitor și care e carnea lui. Mai nainte nu întrebunțează „mă mănâncă“, iar de acum se folosește nu numai aceasta, ci și „mănâncă carnea mea, bea sângele meu“. d) „A mânca carnea cuiva“ însemnează „a defăima pe cineva, a-l urmări până la moarte“ (Ps. 27, 2. Iob 19, 22. Miha 3, 3. Dan. 3, 8, 6, 24). e) Mai departe vedem că pentru aceste cuvinte Iudeii se scandalizează (v. 52), iar Isus nu le revoacă, ci accentuă că ei trebuie să facă aceasta, deși el nu ia în înțeles material (v. 62 sq.). În urmă f) consună mai literal aceste cuvinte cu cele dela instituirea santei taine a Euharistiei (Mâncați, acesta este trupul meu; beți, acesta este sângele meu). Trebuie deci să existe legătură între cuvintele așezării cu ale promisiunii, de aceea învățaceii nu cer explicări la cina cea de taină. Mântuitorul vorbește aci de ideea care e baza acestei taine; el ca Dzeu - om e principiul vieții și al nutririi pentru omul renăscut din el, și anume nu numai pentru suflet, ci și pentru corp.

52. Deci se certau între sine Iudeii zicând: Cum poate acesta să ne dea trupul său să-l mâncăm? Iudeii nu înțeleg cuvintele lui Isus; se produce ceartă între ei, cum se le înțeleagă. *αὐτοῦ* după *τῆν*

¹⁾ Mt. 16, 21 etc. Mt. 10, 38. 16, 24 cf. Io. 3, 14; Mt. 16, 21 cf. Io. 6, 62. Mt. 28, 19 cf. Io. 3, 5. Mt. 16, 17 etc.

σάρκα lipsește în unele mărturii; de altfel noțiunea pronumelui e implicită în articol. φαγεῖν e adaus cu intențiune de auzitorii din v. 51 accentuând imposibilitatea.

53. Zise deci lor Isus: Amin, amin grăesc vouă, de nu veți mânca trupul Fiului omului și nu veți bea sângele lui, nu aveți viață vecinică întru voi. 54. Celce mănâncă trupul meu și bea sângele meu are viață vecinică, și eu îl voi învia pe el în ziua cea de apoi. Isus nu intră în explicări teoretice. Inima auzitorilor trebuie schimbată mai nainte și numai atunci le putea spune cum și pentru ce trebuie el să moară ca să dobândească lumii viață, iar să-și preamărească; apoi să dea credințioșilor să mănânce puterile omenirii preamărite. *De nu* e condițiunea indispensabilă. *Fiului omului*: pentru că e vorba de celce s'a făcut om și de natura lui omenească. σάρξ și αἷμα se amintesc aci ca părțile constitutive ale corpului omenesc însemnând corpul întreg. *Întru voi* caracterizează viața ca una adevărată, internă, în opunere cu cea esterioră. τρώγειν e mai expresiv ca φαγεῖν și e numai variațiune. *Are viață vecinică* spune pozitiv ce zisese mai nainte negativ. *Și eu îl voi învia* etc. exprimă că posesiunea vieții va fi perfectă. Prin păcat omul întreg s'a corupt, restaurarea lui încă trebuie să fie după corp și suflet.¹⁾

55. Că trupul meu este adevărată mâncare, și sângele meu adevărată beaură. 56. Celce mănâncă trupul meu și bea sângele meu rămâne întru mine și eu întru el. 57. Precum m'a trimis pe mine Tatăl cel viu și eu viez pentru Tatăl, și celce mă mănâncă pe mine și acela va fi viu pentru mine. Să moti-

¹⁾ Prin nașterea naturală din întâiul Adam purtăm în noi germenul morții spirituale și trupești; prin renaștere din al 2. Adam, Cristos ni se dă germenul unei vieți noi spirituale și trupești. Acest germen se conservă și nutrește crezând în Cristos ca Logos, izvorul grației și al adevărului, și primindu-l ca Dzeu—om în s. taină a trupului său preamărit. Deplin perfect va fi acest germen la învierea trupurilor în ziua cea din urmă. *Ignatie* zice: „Care (s. Eucharistie) este medicina nemuririi, antidot de a nu muri, ci a vieții în Dzeu prin Isus“ (ep. c. Efez. 20). *Tertulian*: „Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur“ (De resurr. 8).

vează cum ajunge la învierea preamăririi celei mănâncă trupul și bea sângele lui Cristos. În privința textului se observă că BCKLT Min. și unii Părinți citesc în amândouă locurile *ἀληθής*, iar Vulg. & DEGH. au *ἀληθῶς. ἀληθής* nu = *ἀληθινός*, ci e contrast la falz, mincinos, exprimă deci realitatea în opunere cu ceva verbal, ce numai se afirmă. *ἀληθινή βρωσις* însemnează o mâncare veritabilă, contrast la una inferioară, cum era mana¹⁾. Mâncarea și beutura pământească nutresc vieața pământească, iar trupul și sângele lui Cristos nutresc și îndeplinesc vieața spirituală preamărită. „Are vieață vecinică“ din v. 54. se explică în v. 56 prin: *Celce mănâncă* etc. Prin această mâncare și beură se produce intima comunitate între Cristos și om: Cristos petrece în om și omul în Cristos (*rămâne întru mine și eu întru el* — numai la Ioan 15, 4 sq. 17, 23; 1. Io. 2, 24. 3, 6. 24). Unitatea aceasta are asemănare în raportul între Cristos și Tatăl ceresc, de aceea: *Precum etc. Cel viu.... viez* cf. 5, 26. *διὰ* nu = prin, ci exprimă motivul: *pentru* (Win. §. 49. c. pag. 373). Cel viu e Părintele lui; există între ei neconținut raport. *Celce mă mănâncă pe mine*; aci îmbină Isus reprezentările despre mâncare și vieață: cea curat spirituală și spiritual-trupească. Mai înainte zisese el „Celce mănâncă carnea mea“ etc.; iar acum „Mă mănâncă“. Apodoza încep *Crizostom* etc. la *și eu*; exigenții mai noi însă adaogând un *și* o încep abia la „și celce mă mănâncă“. *Pentru mine*: fiindcă mă are neconținut de mâncare; un raport nesfârșit.

58. Aceasta este pânea care s'a pogorât din cer, nu precum au mâncat părinții și au murit; celce mănâncă această pâne va fi viu în veac. 59. Acestea zise în sinagogă învățând în Capernaum. Isus resumează cele zise până aci. *Aceasta* exprimă însușirea: atare este pânea, raportându-se la ce zisese el despre trupul și sângele său, adecă acestea mijlocesc vieața vecinică. Alții citesc:

¹⁾ Varianta *ἀληθῶς* are înțelesul: carnea mea este cu adevărat mâncare; iar ceealaltă: carnea mea este mâncare adevărată. Acolo repetă Isus a treia oară cele zise, iar aci spune ceva nou.

„Această pâne este etc.“ \aleph citește $\epsilon\sigma\tau\iota\nu\ \acute{o}\ \acute{\alpha}\rho\tau\omicron\varsigma\ \dots\ \kappa\alpha\tau\alpha\beta\alpha\iota\ \nu\omega\nu$: există pâne care se pogoară din etc. Recepta are după „părinți“ cuvintele „vostri mană“ — lipsesc însă \aleph BCLT. *Celce mănâncă* e contrast asindetice. De aci nu se poate deduce că s. Euharistie se poate lua numai sub forma pâinii, cum a făcut conciliul tridentin (Sess. 21. cap. 1.), căci espresiunea $\sigma\acute{\alpha}\rho\kappa\acute{\iota}$ se întrebuințează de omenire; personalitatea omenească a lui Isus. *Acestea* se rapoartă la v. 26 sq.; are emfază. Isus n'a grăit aceste cuvinte pline de importanță în cercul restrins al învățăceilor, ci înaintea unei mulțimi. $\epsilon\nu\ \sigma\upsilon\nu\nu\alpha\gamma\omega\gamma\eta$ nu e „adunare,“ ci = sinagogă, căci artic. lipsește în atari cazuri și la alte nume (Win. §. 19.) Notița e adausă pentrucă în v. 25 zisese în genere „De ceea parte a mării“ și e paralel cu lucrarea lui Isus în Ierusalim.

d) *Efectul acestei cuvântări, 6, 60—71.*

60. Decî mulți din învățăceii auzind ziseră: Greu este cuvântul acesta; cine poate să-l audă? 61. Iar Isus știind întru sine că murmură învățăceii lui pentru aceasta, zise lor: Aceasta vă smintește pe voi? 62. Dacă însă veți vedea pe Fiul omului suindu-se unde era mai nainte? *Învățăcei*: în înțeles mai larg, cum rezultă din v. 67. Criză s'a produs nu numai în mulțime, ci și între învățăceii lui Isus. *Greu este cuvântul acesta*: se mănânce trupul și sângele lui le pare un ce nespuse de greu; chiar numai a auzi așa ceva, dar a face în faptă! (Mt. 25, 24). *Cine poate*: e imposibil a asculta atari cuvinte; vedem cât de mare era scandalizarea. *Întru sine*; fără să-i spuie cineva Isus cunoaște celece se petrec între ei (2, 25). *Murmură învățăceii pentru aceasta* exprimă că scandalizarea era cam lătită între aceștia, și anume fiindcă vorbele lui erau grele. *Aceasta vă smintește* este mirare îmbinată cu muștrare: v-au scandalizat; din cuvintele mele, ce ați aflat voi așa greu? *Dacă însă veți vedea* etc. e o faptă ce se va întâmpla în viitor. Aci avem de întregit: ce veți zice atunci? *Suindu-se* are în vedere înălțarea lui la cer exprimând: Când veți vedea

că eu cu natura omenească preamărită merg la cer, și atunci veți zice că e greu a asculta să mâncați trupul și sângele meu? *Unde era mai înainte* este timpul înainte de existența sa de acum, cf. v. 51. „Care s'a pogorit din cer.“

63. Duhul este care face viu, carnea nu folosește nimic; graiurile cari eu am grăit vouă sunt duh și vieață. *Duhul . . . nimic* exprimă un adevăr general aplicându-se apoi la cazul prezent. Sub *carne* înțelegem pe cea materială, moartă — cum și-o închipueau Iudeii, după v. 52. Aceasta nu folosește nimic, dacă nu are în sine duh. Ei însă se nu caute numai la exteriorul lui, ci carnea care o va da el e preamărită (v. 62), învioșată de duhul său și de aceea poate da vieață în s. sacrameinte (I. Cor. 15, 44). *Augustin*: „Caro Christi non prodest, scil. quomodo illi intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, non quomodo spiritu vegetatur.“ *Cuvintele cari eu am grăit vouă* etc.; eu are emfază: aceste cuvinte au drept cuprins *duh și vieață*, de aceea efectul lor încă e vieață. *Crizostom, Teofilact, Zigabin* etc. înțeleg πνεῦμα și ὁδός în partea întâia a propozițiunii despre înțelegerea spirituală: cuvintele ce le-am grăit vouă sunt spirit și vieață, de aceea se fie înțelese spiritual și nu simțual.

64. Ci sunt unii din voi care nu cred. Că Isus știa din început care sunt cei ce nu cred și care este cel ce îl va vinde pe ol. 65. Și zicea: Pentru aceasta am zis vouă că nimene nu poate veni la mine de nu i-s-e va fi dat lui dela Tatăl. Și învățăceilor spune Isus, ca în v. 36 Iudeilor, că ei nu cred adaogând în v. 65, ca în v. 37, că fără tragerea din partea lui Dzeu nimene nu poate ajunge la aceasta. La *ci* trebuie suplinit din cele precedente: voi sunteți vina că vă smintiți, căci sunt unii etc. τινές e espresiune domolă, deși în realitate erau mulți (v. 60. — cei mai mulți). Ei credeau întrênsul, dar îl cunoșteau Mesia cum îl dorea; credința lor e mai mult necredință. Acum — zice evangelistul — cunoaște Isus pe cei ce pot ajunge la credință, dar și pe cei ce îl va

trada. Pe Isus nu-l surprinde această necredință a lor. *Din început*: dela începutul lucrării sale publice și de când aceștia s'au alăturat lui; *Teofilact*: „din veac“, ca cum ar indica predestinațiune; *Crizostom*: „Înainte de cuvântare, nu abia după murmurare“. *Nu cred* exprimă fapta, iar *cei-ce nu cred*: care nu vor fi în stare să creadă. Între necredincioși se amintește îndeosebi *celce îl va vinde* pregătind v. 70. *Și zicea* se leagă la „știa“ motivând cuvintele lui cu privire la necredința lor. *Pentru aceasta*; pentru că unii din voi nu cred, deși îmi sunt învățăcei, dar numai în afară. *Am zis vouă*, v. 37. 44.

66. În urma acesteia decî mulți din învățăceii lui s'au întors înapoi și nu mai umblau cu dînsul. 67. Zise decî Isus celor doisprezece: Aŭ doar și voi voiți să vă duceți? *ἐξ ὁύτου* nu = de atunci, ci exprimă urmarea: pentru această cuvântare a lui Isus (v. 61 sq.), care i-a desiluzionat așa de mult în privința așteptărilor mesianice. *S'au întors înapoi*: s'au lăpădat de învățăcei. *Zise decî*: pentru că aceia s'au depărtat de el. *Celor doisprezece*; Ioan presupune cunoscute aceste persoane. *Aŭ doar și voi* provoacă la hotărîre; acum a sosit timpul când să se decidă pentru sau contra lui. Ei se părăsescă ideea pămîntească despre Mesia; el nu revoacă nimic din cele zise. *μή* la întrebare cu răspuns negativ (Win. §. 56. b. pag. 476). *Voiți*: Isus nu constringe pe nimene, dar cu aceasta leagă și mai tare pe ai săi la sine. ¹⁾

68. Răspuns-a Simon Petru lui: Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieții vecinice; 69. și noi am crezut și am cunoscut că tu ești sântul lui Dumnezeu. Răspunsul lui Petru e plin de mișcare; alipirea lor de Domnul e tare, nimic nu o poate nimici; de aceea: *La cine ne vom duce?* *Augustin*: „Repellis nos a te? da nobis alterum Te. Si a te recedimus, ad quem ibimus?“ *Tu ai cuvintele vieții vecinice* sunt rezonanță din v. 63; cuprinsul și efectul cu-

¹⁾ Nu suferă îndoială că ce urmează s'a întâmplat mai târziu. Unde și când se vorbește de această lăpădare a unor învățăcei. cf. Mc. 8, 27 sq.

vintelor lui sunt vieață; sau: aparțin vieții vecinice, pentru că aceasta fără ele nu poate fi împărțită. *ἔχεις*: el dispune și dăruiește cuvintele cari ies din gura lui. Ei au speriat cine este el, prin credință; de aceea și exprimă efectul coresponzător. *Noi*: în opunere cu Isus, dar mai ales cu cei ce se lăpădaseră. Perfect. *am crezut și am cunoscut* arată că acestea sunt posesiunea lor prezentă. Aci avem principiul cunoștinții creștine; *Augustin*: „Credo ut intelligam.“ *Sântul lui Dumnezeu* (după *Σ* BCDL etc. iar *Recepta*, *Vulg.* au „Cristos Fiul lui Dzeu“, împrumutat din Mt. 16, 16) însemnează pe Isus ca Mesia; el aparține lui Dzeu în înțelesul absolut, pentru că este Fiul lui Dzeu (10, 36 cf. Mc. 1, 24. Lc. 4, 34. Dan. 9, 24).

70. Răspuns-a lor Isus: Aș nu eș v-am ales pe voi cei doisprezece? Și din voi unul este diavol. 71. Iar zicea de Iuda lui Simon Iscarioteanul; că acela era să-l vândă pe el, unul fiind din cei doisprezece. Mărturisiri lui Petru se opune ce știa Isus de unul din învățăcei. *Răspuns-a*: la presupunerea ce era în cuvintele lui Petru că toți sunt de părerea lui. *Aș nu eș* etc.; cele relatate de sinoptici în această privință se presupun cunoscute. *Cei doisprezece* ca adaus la *pe voi* accentuă și mai tare importanța alegerii, deși pentru unul rezultatul e foarte tragic. *Și... unul* contrast tragic; unul din aleși trebuia să-l tradeze. *Este diavol*: are natură diavolească; ce e diavolul pentru Dzeu, e acesta pentru Isus (8, 44; 1. Io. 3, 10). V. 71 explică pe cine a înțeles Isus. *ἔλεγεν δὲ τὸν* etc.: el zice de etc., ca 9, 10. Mc. 14, 71. Variantă avem *Ἰσκαριώτου* (BCL și cele mai multe *Verz.* cf. 13, 26), *Ἰσκαριώτην* (*Recepta*). Dar 14, 22 Iscariot este numele lui Iuda nu al tatălui său, iar genit. se explică prin interpretarea numelui (*ἀπὸ Καριώτου* — *Σ* și mai multe *Min.*), de aceea citirea *Rec.* trebuie păstrată. La *Iscarioteanul* cf. Mt. 10, 4. *ἔμελλεν παραδιδόναι* nu = vrea, ci = era, în urma prevederii dzeștii (traditurus erat). Libertatea lui Iuda nu e eschisă, dar prevederea dzească se realizează.

§. 9. Necredința Iudeilor în Ierusalim, 7, 1—52.

a) Frații lui Isus nu cred în el, 7, 1—13.

Isus e încunjurat de necredință; frații lui nu cred în el, centrul necredinței este însă Ierusalimul. Lucrarea mesianică a lui Isus în Galilea o cunoaște evangelistul, dar trecând repede peste ea espune conflictul cu Iudeii; anume cu cei din Ierusalim. Din sinoptici știm că Isus lucrează în Galilea, mai ales în ținuturile dinspre hotarele ei, ce îndeamnă pe frații lui a-l provoca să pășască odată mai energic, și adecă în centrul Israilului; să folosească sărbătoarea de acum.

1. Și după acestea umbla Isus în Galilea; că nu voia să umble în Iudea, că Iudeii căutaă pe el să-l omoare. 2. Iar era aproape sărbătoarea Iudeilor, înfigerea corturilor. Și la începutul v. se află BCL. După acestea: după cele istorisite în cap 6. Umbla Isus în Galilea: lucrarea aceasta de 1½ an istorisește Mt. 15, 1—18, 35. Că nu voia să umble în Iudea exprimă că după ce și în Galilea s'a hotărît rezultatul lucrării sale nu-î rămâne decât să meargă iarăș în Iudea. Căutaă pe el să-l omoare (ef. 5, 18) indegetează pozitiv dușmănia Iudeilor, adecă a superiorilor din Ierusalim. Înfigerea corturilor (*hāg hāsūccoth* = sărbătoarea colibilor sau *hāsif* = secerișului cf. Lev. 23, 34—36. 39—43) se numără între cele 3 sărbători mari de peste an; se sërba din 15—21 Tișri, adaogându-se apoi a 8-zi ca încheere. Sărbătoarea era instituită în amintirea purtării de grijă a lui Dzeu în pustie de poporul israiltean,¹⁾ apoi ca sărbătoare de mulțumire pentru culesul pomilor și al viilor.²⁾

¹⁾ Pe case, în curți și în locuri libere se făceau colibi din ramuri verzi și cu bucurie își aduceau aminte de purtarea de grijă a lui Dzeu.

²⁾ Flaviu (Antiq. 8 4, 1. 15, 3, 3.) o numește „sărbătoare foarte săntă și mare“, „sărbătoarea sërbată mai mult“ cf. Lev. 23. Deut. 16.

3. Ziseră deci cătră dânsul frații lui: Treci de aici și mergi în Iudea, ca și învățaceii tăi să vadă lucrurile cari tu faci; 4. că nimene nu face ceva într'ascuns și caută el să fie întru arătare. Dacă faci acestea, arată-te lumii pe tine însuși. 5. Că nici frații lui nu credeau într'ânsul. *Ziseră deci*: fiindcă sârbătoarea da ocaziune a merge la Ierusalim. *Frații lui* cf. 2, 12. *Iudea*: provincia principală. *Îva* cu indic. viit. (*ἰσχυροῦσιν*, Recepta are *ἰσχυροῦσι*; cf. Win. §. 41. b. pag. 271). *Învățaceii*: în înțeles mai larg, și adecă care fuseseră în Iudea când petrecuse acolo mai în urmă. Alții cred că Isus în timpul din urmă, când era în Galilea, se retrage din public și lucrează mai mult între cei 12 apostoli. *Cari tu faci*: minunile cari zilnic le făcea în Galilea. El se părăsescă — zic ei — Galilea cea depărtată și se meargă la Ierusalim, unde de sârbătoare sunt adunați oameni din toate părțile Palestinei; se facă minuni și se fie recunoscut. V. 4. motivează cele precedente: *că nimene* etc. arătând contrastul între lucrarea într'ascuns a cuiva și nizuința lui de a fi cunoscut mai mult. Galilea față de Ierusalim dispăre și lucrarea lui Isus apare ca una sâvârșită într'ascuns; el deci se meargă la Ierusalim și — probabil pretind ei — se se legitimizeze de sinedriu și așa toți se-l recunoască Mesia. *Dacă faci acestea*: faptele lui de până acum; nu e problematic (*Zigaben*: „Dacă faci aceste semne și nu înșeli?“), ci după v. 3. (lucrurile cari tu faci) exprimă un adevăr recunoscut: noi am văzut minunile tale, deci nu ascunde persoana ta de lume, ci arată-te. Din v. 5 rezultă însă că întreaga provocare a fraților lui Isus cuprinde îndoială în mesianitatea lui; de acea *că nici frații lui* etc. *Nu credeau*, nu este o necredință formală, ci o credință slabă, îndoelnică. Dispoziția fraților Domnului în puține cuvinte este: ei au văzut minunile lui în Galilea, recunosc în el o persoană cu deosebită misiune, dar încă nu sunt în curat de este el Mesia. Și ei aveau aceeaș idee de Mesia ca contemporanii; astfel îndeamnă pe Isus să înceapă a întemeia împărăția mesianică, în care ei vor avea oficii înalte. Ei

nu pot înțelege ca el să-și atribue prerogativele Mesiei și totuș să nu se arate lumii, nici chiar acum de sărbătoarea aceasta mare; de aceea să naște îndoiala în ei de este Mesia (Acta 1, 14).

6. Zise decii lor Isus: Vremea mea încă n'a sosit, iar vremea voastră totdeauna este gata. 7. Lumea nu vă poate urî pe voi, iar pe mine mă urêște, pentrucă eu mărturisesc de dênșă, că lucrurile ei sunt rele. 8. Voi suiți-vă la sărbătoare; eu nu mă sui la sărbătoarea aceasta, că vremea mea încă nu s'a împlinit. Isus nu primește propunerea fraților săi. *Deci*: în urma acestei necredințe; iar răspunsul lui se leagă nemijlocit la v. 3. 4. *Vremea mea încă n'a sosit* înțeleg *Crizostom, Zigaben* etc. de timpul patimilor lui Isus; mai bine însă se rapoartă la timpul călătoriei la Ierusalim, unde se se arate oamenilor. *Deci* se poate suplini: a merge și a mă arêta acolo lumii. De altă parte însă timpul când s'a arêtat el lumii a fost și cel al eșirii, al patimilor sale, de aceea espresiunea e corectă din acest punct de vedere, dar nu se exprimă aci numai împlinirea ei istorică. În v. 7 urmează motivul: pentru dênșii e totdeauna vreme potrivită, pentru el însă nu. *Lumea*: în înțeles etic; între aceasta și Isus există contrast. Frații lui încă nu s'a lăpêdat de tot de lume cu lucrurile ei, iar el a intrat în contrazicere directă cu ea; ea îl urêște și decii nu poate păși întrênșă orî când, ci numai fiind vremea potrivită. Lumea în întregul ei se consideră necredincioasă, dușmană lui Cristos. *Nu poate*: e lucru psihologic; căci voi sunteți ei plăcuți; „E necesar ca celece samênă să se iubească“ (Plato Lys. p. 214 B). *Mărturisesc de dênșă*: aceasta e lucrarea principală a lui Cristos. În v. 8. *Recepta* citește „aceasta“ și la „voi suiți-vă.“ Din v. 10 rezultă că Isus s'a dus la Ierusalim. Porfiriu a imputat lui Isus nestatornicie.¹⁾ Spre a delătura această contrazicere s'a schimbat *οὐκ* în *οὐπω* (8BDEM și 3 Min. au *οὐκ*);

¹⁾ *Ieronim*: „Latrat Porphyrius, inconstantiae et mutationis accusat“ (Adv. Pelag. 2, 17).

corectură făcută din motive dogmatice. *Crizostom* ¹⁾ dă adevărata explicare: „N'a zis pentru totdeauna, ci acum zice, adică cu voi“. Aceasta se întărește prin prezent. *ἀναβαίνω*, nu viit. Motivul este: *Că vremea mea încă nu s'a plinit* și trebuie înțeles ca v. 6.

9. Iar acestea zicând el rămase în Galilea.

10. Iar după ce s'a fost suit frații lui la sărbătoare, atunci și el s'a suit, nu de față, ci ca pe ascuns. *Iar acestea zicând* face aluziune la v. 10 unde se istorisește fapta opusă propusului. Aor. *ἀνέβησαν* are înțelesul plusquamperfect. (Win. §. 40 pag. 258). *Nu de față* etc: el nu merse cu caravana pelerinilor, ci ca unul care voește a călători incognito. *ὤς* exprimă partea subiectivă a reprezentării: se poate zice ca într'ascuns; paralel e Lc. 9, 51—56.

11. Iudeii deci îl căutară la sărbătoare și ziceau: Unde este acela? 12. Și murmur mult era pentru dânsul în mulțime; unii ziceau că este bun; alții ziceau: Ba, ci amăgește mulțimea. 13. Nimene însă nu grăea despre el pe față de frica Iudeilor. Evangelistul descrie agitația produsă de Isus la preoți și popor: nimene nu era indiferent față de el. *Deci*: pentru că nu-l văzuseră în Ierusalim între pelerini. *Iudeii*: superiorii, cf. v. 13. *Unde este acela?* întrebarea exprimă mirare că Isus nu e la sărbătoare; se obișnuiseră a-l vedea la atari ocaziuni în Ierusalim. *Acela* e zis cu dispreț; nici nu voesc să-l numescă. *În mulțime*: între pelerini. *Bun*: om onest, nu amăgitor al poporului (Mt. 27, 63). *Nimene*: din cele 2 părți ale mulțimii. *Iudvilor*: sinedriștii. Vedem că acestora le-a succés să intimideze poporul ca să nu se pronunțe nici cum (favorabil ori nefavorabil) asupra lui Isus.

¹⁾ După unii Isus și-ar fi schimbat propusul (fără ca să i-se poată imputa nestatornicie) — ce vedem și Mt. 15, 26 sq. Alții înțeleg *ἀναβαίνειν* de modul călătoriei, adică nu merge cu caravana de sărbătoare, provocându-se la v. 10. Alții accentuă deosebi pe *ἐορτήν ταύτην*: Isus n'a fost în Ierusalim când sărbătoarea era în toiul ei, deoarece merge acolo abia în jumătatea a doua. În urmă cred unii că Isus înțelege aci călătoria sa ca să pătimească și să moară („vremea mea încă n'a sosit“ și „nu mă sui la sărbătoarea aceasta“).

b) Isus învață și mustră în templu, 7, 14—39.

Isus grăește în templu, dar nu face minuni; dușmanii lui se miră de unde știe el toate acestea, de aceea arată originea învățaturii sale (15—24); el s'evârșește numai voea Tatălui ceresc (25—31) care l-a trimis (32—39) și la care se va reîntoarce.

14. Iar înjumătățindu-să s'erbătoarea s'a suit Isus la templu și învăța. 15. S'au mirat deci Iudeii zicând: Cum știe acesta carte, deși n'a învățat? *τῆς ἐροτῆς μεσοῦσης* = ziua a 4 (*Zigaben*); în 18. Tișri (Wieseler a calculat că ziua aceasta a fost într'o Sâmbătă în anul 782 u. c. — Synopse 309. 329). Nu se poate hotărî de venise Isus mai nainte la Ierusalim, dar nu mersese la templu, sau abia acum. Învățătura lui Isus pune în mirare pe dușmanii (Iudeii); ei încep a trage la îndoială autoritatea lui de învățător, pentru că nu mersese în școala vr'unui învățat, cum era datina atunci. *γράμματα* nu însemnează numai s. Scriptură, ci ca latinescul „literae“ știință în genere; aci știința teologică care, după obiect, e identică cu s. Scriptură (2. Tim. 3, 15). *μὴ μεμαθηκώς*: n'a fost în școala unui învățat. La Iudei era datina — deși poate pe timpul Mântuitorului încă nu era hotărît — că nimene se nu pășească învățător, dacă n'a fost învățăcelul unui rabin (*talmid*) și ajutorul unui rabi (*habib*). Rabi (învățătorul) propunea sentențe, iar învățăceii și ajutorii le repetau numai.

16. Răspuns-a deci lor Isus și zise: Învățătura mea nu este a mea, ci a celui ce m'a trimis pe mine. 17. Dacă voește cineva să facă voea lui, va cunoaște în privința învățaturii de este dela Dumnezeu sau de grăesc eu dela mine. Isus neagă că învățătura sa e de origine omenească, ci e dzească. *A mea... nu este a mea* se ia în deosebite înțelesuri: învățătura ce o propun, și: nu e proprietatea mea. Deci de unde o are? Dela celce l'a trimis. *Dacă voește* etc.: dzeirea învățaturii lui o cunoaște numai celce voește a face voea lui Dumnezeu. *Voea lui*: descoperirea dzească în

Cristos. *Va cunoaște în privința învățaturii*: care se are în vedere acum. *πότερον* — *ή* e clasic; numai aici în T. N. ¹⁾

18. Celce grăește dela sine caută mărirea sa; iar celce caută mărirea celui ce l-a trimis pe el, acesta este adevărat și nedreptate nu este întrênsul. Urmează a 2. dovadă că Isus nu spune părerile sale. *Grăește dela sine*: propune o învățatură fără a fi autorizat de cineva. *Caută mărirea sa*: pentru că voește să fie recunoscut autorul acestei învățături; el se are în vedere numai pe sine, iar egoizmul întunecă ochiul intern spiritual. *Iar celce caută etc.*; și aceasta nimene nu poate trage la îndoială. *Celui ce l-a trimis pe el*: Dzeu. *Este adevărat*: fiindcă vorbește numai adevărul primit dela Dzeu. *Nedreptate nu este întrênsul*: acest învățător e adevărat, dar și învățătura lui e adevărată, pentru că nu e condusă de egoizm.

19. Aū nu Moisi vî-a dat voue legea? Și nimene din voi nu face legea. Ce căutați să mă omoriți? 20. Răspuns-a mulțimea: Aī drac; cine caută să te omoare? Adversarii lui Isus își dădea aerul că apără legea contra înoirilor lui, el în legătură cu v. 17 le arată că tocmă ei sunt care disprețuesc legea lui Moisi. Voea lui Dzeu e descoperită în legea dată de Moisi, pe care ei îl cinstesc foarte mult. *Aū nu Moisi?*; accentul zace pe *Moisi*, autoritatea cea mai sərbătorită de ei. *Legea*: în genere; toate prescripțiile cuprinse în ea. *Și nimene din voi etc.*; ei nu numai că nu împlinesc legea, ci caută să o vatem într'un punct cardinal (Ex. 20, 13) ocupându-se cu ideea de a-l ucide. *Ce căutați etc.* e aluziune la 5, 18; ei n'au drept făcând aceasta. Din v. 20 reese că mulțimea nu-l înțelege; fiind cei mai mulți din Galilea (veniți acum la sərbătoare) nu

¹⁾ Nu fără im.ortanță este deosebirea verbelor *θέλειν* și *βούλεσθαι*. Ântâiul însemnează mai mult dorință, cerere, aplecare; al doilea voință pozitivă, energică. Omul nu poate împlini totdeauna voea lui Dzeu, de aceea: dacă voește. să facă (*ποιεῖν*), nu: de face cineva. În acest caz ajunge *θέλειν*, adică dorința, nizuința de a face voea lui Dzeu. Dzeirea creștinismului nu o putem cunoaște numai cu facultățile cunoașterii, ci voea trebuie să conlucre. Pascal zice: „Lucrurile omenești trebuie să le cunoaștem ca să le iubim; pe cele dzeestî trebuie să le iubim ca să le cunoaștem.“

știu celece să intenționau de sinedriști. *Ai drac*: declarația precedentă poate face el numai fiind preocupat de ideea fixă a prigonirii; ei nu cred că măi marii lor ar cuteza să se sèvresască așa ceva. *Crizostom, Augustin* etc. înțeleg sub „mulțime“ pe măi marii Iudeilor și întrebarea lor o iau ca simulare.

21. Răspuns-a Isus și zise lor: Un lucru am făcut și toți vă mirați pentru aceasta.¹⁾ Isus răspunde măi marilor, dar învățând mulțimea că există ură contra lui. *Un lucru* se rapoartă la 5, 2 sq.; acest unic lucru a fost suficient a-i face să se smintească. *Vă mirați* se explică din 5, 10 sq.; ei s'au mirat că s'a putut călca sabbatul; conține muștrare. *Crizostom* explică cu „v-ați spăimântat, vă înfricoșați“.

22. Moisi vi-a dat voue tăerea împrejur, nu că e dela Moisi, ci dela părinți, și Sâmbăta tăiați împrejur pe om. 23. Dacă un om primește tăere împrejur Sâmbăta ca să nu se strice legea lui Moisi, pe mine vă mâniați că am făcut sănătos un om întreg Sâmbăta? 24. Nu judecați după față, ci judecați judecată dreaptă. Isus justifică fapta sèvresită Sâmbăta. *Moisi vi-a dat* cf. Lev. 12, 3. Aci se face aluziune la v. 19. și exprimă că el avuse în gând a aduce legea despre tăerea împrejur ca dovadă că ei nu observă autoritatea lui Moisi, deși pe baza acesteia îl condamnă acum. *Nu că e dela Moisi*: nu afirm — zice Isus — că Moisi a dat această lege; e cu mult măi veche, dela părinți: Avram etc. cf. Gen. 17, 10. 21, 4. Acta 7, 8. Rom. 4, 11. Lev. 1. c. se determină numai ca pruncul a 8. zi după naștere să se taie împrejur. *Și Sâmbăta tăiați împrejur*: întâmplându-se ca ziua a 8. dela naștere să fie Sâmbăta, nu căutați că călcați repausul sabbatului, ci sèvresiți tăerea împrejur, deoarece legea care prescrie acest repaus e măi mică. Talmudul zice: „Circumcisio pellit Sabbathum“.

¹⁾ *διὰ τοῦτο* (lipsește *ἵνα*) leagă Teofilact etc. la *θανυμάζετε*; Vulgata, Crizostom, Zigaben etc. la cele următoare. În cazul din urmă trebuie să suplinim „știți“, „auziți“.

Dacă exprimă un caz anumit (Mt. 12, 5). *Ca să nu se strică legea*: legea tăerii împrejur — prin amânare se calcă (*Crizostom, Augustin* etc.) După T. V. tăerea împrejur simbolizează depărtarea poftelor trupești (Gal. 5, 2). Concluzia lui Isus este: Tăerea împrejur trebuie să se săvârșască chiar Sâmbăta, deși aceasta privește numai un membru al omului, îl curățește și sântește; deci voi nu trebuie să vă mâniați pe mine dacă eu fac sănătos Sâmbăta un om întreg (*Zigaben* etc.) Astfel tăerea împrejur se consideră vindecare (rabinii zic: „Praeputium est vitium in corpore“). *Un om întreg* rapoartă *Augustin* etc. la trup și suflet ca contrast la *carne*, în care se săvârșea tăerea împrejur; mai bine însă de luat în înțelesul: tăerea împrejur tămăduiește numai într'o parte (sântește procrearea), iar Isus a tămăduit pe omul întreg — imaginea mântuirii. În v. 24 se espune ce urmează din cele zise. *După față*: nu cum se arată el ochilor, ci cum este în realitate. *Judecată dreaptă*: o judecată după spiritul legii de care vorbise el (v. 22 sq.); e contrast la „nu judecați după față“. Ei se nu vadă în vindecarea paralizicului o faptă esterioră, ci una emanată din iubire — ce nu contrazice spiritului legii. *χρῆσιν χρίειν* e evraizm.

25. Deci ziceau unii din Ierusalimeni: Au nu este acesta pe care căutau să-l omoare?
 26. Și iată de față grăește și nimica nu-î fac lui. Nu cumva cu adevărată cunoscut mai marii că acesta este Cristosul? 27. Ci pe acesta știm de unde este; iar Cristosul când va veni, nimene nu știe de unde este. *Deci*: în urma răspunsului lui Isus. *Unii din Ierusalimeni*: se deosebesc de mai marii, dușmanii lui Isus, dar și de mulțime (v. 20); ei sunt mai bine informați ca aceasta (v. 20). Ei se miră că dușmanii cunoscuți ai lui Isus tac acum; se naște părerea că poate de atunci s'au convins că acela, pe care căutau să-lucidă, e Mesia; s'au schimbat față de Isus. Această părere însă nu lasă ei să ajungă la deplină devoltare, ei se îndoesc că așa ceva s'ar fi putut întâmpla și zic: *Ci pe acesta* etc. Ei n'ar putea consimți cu aceia, căci au altă idee de Mesia. *Noi știm*: învățătura

și persoana lui. *De unde este*: originea; tată, mamă, familia (Mt. 13, 55 cf. 19, 9). *Iar Cristosul când va veni etc.*: poporul crede în acele timpuri că Mesia va veni pe neașteptate; nimenea nu știe originea, părinții lui etc. De unde s'a produs această părere, nu știm; probabil este că din unele locuri ale profeților, care atribueau Mesiei origine cerească, dar Iudeii ne'nțelegându-le le raportau la originea lui pământească (Is. 53, 8. Miha 5, 2. Dan. 7 etc.) După Mal. 3, 1 Ilie avea să fie înaintemergător și să-l vestească poporul.

28. Deci striga Isus în templu învățând și zicând: Și pe mine mă știți și știți de unde sunt; și dela mine nu am venit, ci este adevărat care m'a trimis, pe care voi nu-l știți. 29. Eu îl știu pe el, că dela el sunt și acela m'a trimis. *Striga*: cu glas înalt grăea celor de față (v. 26). La *în templu* cf. Mal. 3, 1. Isus nu corige pe auzitori spuindu-le nașterea sa supranaturală, căci aceasta tot așa de bine putea să nu se creadă cum nu recunoșteau nici dzeirea în persoana lui. *Și pe mine mă știți și știți de unde sunt* (6, 42) iau unii ca întrebare; alții ca ironie; *Crizostom, Teofilact, Zigaben* ca acuză: ei cunosc persoana și originea lui dzească, totuși îl lapădă; mai bine însă: el confirmă ce zic ei. *Și dela mine nu am venit*; din cunoașterea voastră deduceți că nu sunt Mesia, dar eu totuși n'am venit dela mine (8, 42); altul este care m'a trimis, pentru că are acest drept. *καί* de aci înșiră o idee contrară (ca atque), se deosebește deci de cei 2 *καί* premergători. *ἀληθινός*: există un trimițetor adevărat (1, 9); nu trebuie confundat cu *ἀληθής*. *Pe care voi nu-l știți*: ei cunosc pe Dzeu numai relativ (4, 22), dar nu într'adevăr, pentru că atunci ar crede întrînsul (18, 54 sq). *ὅμως* pregătește contrastul „eu“ din v. 29. *Eu îl știu pe el*: ca Dzeu Cristos e din veci din Tatăl, iar ca om a fost trimis în timp de el — de aceea cunoaște ființa lui. *Dela el sunt*: după persoana sa (6, 46 — la *παρά* cf. Win. §. 47. pag. 342 sq.) *Și acela etc.*: după oficiul său.

30. Deci îl căutară pe el să-l prindă, și nimene nu și-a pus mâinile pe el, că încă nu

venise ora lui. Adversarii lui Isus — Iudeii — voiau să-l prindă pentru că zisese că e dela Dzeu și trimis de acesta, dar nimene nu cutează să pue mâinile pe el. *Deci*: fiindcă el afirma cu toată rezoluțiunea că are origine dzeească și că e trimis de Dzeu — ce dușmanii consideră blasfemie (5, 18). În *căutară* subiectul sunt Iudeii (ierarhii cf. v. 31). *Și* are înțelesul ca în v. 28. *Nimene nu și-a pus mâinile* etc.; ca motiv subiectiv e majestatea lui Isus și frica de popor (v. 31), iar evangelistul accentuă pe cel obiectiv: *încă nu venise ora lui* (2, 4). Pragmatizmul istoric al lui Ioan este a reduce toate fazele lucrării lui Isus la planul vecinic al lui Dzeu. După acesta încă nu era sosit timpul ca Iudeii să prindă pe Isus și să-l piardă.

31. Iar din mulțime mulți crezură întrênsul și ziceau: Cristosul când va veni, au doar va face mai multe semne decum a făcut acesta?

32. Auzit-au fariseii mulțimea care murmura acestea pentru dênsul, și au trimis slugi arhieriei și fariseii ca să-l prindă pe dênsul. *Din mulțime mulți crezură întrênsul* înfățișează a 2. parte a situațiunii; iar *din mulțime* e opus subiectului din v. 30. Topica aceasta (BL) accentuă și mai mult contrastul la capii Iudeilor, iar **ND** Recepta au „iar mulți din mulțime“. *Intrênsul*: că el e Mesia. *Cristosul când va veni* etc. nu exprimă îndoială în majestatea lui Isus, ci că el a săvârșit ce așteptau să facă Mesia. Cum stă cu ideea, că Mesia are să vie? *Au doar* (μή): să poate ca el să facă mai multe semne? Impresiune au făcut asupra lor faptele săvârșite de Isus la această sărbătoare, iar minunile din Galilea par a-l legitima îndestul ca trimis al lui Dzeu. Dar și această credință, produsă în urma minunilor, nu are tăria recerută. Fariseii prind veste de celece să petrec în mulțime, deși aceasta nu cutează să grăească pe față, ci într'ascuns, șoptesc numai (*γογγύζειν*); îi supără că Isus face partizani în ciuda tuturor opintirilor lor, de aceea caută să-l înlătore. *Arhieriei și fariseii*: sinedriul. Fără îndoială este că informațiunea au primit-o dela partizani (farisei), care la atari ocaziuni erau în popor, îndeosebi acum, când știu că Isus e pre-

zent. Slugile primesc ordin a prinde pe Isus, pentrucă sinedriul era chemat a veghia învățământul public.

33. Zise deci Isus: Încă puțină vreme sânt eu voi și merg la celce m'a trimis pe mine. 34. Căuta-mă-veți și nu mă veți afla, și unde sânt eu voi nu puteți veni. Întâmplările precedente îndeamnă pe Isus a grăi aceste cuvinte ca să întărească pe credincioși că Mesia trebuie să pătimească (8, 21 sq. 13, 33). *Deci*: în urma situațiunii prezente. *Încă puțină vreme*: ei așadar să o întrebuițeze spre binele lor. După și trebuie suplini: apoi. *Cu voi* grăește Isus cătră cei adunați. *Celce m'a trimis pe mine*: pentrucă sinedriștii nu-l recunosc de trimisul lui Dzeu, de aceea v. 35. În v. 34 și 36 avem de citit *eu*, nu *eu*, pentrucă acest din urmă în T. N. nu ocură. *Căuta-mă-veți* etc.: veni-vor vremi grele și atunci voi mă veți căuta să vă ajut. „Orbilor, zice Isus, voi nu știți ce faceți când mă lăpădați pe mine, mântuitorul vostru, acum în ora cercetării voastre. Cărând să va realiza dorința voastră de a mă delătura. Dar nu mult după aceea va veni altă vreme când sub greutatea vinei și fiind aproape timpul pedepselor vă veți aduce aminte de minunile mele și mă veți recunoaște mântuitor și mă veți căuta; dar atunci nu mă veți afla. Dorința și căutarea voastră pământeană nu vă vor aduce la mine dupăce nu ați întrebuițat timpul cercetării voastre“ (Lc. 19, 44). În acele timpuri ei nu vor căuta la persoana lui Isus, ci pe Mesia fără să-l afle. Aceste cuvinte prevestesc risipirea Ierusalimului (Lc. 20, 16 sq. 19, 43 sq.). *Teodoret* etc. cred că „mă veți căuta și nu mă veți afla“ exprimă ideea unui lucru ce nu există acum și se provoacă la Ps. 10, 15. 37, 10 — dar 8, 31. 13, 33 lipsesc „nu mă veți afla“ și o căutare cu dor exprimă cuvintele „unde sânt eu etc.“ *Unde sânt eu...* voi arată contrastul foarte marcat: eu sânt la Tatăl, unde voi nu puteți veni ca să vă ajut; *Zigaben*: „Înfățișează scaunul din cer de dreapta Tatălui.“

35. Ziseră deci Iudeii între sine: Unde vrea acesta să meargă, că nu-l vom afla pe el? Nu cumva vrea să meargă în împrăștierea

Elinilor și să învețe pe Elini? 36. Ce este acest cuvânt care zise: Căuta-mă-veți și nu mă veți afla, și unde sunt eu voi nu puteți veni? *πρὸς ἑαυτοῖς*: între olaltă, dar așa că toate cuvintele lor le cunoștea numai cercul mai îngust al partizanilor. *οὗτος* e zis cu dispreț. *Unde vrea să meargă*, nu înțeleg unii pentru că nu vreau. *În împrăștierea Elinilor*: la Iudeii care locuiesc între păgâni (Win. §. 30. 2 b. α pag. 176). Ei cred că Isus îi părăsese acum și se duce la acești Iudei, și acolo va începe să învețe pe păgâni. Aceste cuvinte le înțelegem dacă avem în vedere cât de mult disprețueau Iudeii, în acele vremi, pe păgâni.

37. Iar în ziua cea de pe urmă cea mare a sărbătorii sta Isus și striga zicând: De însetează cineva, să vie la mine și să bea. 38. Celce crede în mine, precum a zis Scriptura, rîuri de apă vie vor curge din pântecul lui. *Ziua cea de pe urmă* este ziua a 8. a sărbătorii înfîngerii coriturilor, adausă prin tradiție la cele 7 prescrise de lege (Deut. 16, 13), și pentru că încheie ciclul sărbătorilor se numește „șpire“ (*ἑξόδιον* cf. Lev. 23, 35 sq. 39. Neem. 8, 18; 2. Mac. 10, 6). *Cea mare*: pentru că se sërba în chip deosebit și se numește „ziua cea mare“ sau „bună“ a sărbătorii. ¹⁾ *Sta și striga* exprimă caracterul sărbătorese al pășirii lui Isus. *De însetează cineva* cf. Mt. 5, 6. Acta 22, 17. *Să vie*: cu credință. *Să bea* e aluziune la Is. 12, 3. *Celce crede în mine* e nominat. absol. (*ὁ πιστεύων*), iar *precum a zis Scriptura* nu se rapoartă la acest nomin. (Crizostom: Credința conform Scripturii), ci e formulă de citare, deci aparține la „rîuri de apă etc.“ Citatul nu se

¹⁾ După relatările rabine pe timpul aceia era datina ca în cele 7 zile ale sărbătorii, după jertfa de dimineața, preoții să scoată apă din lacul Siloamului, să o ducă în templu și golească acolo intru amintirea scoaterii apei din stâncă în pustie. În timpul procesiunii se cânta Is. 12, 3: „Cu bucurie veți scoate apă din izvoarele mântuirii“, iar versându-se apa se cântă Ps. 113—117 — Aliluia cel mare. Rabinii de apoi numesc această sărbătoare „bucuria legii“, iar în Talmud se zice că cine n'a văzut bucuria legii n'a avut nicieând bucurie. În a 8. zi însă nu se scotea apă, de aceea au dedus unii că trebuie să înțelegem ziua de 21. Dar numai 15 și 22 se sërbaū ca sabate, și e mai corăspunzător ca Isus în ziua când nu se aduce apă pămînteană să grăească, că acum la sfîrșitul călătoriei în pustie a lui Israil, când a sosit împărăția lui Dzeū, poate da apa care preface pe omul întreg întrun izvor de viață vie.

află astfel în T. V., dar există mai multe locuri unde e vorba de un rîu care curgă din muntele templului; îndeosebi Is. 58, 11 cf. Ioil 3, 1. 23. Zah. 13, 1. 14, 8. Ezech. 47, 1. 12.; apoi locuri unde se vorbește de trimiterea grației și de pogorîrea Duhului sânt (Is. 11, 9. 44, 4. 55, 1). Is. 58, 11 se asamenă cel adăpat de Iehova cu izvor de apă (*moța măjim*). *χοιλια* (*pântece*): din internul acestui individ izvorăsc izvoare pentru alții; espresiunea e luată în urma imaginei. Apa bătută se face în pântecelul lui într-un izvor care va lăsa să curgă rîuri de apă vie: cuvîntul primit de credincios nu rămîne mort, ci se împărtășește în abondanță altora așa că toți dobîndesc potolire. *Crizostom* zice: „Cugetă la înțelepciunea lui Stefan, la predica lui Petru, la puterea cuvîntării a apostolului lumii! Ca rîuri umflăte curgeau acestea răpind cu sine tot ce era împrejurul lor“. *De apă vie*, cf. 4, 10; aparține la „rîuri.“ *Zigaben*: „Totdeuna lucrează, vecinic mișcătoare.“

39. Iar aceasta zise de Duhul pe care aveau să-l primească cei ce cred întrînsul; că Duhul încă nu era, pentru că Isus încă nu se preamărise. Evangelistul explică cuvintele Mântuitorului. Apa vie care va eși dintrînsul credincioșilor e Duhul sânt, principiul cu care lucrează în membrii bisericii (1. Cor. 12, 1). T. V. și N. înfățișează împărtășirea Duhului sânt sub imaginea vîrsării de apă asupra unui câmp uscat (Ioil 3, 2. Ezech. 36, 25. 47, 1 sq. Rom. 5, 5. Tit 3, 5 sq.). *οὕ* e atracțiune. *πιστεύσαντες* (BL), iar *ND* au *πιστεύοντες*. Că Duhul etc. motivează pe care aveau să-l primească; nu se rapoartă la existența Spiritului sânt ca atare, căci el e vecinic ca Tatăl și Fiul. *ἦν*—aderat: încă nu era prezent ca Spiritul bisericii. După *πνεῦμα* citește *Recepta ἁγιον*, iar B *δεδομένον* — sunt glose. Motivul la cele nemijlocit precedente: *pentru că Isus* etc.; el încă nu ajunsese la gloria cerească, ce avea din veci ca Dzeu (17, 5), și așa se trimite pe Spiritul sânt (16, 7). Căzînd omul prin păcat Spiritul sânt s'a depărtat, iar Logos cel dzeesc a venit ca mîntuitor. În T. V. Spiritul sânt era activ numai în unii indivizi luminați. Vina ome-

nirii trebuia ștearsă, mântuirea să se realizeze deplin pentruca Spiritul sânt să fie redat și să se manifeste în deosebite harizme. Isus a împlinit aceste condițiuni suferind moarte și înviind din morți.

c) *Efectul cuvintelor lui Isus; socotițele despre el, 7, 40—52.*

Cuvintele lui Isus împart poporul în 2 partide: unii recunosc în el ceva extraordinar, alții nu se pot înălța la acest punct. În tot cazul însă se zădărnicește, deocamdată, intențiunea mai marilor de a prinde pe Isus, căci și slugile lor au fost frapate de spusele învățătorului miraculos.

40. Decî ziceau unii din mulțime după ce au auzit aceste cuvinte: Acesta e cu adevărat profetul. 41. Alții ziceau: Acesta e Cristosul. Alții ziceau: Au doar din Galilea vine Cristosul? 42. Au n'a zis Scriptura că din sămënța lui David și din cetatea Betleem, unde era David, va veni Cristosul? Recepta citește: „Mulți decî din mulțime după ce au auzit cuvântul“. Ioan adaogă păreri deosebite ale mulțimii care au auzit pe Isus când a grăit cele precedente; el relatează întâmplările fără a corige ceva pentrucă presupune cunoscut locul nașterii lui Isus. Cuvintele lui sunt pline de foc, dovedesc un spirit puternic, cari fac pe mulți a-l crede un ce extraordinar. În cap. 6, 46 sq. poporul îl identifică cu profetul din Deut. 18, 15 voind să-l proclame rege; aci se deosebește: Mesia și profetul lui Moisi sunt 2 persoane deosebite — vedem decî că nu erau înțeleși asupra raportului între Deut. 18 și 2. Sam. 7 (1, 21). *Au doar* exprimă îndoială și negațiune; și aceștia cred că Isus e Galilean (1, 47); mulțimea nu știe că s'a născut în Betleem. *Au n'a zis Scriptura* se rapoartă la Miha 5, 1. Is. 11, 1. Ier. 23, 5. *Unde era David*: pentrucă după I. Sam. 16 David se născuse aci și petrecuse tinerețea ca păstor.

43. Decî s'a făcut dezbinare în mulțime pentru dînsul. 44. Iar unii din ei voeau să-l prindă, dar nimene nu și-a pus mâinile pe el. *Unii din ei etc.*, adecă din mulțime, nu slugile sinedriului

(v. 32). Ei nu pot pricepe nici primi cuprinsul cuvântărilor lui Isus, dar sunt adânc impresionați. Motivul acestei porniri e nesigur, fie ca să-l predea slugilor sinedriului, fie ca să sevărsască un act de justiție poporală. *Dar nimene* etc.; o putere nevăzută îi oprește a-și împlini hotărîrea (v. 30).

45. Venit-au deci slugile la arhieriei și farisei, și ziceau lor aceia: Pentru ce nu l-ați adus pe dânsul? 46. Răspuns-au slugile. Nici odată n'a grăit așa un om ca omul acesta. *Deci*: în urma lui „dar nimene etc“. Slugile trimise (v. 32) de sinedriști ca să pue mâinile pe Isus rămăseră aproape de el până când li se va da ocaziune potrivită să-și îplinească misiunea. Cuvintele lui Isus, întreaga lui demnitate însă îi țin legați, îi impresionează, uită pentru ce au venit și se întorc la stăpânii lor fără rezultat. La întrebarea aceloră răspund ei: *Niciodată* etc. Unde nu există prejudiț față de adevăr, unde este o inimă accesibilă pentru cuvintele lui, acolo puterea lui nu e zadarnică, deși nu trebuie numai decât să se ajungă la convertire — ce nu se întâmplă nici în cazul prezent (Cujus vita fulgur est, ejus verba tonitrua sunt).

47. Răspuns-au lor fariseii: Au doar și voi v-ați amăgit? 48. Au doar a crezut întrânsul cineva din boeri sau din farisei? 49. Ci mulțimea aceasta care nu cunoaște legea, blăstemați sunt. La răspunsul naiv al slugilor zic sinedriștii — adunați în ședință — cu mândrie de starea lor și cu dispreț pentru popor: *Au doar și voi?*: slugile sinedriului; ar fi un lucru de mirat. *Din boeri*: care se vă fie exemplu; *din farisei*: teologii ortodocși și cunoscătorii legii care știu mai bine de este acesta Mesia. Slugilor se amintesc aceste 2 autorități, cărora se se conformeze. Fariseii au cuvântul în sinedriu, pentru că sunt cei mai ortodocși dușmani ai lui Isus. Aci se înfățișează caracterul fariseesc deplin: ținerea necondiționată a formei fără a îmbina dragostea și nizuința după cele dzeestii. *Mulțimea aceasta*, adică crede; e zis cu dispreț. Rabinii numesc poporul necult *ăm hā-*

arēt sau *šekēt* = urîciune, iar pe sine *ām kodēs*. *Blăstēmași sunt* formează propozițiune independentă; e exclamațiune: „blăstēm asupra lor;“ mânia lui Dumnezeu este peste ei, sunt urîciune lui Dumnezeu. *ἐπάρατοι* e formă clasică (N B L T), LXX îl întrebuițează pentru *arūr*; Gal. 3, 10, 13 *ἐπικατάρατος*.

50. Zise Nicodim cătră ei, care venise mai nainte la dēnsul, unul fiind dintru ei: 51. Au doar legea noastră judecă pe om de nu va fi auzit mai nainte dela el și va cunoaște ce face? Probabil este că sinedriștii voeau să rostească excomunicarea asupra lui Isus, de aceea Nicodim se scoală și-l apără. După conversația cu Isus (3, 1 sq.) inima lui e nedezlipită de dēnsul. „Care venise mai nainte la dēnsul“ lipsesc N, precum și „de nu va fi auzit mai nainte dela dēnsul“; Recepta citește: „Care venise noaptea la dēnsul“, și „de nu va fi auzit mai nainte dela dēnsul“, iar „care venise mai nainte la dēnsul“ e după B L T. *Unul fiind dintru ei* arată primejdia căreia s'a espus Nicodim vizitând pe Mântuitorul. El aduce aminte adunării prescriptele legii mozaice a nu condamna pe nimene înainte de a-l fi ascultat (Ex. 23, 1. Deut. 1, 16 sq. 19, 15). *Pe om*: de care e vorba în momentul judecării. La „va fi auzit“ și „va cunoaște“ trebuie suplinit: judecătorul, deși aceasta nu e necesar numai decât, căci și legea judecă întrucât judecătorul o reprezintă (Win. §. 59, 9. pag. 487). *Ce face*: ce însușiri are lucrul lui.

52. Răspuns-au și ziseră lui: Au doar și tu ești din Galilea? Cearcă și vezi că profet din Galilea nu s'a sculat. Cu această glumă batjocuritoare sinedriștii caută să-l abată dela adevăr. *Și tu*: ca Isus; îi este compatriot, de aceea îl apără, sau: Oare și tu aparțini poporului batjocurit din Galilea, ca Isus? În *cearcă și vezi* etc. se afirmă mai mult decât este adevărat, pentrucă după 2. Reg. 14, 25 era Iona (poate și Naum și Osea) din Galilea; apoi Is. 9, 1 sq. se prezice că din Galilea va eși lumină mare, adecă Mesia. La *ἐρείνησον* (N B T citesc *ἐραύνησον*) trebuie suplinit *τὰς γραφάς* (D are

aşa): cercetează și vezi, adecă cercetează și vei vedea (Win. §. 43. 2. pag. 292). *ἐγείρεται* au **N B D L**, dar pare corectură pentru eroarea istorică, deci s'a pus în loc de *ἐγγύεσται*.

d) *Istoria femeii adultere, 7, 53—8, 11.*

Pericopa aceasta se consideră neautentică de unii critici; iar din mărturiile existente nu putem ajunge la rezultat pozitiv, căci unii codici o au, alții nu. De altă parte însă ea are caracterul originalității, nu e alcătuită după alte modele și nu se poate afirma că s'a format mai târziu ca legendă¹⁾.

53. Și fiecare s'a dus la casa sa. Se apropiase sara și de aceea fiecare a mers la ale sale; deci *fiecare* se rapoartă la sinedriști și poporul adunat în templu (v. 44).

8, 1. Iar Isus s'a dus în muntele maslinilor. 2. Iar a doua zi de dimineață veni iarăși în templu și tot poporul a venit la dânsul; și el șezu și-i învăța pe ei. 3. Și au adus cărturarii și fariseii la dânsul o muere prinsă în preacurvie, și dupăce au pus-o în mijloc ziseră lui: 4. Învătătorule, această muere a fost prinsă în preacurvie cu fapta. *În muntele maslinilor*: unde a rămas noaptea (Lc. 21, 37); aceasta face el și când a fost mai în urmă în Ierusalim. *ὄρθρου* încă Lc. 24, 1. Acta 25, 1; altcum se întrebuițează *πρωῖ*; așijderea aflăm la Ioan în loc de *πᾶς ὁ λαός* expresiunea *ὁ ὄχλος καὶ καθίσας ἐδίδασκεν αὐτούς* are paralelă numai la sinoptici (Mt. 26, 55. Mc. 12, 41. Lc. 5, 3). *Cărturarii* nu se amintesc la Ioan; iar compoziția „cărturarii și fariseii“ întrebuițează cei 3 evangeliști, Ioan însă Iudeii (5, 10. 15 etc.), sau „arhieriei și fariseii“ (7, 32. 45. 11, 47. 56 etc.). Cărturarii se numesc aci pentrucă avea să se decidă o întrebare a legii. *ἐπ' αὐτοφώρῳ* = în flagrant; *φώρ* = hoț; așadar însemnează propriu: la fapta furtului.

¹⁾ Vezi mai pe larg „Introducere în cărțile T. V. și N.“ pag. 194. 195.

5. Iar în lege Moisi a poruncit nouă că aceste se se ucidă cu petri; tu deci ce zici? 6. Iar acestea ziceau ispitindu-l pe el, ca să aibă să-l părăscă pe dânsul. Iar Isus plecându-se jos scria cu dejetul pe pământ. *In lege* etc. Lev. 20, 10. Deut. 22, 22 sq., căci după canonul Talmudiștilor orice moarte care se amintește simplu e sugrumare. Din espresiunea *λιθοβολῆσθαι* (la Ioan *λιθά-ζεν*) rezultă că femeia de față era mireasă (Deut. 22, 21. 24). *Tu ce zici*: față de lege. *Augustin* explică ispitirea aceasta a lui Isus din partea cărturarilor și a fariseilor: Ei așteptau ca el — cunoscut pentru blândețele sale față de păcătoși (Lc. 15, 1. 7, 36 sq.) — să se pronunțe contra legii și atunci l-ar fi acuzat la sinedriu că disprețuește legea știrbindu-i așa vaza la popor; aceeaș și *Zigaben*. Dacă însă s'ar fi declarat pentru asprimea legii atunci, neavând Iudeii acum dreptul asupra vieții și morții, l-ar fi părît la autoritatea romană ca pe un revoluționar, căci după dreptul roman adulterul nu se pedepsea cu moarte. *Scria cu dejetul*, dând a înțelege că nu bagă în samă întrebarea lor. *Zigaben*: „Căci așa fac adeșori care nu voesc să răspundă celorce îi întrebă lucruri nepotrivate și nedemne. Deci dupăce a cunoscut apucătura lor începu să scrie pe pământ, și nu asculta ce zic ei“. Unele Msse au glosa: *καὶ προσποιούμενος*, adecă „prefăcându-se“, „simulând“ că ar scrie și „*μη προσποιούμενος*“, adecă „fără a le avea grija“. ¹⁾ La Greci și rabinii încă e scrierea sau zugrăvirea în nisip sau pe pârâni semn că respectivul nu se interesează de cei de pe lângă el (Arist. Acharn. 31 și Schol. Diog. Laert. 2, 127; de rabinii — Wetstein.

7. Iar dupăce stăruiău să-l întrebe pe dânsul, s'a ridicat și zise lor: Celce este din voi fără de păcat să arunce ântâiu piatra asupra ei. 8. Și iarăș plecându-se jos scria pe pământ.

¹⁾ Alții cred că Isus scriind în nisip își dă aerul că nu știe ce să răspundă făcând pe ispititorii siguri de izbândă ca apoi să-i rușineze; alții că fiind întrebarea reuțăcioasă nu merită răspuns. În urmă să crede că Isus scriind a răspuns prin mimică, adecă: „Fie cum este scris“.

mânt. *Fără păcat* (*ἀναμάρτητος* numai aici în T. N.) nu exprimă starea de nepăcătuire în genere, ci, cum rezultă din context, se are în vedere păcatul de față: cine din voi n'a făcut acest păcat al preacurviei?). Unele mărturii citesc *πρῶτον* legându-l cu *λίθον*; dar mai bună e varianta *πρῶτος*: după lege martorii aveau să ridice piatra întâiu (Deut. 17, 7. Acta 7, 58). Isus zice că cine e fără acest păcat, acela să ridice *piatra*; e articol. (*τὸν λίθον*) pentru că se are în vedere piatra anumită ce trebuie să o arunce. *Și iarăș* etc. Isus le lasă timp ca ei să se poată depărta.

9. Iar ei după ce au ziseră aceasta, și muștrându-se de cuget, eșiră unul câte unul începând de la cei mai bătrâni până la cel din urmă; și a rămas Isus singur, și muerea stând în mijloc. Cuvintele „și muștrându-se de cuget“ ale Receptei sunt glosă exigetică; lipsesc D M U; în multe Min. și Verz. *εἰς καὶ εἰς* cf. Mc. 14, 19. în loc de *καὶ ἕνα πάντες, συνείδησις* nu mai occură în evangeliu. *ἔξηρχοντο* imperfect descriptiv. *πρεσβύτεροι* și *ἔσχατοι* sunt de luat de vârstă: cei mai bătrâni și tinerii; așadar nu de rang: bătrânii poporului și subalternii. Cei mai bătrâni caută întâiu să iasă din perplezitatea în care i-a adus Isus; lor urmează cei tineri. *Singur*, nu eschide prezența învățăceilor și altor oameni.

10. Iar ridicându-se Isus și nevăzând pe nimene afară de muere zise ei: Muere, unde sunt pârișii tăi? nimene nu te-a osândit? 11. Iar ea zise: Nimene, Doamne. Iar Isus zise: Nici eu nu te osândesc; mergi, de acum să nu mai păcătuești. *Și nevăzând... pe muere* lipsese în multe Msse, Vulg.; par a nu fi autentice. *Pârișii*: care te-au pârit la mine ca cum aș fi judecător. *Nimene nu te-a osândit*, adică nimene nu te-a declarat vinovată să fii ucisă cu pietri? Isus încă nu o osândește, pentru că el venise să

1) Isus susține autoritatea legii mozaice, dar executarea e condiționată și ceice îl întreabă, cunoscându-se pe sine, nu se puteau decide a păși la judecătorii romane cu acest răspuns al lui Isus ca cu acuză. Totodată le arată el că el acuză numai din mândrie și nu pentru că cinstește pe Dzeu și legea.

măntuească, nu se judece lumea (3, 17); grațiază pe păcătoasa, dar îi spune să nu mai cadă în starea de până acum.

§. 10. Cuvântări în Ierusalim, 8. 12—59.

Când s'au rostit cuvintele din cap. 8 nu spune evangelistul. Din multele cuvântări rostite de Isus cu această ocaziune crede el că cele următoare sunt de mai mare importanță și de aceea le-a păstrat. Aci se arată el lumina lumii și pășește cu multă energie contra Iudeilor care i-se fac dușmani tot mai înverșunați.

12. Deci iarăș grăi lor Isus zicând: Eu sunt lumina lumii; celce urmează mie nu va umbla în întunec, ci va avea lumina vieții. Dacă 7, 53—8, 11 e autentic, atunci „iarăș“ leagă la v. 2: dupăce trecuseră cele cu muerea (3—11) începe Isus iarăș a grăi; iar neprivindu-l autentic, apoi se leagă la 7, 52: dupăce nu succese apucătura sinedriștilor a-l prinde, chiar sau dezbinat între sine (7, 45—52). Isus putea acum să pășască și să grăească celor adunați în templu (v. 20). De altă parte trebuie să observăm că aceste cuvântări nu le-a rostit Isus numai decât în ziua din urmă a sărbătorii înfingerii corturilor (7, 37), ci poate întruna din zilele următoare. *Eu sunt lumina lumii*; aceste cuvinte grăește el fără să i-se fie dat indemn etern. Unii exigeți afirmă că el le-a rostit în curtea femeilor, unde era și vistieria (v. 20). De sărbătoarea colibelor se așezau aci 2 candelabre cari se aprindeau în ziua întâia și cea din urmă și lumineau în depărtare. Aceste luminări aparțin la actul cel mai festiv, pelângă scoaterea apeii. Arhiereul și bătrânii, apoi tot poporul aranjau procesiune împrejurul acestora cântând psalmi de bucurie; ele simbolizau luminarea lumii din muntele lui Dzeu (Miha 4, 2. Is. 2, 2. 55, 5. 60, 3. 5). Sărbătoarea pare că trecuse, dar candelabrele tot erau la locul lor. Isus este apa vie (c. 4), nutrimentul ceresc (c. 6), izvorul vieții (7, 37), iar acum zice că e lumina adevărată care luminează lumea (Ps. 36, 10 cf. 1, 9). Lumina fizică luminează lumea esteroară; adevărul lăuntru omului învățându-l să se cunoască însuș pe sine și

lumea din partea adevărată, iar minciuna întunecă ochiul intern. Mântuirea mesianică se numește lumină de Is. 9, 1. 42, 6. 49, 6. 60, 3; Mesia e lumina păgânilor (Is. 42, 6. 49, 6), pentru că nu aduce numai adevărată cunoștință, ci și mântuire. *Urmează mie* nu exprimă numai cunoștința, ci o atitudine corespunzătoare acesteia: alipirea în credință. Variantă avem *οὐ μὴ περιπατήσῃ* și *οὐ μὴ περιπατήσῃ*. În T. N. de regulă urmează după *οὐ μὴ* aor. conj.; aci viit.; asigură mai tare. *Lumina vieții*: lumina care este a vieții adevărate, ce o posed numai care ved în Cristos deplina descoperire a lui Dumnezeu. *ἔξει* exprimă posesiunea sigură; nu e numai cunoștință.

13. Ziseră lui deci fariseii: Tu mărturisești despre tine; mărturia ta nu este adevărată. 14. Răspuns-a Isus și zise lor: Deși eu însumi mărturisesc pentru mine, mărturia mea este adevărată, că știu de unde am venit și unde merg; iar voi nu știți de unde vin și unde merg. 15. Voi judecați după carne, eu nu judec pe nimeni. 16. Iar dacă și judec eu, judecata mea este adevărată, că nu sunt singur, ci eu și Tatăl cel ce m'a trimis pe mine. Fariseii răspund lui Isus că mărturia lui e neadevărată pentru că el mărturisește pentru sine. Pe acest punct de vedere curat omenesc stă Isus 5, 31, iar aci grăește el din punctul de vedere mai înalt, ca Dumnezeu-om; el le arată că sunt prea orbiți de nu ved în el pe Tatăl. *Nu este adevărată*: nu numai nevalabilă, ci și nejustă. *Deși eu însumi* etc.: norma de rënd a justiției n'are valoare la densus; mărturie pentru oficiul său poate da numai el însuș, căci însuș cunoaște originea sa din Dumnezeu Tatăl (de unde vin) și unde merge iarăș: e unul după ființă cu Dumnezeu; *Crizostom*: „Iar însuș Dumnezeu este sie-și martor vrednic de credință;“ *Augustin*: „Lumen et alia demonstrat et se ipsum. Testimonium sibi perhibet lux, aperit sanos oculos, et sibi ipsa testis est.“ *De unde am venit, unde merg* exprimă că originea venirii și ținta lui sunt lor necunoscute (3, 31). La *după carne* cf. 7, 24. *Zigaben*: „Căutați numai la ce vedeți, și nu cugetați la cele mai înalte și spirituale.“

Acestei judecări a fariseilor opune el: *Eă nu judec pe nimeni*, ce trebuie luat absolut pentru că el n'a venit să judece, ci să mântuească (3, 17 sq.) καὶ — δὲ leagă la cele precedente și arată ce se întâmplă când pășește el ca judecător, când osebește dela sine pe necredincioși (χοίρω exprimă fapta); atunci rostește judecată adevărată. La ἀληθινή cf. 1, 9, 7, 29. Motivul acestei adevărități a judecării este: *Că nu sînt singur* etc.

17. Și în legea voastră este scris că mărturia duor oameni adevărată este. 18. Eusînt celele mărturisesc pentru mine însumi, și mărturisește pentru mine Tatăl care m'a trimis. Cele petrecute din v. 15. 16 fac pe Isus a se întoarce la ideea principală din v. 14 demonstrând că el și Tatăl mărturisesc pentru densusul. Mărturia pentru sine nu se pierde, căci el se amintește pe sine întăiu între mărturii. Isus se provoacă la hotărîrile legii lor, care recunoaște validitatea mărturiei când 2 oameni spun ceva. *Voastră* are emfază; la care voi fiineți așa mult; citatul e Deut. 17, 6. 19, 15. *Duor oameni* zice Isus anume pentru că argumentează *a minori ad majus*; înaintea voastră aveți mai mult. *Eă — Tatăl*: Credința îi deosebește, empiria nu. El poate aduce pentru sine ca mărturie pe sine însuș, în urma conștienței sale interne, apoi pe Dzeu care grăește în învățătura și faptele lui. ¹⁾

19. Ziceau deci lui: Unde este Tatăl tău? Răspuns-a Isus: Nici pe mine mă știți nici pe Tatăl meu; de m-ați ști pe mine și pe Tatăl meu ați ști. *Unde este tatăl tău* e întrebare batjocuritoare. Fariseii au înțeles pe cine a numit el tatăl său, care l-a

¹⁾ Lucrurile dzești nu se dovedesc cu mărturii esterne ca cele omenești, pentru că ele în privința siguranței întrec toate. Fariseii pot înțelege mărturia lui lăpădându-se de judecarea după carne (v. 15), de cugetarea pur esteroară (7, 24) și dacă vor căuta numai onoarea lui Dzeu (5, 44. 7, 17). Gerlach zice: „Dacă Dzeu n'ar fi eșit din veți din unitate și nu s'ar fi arătat ca al doilea în Fiul, și dacă acest Fiul n'ar fi luat natură omenească și ca om nu s'ar fi deșertat de mărirea dzească, fiind Dzeu și om deodată: atunci Dzeu n'ar fi putut să mântuească neamul omeneș, nici să i-se descopere cu adevărat. Acum însă mărturisesc Tatăl și Isus, Cuvântul intrupat, că Fiul e Dzeu desevășit, amândoi mărturisesc după prescripțiile legii.“

trimis, ¹⁾ dar răspunzând el voesc să-l prindă. Isus le răspunde calm: *Nici pe mine* etc. Tatăl e cunoscut în Fiul și Fiul în Tatăl; celce crede întrênsul află și cunoaște pe Tatăl.

20. Aceste cuvinte a grăit el în vistierie învêțând în templu; și nimene nu l-a prins pe el, că încă nu sosise ora lui. *Aceste cuvinte*, adecă v. 12 sq. *γαζοφυλάκιον* (vistierie) era, după rabinî, din 13 dula-puri de aramă, în formă de trâmbiți (de aceea se numesc *șofaroth* trâmbițe) sau poate din un dulap de aramă cu 13 guri în forma trâmbiții; se află în tinda muerilor (Mc. 12, 41). În aceasta se puneau darurile pentru acoperirea speselor dela cult și ajutorarea săracilor (1 Mac. 14, 49. 2 Mac. 3, 6. 28 etc. se numește astfel locul unde erau asezate aceste dulapuri). *ev* exprimă nemijlocita apropiere (Win. §. 48. a. c. pag. 360). *În templu* arată că Isus grăește liber și fără frică. Evangelistul adaogă apoi cu triumf: *Și nimene* etc. Motivul acestei întâmplări este: *Că încă nu venise* etc.; încă nu era să se plinească planul dzeesc.

21. Deci iarăș zise lor: Eu merg și mă veți căuta, și veți muri în păcatul vostru; unde merg eu voi nu puteți veni. V. 21—29 s'au pronunțat după context în aceleași zile ale sêrbătorii ori în aceeaș zi cu cele precedente cătră dușmanii sêi, nu cătră cei adunați la sêrbătoare, căci nu se zice *λαός* nici *ὄχλοι*. *Deci*: în urma împrejurării că nimene nu și-a pus mâinile pe el. *Iarăș* se rapoartă la cuprinsul unor cuvinte, deci la 7, 33 sq. *Mă veți căuta* etc. cf. 7, 34. *În păcatul vostru*: va veni vremea când îl vor căuta ca mântuitor în nevoile cele mari cari vin asupra lor, dar ei vor peri atunci în păcatul de acum, cuprinși de acesta, neîmpăcați (1. Cor. 15, 17). Sing. „păcatul“ exprimă că lăpêdarea Mesiei este calitatea lor. *Unde eu merg* etc. motivează pe „veți muri“ etc.

22. Ziceau deci Iudeii: Au doar se va omori pe sine însuș, căci zice: Unde eu merg

¹⁾ Augustin crede că fariseii aũ înțeles pe părintele trupesc al lui Isus; *Ciril* că ar fi făcut aluziune hulitoare la proveniența afară de căsătorie a lui Isus.

voi nu puteți veni? Cuvintele acestea sunt și mai mare luare în rîs ca 7, 35. Cea mai uricioasă crimă se consideră la Evrei sinuciderea; sinucizătorul ajunge în fundul iadului (Iosif Flaviu, Bell. jud. 3, 8. 5. Buxt. de sygnag. Jud. p. 705). *Au doar se va* etc., anume de disperare, pe această cale — zic ei — noi nu-î vom urma.

23. Și zise lor: Voi sunteți din cele de jos, eu sînt din cele de sus; voi sunteți din lumea aceasta. 24. Deci am zis voue că veți muri în păcatele voastre; că de nu veți crede că eu sînt, veți muri în păcatele voastre. Isus motivează de ce ei vor muri în păcatul lor: cauza ântâia este necredința, care izvorește din dispoziția lor pămîntească, prin ce vin în contradicere cu dînsul care e din cer. *τῶν κάτω* e contrast la *τῶν ἄνω*, se poate lua ca masc. *οἱ κάτω*, *οἱ ἄνω*: cei de pe pămînt, cei din cer; ca neut. *τὰ ἄνω* însemnează cerul (Col. 3, 1. 2), iar *τὰ κάτω* = pămîntul, *lumea aceasta* care se află în rîu (1. Io. 5, 19). După context mai bun este înțelesul ântâiu. *εἰ* exprimă originea, nu apartinerea. Espresiunea „cele de jos“ = lumea aceasta, nu implică dualizm, căci de învîțăcei se zice: eu v'am ales pe voi din lume (15, 19). *De aceea am zis*: pentru că aparțin lumii pîcătoase vor muri în păcatul lor. *Că de nu veți crede*: numai credința poate duce pe cei de pe pămînt la renaștere (3, 3. 5), prin ce devin membrii împîrăției lui Dzeu și scapă de pierzare (3, 16 sq). *Că eu sînt* corîspunde lui *ἄνι ἡ* (Deut. 32, 39. Is. 43, 10); „Eu (sînt) acela“, adecă profetul cel mare, așteptat de toți; dar nu însemnează numai pe Mesia, celce era se vie de sus, ci: mîntuirea, vieața, lumina etc. *Augustin* ia espresiunea aceasta ca Ex. 3, 14 „Eu sînt celce sînt“, așadar în înțeles absolut.

25. Ziceau deci lui: Tu cine ești? Zise lor Isus: Din început ceeace și grăesc voue. Iudeii nu înțeleg cuvintele „eu sînt“ și-l provoacă a rîspunde întrebându-l: *Tu cine ești?* Isus cunoscînd că întrebarea e numai apucătură și nu purcede din dorința de a ști, rîspunde *τὴν ἀρχὴν ὅ, τι καὶ λαλῶ ὑμῖν* cari cuvinte sunt *crux interpretum*. *Crizostom, Zigaben, Teofilact* etc. iau *τὴν ἀρχὴν* =

ὄλως, *omnino*, și cred că răspunsul e refuz: În genere voi sunteți nevrednici de răspunsul meu, cu atât mai vârtos a ști cine sînt. Alții — întregind ἐγώ εἰμι din cele precedente — zic că τὴν ἀρχὴν e adverb = din început, de mai nainte, mai demult, *prorsus, omnino*, ce ocură și la clasicii (Herod. 1, 86, 140, 203. Thuc. II, 74); ὅτι = ὅ, τι, ceeace, nu = că. λαλεῖν = a grăi, λέγειν = a zice; espresiunile nu sunt identice. Înțelesul este: Eu sînt ce am grăit; sînt cuvîntul meu. Dacă voiți să mă cunoașteți, puteți din învățătura mea. Isus nu răspunde direct la întrebarea Iudeilor — zicînd că el e Mesia — ci îi îndrumă la cuvîntul lui; acesta este el însuș. După amîndouă explicațiile propoziția e afirmațiune, nu întrebare.

26. Multe am să grăesc despre voi și să judec; ci celce m'a trimis pe mine este adevărat, și eu celece am auzit dela dînsul, acelea grăesc în lume. 27. N'au cunoscut că de Tatăl zicea lor. La întrebarea Iudeilor „cine este el“ Isus le răspunde că el este acela care se afirmă și nu mai are trebuință să zică alt ceva; altcum însă stă cu ei: *Multe am să grăesc* etc. Deși — zice el — ar avea multe să le spue și să-i judece, acum însă se mulțumește cu amenințarea și avertisarea: „De nu veți crede veți muri în păcatele voastre“ (21. 24). *Judec*, pregătește cele următoare. Ci exprimă că ce mai are de spus nu face acum. Tatăl cereșe îl va justifica în privința ziselor sale: *Celce m'a trimis* etc., iar el nu grăește dela sine, ci cele auzite dela Tatăl, de aceea χάρις e pus în opunere cu Dzeu, aparține la „acela etc.“ *Am auzit dela dînsul* cf. 5, 30. *Acelea*, nu altceva, decî adevărul pur. *În lume*: ce grăește el acum în cercul restrins, are să cuprindă tot mai mult teren; ele sunt menite lumii, cărei aparțin ei (Mc. 1, 39). În v. 27. evangelistul face notița: *N'au cunoscut* etc. Iudeii nu înțeleg că „celce m'a trimis“ este Tatăl; Isus este Fiul lui. Fiind împetrită inima lor nu pot cunoaște că el e trimis, stă în raport cu Tatăl și cu lumea, mijlocește descoperirea Tatălui în lume.

28. Zise decî Isus: Când veți fi înălțat pe Fiul omului, atunci veți cunoaște că eu sînt,

și dela mine însumi nu fac nimic, ci cum m'a învățat pe mine Tatăl, acestea grăesc, 29. și celce m'a trimis pe mine, este cu mine; nu m'a lăsat singur, că eu totdeauna fac cele plăcute lui. Isus prezice aci rodul necunoașterii lor; de aceea *decî* se rapoartă la această neînțelegere. *Veți fi înălțat* nu se ia numai decât în înțelesul răstîgnirii, deși aceasta e motivul. Ei lăpędând pe Mesia, căre a venit din cer, vor fi îndemnul ca el „să se sue“ de unde s'a pogorit. Fără îndoială este că răstîgnirea a fost actul ultim al lăpędării lui din partea Iudeilor; în urma căreia Isus a eșit din viața în trup pe pămënt, așadar *ὕψοῦν* nu exprimă aci mijlocul acestei făptuirii, ci efectul: mergerea lui la Tatăl (3, 14). *Atunci veți cunoaște*: din semnele cari vor însoți moartea, învierea, înălțarea lui și puterea apostolilor de a face minuni la întemeierea și lățirea bisericii vor cunoaște că el e Mesia, Mântuitorul lui Israil. Bengel: „Cognoscetis ex re quod nunc ex verbo non creditis“ (cf. Mt. 27, 54. Lc. 23, 47 sq. Acta 2, 41—21, 20). Cunoștința aceasta le-a dat-o el viind judecata asupra Ierusalimului, continuă cu împrăștierea poporului israiltean și finește când s'a realizat Io. 19, 37. Plur. „veți fi înălțat“, „veți cunoaște“ se rapoartă la poporul israiltean. *Că eă sînt* cf. v. 24. Dela acest *că* depinde și „dela mine însumi... este cu mine“ corăspunzënd lui „fac“ zis în genere, special „grăesc“ (fac, și adecă „grăesc“) și „este cu mine“ zis iarăș în genere. *Cum m'a învățat... acestea grăesc* stă în loc de: ce și cum m'a învățat Tatăl aceasta și astfel grăesc. În v. 29 se motivează „celce m'a trimis... este cu mine“ zicënd: *Nu m'a lăsat* etc. După *Zigaben* etc. Isus grăește aceste cuvinte din conștiența sa omenească; voința Tatălui a fost a lui pentrucă și ca om totdeauna a stat în strînsă comunitate cu Tatăl cerese (5, 17). *Că eă fac* etc. e motivul la „nu m'a lăsat“ și exprimă comunitatea lui cu Tatăl care etic e condiționată.

30. Acestea grăind el mulți au crezut întrênsul. 31. Decî zicea Isus cătră Iudeii care au crezut lui: De veți rămâne în cuvêntul meu,

cu adevărat învățaceii mei sunteți; 32. și veți cunoaște adevărul, și adevărul vă va slobozi pe voi. De aci până v. 59 se arată că cuvintele lui Isus n'au rămas fără efect la unii auzitori. *Mulți*: din adversarii lui, cf. Iudei v. 31. Credința aceasta momentană însă se devie statornică, principiu de viață spre a-i putea mântui, de aceea: *De veți rămâne* etc. (cf. 5, 38. Acta 13, 43). *Cu adevărat*; acum numai au început; trebuie să treacă un examen: să dovedească credința de acum înainte. Când vor fi dovedit aceasta, atunci vor ajunge la știință, adică vor pătrunde adevărul dzeesc cuprins în învățătura lui, iar acest adevăr îi va face liberi, îi va scoate din sclăvia păcatului (v. 34. Rom. 6, 18 sq.) La „adevăr“ cf. 3, 21. Credința deci duce la cunoașterea adevărului dzeesc, care naște libertatea adevărată. Adevărul ca lumină luminează mintea, libertatea ca putere a vieții slobozește voea.

33. Răspuns-au lui: Sămënța lui Avram suntem, și nimănuî n'am fost robî cândva; cum zici tu că veți fi slobozi? Din acest răspuns vedem că unora din auzitori lipsește smerenia care se cere pentru credința să aducă rod. Ei înțeleg cuvintele „vă va slobozi pe voi“, dar nu caută să cugete asupra lor, ci le resping ca ofenză. Subiect. la *răspuns-au* sunt Iudeii necredincioși (*Crizostom*: „Îndată li s'a schimbat gândirea; iar aceasta se întâmplă pentru că se aruncară în cele lumești“). *Sămënța lui Avram suntem*: fiind urmașii acestuia credeau că vor stăpâni lumea întreagă (Gen. 22, 17. 17, 6), iar ca teocrați slujesc numai lui Dzeu¹⁾. *Nimănuî n'am fost robî* nu are înțeles politic, căci aceasta nu puteau ei să afirme fiind chiar acum sub stăpânirea Romanilor, de care voiau să scape prin Mesia; nici social, pentru că unii puteau deveni sclavi altora, să piardă libertatea individuală (Lev. 25, chiar în sclăvia păgânilor cf. 2. Mac. 5, 14); ci are înțeles religios: ei sunt poporul ales al lui

¹⁾ Talmudul numește pe Israeliteni „fil de regi“, iar între cele 15 cuvinte de binecuvântare cari se rostesc în fiecare dimineață unul este: „Binecuvântat ești tu care nu m'ai creat slugă“.

Dzeu; au adevărata lui cunoștință și sunt mijlocitorii mântuirii pentru toate popoarele.

34. Răspuns-a lor Isus: Amin, amin grăesc vouă, că tot care face păcatul, rob este păcatului. 35. Iar robul nu rămâne în casă în veac; iar fiul rămâne în veac. 36. Deci dacă fiul vă va fi slobozit pe voi, cu adevărat slobozi veți fi. Isus răspunde la momentul negativ (v. 34—36) și pozitiv (37 sq.) al răspunsului dat de Iudei; *Zigaben*: „Arată că a înțeles o servitute mai înaltă, cea din păcat“. *Tot care* exprimă că această propozițiune are valoare generală. *Face păcatul*: ce nu corăspunde însușirii de „sămēnța lui Avram“. Libertatea și licența nu se pot confunda. Libertatea adevărată este unde omul cu conștientă liberă se hotărăște după o regulă obiectivă. Cea mai înaltă regulă pentru acțiunea noastră este voea lui Dzeu. Cine urmează ei este liber cu adevărat, iar cine nu face aceasta urmează poștei rele, e sclav al păcatului. Cel mai bun comentariu la aceste cuvinte avem Rom. 6, 17 sq. 7, 14 sq. Sclavul păcatului însă nu poate fi fiul lui Dzeu, deci nici avea moștenire în împărăția lui. De aceea: *Iar robul* etc. Atât „robul“ cât și „fiul“ sē zic în genere; trecerea la Cristos sē face numai pe încetul. Sluga sē dimitte când stăpānul nu mai are trebuință, așa va fi și cu serviciul lor istoric, dacă starea lor etică nu corăspunde lui Dzeu. Sub „casă“ înțelegem teocrația sau mai aproape împărăția mesianică (10, 1, corăspunde lui *bēth I'hovā* din T. V.) Iudeii, ca urmași ai lui Avram, sunt încă în casă, dar păcatul i-a făcut servi și astfel au pierdut dreptul la moștenirea și rămânerea întrēnsa. De această stare sē pot libera: *Deci dacă* etc. *Fiul*: pentrucă el e adevărul (1, 17). *Cu adevărat* (*ὄντως*): corăspunzător ființii; e contrast la pretinsa libertate a Iudeilor. Isus accentuă îndeosebi că de stăpānirea păcatului numai Fiul lui Dzeu îi poate scăpa, Cristos, sumă adevărului deplin (v. 32), moștenitorul deplin al Tatălui. Liberarea sē sēvērșește intrând omul în comunitate intimă cu el.

37. Știu că sunteți sămënța lui Avram: dar căutați să mă omoriți, pentru că cuvântul meu nu încapă întru voi. 38. Eu grăesc celece am văzut la Tatăl meu, și voi deci faceți celece ați auzit dela tatăl vostru. *Știu că sunteți* etc. Isus admite că ei sunt dela Avram, dar această origine e numai esterioară, nu internă; ei sunt urmașii lui numai după trup, nu după spirit. Aluziunea la Ismail au înțeles ei foarte bine, și de aceea sunt așa înverșunați contra lui Isus. *Dar căutați*; contrastul acesta se întemeiază pe ideea că numai acela e adevăratul fiu al lui Avram, care poșede starea lui morală; iar ei atentând la vieața lui neagă aceasta. Izvorul acestei urî: *Cuvântul meu* etc. *χωρεῖν* = a da loc, a oferi pentru atâta și atâta (2, 6), apoi în înțeles spiritual = a cuprinde ceva în sine, a primi (permeare, penetrare). *Întru voi*: în lăuntrul vostru; n'a progresat cuvântul lui întrênșii, ci ei s'au întors la cele de mai nainte. În v. 38. lipsesc în mai multe mărturii *μου* și *υμῶν* după *πατρι* și *πατρός*, iar în partea a 2. a v. Recepta citește „ați văzut la tatăl“; *ΣΒCKLX* etc. au „ați văzut dela tatăl“, iar *ΣCD* au mai adaus „vostru“. *Ei*... *voi* arată contrastul moral între dênșii; acesta e absolut. *Celece am văzut*; perf. exprimă: ca preexistent, de aceea și comunitatea ființii cu Tatăl. *Și voi deci*, pentru „Căutați să mă omoriți“ din v. 37. *Faceți*: neconținut; e indicativ, nu imperativ — în cazul din urmă (pentru *οὖν*) sub „tatăl“ trebuie să înțelegem pe Avram. Cuvântul lui Dzeu nu poate pētrunde în ei pentru că se deosebesc: cuvântul lui e dela Dzeu, Tatăl lui, iar lucrarea lor se trage dela tatăl lor, diavolul (v. 44); există disarmonie între cuvântul lui și faptele lor.

39. Răspuns-au și ziseră lui: Tatăl nostru este Avram. Zise lor Isus: De ați fi fiii lui Avram, ați face lucrurile lui Avram. 40. Iar acum căutați să mă omoriți pe mine, pe un om care vî-am grăit vouă adevărul care l-am auzit dela Dumnezeu. Aceasta Avram n'a făcut. 41. Voi faceți lucrurile tatălui vostru. Ziseră lui: Noi nu suntem născuți din curvie,

un tată avem pe Dumnezeu. Isus numise pe Dumnezeu tatăl său, iar Iudeii văd că lor li s'attribue altul, de aceea insistă că Avram este părintele lor. *De ați fi* (ἐστὲ după Ἰ B D L T în loc de ἦτε) neagă afirmațiunea Iudeilor din faptele lor. ἔργα ποιῆν e evraizm = *asa mașă* = a lucra, a face, în genere. La ἐποιεῖτε lipsește ἄν — ce occură adese în greccitate de apoi (Win. §. 42. 2. a. pag. 285). V. 40 exprimă ce sevêrșesc ei: *Iar acum căutați* etc. Avram s'a purtat cătră Dzeu cu încredere, ascultare și supunere, ei însă nu fac așa. Adevêratul urmaș al lui Avram încă ar trebui să fie astfel față de toți trimișii lui Dzeu. *L-am auzit*, pentrucă se rapoartă la „adevêrul“; mai nainte zice „am văzut“. *Aceasta*, adecă se ucidă unii bărbați trimiși de Dzeu. Izvorul acestei lucrări a lor este diavolul care nicicând n'a iubit adevêrul, deși Isus îl numește abia mai târziu. „Faceți“ și „tatăl vostru“ își corêspund. Tatăl lor nu e Dzeu, nici Avram; Iudeii nu pot crede decât că el le impută că sunt născuți din pat nelegiuit: *Noi nu suntem* etc. „Noi“ are emfază. *Din curvie*, adecă din adulteriu; ei ar fi urmașii Sarei cu alt bărbat, care nu stătea cu Dzeu în raportul lui Avram. *Un tată avem* exprimă pe unicul, de care poate fi vorba. Ei observaseră foarte bine că Isus are în vedere altă paternitate, nu pe cea trupească, și rêsping și în privința aceasta orice îndoială.

42. Zise lor Isus: De ar fi Dumnezeu tatăl vostru m'ați iubi pe mine; că eu din Dumnezeu am eșit și am venit; că nici n'am venit dela mine, ci acela m'a trimis pe mine. 43. De ce nu cunoașteți glasul meu? Că nu puteți auzi cuvântul meu. Cu liniște dzeească rêspinge Isus afirmarea adversarilor că ei sunt fiii lui Dzeu ca el. *Am eșit* arată producerea vecinică a Fiului din Tatăl (13, 3. 16, 27 sq. 17, 8. *Origen*, *Teoflact* înțeleg trimiterea temporală), iar *am venit* este rezultatul acesteia. Această eșire din veci din Dumnezeu se confirmă prin trimiterea lui temporală, de aceea: *Că nici n'am venit* etc., iar venirea se ia de chemarea lui. Aplicând Isus principiul general, că cele omogene se atrag zice, că de ar avea ei în sine ceva dela Dum-

nezeu, Tatăl lui, ar trebui să-l iubească pe el, care e de ființă dzească și grăește lor din porunca lui Dzeu. *καλιὰ* însemnează vorbirea după formă, caracter, iar *λόγος* după cuprins. V. 43 conține întrebare și răspuns. *De ce nu cunoașteți* etc.: ca a unui trimis de Dzeu, iar dovada că nu-l primesc au dat-o v. 33 sq. *Că nu puteți auzi* etc. e răspunsul; lor le lipsește puterea internă morală, dar ei înșiși și-au cauzat-o așa că neputința corăspunde nevoirii (*Crizostom*). Isus zice: De ar fi ei adevărații fii ai lui Dzeu, ar vedea în cuvintele lui ce este dzeesc; acum însă nu pot face aceasta pentru că s'au împietrit față de cuvântul lui și nu-l primesc cu credință.

44. Voi sunteți din tatăl diavolul și poftele tatălui vostru voiți să faceți. Acela ucigător de oameni era din început și întru adevăr nu stă, că nu este adevăr întrênsul. Când grăește minciuna, din ale sale grăește, că mincinos este și tatăl lui. *Voi sunteți* etc; „voi“ e contrast la „eu“ și nu se rapoartă la Israil în genere, nici exprimă asemănarea sau felul, ci se poate compara contrastul din Gen. 3, 15 între sêmênța femeii și a șerpelui și Mt. 3, 7. *Din tatăl diavolul* = din tatăl care este diavolul; determină pe tatăl de care se vorbise în v. 38. 41. *Poftele* se rapoartă după cele următoare la pofta de a-l ucide, dar plur. arată că nu avem să înțelegem numai aceasta, ci toate poftele cari le produce diavolul în om. *Γέλετε*: de voi, liberi, fiind dușmani lui Isus (Mt. 1, 19). Pe diavolul numește Isus *ucigător de oameni din început*, adecă de când există oameni pe care i-a sedus la păcat agonisindu-le așa moartea (Rom. 5, 12); el produce mânie și ură cari iarăș nasc faptele uciderii. *Augustin*: „Quaerimus unde diabolus fuerit homicida ab initio, et invenimus quod primum hominem occiderit non gladium stringendo aut aliquam vim corporaliter infligendo, sed persuadendo peccatum et a paradisi felicitate dejicendo“ (lib. 2. cont. Petil. c. 13). Așa explică și *Crizostom*, *Teofilact* etc. Unii exigeți înțeleg special uciderea lui Cain pentru 1. Io. 3, 12 — care însă niciunde în s. Scriptură nu se atribue diavolului. *Întru adevăr nu stă*: acesta nu

e însușirea lui, de aceea nici stă întrênsul. Adevêrul s'ea obiectiv: raportul câtră Dzeu, iar subiectiv: dispozițiunea care rezultă din acesta. Diavolul nu are pe cel obiectiv pentrucă neagă în sine adevêrul (*Zigaben* „Nu rămâne odihnindu-se“). Diavolul nu recunoaște în Dzeu pe creatorul universului, necontentit îl neagă. de aceea a căzut dela Dzeu, izvorul și elementul de viață pentru toată creatura. Minciuna e însușirea lui care și-a dobândit-o abuzând de libertate; aceasta e ființa lui internă. În Cristos s'a arêtat adevêrul; Iudeii i-se opun: decî dovedesc că sunt fiii diavolului care, cu minciună a sedus pe ântâiul Adam și i-a pricinuit moartea, iar acum deșteaptă această ură a adevêrului în fiii săi care se revoltă contra lui Adam al 2. și caută să-l omoare. Perfect. *ἔστυχεν* are înțelesul prezent. (Acta 26, 22. Rom. 5, 2; 1. Cor. 15, 1. Apoc. 3, 20 etc.), căci altcum ar trebui să stea *εἰστυχεῖ* cum au înțeles unii exigeți raportându-se la Gen. 3, 5. *Augustin* etc. înțeleg cuvintele de căderea diavolului, cf. 2. Petru. 2, 4. Iuda 6. *Întrênsul* are emfază și confirmă înțelesul dat mai sus. *Din ale sale*: din ce este proprietatea lui; din ființa lui etică (Mt. 12, 34). „Lui“ la sfêrșitul propozițiunii se rapoartă la minciunos: pater cujusvis mendacis; dar se poate raporta și la abstractul din *ψεύστης* adecă la *ψεύδος*: tatăl minciunii (Win. §. 22. 3. pag. 137.) Iudeii se determină în opoziția față de Isus — descoperirea adevêrului și iubirii lui Dzeu — de diavolul.

45. Iar eu că grăesc adevêrul, nu credeți mie. 46. Cine din voi mă vedește de păcat? De grăesc adevêrul, pentru ce voi nu credeți mie? 47. Celce este din Dumnezeu ascultă cuvintele lui Dumnezeu; pentru aceasta voi nu ascultați, că nu sunteți din Dumnezeu. *Iar eă* are emfază și e contrast la diavolul: de ar grăi el minciună, ei l-ar asculta pentru înrudirea internă, dar el grăește adevêrul și nu-l ascultă pentrucă e element străin. *Zigaben*: „De aș fi grăit voue minciună, ați fi crezut fiindcă grăesc ce este propriu tatălui vostru“. Că el grăește adevêrul, ei se pot convinge din imprevurarea că e fără

pecat: *Cine din voi* etc. *Zigaben*: „De nu credeți mie fiindcă vă spun adevărul, spuneți: Cine din voi mă poate vedea de un păcat ce aș fi făcut ca să se pară că pentru aceasta nu credeți?“ Sub *ἀμαρτία* (pecat) înțelegem nu o singură cădere, greșală în cuvânt, ci păcatul în genere: ei pot fi scuzați pentru opoziția față de Isus numai în cazul dacă vor afla ceva păcătos întrânsul. Deducțiunea e scurtată lipsind termenul mijlociu: ei nu pot dovedi lui păcat nici minciună. *De grădesc adevărul*: cum îl are cine e fără păcat. Răspunsul la „pentru ce nu credeți mie“ urmează v. 47: *Celce este din Dzeu* etc. Faptă pozitivă e pentru dânsul că el e din Dzeu și din această origine a sa argumentează. Ultima cauză a necredinții lor e că n’au în sine element dzeesc, nu sunt fiii lui Dzeu (1. Io. 5, 20). *Pentru aceasta . . . că* cf. 5, 16. 18. 10, 17; iar cine nu e dela Dzeu poate fi numai dela diavolul.

48. Răspuns-au Iudeii și ziseră lui: Au nu zicem noi bine că tu ești Samarinean și ai drac? Isus a provocat să-i dovedească vrun păcat; auzitorii aceasta nu pot face, dar nici să-l recunoască, de aceea îl huiduesc: *Ai nu zicem* etc. cf. 4, 17; arată că și altă dată Iudeii l-au insultat astfel. *Samarinean*; Iudeii întrebunțau numirea aceasta ca batjocură, insultă — pentru că acest popor era mestecătură semipăgână. El le-a zis că ei nu sunt fiii lui Avram (v. 39), ei îi spun că e de neam contrar lui Dzeu. *Ai drac*: e influențat de demon (7, 20), potențază insulta; astfel își răzbună pentru cuvintele că ei sunt fiii diavolului (v. 44).

49. Răspuns-a Isus: Eu nu am drac, ci cinstesc pe Tatăl meu, și voi mă necinstiți pe mine. 50. Iar eu nu caut mărirea mea; este celce caută și judecă. Isus răspunde numai la aserțiunea că el are drac; pe cealaltă o trece cu vederea. El nu e îndrăcit când zice că ei nu sunt fiii lui Avram, ci: *Cinstesc pe Tatăl meu*, adecă când negă că voi sunteți ai lui Dzeu; dar se au în vedere și toate faptele lui. *Mă necinstiți pe mine*: cu cuvintele rostite în v. 48; implicit se exprimă aci că ei necinstesc și pe Tatăl. „Eu“ și „voi“ sunt contraste. *Iar eu nu caut* etc., el rabdă

insulta pentrucă nu caută mărirea sa; altul este care o caută și pedepsește (judecă) unde nu o află.

51. Amin, amin grăesc voue, de va păzi cineva cuvântul meu, nu va vedea moarte în veac¹⁾. De nou Isus îi îndeamnă să-l asculte ca așa să fie părtași fericirii vecinice. *Va păzi cineva cuvântul* cf. „rămâne în cuvântul“ din v. 31: nu numai să păstrăm cuvântul lui Isus în inima noastră, ci să-l ținem urmându-i în viață. *Nu va vedea moarte în veac* occură mai adese în T. V. = nu va muri. Cuvântul lui Dzeu e viață, cine îl primește învie la o nouă viață spirituală, iar moartea trupească, ca urmare a păcatului, își pierde toată importanța (6, 50).

52. Ziseră lui Iudeii: Acum am cunoscut că ai drac. Avram a murit și profeții, și tu zici: De va păzi cineva cuvântul meu nu va gusta moarte în veac. 53. Au doar tu ești mai mare decât părintele nostru Avram care a murit? și profeții au murit; cine te faci pe tine însuși? Auzitorii departe de a asculta cuvintele lui Isus îi reflectează; ei sunt hotărâți a nu-l recunoaște de ce se dă el pe sine. Ei iau v. 51. (nu va vedea moarte) în înțeles fizic și cred că au deplină dovadă despre starea îndrăcită a lui Isus: *Acum am cunoscut* etc. Aroganța teocratică se exprimă în: *Avram a murit* etc. La a *gusta moarte* cf. Mt. 16, 28. *Cine te faci?* ce om crezi că ești (5, 18. 10, 33. 19, 7) ca cuvântul tău să aibă acest efect? Cuvintele lui sunt pline de mândrie, de aceea cu ironie îl întreabă de nu este el mai mare decât Avram etc. — numai așa cuvintele tale pot avea efectul cum zici tu.

54. Răspuns-a Isus: De mă măresc eu pe mine însumi, mărirea mea nu e nimic. Este Tatăl care mă mărește pe mine, pe care voi ziceți că este Dumnezeuul vostru, 55. și nu-l cunoașteți pe el; iar eu îl știu pe el. Și de așa

¹⁾ După v. 50. trebuie să ne închipuim pauză scurtă, după care urmează v. 51 sq. câtră credincioși. *Augustin* leagă: Vos dicitis: Daemonium habes; ego vos ad vitam voco, servate sermonem meum et non moriemini; alții altfel.

zice că nu-l știu pe el, voiŭ fi mincinos asemenea voue; ci eu îl știu și păzesc cuvântul lui. *De mē măresc* etc. e răspuns la întrebarea „Cine te faci etc.“ Adese le-a spus Isus că el nu caută mărirea ce nu i-să cuvine; acum repetă această aserțiune: *este Tatăl care îi dă mărirea. Pe care voi ziceți* etc. exprimă contrastul între afirmare și atitudinea lor: ei numesc pe Tatăl lui Dzeul lor, și nu-l primesc pe el, în care acesta s'a descoperit; de aceea neagă Isus, că acest Dzeu ar fi Dzeul lor. Motivul negării: *Nu-l cunoașteți*, pentru că numai cine cunoaște ființa lui Dzeu îl poate cinsti ca atare. *Eu îl știu pe el*: în opunere cu adversarii. De aceștia zice Isus că nu cunosc pe Dzeu (*ἐγνώσαντε*), iar de sine *οἶδα* pentru că îl cunoaște pe Tatăl din veci în urma comuniunii ființiale; ei nici mijlocit nu fac aceasta. *Că nu-l știu pe el* etc. Iudeii mințesc când afirmă că cunosc pe Dzeu, că stau cu el în raport mai intim, dar nu voesc să-l recunoască ce este. De ar fi și el de această părere, atunci le-ar fi asemenea: *mincinos asemenea voue*. Bengel: „Mendax est qui vel affirmat neganda, vel negat affirmanda.“ *Ci*: departe de a fi atare mincinos. *Păzesc cuvântul lui*; ca om el s'a supus întru toate voii Tatălui (v. 51 cf. Rom. 5, 19. Filip. 2, 8. Evr. 5. 8).

56. Avram părintele vostru s'a veselit să vadă ziua mea, și a văzut-o și s'a bucurat. În v. 53 îi imputaseră Iudeii că el se zice pe sine mai mare decât Avram, aci răspunde el la aceasta; *Zigaben*: „Apoi pregătește și că e mai mare decât Avram“. *Părintele vostru*: cu care voi vă laudați și de care vă bucurați (v. 39). *ἴνα ἴδῃ* Win. §. 44. 8. pag. 318. *S'a veselit*: în viața sa pământească, și anume în urma promisiunilor mesianice ce le-a primit (Gen. 12. 15. 17. 18. 22.) *Ziua mea*: când Isus s'a arătat în lume (Lc. 10, 24); alții înțeleg „ziua nașterii lui Cristos“; *Crizostom*: timpul patimilor lui, timpul la a doua venire (Lc. 17, 24 sq.). *Și a văzut și s'a bucurat*: nu în viața pământească, ci în paradis. Viind

1) Alții iau *ἰδεῖν τὴν ἡμέραν* de o vedere spirituală în credință provocându-se la Evr. 11, 1. 13. *Crizostom*, *Teofilact* etc. înțeleg *εἶδα* de o vedere

Cristos pe pământ a speriat el că este aproape timpul mesianic. ¹⁾ *ἐχάρη* se înlocuiește cu *ἠγαλλιόσατο* care exprimă afectul în urma unei anunțări neașteptate.

57. Ziseră deci Iudeii către dânsul: Cincizeci de ani încă nu ai și ai văzut pe Avram? Iudeii răstălmăcesc cuvintele lui Isus ca așa să pară absurde. El zisese că Avram l-a văzut. *Crizostom* și unele Msse citește aci „patruzeci“ — corectură istorică, deoarece Isus era atunci ceva mai mare decât de 30 de ani. Mai bine însă este a lua că Iudeii numesc acest număr (50) ca sumă rotundă sau ca timpul când vârsta de bărbat e deplină (Num. 4, 3. 39. 8, 24 sq.): tu încă n'ai trecut de vârsta de bărbat și voești să fii văzut pe Avram? ¹⁾ **X** citește aci „Avram te-a văzut pe tine“.

58. Răspuns-a lor Isus: Amin, amin grăoase voue, înainte de a se face Avram, sunt eu. Sărbătorește răspunde Isus că el există din veci. *γενέσθαι* și *εἰμί* se deosebesc cu intențiune: întâiul însemnează ajungerea la existență în timp, al 2. existența vecinică, neschimbată; de aceea prezent. *sunt eu*, nu *eram eu* (Win. §. 40. 2. c. pag. 251). Acest „eu“ pronunță Isus ca om despre dzeirea sa; natura dzească și omenească se uniseră în unitate neschimbată, personală. Reprivind la cele precedente vedem: v. 51. promite viață vecinică; v. 54 sq. afirmă că e mai mult ca Avram și profeții, iar în v. prezent că e vecinic, Dzeu.

59. Deci luară pietri ca să arunce asupra lui; iar Isus s'a ascuns și a eșit din templu. Declarațiunea lui Isus înverșunează pe Iudei; ei consideră aceasta de blasfemie și voesc să-l pedepsească îndată (10, 31). *Luară pietri* etc.; pietrile erau poate în tinzi pentru zidiri; atari acte s'au mai săvârșit în templu (2. Cron. 24, 21. Flaviu, Antiq. 17, 9, 3). *S'a ascuns*; după *Teodoret*, *Teofilact*, *Ziqaben*: „Nevăzut s'a depărtat de ei cu puterea dzeirii“ — în chip miraculos (Lc. 4, 30)

tipică a lui Avram, adecă el ar fi văzut o întâmplare ce închipuia zina lui Cristos, și cugetă la nașterea orf jertfrea lui Isaac, care simbolizează jertfa de împăcare și învierea lui Isus.

¹⁾ După *Irineu* (adv. haer. 2, 22, 5) au dedus unii că Isus era atunci mai bătrân decât de 40 de ani; alții că arăta ca unul în această vârstă

s'a făcut nevăzut (Lc. 24, 31); dar espresiunea *a eșit* permite numai înțelesul: însoțit de partizani s'a amestecat în mulțime; *Crizostom*: „Fuge iarăș în chip omenesc“; *Augustin*: „Tanquam homo a lapidibus fugit“. Din motivul de a introduce aci minune s'a născut glôsa după „din templu“: „mergând prin mijlocul lor și a trecut așa“; Recepta o are, dar lipsește **NBD** Vulgata, Itala și la mai mulți s. Părinți.

§. 11. Vindecarea unui orb din naștere; cuvântări 9, 1—10, 21.

a) Vindecarea orbului, 9, 1—34.

Vindecarea aceasta samănă în multe privințe cu cea din cap. 5. În amândouă cazurile se arată că Isus dă vieață ori lumină. Și aici urmează cuvântare în cap. 10 ca acolo cap. 6.

1. Și trecând văzu un orb din naștere¹⁾. 2. Și l-au întrebat pe el învățăceii lui zicând: Rabi, cine a păcătuit, acesta sau părinții lui, că s'a născut orb? Și trecând: pelângă locul unde era cel orb (în apropierea templului, cf. Acta 3, 2). *Orb din naștere* arată că cu atât mai mare e minunea (Acta 3, 2). *Cine a păcătuit* etc.; învățăceii cred că nefericirea aceasta a fost pedeapsă pentru păcate (Iob. Mt. 9, 2. Acta 28, 4. Lc. 13, 1 și.). *Că s'a născut orb*; urmarea necesară se înfățișează aci din punctul de vedere al răsplătirii dzeești ca scopul păcătuirii: „Cine a păcătuit încât dreptatea dzească s'a văzut silită a lăsa pe acesta să se nască orb“ (Win. §. 53. 6. pag. 428²⁾. Întrebătorii

¹⁾ De ar fi autentic adausul Receptei din 8, 59, apoi cele următoare s'ar fi întâmplat în aceeași zi cu cele precedente.

²⁾ După Ex. 20, 5 (Deut 5, 9. Lev. 32, 18). Dzeu pedepsește răul până în generațiunea 3. 4, iar după dreptul de răzbunare al Iudeilor fiecare rău pământesc își are temeiul în păcat propriu sau străin. După spirit fiecare om este un întreg, dar după partea naturală este partea unui organism mare, al unui întreg mare, de aceea ia parte la toate meritele și vinele neamului. În acest cerc mare al omenirii se formează cercuri mai mici: națiunii, neamuri, popoare, cari au comune bunuri spirituale (Lc. 13, 2). Cel mai îngust cerc este al familiei, unde tatăl și mama sunt centrul. Bindecuvântarea ori blăstēmul părinților trece la fi. Dar de ce întreală învățăceii că cel orb a păcătuit, deoarece știu că s'a născut așa? La aceasta s'a răspuns în mai multe chipuri. Mai bună pare a fi părerea că învățăceii au în vedere preștiința dzească a păcatului acestui individ,

știu de mai nainte că individul s'a născut orb, sau acesta le-a împărțosit motivând de ce cerșește (v. 8).

3. Răspuns-a Isus: Nici acesta a păcătuit, nici părinții lui, ci ca să se arate lucrurile lui Dumnezeu întrînsul. Isus nu neagă păcătoșia celui orb și a părinților lui în genere, ci numai ca cauza acestui rău (*Zigaben*). *Ci ca să se arate*; învățaceii să nu întrebe de cauză, ci de scopul pentru care l-a lăsat Dzeu să se nască orb acest om. Cauza, fără îndoială, e păcătoșia generală a omenirii, dar aceasta o cunosc învățaceii. La *ci* trebuie suplinit „s'a născut“. *Lucrurile lui Dzeu*; voea lui Dzeu este ca în deosebite chipuri să se manifeste puterea lui (5, 17. 36; aci orbia). Cristos trebuie să se arate dătător de viață pentru alții — aci special dătător de lumină — spre a lucra mântuirea trupului și a sufletului. Aceasta însă nu eschide ca cazul prezent să servească și spre alte scopuri.

4. Noi trebuie să lucrăm lucrurile celeice m'a trimis pe mine până când e zi; vine noaptea când nimene nu poate lucra. 5. Când sunt în lume, lumina lumii sunt. În privința textului se observă că *ΣBDL* citesc „noi“, iar *AC* etc. „eu“; apoi „m'a trimis pe mine“ după *BD*, iar *ΣL* au și aici „pe noi“. Isus numește pe învățaceii ajutători în lucrarea sa mesianică, iar trimis („m'a trimis“) a fost numai el. *Până când* exprimă durată egală. Timpul lucrării sale asămenează Isus cu ziua, al morții cu noaptea. Precum oamenii lucrează ziua, iar noaptea odihnesc, astfel și Isus trebuie să lucreze acum, căci va veni ziua morții sale când nu mai poate lucra. *Crizostom*, *Teofilact* etc. înțeleg *ἡμέρα* de veacul de acum, *ῥύξ* este veacul viitor — dar timpul după venirea a doua a lui Isus nu se poate asemăna cu noaptea. *Când*: în timpul de față (quando). *În lume*: fiind prezent în aceasta. *Lumina lumii*: aceasta e chemarea lui și trebuie să o plinească; ce nu însemnează că după

în urma căreia el a fost pedepsit cu anticipație (Gen. 25, 23 cf. Rom. 9, 11 sq.). Dzeu vede răul înainte ca faptă liberă a omului, fără să-l voască; și fiindcă orice pedeapsă ca răsplătire este trecere la mântuire, pedepsește înainte de păcat cu să-l slăbească când se sêvêrșește și se deștepte cu atât mai mult simțul căinții.

aceea nu mai este lumină. El după moartea sa nu mai e lumina lumii în chipul de acum, ca ființă cu trup și spirit. Cavintele acestea din urmă pregătesc pe auzitori la vindecarea orbului; ei să judece fapta din punctul de vedere adevărat. Minunile lui Isus nu-l înfățișează numai ca trimisul lui Dzeu, ci sunt simboale ale puterii sale interne, spirituale și comentare ale învățaturii lui (cf. 6, 11 sq. 32. 8, 32. 11, 25. 43 sq. Mt. 8, 3. 9, 2).

6. Acestea zicând a scuipat pe pământ și a făcut tînă din scuipat, și a uns tina sa pe ochii orbului 7. și zise lui: Mergi te spală la lacul Siloamului, ce se tâlcuește trimis. Deci s'a dus și s'a spălat, și a venit văzînd. Și în vechime se întrebuițează scuipatul la vindecări,¹⁾ iar Isus voește a deștepta și credința slabă a celui orb dându-î razim, căci altcum el l-ar fi putut vindeca și numai cu cuvîntul.²⁾ Cel orb se simțească că Isus a făcut ceva cu ochii lui. *Sa* se rapoartă la scuipat; el a pus pe ochi tina făcută din acesta. Izvorul Siloamului sau Siloah era spre miazăzi de muntele templului și după Flaviu forma la gura văii Tyropöon un lac sau mlaștină cu acest nume (Neem. 3, 15. Flaviu, Bell. jud. 5, 4, 12). Numele *Σιλωάμ* (LXX, la Flaviu *siloah* e partie. pas. = *saluah* missus) traduce evangelistul pentru cititori cu *trimis* și află în acest nume profeție raportând-o la „orbul care a fost trimis acolo“ (*Ziguben*), nu la Mesia ca trimisul lui Dzeu (*Teofilact* etc.). Ceice rapoartă numele la Cristos zic că Is. 8, 6, nu abia Ioan vede tipul lui Cristos: toți Iudeii, aci cel orb, se se ducă la izvorul care se numește trimis și se ceară ajutorul disprețuit al lui Dzeu. *ρίψαι εἰς* e pregnant înțelegîndu-se și pogorîrea în lac: „Spală-te după ce te-ai pogorît în lac“, sau: „Spală-te în lacul Siloam,

¹⁾ Suet. vit. Vespas. scrie: „E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudinis, demonstratam a Serapide per quietem restitutum oculos, si inspississet; confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Cum vix fides esset, rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet, extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit“; Pliniu H. N. XXVIII.

²⁾ *Augustin* crede că Mântuitorul întreba înțelegă aceste medii pentru că pulberea însemnează natura omenească, iar scuipatul pe cea dzească a lui.

aşa ca *πηλός* prin spălarea ce se sèvèrşeşte pe malul lacului se se scurgă în lac“ (in aquam macerare — Cato R. R. 156, 5. Win. §. 50. pag. 387). *A venit vèzènd*, adecă s'a dus la casa sa, ce reese din „decî vecinî“ (v. 8).

8. Decî ziceau vecinî şi care îl vèzuseră pe el mai nainte cã era cerşitor: Au nu este acesta care şèdea şi cerşia? 9. Alţii ziceau cã acesta este; alţii ziceau: Ba, ci samènă lui. Acela zise: Eu sînt. 10. Decî ziceau lui: Cum decî ţi s'au dèschis ochii? 11. Rèspuns-a acela: Omul care se chiamă Isus a fãcut tină şi a uns ochii mei şi mi-a zis mie: Mergî în Siloam şi te spală. Mergènd decî şi spalându-mè am vèzut iară. 12. Ziseră lui: Unde este acela? Zise: Nu ştiu. Înfelepciunea lui Isus se manifestă cã vindecând pe cel orb se depărtează din locul acela. Evangelistul espune foarte vioiù cele petrecute între vecinî şi cel vindecat şi pare cã le-a auzit dela acela. Recepta citeşte v. 8 „orb“ în loc de „cerşitor“ şi „care îl vèzură“, adecă mai nainte cerşind, la „vecinî.“ *Vecinî*; cel vindecat s'a dus acasă; ei sînt de păreri deosebite pănăce cel vindecat curmă orice îndoeală zicènd: *Eu sînt. Omul care se chiamă Isus*, artic. exprimă: cunoscutul om. De unde a ştiut numele? Fără îndoeală este cã de pe muntele Morea nu s'a pogorît el singur la Siloam, ci-l va fi dus cineva, pe cãre l-a întreat. *Am vèzut iarăş* (*ἀνέβλεψα*) nu e cam precis, dar se bazează pe închipuirea cã şi cel nãscut orb are puterea naturală a vederii, îi lipseşte însã potenţa de a o întrebuiţa; abia la vindecare a dobândit-o. Cel orb nu le poate spune unde s'a dus Isus; iar întrebarea are motiv în cele următoare. La v. 12 cf. 5, 13.

13. Decî l-au dus pe el la farisei, pe celee era oarecând orb. 14. Iar era Sâmbătă în ziua în care Isus fãcuse tina şi a deschis ochii lui. 15. Decî iarăş l-au întreat pe el şi fariseii cum a vèzut. Iar el zise lor: Tină a pus pe ochii mei, şi m'am spalat şi vèd. 16. Ziceau decî unii din farisei: Acest om nu este dela Dumnezeu, cã nu pãzeşte Sâmbăta. Alţii zi-

ceau: Un om păcătos cum poate face aceste semne? Și s'a făcut dezbinare între ei. 17. Ziseră deci iarăș celui orb: Tu ce zici despre dânsul, că ți-a deschis ție ochii? Iar el zise că profet este. *L-au dus*: cei din v. 8. *La farisei*, care erau adunați în ședință — deși improvizată. Aceștia ca instanță superioară se hotărăscă asupra minunii săvârșite de Isus, poporul nu poate decide nimic pentrucă era împărțit în partide. *Iar era Sâmbătă*¹⁾ nu motivează cele precedente, ci introduce cele următoare servind unora de punct cardinal pentru cele din v. 16. *Iarăș* din v. 15 are în vedere v. 10, unde l-au întrebat vecinii; fariseii cer de nou informațiuni. Ei sperau că omul, temându-se, va spune acum altfel; dar el rămâne statornic zicând: *Tină a pus* etc., iar vorbind adevărul spune numai ce a simțit, de aceea nu amintește scuipitul. Intențiunea fariseilor când întrebară pe cel vindecat n'a succes, deci ca să scape de perplezitate încep a declara păcat vindecarea săvârșită în zi de Sâmbătă, pe celce a săvârșit-o om îndrăcit: *Acest om nu este* etc. Mulți farisei erau foarte scrupuloși în privința Sabatului și afirmau că nu e permis nici a unge ochii cu scuipat spre a-i vindeca.²⁾ Dar unii din ei nu sunt așa înrăutățiți și deduc că Isus nu poate fi păcătos, deoarece numai cu ajutorul dzeesc a putut face minunea. *Ziseră*: fariseii. *Iarăș*: după întrebarea din v. 15. *Tu ce zici*; nu știm de au întrebat aci adversarii sau binevoitorii lui Isus dintre cei adunați. În cazul dintâiu exprimă că ei voesc să intimideze pe cel vindecat a falzifica adevărul, în cazul din urmă să arată că țin mult la părerea lui. *Profet este*; siguranța lui e contrast caracteristic la farisei (3, 2. 4, 19. 6, 14).

18. Deci n'au crezut Iudeii despre dânsul că era orb și a văzut, până n'au chemat pe părinții celuice a văzut. *Deci*: fiindcă cel vindecat le-a spus fără încungiur. *Iudeii*: fariseii ori ierarhii prezenți; ei cred că există înțelegere între cel vindecat și

¹⁾ Sâmbăta aceasta nu e identică cu cea din 7, 37, ci e ceva mai-târziu.

²⁾ Sabbath f. 108, 2: „Sputum etiam super palpebras poni (sabbato) prohibitum“.

Isus. Din *până* nu urmează că după aceea au crezut, din contra cele următoare arată că și după aceea au rămas dușmani: deci n'au crezut în vindecarea lui (Mt. 1, 25. Dan. 1, 21).

19. Și i-au întrebat pe ei zicând: Acesta este fiul vostru, care ziceți voi că s'a născut orb? cum dar vede acum? 20. Răspuns-au deci părinții lui și ziseră: Știm că acesta este fiul nostru și că s'a născut orb; 21. iar cum vede acum nu știm, sau cine i-a deschis ochii lui, noi nu știm; întrebați-l pe dânsul, are vârsta, el se grăească pentru sine. 22. Acestea ziceau părinții că se temeau de Iudei; căci se înțeleseseră Iudeii că de-l va mărturisi pe el cineva Cristos se fie lăpădat din sinagogă. 23. Pentru aceea părinții lui ziseră că are vârstă, întrebați-l pe dânsul. Fapta nu se poate nega, dar încep a trage la îndoială orbia. Dovezi pentru aceasta credeau ei să câștige chiemând pe părinții celui vindecat, căror pun 3 întrebări: este acesta fiul vostru; s'a născut orb; cum vede acum? La cele 2 întrebări dintâi părinții răspund, la a 3. nu; ei să-l întrebe pe dânsul motivând: *are vârsta* etc. adecă nu e mai mult copil. *Zigaben*: „Zic că nu știu cum vede acum, căci se temeau de Iudei, delătură primejdia dela sine îndemnându-i să întrebe pe cel vindecat care e mai vrednic de credință în această întrebare.“ În v. 22. adaogă evangelistul de ce părinții n'au răspuns la întrebarea din urmă: *Acestea ziceau* etc. *Are vârstă*: de bărbat. *Se înțeleseseră* e motivul de ce părinții nu spun; avem de înțeles poate un regulativ pentru excomunicarea din sinagogă, care se adusesse pentru Ierusalim. *Să fie lăpădat din sinagogă* (ἀποσυραγωγός γίνεσθαι) e gradul inferior al excomunicării (Lc. 6, 22.)

24. Deci au chiebat a doua oară pe omul care fusese orb și ziseră lui: Dă mărire lui Dumnezeu; noi știm că omul acesta este păcătos. 25. Răspuns-a deci acela: De este păcătos nu știu; una știu, că fiind orb acum ved. *Deci au chiebat* etc.: perplezitatea adversarilor crește în

disperare și erupe în mânie. *A doua oară* exprimă că și cel vindecat a fost față când părinții lui au fost ascultați (v. 19). *Dă mărire lui Dzeu* nu e numai formulă de jurământ (Ios. 7, 19), ci aci e mai mult provocare: onoarea lui Dzeu cere ca Isus să fie declarat păcătos; Dzeu singur e adevărat și judecător. Că Isus e păcătos întemeiază ei pe cunoștința lor: *Noi știm* etc. Ei se înfățișează ca cum ar fi scrutat starea morală a lui Isus, el se primească cunoștința lor și încă se mărturisească cum voese ei. Cel vindecat, în răspunsul său, își recunoaște simplitatea; el nu știe ce știu ei, și nici nu-l privește aceasta, dar nici se poate influența prin ceva. El ține tare la ce știe: *Una știu* etc. Ei pot avea știință, el se mărginește la fapta esperiată la sine; a judeca asupra lui Isus nu poate.

26. Zis-au deci lui: Ce ți-a făcut? Cum a deschis ție ochii? 27. Răspuns-a lor: Am spus voue acum și n'ați auzit; ce voiți iarăș să auziți? Au doar și voi voiți să vă faceți învățaceii lui? Încă odată îl întreabă fariseii despre modul cum s'a vindecat, căci se nege fapta nu pot îndupleca pe celce fusese orb; perplezitatea lor e foarte mare. Ei speră că vor putea descoperi ceva, ce ar asemăna cu vrăjitorie. Plin de nerăbdare și cu oarecare îndrăzneală răspunde el: *Am spus voue* etc. (v. 15). *N'ați auzit*, adecă celece v'am spus; n'ați voit să credeți cuvintele mele. *Ce*: pentruce mă mai întrebați, căci ce ați voi să mai știți v'am spus. *Au doar și voi voiți* etc. nu exprimă că cel vindecat e învățacelul lui Isus („și voi“ nu e contrast la „eu“), ci se rapoartă la cei din mulțime care îi sunt învățacei; dar se spune indirect cum stă el în internul său față de Isus. Dirj devine acest om pentrucă observase că prin deosebite întrebări voiau să scoată dintrênsul ce contrazice convingerii sale.

28. L'au ocărit pe dênsul și ziseră: Tu ești învățacelul aceluia, iar noi suntem învățaceii lui Moisi. 29. Noi știm că cu Moisi a grăit Dumnezeu, pe acesta nu știm de unde este. Răspunsul celui vindecat („au doar etc.“) i-a în-

tăritat; ei îl ocărăsc arătând deosebirea între dênşii şi el: el e învăţacul *aceluia* (zis cu dispreţ), iar ei ai altuia. *Noi ştim*, din Ex. 3. *Cu Moisi a grăit Dzeu*, şi de aceea îi suntem învăţacei. *De unde este*; cine l-a trimis, cf. 8, 14. *Pe acesta* e zis cu dispreţ; ei nici nu pronunţă numele lui Isus.

30. Răspuns-a omul şi zise lor: Că întru aceasta e lucru de mirare că voi nu ştiţi de unde este, şi mi-a deschis ochii! 31. Ştim că Dumnezeu nu ascultă pe păcătoşi, ci de e cineva temător de Dumnezeu şi face voea lui, pe acesta ascultă. 32. Din veac nu s'a auzit că cineva să fie deschis ochii unui orb din naştere. 33. De n'ar fi acesta dela Dumnezeu, n'ar putea face nimic. *Că întru aceasta* motivează afirmarea sa, nu cele precedente: în răspunsul vostru sau în această împrejurare se cuprinde ceva ce trebuie să facă pe oricine să se mire (Win. §. 53. 8. pag. 416). *Voi* are emfază: voi care vă credeţi învăţaţi ar trebui să o ştiţi. *Mi-a deschis ochii* e propoziţie de sine. V. 31 sq. urmează dovada că ei trebuie să ştie de unde este Isus. *Noi ştim*, adică s. Scriptură spune apriat ce toţi să cunoască adevăr incontestabil (Iob 27, 9. 35, 13. Ps. 109, 7. etc.); iar acest adevăr este: *Că Dzeu nu ascultă pe păcătoşi etc. Pe acesta ascultă*; făcând cineva minuni are dovada că rugăciunea lui a auzit-o Dzeu, ce este şi la Isus. *N'ar putea face nimic*: atari fapte ca cea prezentă. Argumentarea e firească: a vindeca pe un orb din naştere se poate numai făcând minune; celce o face trebuie să fie trimis de Dzeu.

34. Răspuns-aŭ şi ziseră lui: În păcate te-ai născut tu întreg, şi tu voeşti să ne înveţi pe noi? Şi l-au scos afară. Cu argumentarea sa (că aci se cere putere creatoare) devine cel orb învăţătorul fariseilor; ei nu primesc aceasta, ei păşesc contra lui cu defăimare. *În păcat*: al părinţilor; ei îi spun că dela începutul existenţii sale e moral stricat şi adică *întreg* (Ps. 51, 7); de aceea el nu poate ajunge la cunoştinţă mai înaltă. Cu aceste cuvinte fac aluziune la

nașterea lui în orbie. *Și tu?* care ești așa. *Să ne înveți pe noi?* aŭ accent. *L-au scos afară*: din locul unde erau adunați fariseii, pentru că ei fără saducei nu puteau forma tribunal (v. 13), dar după aceasta va fi urmat și excomunicarea din comună, dacă avem în vedere cele cuprinse în v. 22.

b) *Converzația lui Isus cu cel vindecat; păstorul cel bun, 9, 35—10, 21.*

Aceste cuvinte se leagă nemijlocit la cele precedente arătând Isus ce este el pentru ai săi în opunere cu adversarii care se ziceau conducători poporului. Vorbirea cuprinde 3 părți: v. 1—5. 6—10. 11—18, apoi rezultatul v. 19—21.

35. Auzit-a Isus că l-aŭ lăpădat pe el afară, și aflându-l pe el zise: Tu crezi în Fiul lui Dumnezeu? 36. Răspuns-a acela și zise: Și cine este, Doamne, ca să cred într-însul? După vindecare Isus caută pe celce fusese orb. Când l-a tămăduit trupește n'a cerut credință; ea s'a dezvoltat sub impresiunea acesteia și acum trebuie întărită. *Și aflându-l pe el*: nu din întâmplare, căci se motivează prin *auzit-a*. *În fiul lui Dzeu*: Mesia; se așteaptă răspuns afirmativ. Cel orb trebuie vindecat nu numai de orbia trupului, ci și a sufletului; iar aceasta se întâmplă dacă crede în Isus, Mântuitorul lumii. *Augustin*: „Qui fecit te sine te, non justificat te sine te; fecit nescientem, justificat volentem.“ ✠ ABD citesc aci „Fiul omului“, dar contextului măi corăspunzător este „Fiul lui Dzeu“ (AL). *Și cine este* exprimă că bărbatul înțelege întrebarea lui Isus, de aceea se declară gata a crede.

37. Zise Isus lui: Și l-ai văzut pe el, și care grăește cu tine acela este. 38. Iar el zise: Cred, Doamne; și s'a închinat lui. Aci circumscie Isus pe „eu sânt“ arătându-și că i-s'a arătat în 2 chipuri: când l-a vindecat și acum. Perfect. „l-ai văzut“ nu se rapoartă la vederea când l-a tămăduit (căci el atunci s'a dus la Siloam și de acolo nu s'a întors la Isus), ci la întâlnirea de acum și are înțelesul prezent. *Celce*

grăește = tu îl auzi grăind cu tine. *ἐκείνος* e pus în loc de *οὗτος*. *Cred, Doamne*: mărturisirea celui vindecat; iar *i-s'a închinat lui*: aduce omagiile sale Fiului lui Dzeu. *προσκυνεῖν* la Io. 4, 20 sq. 12, 20 se întrebuițează de adorarea dzească; aci e implicită și corăspunde gradului de credință și mărturisire.

39. Și zise Isus: Spre judecată am venit în lumea aceasta, ca ceice nu vād sē vadă și ceice vād sē fie orbī. Pe unul din mulțimea ignorantă Isus îl aduce la mântuire (7, 49), iar cunoscătorī de lege farisei voesc sē nege și fapta vādută, cu atât mai puțin recunosc puterea care lucrează în celce a sē-vărșit-o. *Zise*, întorcându-se cătră cei de față. *χρῖμα* exprimă efectul, nu *χρῖσις* — áctul. El a venit sē facă deosebire; omenirea s'a despărțit în ceice vād și nu vād, în credincioși și necredincioși (3, 17). *Care nu vād* cf. 7, 49: „poporul care nu știe legea“; *ceice vād* cf. 9, 29 (noi știm): care se țin a ști și cunoaște toate lucrurile dzești, de aceea nu aū trebuință a cunoaște adevărul mai înalt venit în Cristos (Mt. 11, 25). Meyer zice: „Acuminosul zicerii este în aceea că *οἱ μὴ βλέποντες* e subiectiv și *βλέπωσι* obiectiv, iar *οἱ βλέποντες* subiectiv și *τυφλοὶ γένωνται* obiectiv.“

40. Auzit-aū acestea din farisei care erau cu dēnsul și ziseră lui: Aū doar noi suntem orbī? 41. Zis-a Isus lor: De ați fi orbī, nu ați avea păcat, iar acum ziceți că vedem; păcatul vostru rămâne. Farisei de față înțeleg că Isus grăește de vederea și orbia spirituală presupuind că-i numără la categoria din urmă. Plini de mândrie zic: *Aū doar* etc.; ca sē avem trebuință a fi luminați de nou. Isus le răspunde: *De ați fi orbī* etc.; de n'ar avea cunoștința legii ca poporul (Rom. 2, 21); de n'ar avea puterea aperceptivă a vedea întrēnsul lumina spirituală, ar fi mai bine de ei. *Nu ați avea păcat*: necredința lor, fiind involuntară, nu s'ar numără. *Iar acum ziceți* etc.: voi înșivē vē țineți de unī care vād, cunosc adevărul dzeesc, de aceea urmarea: *Păcatul vostru rămâne*. Orbia lor nu e absolută; aū descoperirea lui Dzeu în conștientă și în T. V., care

putea să-î conducă la descoperirea lui Dzeu în Cristos. Dar ei țin prea mult la sine, se încred în ce știu; *Augustin*: „Quia dicendo videmus medicum non quaeritis, in caecitate vestra remanetis“.

10, 1. Amin, amin grăesc voue, celce nu intră pe ușa în staulul oilor, ci sare pe aiurea, acela fur este și tâlhar. 2. Iar celce intră pe ușa păstor este oilor. *Amin, amin* nu se întrebuițează nicicând la începutul unei cuvântări noi. Asămănarea aceasta ocură adese în T. V. (Ps. 23. Is. 40, 11. Ier. 23. Ezech. 34, 23. 37, 24. Zah. 11). *Celce nu intră* etc. e luat din împrejurările de atunci. În orient oile stau noaptea în staul încungiurat cu zid sau gard, la ușa este un păzitor înarmat ca să nu vie furii. *Sare pe aiurea*; nu intră pe ușa, ci pe alt loc din gard ori zid. *Fur este și tâlhar* e gradatie; întărește noțiunea fără a îndegeta deosebite momente ale seducerii sufletelor. *Pe ușa* nu are în parabolă vro însemnătate mai mare, ci e adaus pentru cele precedente. *Păstor este* însemnează pe acesta în genere în opunere cu tâlharul

3. Acestuia deschide ușierul, și oile aud glasul lui, și oile sale le chiamă pe nume și le scoate pe ele. 4. Și când a scos oile sale merge înaintea lor, și oile merg după dânsul, că cunosc glasul lui; 5. iar după străin nu vor merge, ci vor fugi de dânsul, că nu cunosc glasul străinilor. În orient mai multe turme petrec noaptea în acelaș loc. Dimineața vine păstorul; ușierul îi deschide ușa, el intră și chiamă oile sale cari cunoscând glasul se duc la dânsul și merg după el la pășune. *Deschide ușierul* descrie intrarea legală, și n'are altă importanță la explicare. *Oile sale*: cari sunt ale lui din turmele cele multe cari sunt în acelaș staul. *Pe nume*; și în orient era datina a da nume animalelor. *Scoate*: la pășune. *ἐκβάλλη* exprimă modul lui *ἐξάγειν*: apucă oile sale și le mână pe ușa afară. *Și oile* etc. descrie cum oile se lasă a fi conduse de păstorul lor care le merge înainte. *Iar după străin* însemnează pe un străin în genere; care nu e păstor, dar se are în vedere „fur și tâlhar“ din v.

1. *Nu vor merge... de dânsul*: aceasta este urmarea faptei străinului; oile nu-l urmează, ci fug de el. *οὐ μὴ ἀκολουθήσουσιν* e viit. nu conj. (Win. §. 56. 3. pag. 471 sq.). V. 4. 5. exprimă intimul raport între adevăratul păstor și turma sa. În explicarea alegoriei Isus nu spune nimic despre ușier. Unii cred că e numai accidental; *Crizostom*, *Teodor de Mopsvestia* etc. înțeleg pe Moisi, care cu legea e pedagog spre Cristos (Gal. 3, 24); *Augustin* înțelege pe Cristos — dar e imposibil ca Isus să fie păstor, ușă și ușier; alții înțeleg pe Dzeu Tatăl provocându-se la 6, 44 sq. Acta 14, 27; alții pe Duhul sânt care pregătește inimile oamenilor la primirea adevărului creștin (16, 13).

6. Această pildă zise lor Isus; iar ei nu înțelegeau ce era celece grăea lor. *παροιμία* însemnează o cuvântare ce trece pe lângă calea (*οἶμος* = cale, drum) de rënd: asămănare, proverb, alegorie, parabolă. Ne'ntrunind cea de aci condițiunile parabolei (Mt. 13, 3) trebuie să fie alegorie care reprezintă un raport. *Lor... lor* e zis cu intențiune; cititorii cunoșteau asămănarea cu păstorul, dar inima lor împietrită nu le permite să pōtrundă înțelesul cuvintelor de aci; de aceea explicarea în cele următoare.

7. Deci iarăș zise Isus lor: Amin, amin grăesc vouē că eū sūnt ușa oilor. *Deci iarăș zise*: Isus începe de nou a le spune ce însemnează cuvintele rostite până acum. *Ușa oilor*: ușa pe care trec oile în staul, sau: ușa la oi. Cristos e ușa pe care intră credincioșii în biserică, prepoziții și învățătorii ei.

8. Toți care au venit înainte de mine furī sunt și tâlharī, ci nu i-au ascultat pe ei oile. Textul este *πάντες ὅσοι ἦλθον πρὸ ἐμοῦ* etc. Greutăți cauzează *toți* și *înainte de mine*, căci pare că Isus declară furī și tâlharī pe toți învățătorii care au pășit înainte de el, pe profetii T. V., chiar pe Botezătorul¹⁾. *Au venit*, adecă au pășit ca învățători. Unii exigeți cred că Isus înțelege

¹⁾ Gnosticii și Maniheii s'au și provocat la aceste cuvinte spre a întemeia de ce nu primesc cărțile T. V. De aceea foarte de timpuriu s'a omis când *πάντες* (D b.), când *πρὸ ἐμοῦ* (E T G. M. S U *AN* Min. Verz. și unii s. Părinți). Dar mărturiile carī au aceste cuvinte sunt covērșitoare.

pe învățătorii din timpurile sale, care au pășit înainte de venirea lui, care e ușa la oi, formând opoziție ierarhică, îndeosebi fariseii. Dar „toți care“ nu se prea împacă cu aceasta, căci nu se poate afirma că nici unul din acești învățători ai Iudeilor n'au lucrat cu cinste și credință, deci trebuie restrins și luat în înțelesul „cei mai mulți“. *Crizostom, Ciril* etc. zic că Isus înțelege pe Mesia falși: toți, care înainte de mine au pășit ca Mesia — dar istoria nu știe nimic de aceștia. Acelaș înțeles rezultă dacă luăm *πρό* ca *αὐτί*: în loc. Adevăratul înțeles este: Toți care intră înaintea lui Cristos la oi, înainte de ce a mers acesta și a deschis ușa, nu merg la dânsese ca unii care vâdesc să urmeze lui Cristos, ci se vîdesc cu mândrie. Astfel înțeleg *Augustin, Ieronim, Zigaben* etc. *Furi sunt și tâlhari*, adică ai oilor. *Ci* exprimă că aceștia n'au ajuns la nimic; e aluziune la v. 5. Sub „oi“ înțelegem pe adevărații credincioși. *N'au ascultat*: adevărații membri ai turmei lui Iehova n'au ascultat de ei; aluziune la cel vindecat (cap. 9).

9. Eu sunt ușa; de intră cineva prin mine, se va mântui, și va intra și va eși, și pășune va afla. 10. Furul nu vine fără numai să fure și să junghie și să piardă; eu am venit ca să aibă vieață și deplin să aibă. Isus tratează rezultatul lucrării păstorului și furului. *Crizostom, Zigaben* înțeleg aceste cuvinte despre „oi“ și iau *ἡ θύρα* ca ușa oilor. Subiect. Însă e păstorul, iar „ușa“ are înțelesul din v. 7. *Prin mine* are emfază: prin el, uncea ușa la oi, trebuie să se facă intrarea. *Să va mântui*: de furi și animalele sălbatică; sau: e scăpat de pierzarea vecinică, ajunge la mântuire (1. Tim. 4, 19.) *Va intra și va eși* în imagine: intră și iese din staul fără piedecă, deși e păzit; fără imagine: săvârșește fără piedecă oficiul păstoresc. *Pășune va afla*, pentru turmă; fără imagine: va mulțumi lipsurile spirituale ale celor încrezuți lui¹⁾. *Furul*: care nu intră pe ușa. *Fără numai să fure* etc. Acesta caută oile să le câștige pentru sine (fur), să le jefuiască pentru sine

¹⁾ Alții înțeleg că oile ies și intră (Ps. 12 1, 8) și află pășune.

(junghie), și de aceea le *pierde* (contrast la „să va mântui“ din v. 9.) *Eū am venit*: altcum am venit eu la oi. *Ca să aibă vieață* e contrast la „să junghie.“ Învățătorii falși caută interesele lor, deși ceice îi ascultă pot pierde fericirea vecinică. Isus din contră are în vedere numai binele vecinic al oamenilor și le dă cu abundență bunuri spirituale (la oi: pășune, Ps. 23.) Vulgata citește „et abundantius habeant“, ce însemnează: ei nu vor avea numai vieață, ci mai mult, adecă fericirea vecinică.

11. Eu sânt păstorul cel bun. Păstorul cel bun pune sufletul său pentru oi. 12. Iar năimitul și care nu este păstor, căruia nu sunt oile ale lui, vede lupul viind și lasă oile și fuge, și lupul le răpește pe ele și le risipește. 13. Iar năimitul fuge că este năimit, și nu-î este grijă de oi. În v. 10 Isus se numise pe sine păstor în opunere cu fariseii. De acest păstor zice el că e „*bun*“. *καλός* e contrast la ceva neperfect, aci = *ἀληθινός*: păstor adevărat, care își împlinește datorința; iar *ἀγαθός* la rău. Așa se numi Isus, păstorul din Ps. 23. Is. 40, 11. Ezech. 34, 11 sq. Ier. 23. Zah. 11. Miha 5, 3, care după Ier. 23, 5 e identic cu Mesia, iar după Ezech. 34, 15 cu Iehova. Trecerea dela ușa la această imagine nouă e pregătită prin v. 7—10: dacă prin el, ușa, pot trece ceilalți păstori, apoi nu poate fi păstor ca ceilalți, ci e păstorul suprem, stăpânul turmei. *Păstorul cel bun* etc. conține motivul din care el pretinde această recunoștință; e contrast la fariseii care nu-și jertfesc vieața pentru alții ca el (v. 14). Când e primejdie păstorul cel bun caută să o delătore fie chiar cu vieața sa. Espresiunea *τιθέναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τινος* = a pune vieața pentru cineva, a-și da vieața răscumpărare pentru cineva (Mt. 20, 28; 1. Tim. 2, 6); se află numai la Ioan (13, 37 sq. 15, 13; 1. Io. 3, 16) și n'are analogie în greceasca și evraica, căci *ψυχὴν παρατίθεισθαι* (Odys. 2, 327) = a-și pune în foc vieața, iar *sūm nēfēs bechaf* (1. Sam. 19, 5) = a risca vieața. *Pentru*: prin aceasta a-î mântui. Urmează contrastul: Năimitul la păstorul cel bun, iar lupul ca dușman; unul părăsește turma, celalalt voește să o nimiciască.

Pe năimit, care grijește de oi numai pentru plată, puțin îl doare inima dacă turma se află bine ori rău. Sub năimit și lup nu avem să înțelegem indivizi, nici deosebitele trăsături de caracter ale unei clase (poate furii), ci sunt 2 clase de oameni, pentru că ceice ar avea datorința să alunge lupul nu pot fi identici cu acesta. Despre furi se zisese v. 7—10 că sunt contra turmei (pentru că este străină) și încep lucruri primejdioase pentru aceasta; iar aci păstorii se împart în unii care pierd și seduc turma, și alții care nu cutează a păși contra lor pentru că își iubesc vieața. *Că năimit este* să leagă la fugă. *Și nu-i este grijă* etc. Acesta nu poate avea dragoste adevărată, care să fie în stare a se jertfi pe sine.

14. Eu sânt păstorul cel bun, și cunosc pe ale mele, și ale mele mă cunosc, 15. precum mă cunoaște pe mine Tatăl și eu cunosc pe Tatăl, și sufletul meu îl pun pentru oi. Cristos e păstor bun pentru că între el și oi există deplină comunitate; el le cunoaște și acelea îl cunosc pe el. *Ale mele*, sunt credincioșii care prin cuvântul T. V. s'au pregătit de a-l primi. *Precum mă cunoaște* etc. e caracteristica prin care ei dovedesc că sunt ai lui; ei ajung a-l cunoaște tot mai mult. Cunoașterea reciprocă între el și turmă are prototip în comunitatea intimă care există între Tatăl și Fiul. Aceștia se cunosc după ființă, stau în cel mai intim raport de viață și iubire. Tatăl a ales pe Fiul din veci a fi Mântuitorul și păstorul turmei, iar Fiul știe că tot ce face el în lume este pentru preamărirea Tatălui și fericirea creaturilor. *Pun* exprimă viitorul apropiat și sigur.

16. Și alte oi am, cari nu sunt din staulul acesta; și pe acelea trebuie eu să le aduc, și vor auzi glasul meu, și va fi o turmă, un păstor. Ideea morții sale îndeamnă pe Isus a prevesti lărgirea opului său de mântuire și afară de Israil. *Alte oi*: păgânii. *Am* e zis proleptic (11, 52. Acta 18, 10), deși nu se poate nega că în oarecare înțeles și păgânii sunt proprietatea lui: el i-a creat (1, 3), Tatăl i-a promis ca moștenire (Ps. 2, 8) și voește ca toți să se mântuească (11, 52. 12, 32; 1 Tim. 2, 4). *Din staulul acesta*, adică nu

aparțin teocrației T. V. (Efez. 2, 12. 13); emfază are „staulul“. Caracteristica păgânizmului este împrăștierea (7, 35. 11, 52), izolarea egoistă a individului. *Trebue* exprimă necesitatea morală în urma voii lui Dzeu; ei încă *trebuie* aduși la staulul T. N. Prin moartea Mântuitorului se dărîmă zidul despărțitor între păgânizm și iudaizm (Efez. 2, 14 sq. Col. 2, 15) și toți (păgâni și Iudei) vor fi o turmă avînd un păstor, pe Cristos (Efez. 3, 6 sq. Rom. 11, 17 sq.). *ἀγαγεῖν*—se aduc; adecă păstorul merge înaintea lor. *Să fie* etc., pentrucă eu duc nu numai oile mele din staulul jidovesc, ci și pe celelalte. Realizată deplin va fi această promisiune a Dluî abia la sfîrșitul zilelor. *μία ποιμνὴ* și *εἰς ποιμὴν* sunt legate asindetic accentuându-se noțiunea unității.

17. Pentru aceasta Tatăl mă iubește pe mine, că eu îmi pun sufletul meu, ca iarăș să-l iau pe el. 18. Nimene nu-l ia pe el dela mine, ci eu îl pun pe el dela mine însumi. Putere am să-l pun, și putere am iarăș să-l iau pe el. Această poruncă am primit dela Tatăl meu. Fapta cu care aduce la sine oile din alt staul e aceeaș cu care ferește pe credincioșii din Israil de lup: moartea lui (11, 51. 52). *Pentru aceasta* se rapoartă la v. 15. 16. *Că* determină pe „pentru aceasta.“ Moartea lui Isus e întemeiată pe dragostea Tatălui cătră Fiul, decî o faptă plăcută lui Dzeu. Izvorul acestei iubiri este unitatea ființii (Evr. 1, 2), dar și Fiul a primit a muri realizând mîntuirea. *Eu* exprimă că Fiul s'a determinat la aceasta de sine. *Ca iarăș să-l iau pe el*, depinde dela „că eu îmi pun sufletul meu“; el moare, dar nu că să piardă vieața pentru totdeauna, ci ca luînd-o iarăș să învingă moartea cu moarte. Aceste cuvinte nu eschid că Tatăl l-a înviat din morți. (Acta 2, 32. 3, 15. 4, 10. Rom. 6, 4 etc.) Sfatul vecinic dzeesc, decî și al Fiului, a fost să-l dea vieața ca iarăș să o ia, decî în înviere din starea liberă a neajutorinții în moarte, în care era Fiul, a conlucrat voința Tatălui (Gerlach). *Dela mine însumi* arată că moartea a luat-o el de bună voe, nu l-a silit cineva, vro putere omenească (14, 30. Mt. 26, 53).

ἐξουσία = plenipotență, putere. *Accastă poruncă* nu se rapoartă numai la moartea lui Isus (*Crizostom* etc.), sau la promisiunea învierii, ci la darea și luarea vieții.

19. Iarăș s'a făcut dezbinare între Iudei pentru cuvintele acestea. 20. Mulți ziceau deci din ei: Are drac și e nebun; pentru ce îl ascultați pe el? 21. Alții ziceau: Aceste cuvinte nu sunt ale unui îndrăcit; au doar un drac poate deschide ochii orbilor. Cuvintele precedente ale lui Isus trebuie primite cum le spune el, a le crede, altcum se neagă persoana lui și adevărul cuprins în ele. *Iarăș s'a făcut dezbinare* cf. 9, 16: în unii se potențază ura manifestată în defăimare, alții sunt răpiți de puterea extraordinară din cuvintele și faptele Domnului. *Între Iudei*: farisei (9, 40). *Are drac* cf. 7, 20, 8, 48. *E nebun*: fiindcă are demoni. *Pentru ce îl ascultați?* exprimă că nu merită nici atâta; să-l lase în pace. *Alții*: minoritatea auzitorilor. *Au doar un* etc.; minunea săvârșită de Isus îi face să nu fie de părerea dușmanilor lui, deși n'au bază suficientă pentru credință.

§. 12. Isus în Ierusalim la sărbătoarea sântirii templului 10, 22—42.

După sărbătoarea colibelor (7, 2) cele 2 luni petrece Isus în Ierusalim și jur până la sărbătoarea sântirii templului în luna lui Decemvre. Acum de nou se încearcă a convinge pe dușmanii săi cine este, dar fără succes. De aci merge iarăș în Perea și se re'ntoarce la Ierusalim abia când merge să moară.

22. Iar se ținea în Ierusalim sărbătoarea înoirii templului; și era iarnă; 23. iar Isus umbla în templu în stoa lui Solomon. Sărbătoarea aceasta numită τὰ ἑξχαίρια (*hannūchā*) a fost introdusă de Iuda Macabeul în amintirea curățirii templului profanat de Antioh Epifane (1. Mac. 4, 50; 2. Mac. 1, 18. 10, 6 sq.); se sërba din 25 Chislev (jumătatea lui Decemvre) prin 8 zile. Iosif Flaviu (Antiq. 12, 7, 7) o numește τὰ φῶτα pentru că se luminau casele. *In Ierusalim* introduce cele următoare; nu se sërbează numai aci, deși era de origine

omenească și nenumărându-se la cele 3 sărbători mari de peste an nimene nu era obligat să meargă la Ierusalim. *Era iarnă* orientează pe cititori pentru ce Isus n'a putut predica în liber, ci întrun portic al templului. Iarna (*hăhōrēf*), propriu timpul ploii, ține în Palestina dela jumătatea lui Decembrie până în jumătatea lui Februarie, când vremea e furtunoasă și aspră. *Umbla* etc. Evangelistul presupune cunoscut că Isus după sărbătoarea colibelor a părăsit Ierusalimul și acum a venit de nou, pentru că locul lucrării lui nu era aci, ci Galilea și Perea. Ioan numește călătoriile lui Isus de sărbători la Ierusalim ca să accentueze momentele principale ale predicării lui și conflictele cu dușmanii. Din sinoptici știm că Isus târziu toamna părăsește Galilea pentru totdeauna, merge în Perea, iar peste iarnă se retrage spre miazăzi și în timpul de aci era aproape de Ierusalim, unde și face ultima încercare. *Stoa lui Solomon* (Acta 3, 11) era în partea răsăriteană a templului risipit de Nebucadnezar; Iosif Flaviu o numește „stoa răsăriteană“, și ar fi rămasă din templul lui Solomon (Antiq. 20, 9, 17).

24. Decî l-au împresorat pe el Iudeii și ziceau lui: Până când ții în încordare sufletele noastre? De ești tu Cristosul, spune nouă pe față. Îndată vedem că vin la dînsul dușmanii cei vechi, cf. 1, 19. *L-au împresorat*; cu intențiune dușmănoasă. *ὥς ποτε τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἀλγεις* — până când ții în încordare sufletul nostru; anume prin cuvîntările sale obscure, mult promițitoare și totuș neînțelese ¹⁾. Ei simulează că sunt îngrijați și vor să fie el Mesia (8, 15 — unde zic ei deadreptul că mărturia lui e neadeverată). *De ești tu Cristosul*; în prezența lor nicicînd nu întrebunțează el numirea Cristos (Lc. 22, 67 cf. contrarul 4, 26); cu plăcere ar voi să audă aceasta din gura lui, apoi l-ar învinui de crimă.

25. Răspuns-a lor Isus: Am zis vouă, și nu credeți. Lucrurile cari eu fac întru numele

¹⁾ *Ἀλγειν τὸν θυμόν*, a neliniști, a irita (Flaviu, Antiq. 3, 2, 3; 3, 5, 1), a mânia (Aquila, Prov. 19, 18), iar în înțelesul de aici la Filo (De monarch. 1, 6, Tucid. 3, 45; LXX Ezech. 24, 25).

Tatălui meu, acestea mărturisesc pentru mine. 26. Ci voi nu credeți, că nu sunteți din oile mele, precum am zis vouă. Răspunsul Mântuitorului e foarte clar; din cuvânt în cuvânt repetă cele grăite lor până acum. *Am zis vouă* e declarațiune indirectă la întrebare. Faptele săvârșite de el până acum le-a documentat că e trimis de Dzeu, inima lor însă e împietrită și de aceea nu pot crede. *Lucrurile cari eu fac* aduce aminte 5, 29 sq. *Ci voi nu credeți*: ei sunt vina acestei necredințe, nu el. *Nu sunteți din oile mele* exprimă lipsa condițiunei morale. Isus aduce aminte cuvântarea sa din v. 1 sq. pentru că el grăește aci contra acelorași dușmani, deoarece în întretimp n'a mai ținut cuvântări în Ierusalim. *Precum am zis vouă* lipsesc \aleph B K L M. Itala, Vulgata.

27. Oile mele aud glasul meu, și eu le cunosc pe ele, și vin după mine, 28. și eu le dau lor viață vecinică, și nu vor peri în veac și nimene nu le va răpi din mâna mea. 29. Tatăl meu care le-a dat mie mai mare este decât toți, și nimene nu le poate răpi din mâna Tatălui. 30. Eu și Tatăl una suntem. *Oile mele* etc. sulevează cele precedente. Care în internul lor aparțin lui Isus ascultă glasul lui și-i urmează; iar Isus încă îi cunoaște ca pe ai săi și le dăruiește grația sa care se preface în viață vecinică (v. 11). Nicio putere apoi nu-i poate despărți de dânsul, pentru că Tatăl care i-a dat lui, e mai mare decât toți. *Nimene nu le va răpi*; nicio putere rea; ce nu eschide căderea de bună voie. În v. 27—29 avem triadă: *a auzi*, adică în credință; *a cunoaște*, în dragoste, care o esperiază oile, și *vin după mine* despre amândouă. *Tatăl... mai mare decât toți* e temeiul acestei siguranțe. În privința textului e de observat că Recepta are $\acute{\omicron}$ πατήρ μου, ὃς δέδωκέν μοι, μείζων πάντων ἐστίν. \aleph B L π. ὁ δέδωκεν, A B D L, „părintele meu“, A etc. „Celce a dat“, D ὁ δέδωκός, A B μείζων, \aleph D L μείζων; Itala, Vulg. „Pater meus, quod dedit mihi, majus omnibus est.“ *πάντων* e masc. *Și nimene nu le poate* etc. e urmarea lui „mai mare decât toți“. *Eu și Tatăl* etc.

motivează cele precedente: puterea lui Cristos și lucrarea lui de a mântui sufletele oamenilor sunt una cu a Tatălui, fiindcă după ființă e una cu acesta. *Ἐν* exprimă unitatea ființii, iar plur. *ἑσμεν* deosebirea persoanelor (5, 19)¹⁾.

31. Deci Iudeii iarăș ridicară pietri ca să arunce asupra lui. 32. Răspuns-a Isus lor: Multe lucruri bune am arătat vouă dela Tatăl meu; pentru care lucru din acestea mă aruncați cu pietri? 33. Răspuns-au lui Iudeii: Pentru un lucru bun nu aruncăm asupra ta cu pietri, ci pentru hulă, și că om fiind te faci pe tine Dumnezeu. Adversarii înțeleg bine cuvintele din v. 30: Isus zice că e de o ființă cu Dzeu, și crezând că hulește iau pietri să-l ucidă. *Iarăș* cf. 8, 59. Isus răspunde cu demnitate: *Multe lucruri* etc., adecă am săvârșit (am arătat) în mijlocul vostru fapte, a căror bunătate voi nu o puteți nega; dar acestea le-am săvârșit *dela Tatăl meū* care m'a trimis; în aceasta s'a demonstrat comunitatea mea cu el. *Am arătat* (5, 20 cf. 2, 18. Ps. 78, 11) e mai mult ca „am făcut“ și arată cât de orbiți erau ei. *Pentru care lucru bun* etc. exprimă mâhnire, dar nu fără oarecare ironie: care din faptele mele deșteaptă mânia voastră că etc. Faptele acestea trebuie să se aducă la credință, și ei caută să-l ucidă cu pietri! (cf. v. 25. 5, 36. 8, 38). Present. „mă aruncați“ se rapoartă la propusul lor de față. Iudeii resping însinuarea că ei l-ar ucide pentru vro faptă bună; ei voesc să pedepsească hula care se cuprinde în cuvintele lui. *Pentru hulă și că*—pentru hulă și anume că etc. cf. 5, 18. În v. 25 Iudeii trec cu vederea afirmațiunea că el e Mesia; iar acum, atribuindu-și ființă dzească, zic că hulește. *Te faci pe tine Dzeū*: se face egal cu Dzeu.

34. Răspuns-a lor Isus: Nu este scris în legea voastră că eu am zis: Dumnezeii sunteți? 35. Dacă pe aceia i-a numit dumnezei, cătră care a fost cuvântul lui Dumnezeu, și nu poate Scriptura să se strice; 36. pe care

¹⁾ Arie înțelege *Ἐν ἑσμεν* de armonia etică — ce contrazice argumentării de aici; alții mai noi iau de unitatea puterii — ce însă s'a spus în v. 28. 29.

Tatăl l-a sântit și l-a trimis în lume, voi ziceți că hulă grăești pentru că am zis: Fiul lui Dumnezeu sânt? Isus se justifică din T. V. că are dreptul a se numi Fiul lui Dumnezeu. *În legea voastră* e sinecdohă și de înțeles T. V. în genere; aci numește numai partea principală (12, 34. 15, 25. Rom. 3, 19). „Voastră“ e ca 8, 17. Citatul e Ps. 82, 6, în care purtătorii stăpânirii ca reprezentanții lui Dzeu se numesc dzei (elohim); ei execută dreptatea lui pe pământ, deși rămân oameni muritori. Din această combinare a lui „Dzeu“ și „fiul lui Dzeu“ se explică de ce Cristos în cele următoare (v. 35. 36) întrebuițoază Dzeu și Fiul lui Dzeu în înțeles identic: Fiul are natura Tatălui, deci e Dzeu. Dacă judecătorii și regii se numesc dzei, apoi și cel mai înalt rege, Mesia, poate avea acest nume. Întrebuițarea numelui elohim în acest înțeles se bazează pe Ex. 18, 15 unde se vorbește de lucrarea regească și judecătorească a lui Moisi. Dzeu e unicul judecător și rege al lui Israil, dar i-se descopere prin organele sale. *Dacă pe aceia i-a numit*, adecă legea. *Cătră care a fost cuvântul lui Dumnezeu*; această însușire au judecătorii lui Israil numai încât privește oficiul, nu persoana lor. Formula aceasta e paralelă cu „și a fost cuvântul lui Dzeu cătră“ și însemnează momentul când se împărtășește unui organ teocratic descoperire mai înaltă. „Cuvântul lui Dzeu“, adecă al ps. respectiv; dar mai bine înțelegem cuvintele precedente ale lui Dzeu cari se spun la instituirea în oficiu de judecător, adecă: „Eu am zis“ etc. *Nu poate* depinde de ei: „Și dacă nu e cu putință ca Scriptura (= legea) să se ridice“ (ov neagă în propozițiuni condiționate numai un cuvânt — Win. §. 55. 2. pag. 445). *l'vew* = a face nevalid (5, 18. 7, 23. Mt. 5, 19). *Pe care Tatăl l-a sântit*: sântirea în oficiul de Mesia. Isus zice: „S. Scriptură, care e autoritate normativă, numește dzei pe judecătorii nedrepți fiindcă sunt așezați de Dzeu și sêvêrșesc oficiul și lucrul lui; nu vê scandalizați când zic că sânt Fiul lui Dzeu, eu care cu minuni dovedesc sântirea mesianică și trimiterea mea mai înaltă“. *Voi ziceți* e întrebare des- aprobătoare, ca 7, 23. *Că hulă grăești*; vorbirea ce ur-

mează cu *ὄν* după forma obliquă trece în *oratio directa* (8, 54). *Am zis*; aceasta zise el mijlocit în v. 30 bazându-se pe raportul său de Fiul către Tatăl.

37. De nu fac lucrurile Tatălui meu să nu-mi credeți mie. 38. Iar de fac, deși nu credeți mie, credeți lucrurilor, ca să înțelegeți și cunoașteți că Tatăl este întru mine și eu întru Tatăl. Alt motiv prin care justifică numirea că este Fiul lui Dumnezeu sunt faptele lui. *De nu fac* etc., adică de nu așa face aceste lucruri minunate (9, 3), atunci să nu-mi credeți. La *ὄν* după *εἰ* cf. v. 35. *Mie*: cuvintelor mele. Recepta citește „ca să înțelegeți și credeți“, iar B L au „ca să înțelegeți și cunoașteți.“ Varianta întâia se explică din neînțelegerea lui *γινώσκειν* repetat; dar aor. exprimă actul: a ajuns la cunoștință, iar prezent. posesiunea durabilă a acestei cunoștințe. Faptele lui dovedesc — dacă le privesc cu credință — că între el și Tatăl există raport intim, al ființii (v. 30); în urma acestuia Tatăl e în Fiul și Fiul în Tatăl. *Ciril* explică această locuire reciprocă (circuminsessio *συμπεριχώρησις*) în următorul chip: Precum soarele e în strălucirea care purcede din el, și strălucirea în soare, din care purcede, așa este Fiul în Tatăl și Tatăl în Fiul, care ca două persoane dzești există în și pentru oaltă în egalitatea și unitatea naturii.“

39. Deci căutau iarăși să-l prindă pe el, și a scăpat din mâinile lor. Apărarea precedentă a lui Isus le-a schimbat planul de mâine: a-l ucide cu pietri, dar caută să-l prindă. *Iarăși* are în vedere 7, 30. 33. 44. *Să-l prindă*: ca să înceapă proces contra lui pe cale judecătorească. *A scăpat* (eșit) etc. nu se determină mai aproape, cf. 8, 59. Probabil este că majestatea lui le-a impus, sau că se temeau de popor, pentru că nimene nu avea să pue mâna pe dânsul până nu va fi sosit timpul hotărât în planul dzeesc.

40. Și a mers iarăși de ceea parte de Iordan, în locul unde era Ioan mai întâiu botezând, și a rămas acolo. 41. Și mulți veneau la dânsul și ziceau că Ioan n'a făcut nici un semn, iar toate câte a zis Ioan despre acesta sunt ade-

vărate. 42. Și mulți au crezut acolo întrênsul. După cele întâmplate Isus părăsește Ierusalimul și trece în partea răsăriteană a Iordanului, unde era sigur dinaintea curselor ierarhilor (11, 54). *Iarăș* cf. 1, 28. *Ântâiu* e contrast la terenul lui de lucrare mai târziu; înainte de a merge la Salim (3, 23). *A rămas acolo*, nu se spune câtă vreme; dar pentru 11, 54 sq. pare că n'a petrecut tocmai mult. *Mulți veneau* etc. Isus lucră aci și mulți din partizanii Botezătorului cred în el. *Ioan n'a făcut nici un semn*; deosebirea între Isus și Ioan, dar mărturia acestui din urmă i-a înduplecat să creadă (1, 29 sq.). Mărturia Botezătorului dovedită prin fapte e motivul credinții lor. Repetarea numelui „Ioan“ în al doilea membru al propoziției corespunde simplității vorbirii și demonstrează stima oamenilor față de acest bărbat sânt, a cărui amintire e încă vie.

§. 13. Învierea lui Lazar și urmările ei, 11, 1—57.

Acum se hotărăște ținuta Iudeilor față de Isus și deci și raportul amândurora. Ei se hotărăsc să-l omoare; aceasta trebuia acum să se decidă formal, iar învierea lui Lazar dă îndemnul mai apropiat. La sinopticii nu aflăm această întâmplare, Ioan însă o tratează pentru că lui îi pare moment decizător în istoria conflictului ce-și propusese a descrie. Învierea lui Lazar e introducere la istoria patimilor lui Isus.

1. Iar era bolnav oarecine, Lazar din Betania, din satul Mariei și Martei surorii ei.
2. Iar Maria era care a uns pe Domnul cu mir și a șters picioarele lui cu părul său, al căreia frate Lazar era bolnav. *Iar* (introduce ca 5, 5) exprimă că boala lui Lazar a întrerupt petrecerea lui Isus în Perea. Familia acestuia și Betania se presupun cunoscută cititorilor (Lc. 10, 38), de aceea autorul se rapoartă la fapta care se istorisește abia 12, 7 sq. La numele *Lazar* cf. Lc. 16, 10¹⁾; la *Betania* cf. Mt. 21, 17. Adausul

1) După o tradiție veche la *Epifane* (Haeres. 66, 34) Lazar era de 30 de ani când a fost înviat din morți și se mai fi trăit 30 de ani; s'ar fi retras cu soru-sa Marta în Galia și a predicat evangelia în Massilia.

din satul etc. servește a deosebi această Betanie de cea din 1, 28. Maria și Marta erau surori cf. Lc. 10, 40. Io. 12, 3. 5. Maria se numește întâi pentru că era de mai mare însemnătate, deși Marta pare a fi mai bătrână (5. 19. 20 cf. Lc. 10, 38). *Iar era Maria* etc., anticipă istorisirea din 12, 1 sq.; o persoană cunoscută din ceilalți evangeliști (Mt. 26, 6 sq. Mc. 14, 3 sq.). Din *fratele căreia Lazar* etc. rezultă că Maria, Marta și Lazar erau frați. La Maria cf. Lc. 7, 36.

3. Deci trimiseră surorile către el zicând: Doamne, iată pe care îl iubești este bolnav. 4. Iar Isus zise: Această boală nu este spre moarte, ci pentru mărirea lui Dumnezeu, ca să se mărească Fiul lui Dumnezeu printrînsul. Cât timp fusese Lazar bolnav nu se spune; surorile însă așteaptă ca Isus auzind că fratele lor este bolnav, îndată să vie și să le ajute. *Trimiseră*; știu deci locul unde petrece Isus. *φιλεῖν*: îl iubește cu prietenie. *Zise*: către învățăcei; după solie le spune starea lui Lazar, în prezența solilor. *πρός* exprimă ținta finală, nu — *εἰς θάνατον*; ei se nu creadă că boala aceasta va fi ca el să rămăie în puterea morții. *Augustin*: „Non est ad mortem, quia ipsa mors non erat ad mortem, sed potius ad miraculum, quo facto crederent homines in Christum et vitarent veram mortem“. Avem deci o prevestire că îl va învia. *Ci pentru mărirea* etc.: ea servește să se mărească Dzeu. Dar mărirea lui Dzeu este mărirea Fiului, de aceea: *Ca să se mărească* etc. (10, 30. 38).

5. Iar Isus iubea pe Marta și pe sora ei și pe Lazar. 6. Deci cum auzi că este bolnav, atunci a rămas două zile în locul unde era; 7. apoi după aceea zise învățăceilor: Să mergem iarăși în Iudea. 8. Zis-au lui învățăceii: Rabi, acum te căutați Iudeii să te arunce cu pietri, și iarăși mergi acolo? V. 5. pregătește cele din v. 6, după care Isus, primind veste despre boala lui Lazar, a rămas încă 2 zile unde l-au întâlnit solii. Aceasta nu face el din indiferentism către surori și Lazar, ci din considerațiuni mai înalte; de aceea: *iar Isus iubea*.

ἀγαπᾶν exprimă raportul intim între Isus și Lazar și e mai fin decât *φιλεῖν* în v. 3., pentru că aci se numesc și surorile lui. *Deci*: în urma acestora. *Atunci a rămas*; Isus nu grăbește să ajute prietenului. Sfatul dzeesc este: Lazar să treacă toate fazele morții, să fie înmormântat de mai multe zile, ca cu atât mai vârtos, prin fapta învierii, să se dovedească puterea și mărirea Fiului (v. 4). Lui *τότε μὲν* ar trebui să urmeze *ἔπειτα δέ*, dar *δέ* se omite, pentru că contrastul ce se intenționase la început să înlocuește prin succesiune. *Apoi după aceea*: abia atunci; acum avea să fie după voea lui Dzeu. *ἔπειτα μετὰ τοῦτο* se află și la clasici. *În Iudea*; Isus nu numește locul Betania, ci provincia plină de dușmani contra lui, pentru că el vede în spirit că mergerea lui să învie pe prieten din morți îi va aduce moarte. Învățăceii tem viața învățătorului și nu înțeleg cum cutează să se reîntoarcă *iarăș* (are emfază) la primejdiile, din cari abia scăpase; de aceea caută să-l abată dela propusul său: *Rabi* etc. *Acum* are în vedere 10, 31. *Mergi* e ca 10, 32.

9. Răspuns-a Isus: Aă nu sunt douăsprezece ore în zi? De umblă cineva ziua nu se împiedecă, că vede lumina lumii acesteia; 10. iar de umblă cineva noaptea se împiedecă, că lumina nu este întrênsul. Sub „zi“ înțelegem timpul chiamării și al vieții. „Noapte“ exprimă ființa păcătoasă, ce nu aparține cercului de lucrare; iar „lumina“ este lumina internă, mai înaltă, care locuește în celce lucrează în cercul lui Isus. *Douăsprezece ore* e împărțirea evreească, de dimineața până seara. Ziua are cursul său regulat de 12 ore, așa și omul în activitatea sa. *Nu se împiedecă*: nu greșește pașul. *Lumina lumii acesteia* e soarele ca imaginea voii lui Dzeu: în lumină trebuie totul să fie viu și să lucreze. *Noaptea*: care nu e menită pentru lucru, ci odihnei; aceasta va fi și cu Mântuitorul când termină timpul misiunii sale. *Lumina nu e întrênsul*: în internul lui nu luminează și determină voea lui Dzeu.

11. Acestea a zis, și după aceea grăi lor: Lazar prietenul nostru a adormit; ci merg ca să-l deștept pe el. 12. Ziseră deci lui învăță-

ceii: Doamne, de a adormit s^e va mântui. 13. Iar Isus a zis despre moartea lui; iar lor li s^e, părea că zice despre adormirea somnului. *Acestea a zis, și după aceea grăi*; adecă s^e face oarecare pauză, după care zice etc. Isus descopere acum învățaceilor că Lazar a murit și merge s^e-l învie, dar întrebuințează espresiuⁿi luate dela somn. În biserica veche vedem — poate pentru aceste cuvinte ale Domnului — că moartea s^e numește adormire (1. Tes. 4, 13; 1. Cor. 7, 39. 11, 30. 15, 6. 18. sq). Pentru credincioși moartea e numai somn, după care urmează trezirea la viață mai bună. *Doamne . . s^e va mântui*: învățaceii înțeleg rău cuvintele Domnului; ei cred că a trecut criza boalei și a venit somnul liniștitor, ce dovedește că s^e va vindeca. De aceea cred ei că Isus n'are trebuință s^e se ducă acolo, căci Lazar și fără d^ensul s^e va tămădui; el s^e nu se espue. V. 13. explică evangelistul cum a înțeles Isus cuvintele precedente.

14. Atunci deci zise lor Isus pe față: Lazar a murit. 15. Și m^e bucur pentru voi, ca s^e credeți, pentrucă nu eram acolo; ci s^e mergem la d^ensul. 16. Zise deci Toma, care s^e chiamă geam^en, cătră ceialalți învățacei: S^e mergem și noi ca s^e murim cu el. *Pe față*: fără imagine, ca v. 11. *A murit* e acum și mai sfășietor; ei aⁿ pierdut orice nădejde că prietenul lor s^e fie între vii. *M^e bucur pentru voi* s^e explică în *ca s^e credeți*, iar *că nu eram acolo* s^e leagă la *m^e bucur*. Isus se bucură că i-s'a dat ocaziune acum și mai mult s^e întărească în credință pe învățaceii s^ei. De ar fi fost la Lazar, când încă nu murise, vindecându-l nu ar fi impresionat în măsură așa mare ca acum, pentrucă e mai lesne a feri de moarte decât a învia. *Oi* întrerupe converzația: ci s^e mergem. *Toma* derivă dela *taam* = a fi duplu, *t'om* = geam^en, grec. *δίδυμος* cf. 20, 24. 21, 2. Caracterul acestui învățacel este că nu crede până nu se convinge deplin, apoi nu-l poate abate nimic dela aceasta. Din cuvintele lui vedem că învățaceii aveau trebuință s^e fie întăriți în credință. După tradiție acest învățacel a fost

întradevăr geamăn numindu-se sora lui Lisia. El nu bagă seamă la cuvintele lui Isus, care dă speranță că va scula pe Lazar, ci e îngrijat de sine și de Mântuitorul. *Cu el*, adică cu Isus; nu cu Lazar, pentru că acesta era mort, ce rezultă din *și noi* care opune pe învățăcei Domnului: dacă voește el să meargă, să mergem și noi ca să murim cu el.

17. Deci după ce a venit Isus l-a aflat pe el având patru zile în mormânt. *ἔχων*—având în urma sa (5, 5). De aci vedem că Lazar murise în ziua când solia a ajuns la Mântuitorul. În mormântarea se făcea în ziua morții (Jahn, Archäologie I. 2. 427). Două zile a rămas Isus în Perea (6) după ce primise vestea, 1 zi era calea dela Perea până la Betania (cam 10 ore). Surorile numai în momentul din urmă au chemat într'ajutor pe Isus, pentru că cunoșteau ce primejdii îl așteaptă în Iudea.

18. Iar Betania era aproape de Ierusalim ca cincisprezece stadii. 19. Iar mulți din Iudei veniseră la casa Martei și Mariei ca să le mângăie pe ele pentru fratele. Notița e adausă explicând cum au venit acești Iudei la Marta și Maria. *ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαπέντε* e în loc de *ὡς σταδίου δεκαπέντε ἀπὸ Ἱεροσολύμων* (Lc. 24, 13): fiind situat departe cam 15 stadii—3 kilom. (Win. §. 61. 5 pag. 518) cf. 21, 8. Acta 10, 30. *Din Iudei*: unii din partida opozițională. *αἱ περὶ Μάρθαν καὶ Μαριάμ* însemnează pe aceste surori cu toate apertinențele: casă, servitori, indicând că era gospodărie bine întocmită. *Ca să mângăie*; după datina Evreilor 7 zile după înmormântarea cuiva mergeau unii la alții a conzola (1. Sam. 31, 13. Iudita 16, 23, cf. Keil, Archäologie, II, 105).

20. Marta deci cum auzi că vine Isus, l-a întimpinat pe el; iar Maria ședea în casă. 21. Zise deci Marta către Isus: Doamne, de ai fi fost aici, fratele meu n'ar fi murit. 22. Și acum știu că orice veți cere dela Dumnezeu, va da ție Dumnezeu. Caracterul acestor surori se arată lămurit în evanghelie (Lc. 10, 38 sq.). Marta fiind econoamă sirguincioasă era afară și aude mai ântâiu că Isus e

aproape; Maria din contră era mai mult contemplativă, retrasă în sine, șede în casă primind condolențele (*șede*). *De ai fi fost aici* nu e muștrare, ci tânguire. *N'ar fi murit*: ea își inchipuește că Isus pentru dragostea cătră fratele lor nu l-ar fi lăsat să moară. *Și acum știu* (aparține numai la *va da*) exprimă o lumină repede a credinții și speranții: ea și acum speră că Dzeu va da lui Isus ce va cere. Fără îndoială este că *orce*, zis în genere, are în vedere învierea fratelui ei.

23. Zis-a ei Isus: Va învia fratele tău. 24. Zise Marta lui: Știu că va învia la înviere în ziua cea de apoi. Cuvintele Mântuitorului sunt nehotărâte, Marta voește declarație directă. Ea nu poate avea nădejde în prezent, ci în viitor: învierea în ziua cea de apoi, de aceea: *Știu că va învia* etc. Aceasta era o parte însemnată a învățaturii fariseilor.

25. Zis-a ei Isus: Eū sūnt învierea și vieața; celce crede în mine va fi viu, deși va muri; 26. și tot care e viu și crede în mine nu va muri în veac. — Crezi tu aceasta? Marta iubește pe fratele său prea mult în chip omenesc; Isus rămâind pe punctul de vedere al învierii în înțeles general o înalță la înțelesul eminent al acesteia: *Eū sūnt* etc., adecă prezentă este vieața adevărată care asigură și viitorul; *eū* are emfază. „Eū sūnt“ e caracteristic la evangelistul nostru; și „sūnt“ = are valoare, ființă, decī pentru toate timpurile. *Învierea* se cuprinde în persoana lui. *Și vieața*: nu numai care urmează după înviere, ci vieața în înțeles eminent. *Va fi viu, deși* etc.; poate cu trupul a suferit moarte, dar pelângă acesta și în acesta are vieață adevărată. *Și tot care crede* etc. e gradațiune. *E viu*: cu trupul. *Nu va muri în veac*: moartea asupra acestuia nu are putere. *Crezi aceasta?* Cele precedente erau numai provocare cătră Marta; ea se se declare dacā starea ei e conformă acestei condițiuni: că el poate învia pe Lazar. Cristos este izvorul vieții spirituale și trupești. Vieața numai trupească nu e vieață adevărată; aceasta există unde se află credința în Cristos. Cine crede în el se renaște și are încâtva învierea; iar trupul se împărtășește de

germenul gloriei viitoare, care se dezvoltă pe încetul și se perfecționează în ziua cea din urmă, când întreaga natură va învia (Col. 3, 4). Pentru cel renăscut în Cristos moartea trupului „non est exitus, sed transitus et temporali itinere decurso ad aeterna transgressus“ (*Ciprian*).

27. Zis-a lui: Da, Doamne; eu am crezut că tu ești Cristosul, Fiullui Dumnezeu, care vine în lume. *Da, Doamne* exprimă credința Martei că Isus e vieța în ființă. *Am crezut* motivează cele precedente; ea a crezut și crede și acum că Isus e Mesia. Perfect. exprimă fapta în efectul ei durabil. *Care vine* cf. Mt. 11, 3. Lc. 7, 19, 20: care avea să vie și e aci. *In lume* cf. 6, 14; mărturisirea Martei e identică cu a lui Petru (Mt. 16, 16). Cele 3 determinări cuprind întreaga ei credință.

28. Și acestea zicând s'a dus și a chemat pe sora sa Maria în taină zicând: Învățătorul este aci și te chiamă. 29. Aceea cum auzi, se sculă de grab și veni la dânsul. Din s'a dus și a chemat reese că Isus îi dăduse porunca să chieме pe Maria, cf. și „te chiamă“. În taină, nu voește ca vrunul din cei din casă să fie față la întâlnire; mai vârtos că știa că între ei sunt unii adversari ai lui Isus. *Învățătorul este aci*; adese vor fi auzit ele cuvintele lui Isus; el e „învățătorul“ în înțeles eminent și numirea aceasta ajunge ca Maria să știe de cine e vorba.

30. Iar Isus încă nu venise în sat, ci era încă în locul unde l-a întimpinat pe el Maria. 31. Iudeii deci care erau cu dânsa în casă și o mângăiau pe ea, văzând pe Maria că de grab s'a sculat și a eșit, au mers după dânsa, crezând că merge la mormânt ca să plângă acolo. 32. Maria deci cum a venit unde era Isus, văzându-l pe el a căzut la picioarele lui, zicând lui: Doamne, de ai fi fost aici, fratele meu n'ar fi murit! Dupăce Marta și-a împlinit misiunea către Maria, aceasta se scoală și merge la Isus. Probabil este că el nu intrase în sat, pentrucă cimiterul era mai aproape de locul unde se afla acum. **§ B C** citesc încă

(ἐτι), A D L nu. *Iudeii deci* etc. În zilele dintăi după înmormântare era datină la Evrei a merge la mormânt și a plânge. *Au mers după dânsa*: la mormânt, ca împreună să plângă și să o mângâie acolo nelăsând-o cu totul pradă durerii. *Văzându-l pe el a căzut* etc.; abia vede Maria pe Isus și fiind foarte mișcată se aruncă la picioarele lui zicând: *Doamne* etc. Din repețirea cuvintelor zise în v. 21 rezultă că surorile adese au vorbit de această împrejurare. Maria mai mult nu poate grăi, dar nici Isus nu începe conversație ca cu Marta, pentru că sunt față Iudeii. *N'ar fi murit fratele meu* — rostite de amândouă surorile — dovedesc cât de mult îl iubeau.

33. Isus deci cum a văzut-o plângând și pe Iudeii care veniseră cu dânsa plângând s'a înfiorat cu duhul și s'a turburat în sine, și zise: *Unde l-ați pus pe el?* 34. Ziseră lui: *Doamne, vino și vezi.* 35. Isus plângea. Isus vede plângând pe Maria și pe Iudeii care erau cu dânsa. Aceasta îl impresionează; durerea și compătimirea în atari momente se înfrățesc. Verbul ἐμβοιμάσθαι (dela βόηω = fremo = a scârșni) însemnează: a murmura, a se mânia, întărita, înfiora, dar se folosește și ca evr. *zāaf* de orce afect mai puternic, chiar și de întristare. *Cu duhul*; în internul său (Win. §. 31. 6. a. pag. 202). *Crizostom, Teofilact* etc. zic că Mântuitorul s'a mâniat fiindcă a fost mișcat de cele întâmplate, „quia non est vivificaturi flere“ (*Ilarie*); alții, pentru că moartea e plata păcatului; pentru necredința Iudeilor și a surorilor; în urmă pentru că condolența Iudeilor față de surori era fățarnică. καὶ ἐτάραξεν ἑαυτὸν e activ: s'a zguduit pe sine însuș în lăuntru său. El voește a se desface de mișcarea internă ca să-și înceapă lucrarea. *Unde l-ați pus* e zis scurt, pentru că s'a hotărît a face ceva. Isus încă e mișcat și întreabă unde e pus trupul prietenului. Să nu fie știut el unde zace Lazar? Întrebarea o pune exprimând că împărtășește durerea lor, nū ca să arate natura sa omenească, iar la înviere pe cea dzească. *Vino și vezi* e zis cu durere, de aceea scurt. *Plângea*;

în original *δακρῖεν* nu *κλαίειν*, pentrucă plângerea lui consistă în lacrimi, nu în vaete ca a Mariei și a Iudeilor. ¹⁾

36. Decî ziceau Iudeii: Iată cum îl iubea pe el. 37. Iar unii din ei ziseră: N'a putut acesta, care a deschis ochii orbului, să facă ca și acesta să nu moară? Lacrimile lui Isus se explică în deosebite chipuri. Unii zic *iată cum îl iubea* etc.; alții *n'a putut acesta* etc. Isus a tămăduit pe orbul din naștere, lacrimile lui acum dovedesc că el nu poate ajuta sau că nu iubea pe Lazar²⁾. Imperfect. *ἐφίλει* exprimă timpul când Lazar era viu. *Care a deschis ochii*; ei se provoacă la acest fapt, căci era mai aproape.

38. Isus decî iarăș înfiorându-se în sine vine la mormânt; iar era peșteră și piatră era deasupra ei. 39. Zise Isus: Ridicați piatra. Zise lui sora mortului, Marta: Doamne, miroasă, că este mort de patru zile. 40. Zise ei Isus: N'am zis ție că de vei crede vei vedea mărirea lui Dumnezeu? *Deci*: în urma acestei necunoașteri; iar *ἐμβριμούμενος* se rapoartă la reütatea unora. *εἰς* nu exprimă că a intrat în lăuntru, ci aproape de mormânt. *σπήλαιον* e mormânt în stâncă, cum aveau cei cu stare; erau zidite în stâncă vertical ori orizontal și se închideau cu o lespede mare. *ἐπ' αὐτῷ* poate însemna: pe, lângă, înainte. *Ridicați piatra*, e scurt, hotărit. Marta auzind cuvintele lui Isus îl face atent: *Miroasă* etc., deși aceasta conchide ea numai pentrucă e vreme mai îndelungată de când l-au îngropat. De aci nu se poate afirma că trupul n'a fost înbalzamat, ce se făcea la Evrei ungënd cu oleu și înfășând în specerii (19, 39 sq.); altfel la Egipteni. Marta nu mai aștepta acum să se realizeze nă-

¹⁾ Unii s'au scandalizat de această plângere a lui Isus zicënd: N'a știut el că în momentul proxim prietenul va învia? Dacă a știut, de ce plânge? La aceasta se răspunde: „Nu mai este permis, cu lacrimi în ochi, a da pâne celui lipsit? Lacrimile trebuie să fie mincinoase pentrucă ajutoră?” (Merz). Durerea lui Isus e adevărată; el o simte ca om (Mt. 26, 39 sq.), ce ne dă c-a mai mare măngăere.

²⁾ Toate primesc colorit dela privitor. Ne'nerederea, bănuiala, geloșia vënd numai tradare, înșelăciune și necredință. Sufletul cuprins de patimi explică fiecare faptă în sute de chipuri căutând totdeauna a scoate la iveală partea cea mai rea pentru aproapele.

dejdea nutrită v. 22; se înfiorează a vedea pe fratele ei trecut în putrejune și e îngrijată ca Domnul se nu fie atins de mirosul neplăcut. Maria, din contră, e privitoare tăcută, așteptătoare. *τεταρταῖος ἐστίν* e motivul la „miroasă“; espresiune clasică: zace de 4 zile în mormânt. Cuvintele acestea ale Martei îndeamnă pe Isus încă odată se anunțe minunea care voește să facă (v. 4. 23). *Am zis* în v. 23, dar se cuprinde abia în v. 25 sq. *De veți crede* etc. exprimă mustrarea Martei pentru necredință; nădejdea ei a scăzut în urma unor griji mici, temporale. *Veți vedea mărirea lui Dumnezeu*; puterea dzeească care se va manifesta înviind pe Lazar.

41. Deci ridicară piatra; iar Isus și-a ridicat ochii în sus și zise: Părinte, mulțumescu-ți ție că m'ai ascultat. 42. Dar eu știam că tu mă ascuți totdeauna; ci pentru mulțimea care stă împrejur am zis, că se creadă că tu m'ai trimis. Isus după ridicarea pietrii nu cere ca Dzeu să-i dea putere a săvârși fapta, ci mulțumește pentru aceasta; nu pentrucă el s'ar fi îndoit că Dzeu îi dă toate ce el cere, ci aceasta o face el pentru cei de față. *Deci ridicară*; surorile ascultă de cuvintele Mântuitorului, ce dovedește că au redobândit tăria credinții. *Mulțumescu-ți*: pentrucă în lăuntrul său mai înainte se rugase și a fost ascultat; căci rugăciunea, ascultarea și mulțumirea sunt la Isus în acelaș moment, dar el exprimă numai pe cea din urmă. Isus cere dela Tatăl putere a face minuni pentrucă, deși este el vicață, totuș nimic nu face fără Tatăl, ci dela Tatăl (10, 32); unitatea voinții apare în supunerea Fiului la cuvântul Tatălui. *Ea știam* se rapoartă la timpul când el s'a rugat la Dzeu; lui deci nu-i pare ceva neașteptat ascultarea prezentă din partea Tatălui. *Ci*: celce se roagă cu siguranță că va fi ascultat, la acela mulțumita cu rugăciunea apar îmbinate foarte strâns. *Pentru mulțime*; comunicația sa intimă cu Tatăl în rugăciune încă servește chemării, care comunicație se arată acum tuturor. *Am zis*: am rostit rugăciunea (v. 41). *Ca se creadă*: din rugăciunea lui de mulțumire se recunoască ei că el dela Tatăl primește minunea cerută.

43. Și acestea zicând a strigat cu glas mare: Lazare, vino afară. 44. Și a eșit cel mort, legate fiindu-î picioarele și mânilor cu făși, și fața lui era legată cu mahramă. Zise lor Isus: Dezlegați-l și lăsați-l să meargă. După cele precedente Isus sevărsșește minunea rostind: *Lazare etc.*¹⁾ *A strigat cu glas mare* e construit cu intențiune ca să arate puterea lui Isus asupra morții. *δευρο έξω* = huc foras! e fără verb. El îl agrăește ca pe unul viu; așadar învierea s'a sevărsșit. În *legate fiindu-î picioarele etc.* ved' unii a 2. minune (*Crizostom, Augustin, Zigaben etc.*); căci cum a putut cel înviat eși afară fiindu-î legate picioarele? S. *Vasile* zice: „Miră-te de minune în minune.“ Dar nu e numai decât trebuință a lua 2 minuni la acest act. Lazar a putut eși din mormânt fiind înfășurat fiecare membru separat — ca la mumiiile egiptene — sau că fășile nu erau strinse tare și începând el a merge s'au lărgit și măi mult. *κείρια* occură numai aici în T. N. și însemnează făși înguste de pânză (19, 40. 20, 5 sq. *ὀρόνια*). *συνδάριον* (lat. sudarium) e mahrama care se pune pe capul mortului acoperindu-î fața. Originea și-o are în Gen. 3, 19 simbolizând că cei morți au scăpat de toate nevoile (Gen. 3, 17. Ps. 90, 10 cf. Apoc. 7, 14). *ὄψις* stă în loc de *πρόσωπον* = *mădeth* cf. Apoc. 1, 16. *Dezlegați-!* etc. Isus trebuie să aducă aminte celor prezenți; ei sunt impresionați și au uitat.

45. Dec'i mulți din Iudei care veniseră la Maria și văzuseră celece a făcut, au crezut întrênsul. 46. Iar unii din ei s'au dus la farisei și spuseră lor celece făcuse Isus. Minunea impresionează și pe Iudei de față; unii cred, alții însă grăbesc a aduce cele întâmplare la cunoștința fariseilor. Motivul poate fi că nu voiau bine lui Isus, sau pentrucă nefăcând această arêtare se temeau să nu vie în prepus că sunt partizanii lui în secret. *Care veniseră* determină

¹⁾ Despre Lazar tradiția nu știe nimic măi mult. Quadratus (la Eusebie H. E. IV. 3) istorisește că pe timpul său (începutul sec. 2) erau în viață unii pe care-l înviase Isus din morți. Aceeaș relatează el însă și despre unii pe care-l vindecase.

pe *multă* și explică pe *ai crezut*. *La Maria*; numai aceasta se amintește, căci avea mai multă trebuință de mângăere. *Unii din ei*: din Iudei în genere; contrast la cei de mai nainte. Ei nu ajunseră să vadă minunea cu cei amintiți în v. 45, de aceea se zice: „celece făcuse“. *La farisei*: care veghiază curățenia religiunii evreiești. *Spuseră lor*: numai astfel cred să-și liniștească conștiința; ei nu pot crede că Isus să lucreze cu putere dzească, ci-l înfățișează ca sacrileg, care a dezgropat cadavrul (*Zigaben, Teofilact*).

47. Deci au adunat arhieroi și sinedriu și ziceau: Ce facem, că acest om face multe semne? 48. De-l vom lăsa pe el așa, toți vor crede întrênsul, și vor veni Romanii și vor lua nouă și locul și neamul. Fariseii iau în ajutor puterea sinedriului, deci și a saduceilor care ocupau cele mai înalte poziții. Ei se tem că partida lui Isus va crește tot mai tare și ei vor perde vaza la popor; „vor veni Romanii etc.“ e numai pretext. *Augustin*: „Temporalia perdere timuerunt et vitam aeternam non cogitarunt, ac sic utrumque amiserunt“. *συνέδριον* e neartic. = ședința sinedriului. *τί ποιούμεν* (nu *τί ποιῶμεν*, Win §. 44. 3. b. pag. 267); indic. exprimă: fără îndoială este că noi trebuie să facem ceva. *ὅτι* nu = în privința aceasta, ci = *căci*, motivul întrebării. Și cei mai aprigi dușmani ai lui recunosc „că face semne“; nu pot nega că acelea sunt „multe“, deși aceasta le-ar conveni mai mult. *Multe semne* nu are în vedere numai învierea lui Lazar, ci și alte minuni; iar *acest om* exprimă dispreț. Ei nu examinează faptele minunate ale lui Isus ca apoi să deducă la puterea care lucrează printrênsul, ci văd în el numai un turburător al poporului; iar în urma frecărilor interne se poate da ocaziune Romanilor să se amestece, chiar să le nimicească statul. *Αἴρειν*, adică dacă nu împiedecăm lucrarea lui. *αἴρειν* = a lua dela cineva; se rapoartă numai la *τόπος*, iar prin zeugma și la *ἔθνος*. Sub *τόπος* înțeleg unii templul, alții Ierusalimul (*Crizostom* etc); alții zic că espresiunea întreagă *τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος* = țara și poporul. *ἡμῶν* are emfază și exprimă ambiția ierarhilor: Ierusalimul este numai al lor, asemenea și poporul.

49. Iar unul oarecare din ei Caiafa, arhiereu fiind al anului aceluia, zise lor: Voi nu știți nimic, 50. nici gândiți că de folos este vouă ca un om să moară pentru popor, și nu să piară întreg neamul. *Caiafa* (Mt. 26, 3. Io. 18, 12) dă răspuns foarte prudent, din punct de vedere politic, la „ce facem“? Pentru „salus publica“ viața unui nevinovat încă se poate jertfi. *εἷς τις*: unus quidem (Mc. 14, 47. 51). *Arhiereu fiind al anului aceluia*¹⁾: în acel an așa de important, când Mântuitorul a fost răstignit, zice Ioan, Caiafa era arhiereu, cf. Mt. 26, 3. *Voi nu știți* e zis cu dispreț: numai așa puteți întreba: Ce facem? El, saduceul, e mai prudent (Acta 5, 17). Să poate că în sinedriu unii erau mai calmi, ca Nicodim. *Nici gândiți*: nu judecați, că etc. *συμφέρι ἴνα* e întrebuintat în înțeles slăbit din greccitate de apoi; circumscrie infinitivul (Win. §. 44. 8. c. pag. 315). *ὑπὲρ*—*in commodum*; în urma lui „și nu să piară întreg neamul“ are înțelesul „în loc“. *λαός* (*am*) e poporul evreu în înțeles politic, *ἔθνος* ca națiune. *Și nu* etc. exprimă interes numai la părere.

51. Iar aceasta nu zise dela sine, ci fiind arhiereu al celui an a prorocit că Isus avea să moară pentru popor; 52. și nu numai pentru popor, ci ca și pe fiii lui Dumnezeu cei risipiți să-î adune întruna. *Aceasta nu zise* etc. Grăind Caiafa cuvintele precedente cugeta cum să scape poporul de peire, iar Duhul îi arată cum să va mântui omenirea. *A prorocit*: în urma îndemnului dzeesc. Evangelistul spune că Caiafa n'a vorbit astfel ca om, ci a profetit, și motivează cu oficiul lui de arhiereu.²⁾ *Pentru națiune* (*ὑπὲρ τοῦ ἔθνους*) nu *λαοῦ* (v. 50), pentru că opune pe păgâni Iudeilor;³⁾

¹⁾ Cu aceasta nu se afirmă că arhiereul se schimba în fiecare an. Arhiera, din început, era ereditară, iar sub stăpânirea romană, pe timpul lui Cristos, se schimbă adese la stăruința și după interesele procuratorului din Iudea (Flaviu, Antiq. 18, 2, 2). Ana însuș a fost arhiereu, 5 feciori ai lui, chiar ginerele său Caiafa. Nu importa cine guvernează (praeses sinedrii), ci cine seversșește în acel an actele liturgice, aduce jertfa în ziua împăcării.

²⁾ După evangelist purtătorul celor mai înalte demnități preoțești este ales de providența dzească a profeti apropiata realizare a planului de mântuire.

³⁾ Când scrie Ioan evangelia încetase deosebirea între *λαός* și *ἔθνος*, de aceea scrie el *ὑπὲρ τοῦ ἔθνους* și nu *ὑπὲρ τοῦ λαοῦ*. Alt popor

și deosebirea aceasta e națională (Lc. 7, 5. Io. 18, 35). *Și nu numai* etc. exprimă universalitatea jertfei de împăcare. Lui Israil se opun *fiul lui Dumnezeu cei risipiți*: păgânii; ei încă nu erau aceasta, de aceea espresiunea e prolepsă. Odată, prin credința în Cristos, și aceștia vor lua parte la roadele morții lui.

53. Deci din acea zi s'au sfătuit ca să-l omoare pe el. Cuvintele lui Caiafa au efectul că sine-driul hotărăște moartea lui Isus; numai timpul potrivit se caută acum pentru executarea acestei hotărâri.

54. Iar Isus nu mai umbla de față între Iudei, ci s'a dus de acolo în ținutul aproape de pustie, în cetatea ce se chiamă Efraim, și acolo petrecea cu învățăceii. 55. Și era aproape paștele Iudeilor, și s'au suit mulți la Ierusalim din ținut înainte de paști, ca să se curățască pe sine. 56. Căutau deci pe Isus și ziseră între sine stând în templu: Ce vi se pare voue? că nu va veni la sărbătoare? 57. Iar arhieriei și fariseii dăduseră porunci, că de va ști cineva unde este, să vestească, ca să-l prindă pe el. Dușmănia Iudeilor îndeamnă pe Isus a se retrage; ei nu-și pot împlini planul când vor, ci când voeste el (10, 18). *Deci*, în urma acestor cuvinte ale lui Caiafa. *Nu mai umbla de față*; contrast la cele întâmplăte până aci. Până acum spune poporul că este Mesia și Fiul lui Dumnezeu. *Efraim* (probabil Ofra sau Tajibeh) spre miazănoapte-răsărit dela Ierusalim, în Iudea, aproape de Betel; după Eusebie 8 mile, după Ieronim 20 de mile aproape de pustiul Iuda. Alții cred că avem de înțeles ținutul spre miazăzi de Ierusalim. *χώρα* — ținut, provincă, spre deosebire de capitală. Fiind aproape paștele mulți din acele ținuturi se duc la Ierusalim. *Să se curățască pe sine* avem de înțeles curățirile levitice (Ex. 19, 10. Num. 9, 10; 2. Cron. 30, 17 sq. cf. 18, 28). *Căutau deci* etc.: locuitorii de lângă Ierusalim erau îndatinați să vadă pe

ai lui Dumnezeu se formase acum, toți erau față de acesta un ἕθνος (1. Petr. 2, 10. Apoc. 18, 4. 21, 3).

Isus de s erb atori  colo. Acum cunosc nd hotărirea  i porunca dată de sinedriu sunt curio i dacă Isus va veni la Ierusalim sau va fi am nat călătoria. *   oxe te*; era îndoeală întemeiată de va veni la s rb toare, fiindcă știu că vieața lui e amenin at  (Win.  . 56. 3. pag. 473). *St nd în templu*: aci  şteptau să p şasc   i acum ca altă dată. *Iar dăduseră* etc. e pus cu emfază; exprimă motivul care a putut îndemna mul imea să se  ndoeasc  de vine Isus la Ierusalim. * na (ca)* e scopul  i cuprinsul la * ντολαι* cari s'au dat ca hotăriri ale  edin ii (v. 47 sq.)  i consultărilor următoare (v. 53).

 . 14. Ungerea lui Isus; intrarea în Ierusalim  i ultima cuvântare publică. 12, 1—50.

 nt mpl rile din cap. 12 au însămnătate istorică decizivă, dar sunt  i profe ie pentru viitor.

a) *Ungerea lui Isus  n Betania, 12, 1—8. (Mt. 14, 3—9).*

1. Isus dec   ase zile mai nainte de pa ti a venit la Betania, unde era Lazar care fusese mort, pe care l-a înviat din morți. 2. Dec  făcură lui osp t  colo,  i Marta sluja, iar Lazar era unul din ceice ședeau la masă cu d nsul. *Dec * leagă la cele precedente; Isus  tie că ora lui s'a apropiat, de aceea merge la Ierusalim. *πρ   ξ  μερ ν τοϋ π σχα* e în loc de * ξ  μερ ις πρ  τοϋ π σχα* cf. 11, 18 (Win.  . 61. 5. pag. 518), pentrucă era datina a zice *πρ   ξ  μερ ν*. Aceste 6 zile să calcul  astfel: pasha începe sara în 14. Nisan, dec  ziua  nt ia este 13., a doua 12 etc., iar a  asa în 8. Nisan.  n acel an al mor ii lui Isus, după calendarul ierusalimean, 14. Nisan a fost Vineri (cf. 13, 2), dec  Isus a sosit S mb t   n 8 Nisan dela Ieriho  n Betania. Dar nu să poate presupune că el a călcat Sabatul călătorind a a mult, de aceea e probabil că sose te în Betania Vineri  n 7. Nisan; *πρ   ξ  μ. τ. π σχα* nu aparține dec  la * λθε*, ci la * ποιησαν αυτ  θ ιπνον* (v. 2. 13, 1),  i cina a fost s rb toareasc , cum obiceiuiau Iudeii să facă S mb t . *A venit la Betania*; din Efraim pare că Isus a venit prin Ieriho (Mc. 10, 46),

unde se întâlnește cu caravana ce merge la sêrbătoare. *Unde era Lazar* e spus cu intențiune și pregătește cele următoare. *Făcură*, nu se spune cine; fără îndoială că prietenii lui Isus; Mt. și Mc. spun apriat că în casa unui Simon care suferise de lepră; pe care, poate, Isus l-a tămăduit. Unele apocrife zic că acest Simon era tatăl lui Lazar (poate mai corect: era înrudit aproape), de aceea ne explicăm purtarea deosebită a surorilor: Marta e ocupată în casă, iar Maria și Lazar sunt cu Domnul. *δειπνον* însemnează prânz și cină; în cazul din urmă reese că s'a ținut Vineri seara înainte de a fi început Sâmbătă.

3. Maria deci luând o litră de mir de nard adevărat de mult preț a uns picioarele lui Isus și a șters picioarele lui cu părul său; iar casa s'a umplut de mirosul mirului. Maria voeste să-și arate mulțumirea cătră Domnul care a înviat pe fratele ei. Mt. Lc. nu numesc femeea, pentru că de Marta și Maria ei nu istorisiseră nimic. *λίτρα* are 12 uncii; măsură pentru fluide, corespunde aceluiaș pond de apă. La *βάθος πιστική* cf. Mc. 14, 3. Înainte de masă se spălau picioarele, căci sandalele se desculțau și toți ședeau pe divanuri. Maria arată deosebită reverență cătră oaspele său; ea îi unge picioarele cu mir și le șterge cu părul capului. *A uns picioarele*; după Mc. Maria, ca să poată turna mirul, sparge gâtul vasului de alabastru (cf. Mt. 26. 7) și unge capul lui Isus. Unii zic că e prea mult mir. Dar comparând istorisirea sinopticilor, apoi că a uns capul și picioarele lui Isus, și având în vedere nemărginita iubire cătră Domnul, nu avem motiv a ne mira că s'a folosit o litră de mir. *εξ* exprimă cauza cf. Mt. 23, 25. Apoc. 8, 5.

4. Iar zise Iuda Iscariot, unul din învățăceii lui, care avea să-l vândă pe el: 5. Pentru ce acest mir nu s'a vândut cu trei sute de dinari și să se fi dat săracilor? *Iar zise* e contrast la fapta plină de iubire a Mariei. Iuda nu încuvințează aceasta și-și exprimă părerea cătră ceilalți învățăcei. *Care avea să vândă* marchează contrastul între acest învățacel și fapta Mariei. Evangelistul pune în legătură această

atitudine a lui Iuda cu tradarea. La *dinari* cf. Mt. 18, 28; 300 de dinari fac cam 102 fl. v. a. (Mc. 14, 5). Iuda nu poate înțelege pe Maria, pentru că banul era idolul lui și de aceea i-să pare că ea făcuse acum risipă; cruțarea e numai pretext, nu adevăratul motiv al muștrării.

6. Iar aceasta zise el nu pentru că de săraci îi era lui grijă, ci că era fur și având casa purta cele ce să arunca în ea. Urmează caracterizarea lui Iuda. *Era fur*; ce au știut abia mai târziu. *γλωσόχομον* însemnează o lădiță pentru limbile flautului (*γλώσσα*); apoi în genere cutie. În această cutie păstra Iuda darurile prietenilor lui Isus, care le dădeau aceștia pentru ca să aibă cele necesare. *ἐβάσταξε* are — după Vulg. — înțelesul: a purta, dar mai bine este a-l lua „aufferre“ (așa Origen): a înstrăina (20, 15. Mt. 8, 17. Polyb. 1, 48, 2). Să întreabă, de ce Isus a încredințat această cutie tocmai lui Iuda? *Crizostom, Teofilact, Zigaben* cred că Isus a dat casa aceasta lui Iuda ca să-i curme orce pretext pentru vânzare, căci atare om mai curând să câștigă prin încredere decât prin neîncredere. Răspunsul cel mai potrivit pare însă a fi următorul: „Una dintre căile cele mai vrednice de închinare ale providenței dzeestii este în privința păcatului, a pune pe păcătos în împrejurări ca răutatea lui internă să se poată manifesta.“ cf. și Mt. 10, 4.

7. Zise deci Isus: Lasă-o pe dânsa, ca să-l păstreze pentru ziua îngropării mele. 8. Că pe săraci pururea îi aveți cu voi, iar pe mine nu mă aveți pururea. Recepta citește, după AEFG etc. *ἄφες... αὐτὴν εἰς τὴν... τετήρηκεν*, dar trebuie să preferim varianta mai grea *ἄφες αὐτὴν ἵνα εἰς... τηρήσῃ αὐτό* după *8BDKL*. *ἵνα τηρήσῃ αὐτό*, adică rămășița de mir să nu se vândă pentru săraci, ci să se păstreze ca să poată sfârși în ziua înmormântării mele ce a început acum. Alții zic că *αὐτό* nu să rapoartă la această rămășiță, iau aor. conj. în înțelesul preteritului: „ca să-l fi păstrat pentru ziua îngropării mele“, cf. Mt. 26, 12. Ungerea să cugetă ca înbalzamare anticipată, ziua ungerii ca ziua îngropării; așadar abia când să întâmplă îngroparea să va putea zice că acest mir a fost pă-

strat pentru ziua înmormântării lui (fusese cumpărat poate pentru înmormântarea lui Lazar sau pentru alte trebuințe). V. 8 e ca Mt. 26, 11 (Mc. 14, 7). *τηρήσῃ* e contrast la *ἐπράθη* din v. 5. *Pe săraci* etc. rostește Isus pentru că știe că nu mai trece multă vreme și se desparte de lume.

b) *Intrarea în Ierusalim, 12, 9—19*

(Mt. 21, 1—11. Mc. 11, 1—11. Lc. 19, 29—44).

9. Deci a înțeles mult popor din Iudei că este acolo, și a venit nu numai pentru Isus, ci și să vadă pe Lazar, pe care l-a înviat din morți. 10. Iar arhieriei se sfătuiseră să omoare și pe Lazar; 11. că mulți din Iudei mergeau pentru dânsul și credeau în Isus. Isus era aproape de Ierusalim, ce înțelegând locuitorii merg la dânsul încă în ziua Sâmbetei când s'a făcut ospetul. *Deci a înțeles*; pare că dela pelerini, cu care venise Isus. *Din Iudei*, are înțelesul evangelistului (11, 19). *Să vadă*: ei voesc să se convingă cu ochii lor de sunt adevărate cele ce spun alții. *Arhieriei*, sunt capi ierarhiei. *Să omoare și pe Lazar*; el e motivul că mulți se duc și cred în Isus; așa cred ei că vor șterge amintirea acestei fapte din mijlocul popoului. *Mergeau*, adică la Lazar în Betania.

12. Iar în ziua următoare mulțime multă care venise la sêrbătoare, auzind că Isus vine la Ierusalim, 13. a luat stâlپări de finic și a eșit întru întimpinarea lui, și strigau: Osana, bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului, regele lui Israel. Isus nu fuge dinaintea arhierilor, ci merge la ei, deși le cunoaște planurile. *În ziua următoare*: Duminecă. *Mulțime multă*; probabil este că aceștia auziseră dela ceice s'aũ întors din Betania la Ierusalim. *ὄχλος* — *ἀκούσαντες* e constr. ad sensum; iar artic. *τῶν* înaintea lui *φοινίκων* însemnează finicii care erau lângă drumul ce duce din Betania la Ierusalim. *βαϊβ* derivă din limba coptică și însemnează vlăstar de finic (Mt. Mc.; la Lc. lipsește această notiță); iar espresiunea *βαϊβ τῶν φοινίκων* ocură numai aici. La *Osana... Domnului* cf.

Mt. 21, 9 sq.; aceste cuvinte (*hōsia-nā*) se strigau la sĕrbătoarea înfigerii corturilor. *Regele lui Israil* (⌘B) e adaus de cântăreți și are înțeles mesianic.

14. Iar Isus aflând un mânz a șezut pe el, precum este scris: 15. Nu te teme fica Sionului; iată regele tĕu vine șezĕnd pe mânzul azinei. *Aflând*; celelalte întâmplări evangelistul presupune cunoscute din sinoptici (Mt. 21, 1—3). *ὀνάριον*; diminutivul opune calului sĕlbatic, pe care Domnul nu-l întrebuintează. *Nu te teme* etc. e Zah. 9, 9, dar scurtat. „Blând“ la Mt. și „drept și mântuitor“ la LXX lipsesc, căci pentru evangelist de importanță este a arĕta cum Isus intră în Ierusalim ca un principe al păcii.

16. Acestea n'au înțeles învĕțăceii lui mai nainte, ci când s'a preamărit Isus, atunci și-au adus aminte că acestea erau scrise pentru el și acestea au făcut lui. *Acestea* repețit de 3 ori accentuă și mai mult fapta precedentă. Ioan adaogă că ei n'au înțeles în momentul acela la cine se rapoartă cele scrise de proroc, ci abia după înălțarea Domnului, când li s'a luminat mintea și au pĕtruns toate adevĕrurile dzeestĭ (2, 22. 16, 20 sq. 20, 9). *Acestea erau scrise*, adecă se călărească pe mânz. *Acestea au făcut lui*: l-au primit sĕrbătorește. La *și--au adus aminte* cf. 2, 22.

17. Decĭ a mărturisit mulțimea care era cu el când a strigat pe Lazar din mormĕnt și l-a sculat pe el din morți. 18. Pentru aceasta l-a și întimpinat pe el mulțimea, că auziseră că el a făcut acest semn. 19. Fariseii decĭ ziseră între dĕnșii: Vedeți că nimic nu folosiți; iată lumea s'a dus după dĕnsul. Învierea lui Lazar a produs această mișcare în popor. *Mulțimea*: martorii oculari ai faptei n'au tăcut, iar care auziseră îi ies spre întimpinare. Așadar sunt unii care au fost cu dĕnsul în Betania, și alții care din Ierusalim, după ce au auzit de minune, merg la Betania (Mt. 21, 9 sq.). *ὁ ὄχλος* din v. 18 e ca v. 12. Fariseii se conving că măsurile luate de ei până acum sunt nesuficiente; plini de mânie și disperare își impută unul altuia: *Vedeți* etc. *Nimic nu folo-*

sifii; cei mai înverșunați contra lui Isus grăesc aceste cuvinte celor care zisuseră, poate, să mai aștepte până să vor fi mai dezvoltat lucrurile. Acum, zic ei, e vremea ca și voi să pășiți rezolut cu noi urmând sfatul lui Caiafa (11, 49—sq.). *Iată lumea* e iperbolă; de frică cred că poporul întreg îi părăsește, deși profetesc fără să știe. *ἀπερχεσθαι ὀπίσω τινός* e evraizm (*halāch āhārē* cf. Gen. 24, 5. 37, 17). Că au apucat altă cale și cum Iuda le vine în ajutor, evangelistul presupune cunoscute din si-nopticii (Mt. 26, 14, locurile paralele).

e) *Ultima cuvântare publică a lui Isus, 11, 20—36.*

20. Iar erau unii Elini din ceice se suiseră ca să se închine la sĕrbătoare. 21. Aceștia decĭ au venit la Filip care era din Betsaida Galileii și l-au rugat pe el grăind: Doamne, voim să vedem pe Isus. 22. Filip merge și spune lui Andreiu, Andreiu și Filip merg și spun lui Isus. Cele cuprinse Mt. 22—25 evangelistul știe că sunt cunoscute, de aceea împărtășește numai cuvintele lui Isus cătră păgâni. Când le-a rostit el, nu știm; probabil este că a 2, zi după intrarea solenă. Cu această cuvântare se încheie activitatea publică a Mântuitorului. Aci începe a se realiza profetia fariseilor din v. 19: acum și păgânii se interesează de Isus, *Elini*; păgâni, nu Iudei care vorbeau limba grecească, așa numiții Eleniști (7, 35). *Ceice se suiseră* etc. exprimă că erau prozeliti ai porții (Mt. 23, 15); *Crizostom, Teofilact, Zigaben* presupun păgâni adevărați. Acești Elini sunt mișcați de celece aud despre Isus, voesc să-l vadă, iar venerațiunea cătră el nu-i lasă să se adreseze lui deadreptul, ci lui Filip care să mijlocească. *Adausul la Filip care era din Betsaida* pare a îndegeta că acești oameni erau din Galilea (poate din Betsaida) și se adresează lui Filip compatriotul lor. Agrăirea *Doamne* cătră Filip pare a fi formulă de politeță; dar exprimă și împrejurarea că ei nu erau cunoscuți cu el mai aproape. *Filip vine la Andreiu*: el nu crede că e cuvincios ca păgâni să se apropie la Mesia lui Israil înainte de ce acesta îi va fi trimis și la

dênșii (6, 7. Mt. 10, 5. 15, 24; de aceea se sfătuește cu Andreiu (compatriotul său), ce se facă. De s'a acordat cererea evangelistul nu spune, el are interes numai pentru cuvântările Domnului.

23. Iar Isus răspunse lor zicând: A venit ora ca să se preamărească Fiul omului. *Lor*: celor 2 învățăcei, dar fără a eschide alți auzitori. Apropiindu-se păgânii și dorind să-l vadă, Isus cunoaște că a început a fi preamărit; el deci vorbește de ceea ce are să se întâmple în viitor ca cum ar fi acum. *A venit ora* arată că ce se întâmplă acum corăspunde planului dzeesc, de aceea *ca* (*iva* cf. 13, 1. 16, 2. 32). Și păgânii îl vor recunoaște de Mesia (4, 35). Această preamărire însă avea să se plinească prin moarte, și adecă *Fiul omului* avea să o guste, pentru că numai natura omenească era să sufere schimbare. *Augustin*: „Ex occasione istorum gentilium, qui eum videre cupiebant, annuntiat futuram plenitudinem gentium; et promittit jam jamque adesse horam glorificationis suae, qua facta in coelis gentes fuerant crediturae“.

24. Amin, amin grăesc voue, dacă grăunțul de muștar n'a căzut în pământ și a murit, rămâne el singur; iar dacă a murit, aduce roadă multă. Păgânii vor cunoaște mărirea lui Cristos deplin după ce el a murit. Grăunțul se aruncă în pământ, a cărui putere de descompunere se lucre asupra lui, ca să poată aduce roadă înmulțită. Vieța individuală a lui Isus încă trebuie să se jertfească ca să fie roditoare pentru toți. El avea să moară ca om și să învieze ca al doilea Adam, în care să renaște fiecare individ al neamului omenesc. Abia după învierea lui cu trupul preamărit Cristos a ajuns roditor în înțelesul spiritual, a putut produce din sine un nou neam, în care a încetat orice deosebire (Rom. 4, 23 sq. Gal. 3, 13 sq. Efez. 2, 14 sq.).

25. Celce iubește sufletul său îl va pierde pe el, și celce își urăște sufletul său în lumea aceasta îl va păzi pe el spre vieța vecinică. 26. De slujește cineva mie, să-mi urmeze mie, și unde sunt eu, acolo va fi și sluga

mea; de va sluji cineva mie, îl va cinsti pe el Tatăl. În v. 25. se exprimă că datorința ce are să împlinească Isus trebuie să o ia asupra-și și credincioșii. În Cristos trebuie să moară omul nostru cel vechiu spre a ajunge la viața adevărată (Mt. 10, 39. 16, 25. Lc. 14, 26. 17, 33). *Sufletul* e principiul vieții individuale pământești; iar „a-și iubi sufletul“ însemnează iubirea care în viața pământească vede cel mai înalt bine, pe care sub nicio condițiune nu voește să-l jertfească, decî iubirea egoistă. Contrastul este celce își urêște sufletul: cu bucurie își dă viața când e vorba a agonisi viața vecinică (Mt. 10, 39. Lc. 14, 26). *Augustin*: „Magna et mira sententia, quemadmodum sit hominis in animam suam amor ut pereat, odium ne pereat; si male amaveris, tunc odisti; si bene oderis, tunc amasti“. *De slujește cineva mie*: când îl vor preamări între păgâni; în acest serviciu să realizează cele din v. 25. *Să-mi urmeze mie*: să vie pe calea care mi-s'a arêtat mie. *Unde sînt eă*, închipuește lucrările viitoare ca prezente: mărirea Tatălui. În privința topiceii e de observat că în „de slujește cineva mie să-mi urmeze mie“ are emfază „mie“, iar în „de va sluji cineva mie, îl va cinsti pe el Tatăl“ emfaza este pe „slujește“ și „va cinsti“.

27. Acum sufletul meu s'a turburat, și ce zic? Părinte! mântuește-mă de ora aceasta. Ci pentru aceasta am venit în ora aceasta. 28. Părinte! preamărește numele tōu. Venit-a decî glas din cer: Și am preamărit și iarăș îl voi preamări. Mântuitorul se turbură aducându-si aminte de apropiata oră a morții (Mt. 26, 38 sq. Lc. 12, 50). Turburarea e momentană; natura omenească ia stăpânire asupra lui. *ῥὴ ψυχὴ* nu = *τὸ πνεῦμα μου*, ci e sediul afectelor pur omenești. Spaima aceasta sufletească îl îndeamnă să se roage, dar nu știe ce; *Zigaben*: „E abătut de frică“. *Și ce zic?* Învingerea spaimii se arată și în cuvintele: *Părinte mântuește-mă* etc.; din care se înalță la conștiență mai înaltă: *Ci pentru aceasta* etc.; adecă sufer. „Părinte“ e zis în afect. *Preamărește numele tōu*; prin patimile, moartea mea și mântuirea sevêrsită pentru

neamul omenesc. Părintele se se descopere întru mărirea sa și se fie recunoscut. În „tău“ se accentuă contrastul la rugăciunea precedentă. În această rugăciune Fiul supune voea sa Părintelui, de aceea și urmează declarațiunea: *Și am preamărit* etc. *Venit-a deci glas* trebuie luat în înțeles istoric. Aci avem altă mărturie a Tatălui pentru Fiul; la sfârșitul lucrării mesianice. *Iarăș îl voiă preamări: în patimi.*

29. Deci mulțimea care sta și auzia zice că tunet s'a făcut, alții ziceau: Ânger a grăit lui. Cei de față judecă în deosebite chipuri asupra glasului care s'a auzit, iar Isus le spune că nu e un fenomen natural din întâmplare, ci e un glas care s'a făcut cu intențiune având scopul să-l mărturisească înaintea oamenilor. „Numai o ureche pătrunsă de spirit a putut auzi acest glas care era descoperire din lumea spirituală. Unde există deplină nepricepere pentru cele spirituale, poate impresiona pe oameni ceva exterior, dar nu înțeleg. Aci ei îl asemănu cu un zgomot, tunet. Cei mai simțitori, care poate priveau la fața lui Isus, unde se oglindia impresia interioară, recunosc că i-a grăit cineva și ascriu cele văzute și auzite unui ânger. Numai cei luminați, apostolii, primesc neturburată impresia vocii“ (Olshausen). Această întâmplare avem și Acta 9, 7 cf 22, 9. 26, 13. Descoperirea dzească deșteaptă în fiecare om simțul care s'o primească. Așa se explică că în T. N. făcându-se descoperiri și omul opuinu-se cu voea liberă, nu-l silește. Unii exigeți mai noi înțeleg sub „glasul din cer“ tunet real, în care numai dispoziția alterată a lui Isus și a învățăcelilor au auzit cuvintele „și l-am preamărit“ etc.; iar alții care nu cunoșteau așa bine simbolică naturală credeau că în tunet a grăit un ânger, ba unii, cei neprimitori, văd fenomenul cum e în realitate; îl iau obiectiv. Pentru această explicare se provoacă acești exigeți la credința Iudeilor despre *băt kol*, filia vocis, sub care rabinii însă nu înțelegeau un fenomen ominos al naturii fără graiu (cum zic acești explicători), ci un glas real, îmbinat cu cuvinte (Welte, Kirchenlexicon); sau cum înțelegeau păgânii, tunetul cu glas al zeilor.

30. Răspuns-a Isus și zise: Nu pentru mine s'a făcut acest glas, ci pentru voi. 31. Acum e judecata lumii acesteia; acum stăpânul lumii acesteia se va arunca afară. Isus arată că răspunsul primit dela Tatăl s'a făcut în acest chip (glas) pentruca ei să-l poată auzi; el n'are trebuință de acest semn al mărturisirii, ci ei, ca să creadă întrênsul. *Răspuns-a*: la părerile dosebite din popor. *Pentru voi*: pentruca să învingă necredința și să întărească credința voastră (11, 42). În v. 31 se exprimă importanța momentului de față: *Acum... acum*, și arată ziua învingerii ca una prezentă. *χοῖος* are înțelesul osebirei, alegerii, așadar nu — *χοῖμα, κατάχοῖμα*. Momentul morții lui Isus e aproape; cu aceasta începe a se alege în lumea păcatului ce e bun și rău și se va deplini la sfârșitul zilelor (5, 22 sq.); ce începuse în Israil încă cu predica Botezătorului (Lc. 3, 17). În lumea veche, înainte de Cristos, era stăpân diavolul, în urma căderii omului prin păcat. Cu moartea lui Cristos această stăpânire se nimicește, chiar păgânii se apropie acum de împărăția lui Dumnezeu, iar diavolul va fi alungat de tot din omenire și natură la judecata din urmă, când se va întemeia un cer și un pământ nou (Apoc. 21, 1). Diavolul se numește *stăpânul lumii acesteia*, adică al celei căzute (Mt. 4, 8 sq. 2. Cor. 4, 14. Efez. 2, 2. 6, 12). *Să va arunca afară*: din domeniul de până acum (din lume). Aceasta a început Isus cu moartea sa (Col. 2, 15) și se continuă ne'nterupt.

32. Și eu de mă voi fi înălțat de pe pământ, pe toți îi voi trage la mine. 33. Iar aceasta zicea însemnând cu ce moarte era să moară. *Și eu* e contrast la delăturarea stăpânirii diavolului: el va începe să stăpânească. *De mă voi fi înălțat* cf. 3, 14. 8, 28; iar *de pe pământ* arată că de aci se duce la cer și se explică în v. 33. Cu înălțarea sa pe cruce a început înălțarea sa la cer. Cu moartea de pe cruce a lui Isus începe adunarea credincioșilor și nimicirea stăpânirii diavolului. Această moarte este cea mai înaltă glorie a lui Dzeu, s'a descoperit iubirea lui nemărginită; cu această trage el la sine pe toți care

voesc să-l primească. Brațele întinse ale Mântuitorului simbolizează că el voeste să îmbrăçoșeze omenirea întreagă. *Voiū trage*: prin Spiritul sânt și cuvintele sale. *Pe toți*: din lume; e contrast la oile din Israil. *La mine*: la comunitate personală cu el, nu—in cer. În 6, 44 atribue el această tragere Tatălui, aci sieși; aceasta nu e contrazicere, pentrucă amândoi trag prin Spiritul sânt care varsă în inimile oamenilor credință și dragoste. Unii exigeți cred că cuvintele „mă voiū fi înălțat“ (3, 14. 8, 32) se rapoartă la înălțarea lui Isus de dreapta Tatălui, la preamărirea lui (7, 32. Acta 2, 33. 5, 31) care a început cu moartea de pe cruce. Dar înțelesul cuvintelor ni-l dă învățacelul Domnului în v. 33. Admite putem numai că cuvintele aceste au două înțelesuri: Isus arată cum înjosirea lui este înălțare, defăimarea lui este cea mai înaltă onoare. La moarte încă se întâmplă atari fapte (19, 2. 19—22).

34. Răspuns-a lui deci mulțimea: Noi am auzit din lege că Cristosul rămâne în veac, și cum zici tu că Fiul omului trebuie să se înalțe? Cine este acesta Fiul omului? Poporul înțelege că Isus cu „mă voiū fi înălțat de pe pământ“ face aluziune la moartea sa și nu poate pune în legătură cu ceea ce știe din cele auzite despre Mesia când se citește legea. Fără îndoială este că ei au cugetat aci la Ps. 110, 4. Is. 9, 5 sq. Dan. 7, 13 sq. unde se zice că Mesia va întemeia o împărăție vecinică. *Noi*: din partea noastră. *Din lege* e ca 10, 34 întreg T. V. Aci însă trebuie observat că profeții T. V. nu disting tocmai bine venirea a 2. și atâtia a Mesiei; de aceea nu aveau dreptul să aștepte ca Domnul la atâtia sa venire să rămâe pentru totdeauna. Ei întrebă: *Și cum zici tu etc. Trebuie să se înalțe*: se moară, deci nu rămâne pururea pe pământ. Isus întrebuițase în v. 32 numirea „Fiul omului“, poporul încă o întrebuițează și identificându-i aplică locurile T. V., cari se rapoartă la Mesia, la Fiul omului; neputând însă aduce în legătură espresionile lui cu zicerile T. V. crede că el deosebește pe Mesia de Fiul omului, de aceea: *Cine este acesta?* etc.

35. Zise deci lor Isus: Încă puțină vreme lumina este cu voi. Umblați până când aveți lumina, ca să nu vă cuprindă pe voi întunecul, și celce umblă în întunec nu știe unde merge. 36. Până când aveți lumina credeți în lumină ca să fiți fiii luminii. Isus nu răspunde la întrebare, ci arată auzitorilor ce e ne'nconjurat de lipsă. *Zise deci* etc. exprimă partea practică: ei să-l cunoască lumina lumii (8, 12), care petrece încă puțină vreme în mijlocul lor (ἐν ὑμῖν); iar după aceea vine întunecul ispitelor. *Încă puțină vreme* e opus lui „rămâne în veac“. *Umblați ὡς τὸ φῶς ἔχετε*: umblați așa ca să folosiți lumina ca atare, să o lăsați să vă lumineze; așadar nu are înțelesul dela 1. Io. 1, 7. Sub „lumina“ înțelegem pe Cristos, întemeietorul mântuirii. Ei să întrebuițeze timpul scurt, de care dispun, ca să creadă întrînsul, și așa să devie fiii luminii; să nu se lase conduși de rațiunea lor care nu-î poate scăpa de îndoeli, ci să creadă în cuvintele lui, să primească lumina lui, în care mai apoi vor înțelege puterea înțelepciunii dzeești arătată în moartea de pe cruce (1. Cor. 1, 24). În acest v. și 36 avem de citit ὡς (ABDLX Min. Verz.) = până când (Lc. 12, 58. Gal. 6, 10) și nu ἕως (Recepta 8). καταλάβη = vă va prinde; întunecul se închipuește ca o putere dușmăna (1. Tes. 5, 4). *Celce umblă în întunec* etc. e contrastul: cine nu se lasă luminat de lumină. *Nu știe unde merge*; mintea lor nu-î poate lumina despre moartea lui pe cruce, ei vor peri (1. Io. 2, 11). *Credeți* etc. repetă admoniarea precedentă („umblați până când aveți lumina“); exprimă condițiunea, iar *ca să fiți* etc. este ultimul rezultat al celorce fac aceasta. La „fiii luminii“ cf. 1. Io. 1, 7: luminați cf. Lc. 16, 8. Efez. 5, 8. γένησθε = să fiți; credința e condițiunea și începutul acesteia, cf. 1, 12. Așa se contrastează aci păgânii și Israil, care din urmă e nefericit.

d) Sentența finală asupra lui Israil, 12, 37—50

Lucrarea lui Isus în Israil s'a terminat fără succes. Sentența finală a evangelistului samănă foarte mult cu unele părți dela Isaia spuindu-se v. 37—44 că Israil acum

e tot așa de necredincios ca prodecesorii lui, de aceea se va dedepsi în acelaș chip. Dar și căpeteniile lui Israil n'au crezut întrênsul. Sentența evangelistului se întărește prin cuvintele Mântuitorului (v. 44—50). Când și cătră cine rostește aceste cuvinte, nu putem hotărî.

36 b. Acestea a grăit Isus, și mergênd s'a ascuns de dênșii. Isus se retrage în cercul învățăceilor săi, poate în Betania (Lc. 21, 37). Nu se zice apriat că Isus n'ar fi cuvêntat înaintea poporului, ce ar contrazice la „încă puțină vreme“, iar comparând pe sinoptici vedem că Isus până în Joia patimilor mărturișește contra poporului.

37. Iar deși făcuse el atâtea semne înaintea lor n'au crezut întrênsul. 38. Ca să se plinească cuvêntul profetului Isaia, care l-a zis: Doamne cine a crezût vestea noastră? și brațul Domnului cui s'a descoperit? 39. Pentru aceasta n'au putut crede, că iarăș a zis Isaia: 40. A orbit ochii lor și a împietrit inima lor, ca să nu vadă cu ochii, nici să înțeleagă cu inima și să se întoarcă și să-i vindec pe ei. *τσαυτα* (tanta) însemnează: așa mari, orî atâtea (6, 9. 14, 9. 21, 11), aci se preferă semnificațiunea din urmă: mulțimea minunilor ar fi trebuit să-i convingă, de n'ar fi fost așa împietriți la inimă. *Ca să se plinească* e ca la Mt.: ce aș săvêrșit Iudeii prin necredința lor ca efect, să înfățișează ca cum ar fi intenționat.¹⁾ Citatul este Is. 53, 1 după LXX. *Care l-a zis* e pleonazm, deși aci descrie cu amênuntul împrejurările; ocură și la clasicî. *ἀξον ἡμῶν* însemnează: cele auzite de noi, adecă vestea ce se putea auzi dela noi (Rom. 10, 16); orî vestea ce auzim noi. Aci are înțelesul dintăiū, iar plur. *ἡμῶν* cuprinde în realizare pe Dzeu și pe Cristos. *Brațul Domnului*: puterea

¹⁾ Prezicer a să întemeiază pe preștiința dzească; și pentru că Dzeu nu poate rătăci în preștiința sa, de aceea să întâmplă ce a prezis el prin profetî. Cu această preștiință să împacă libertatea omului. Dzeu vede lucrurile oamenilor înainte și ce el a prevêzut trebuie să se împlinescă. Dar el vede înainte faptele oamenilor ca libere, de aceea să și săvêrșesc de oameni ca libere. *Augustin*: „Sicut tu memoria tua non cogis facta esse, quae praeterierunt, sic Deus praescientia sua non cogit faciēda, quae futura sunt.“

extraordinară a lui Dzeu care s'a arătat în minunile lui Isus și pe care Iudeii ar fi trebuit să le creadă (Lc. 1. 51. Acta 13, 17. Is. 51, 5. 52, 19). *Pentru aceasta* nu se rapoartă la cele precedente, ci la *örtu* pregătindu-l (10, 17). Motivul necredinții Iudeilor este împietrirea lor, care a prevăzut-o Dzeu și a prezis-o, de aceea trebuie să urmeze. Dzeu a prevăzut că ei liber se vor împietri, deși *n'au putut*, în ultima analiză, e vina lor. Citatul e Is. 6, 9. 10 liber după LXX; în original stă imperat. Profetul, se zice în original, lucrează împietrirea prin profeția sa, iar aci se arată că această poruncă s'a realizat și întrebuițează imperfect. schimbat în timpul istoric, iar subiect este Dzeu care a poruncit. Subiect. la *să-i vindec pe ei* este Cristos, care grăește aci, după explicarea tipică a lui Isaia (Mt. 13, 15); iar *ιάσομαι* depinde dela *ἴνα*, care are înțelesul din v. 38: pedeapsa răului este că crește și în urmă încetează aperseptivitatea pentru bine (Rom. 1, 24. 11, 7).

41. Acestea zise Isaia că a văzut mărirea lui și grăea pentru dânsul. Evangelistul dovedește că cuvintele precedente ale profetului privesc atitudinea Iudeilor către Isus. Recepta citește *ὄτε* (când), dar după **Σ A B L M X** Min. și unele Verz. trebuie citit *ὄτι*; viziunea profetică e baza profeției. *Mărirea lui*: a lui Cristos. Isaia 6, 1 se zice că profetul a văzut mărirea lui Iehova; așadar Cristos ca Cuvântul cel vecinic și mijlocitorul tuturor descoperirilor lui Dzeu în lume este Iehova din T. V. (Evr. 1, 2. 6, 10).

42. Totuș și din boeri mulți crezură întrânsul, dar pentru farisei nu mărturiseau, ca să nu fie scoși din sinagogă. 43. Că iubeau mărirea oamenilor mai mult decât mărirea lui Dumnezeu. Cititorii ușor puteau să se întrebe: Nimeni n'a crezut în Isus între cei având influență la popor l-ar fi putut aduce la credință? *ὄμως μὲντοι* = verumtamen. *Boeri*: sinedriști. Evangelistul muștră pe cei care cred în Isus, dar nu au tăria să păsască pe față (3, 1 sq). *Pentru farisei*; aceștia sunt cei mai mari dușmâni ai lui Isus, care și în sinedriu au cea mai mare influență; chiar

Irod se temeă de ei (Flaviu, Antiq. 18, 1, 2). La ἀπο-
συνάγωγος γίνεσθαι cf. 9, 22. Mărireă oamenilor cf. 5, 44.
δόξαν τοῦ Θεοῦ e gen. sub. (5, 44. Rom. 3, 23). Credința
lor nu era adevărată (Mt. 10, 32).

44. Iar Isus strigă și zise: Celce crede în
mine nu crede în mine, ci în celce m'a trimis
pe mine, 45. și celce mă vede pe mine vede
pe celce m'a trimis pe mine. 46. Eă lumină
am venit în lume, ca tot care crede în mine
să nu rămăe în întunerec. Explicătorii vechi cred
că după depărtarea amintită în v. 36 Isus iarăș s'a în-
tors și a grăit cele următoare; *Zigaben*: „Potolindu-se
mânia Iudeilor iarăș s'a arătat și învață“. Mai bună însă
pare socotința exigeților mai noi care zic, că evange-
listul pune la olaltă elemente din mai multe cuvântări
ale Domnului. Iudeii nu cred, deci evangelistul spune
declarațiunile mai importante ale lui Isus în privința per-
soanei lui și a necesității de a crede întrênsul. Aceasta
să dovedește din împrejurarea că aci nu aflăm nicio idee
străină de cele de mai nainte; apoi întreaga cuvântare
conzistă din sentențe fără legătură. *Strigă și zise*, după
cele precedente nu hotărêște timpul; să poate lua în în-
țelesul: Isus îndatina să strige și să zică. Îndeosebi
„strigă“ exprimă ce însemnătate are el. *Celce crede în
mine* să află în cuvântările lui Isus numai după idee (5,
36 sq. 7, 29. 8, 42. 10, 38), asemenea: *Celce mă vede
pe mine* etc. (8, 19). Amêndouă exprimă unitatea ființii
lui cu Tatăl. οὐ... ἀλλά e negațiune: obiectul credinții
nu e persoana lui Isus după aparițiune, ci Dzeu care se
descopere întrênsul. *Lumină* cf. 8, 12. 9, 5. 12, 35 sq.;
arată ce însemnătate are pentru mântuire. *Întunerec* e sta-
rea naturală, iar credința transpune din o stare în cealaltă.

47. Și de va auzi cineva graiurile mele și
nu le păzêște, eu nu-l judec pe el; că n'am
venit să judec lumea, ci să mântuesc lumea.
48. Celce mă disprețuește pe mine și nu pri-
mește graiurile mele are pe celce îl judecă
pe el: cuvântul care am grăit, acela îl va ju-
deca pe el în ziua cea de apoi. Recepta citește

„și nu crede“ în loc de „nu le păzește“. Cuvântul lui Dzeu trebuie auzit, primit în inimă și observat în viață. *Nu-l judec*: eu pentru mine nu-i sunt judecător. Contrastul: eu nu judec, și motivul: *că n'am venit* etc. (3, 17. 19). Isus a dovedit cuvintele sale prin minuni; celele nici acum nu-l primește își are judecătorul în lăuntru sîm, pentru că cuvântul acesta va păși ca judecător contra lui și-l va condamna când va fi judecata definitivă (5, 45 sq. 8, 15 sq.). Prezentul *ἔχει τὸν κρίτην* exprimă că acest judecător e față; respectivul îl poartă cu sine.

49. Că eu dela mine însumi n'am grai, ci Tatăl care m'a trimis m'a dat poruncă ce se zice și ce se grăesc. 50. Și știu că porunca lui este viață vecinică. Deci celece grăesc eu, precum m'a zis Tatăl, așa grăesc. Motivul la cele precedente: cuvântul lui Isus este al lui Dzeu (7, 16 sq.) Expresiunile *τί εἶπω* și *τί λαλήσω* nu se deosebesc (oratio meditata și sermo familiaris), ci se zice că orce a grai el a spus după porunca Tatălui ceresc. *ἐντολή*: învățătura poruncită lui de Tatăl. *Viață vecinică* exprimă a 2. parte a mântuirii, lângă lumină: aceasta nu numai lucrează, ci este însăși viața vecinică; de aceea Isus o predică nefalțată (3, 11). *Deci*: fiindcă porunca aceea are așa mare efect, el nu poate grai decât cum i-a spus Tatăl.

PARTEA A DOUA.

Isus în mijlocul învățăcelilor, 13, 1—17, 26.

§. 15. Spălarea picioarelor; prezicerea că va fi vândut, 13, 1—30.

Isus a încheiat cu Israil. Judecata pentru împietrire a urmat, și acum are să se manifeste în lăpădarea lui Isus. Din aceasta urmează osândirea lui Israil; care se indegetează prin cuvintele din urmă ale Mântuitorului. Deoarece cu Israil Isus nu mai începe, se adresează învățăcelilor întărind credința lor înainte de ce s'a'u petrecut întâmplările cari hotărăsc că Israil e dușman lui Iehova.

a) *Isus spală picioarele învățăcelilor, 13, 1—20.*

Din timpul din urmă al petrecerii lui Isus cu învățăceii, Ioan amintește și spălarea picioarelor. Isus, din iubire către neamul omenesc, a fost ascultător până la moartea crucii; această iubire vrea ca învățăceii lui să fie curați de orice pată a păcatului. Crucea lui a adunat pe toți oamenii la olaltă, iar pilda de smerenie și răbdare, dată în spălarea picioarelor, se îndemne pe toți a avea aceeaș dispoziție între sine.

1. Iar înainte de sărbătoarea paștelor știind Isus că a venit ora lui ca să se mute din această lume la Tatăl, după ce a iubit pe ai săi în lume, până în sfârșit i-a iubit. În privința construcțiunii e de observat că v. 1. e de sine stătător. *Inainte* se rapoartă la determinarea timpului din 12, 1. *πρό* se leagă la *ἠγάπησεν*, iar *εἰς τέλος* etc. se determină în v. 2 sq. Ideea exprimată aci este: „Înainte de sărbătoarea paștelor fiind conștient Isus că a sosit ora când trebuie să se despartă de învățăcei, le-a dat înainte de moarte și ultima dovadă a iubirii, deși el pururea i-a iubit,

anume la mâncare le-a spălat picioarele.“ De aci rezultă că „înainte de sêrbătoarea paștelor“ după înțeles aparține la v. 2—5. *δέ* trece la ceva nou. Deoarece cu *δείπνον* sara în 14. Nisan începe sêrbătoarea proprie, rezultă că aci avem de înțeles Joi sara în 13. Nisan, ce sê dovedește și din v. 29. 18, 28. 19, 14. 31. *εἰδώς* exprimă conștiința cu care Isus a sêvêrșit cele următoare: știe că acum a sosit ora. La *σὲ se mute* cf. 5, 24; 1. Io. 3, 14. *ἀγαπήσας* e o parte a apodozei; *εἰδώς* = când știe, iar *ἀγαπήσας* = deoarece iubea. *Pe αἱ σῆι*: pe învățacei, care erau în lume și vor rămâne întrênsa („în lume“). *Până în sfêrșit* sê poate lua = până acum la cina cea de taină; dar mai bine este a lua = foarte mult, în cel mai înalt grad (*Crizostom, Zigaben* etc.) *I-a iubit*: în iubirea faptică ce le-a dovedit el (v. 34. 1. Io. 4, 10. 19).

2. Și făcându-sê cină, când diavolul aruncase acum în inima lui Iuda al lui Simon Iscariot ca sê-l vândă pe el, 3. deși știe că toate i-a dat lui Tatăl în mâni, și că dela Dumnezeu a eșit și la Dumnezeu merge, 4. s'a sculat dela cină, și-a dezbrăcat vestmintele și luând un ștergar s'a încins cu el. 5. Apoi turnă apă în spălătoare și începu sê spele picioarele învățaceilor și sê le șteargă cu ștergarul cu care era încins. **⌘** B L X, Origen, Vulgata citesc prezent. *γνωμένου δείπνον*; *Recepta eis tēn kardian Iouda Simonos Ischariōtou ina paradō* (Lachmann *paradoi* după B D) *αὐτόν*, dar mai corectă și mai grea este varianta *eis tēn kardian ina paradōi αὐτόν Ioudas Simonos Ischariōtēs* — după **⌘** B L M X, mai multe Verz. (Itala, Vulg.) și Origen. *καί* = et quidem, introduce dovedirea iubirii amintite v. 1. *δείπνον*¹⁾ nu e determinat; din sinoptici știm că e cina pashală (Mt. 26, 20 sq. Mc. 14, 17 sq. Lc. 22, 14 sq.) Aceasta rezultă din: sê spune tradatorul și cum Petru se va lăpăda, iar 21, 20 sê rapoartă la acest loc. Ioan încă istorisește cina înaintea morții lui Isus, dar o presupune cunoscută din sinoptici.

1) Articolul sê omite adese în T. N. cf. Win. pag. 114.

Unii exigeți moderni au crezut că este o cină de rînd în sara de 13. Nisan, poate în Betania. *Diavolul*, adevăratul dușman al lui Isus; influența acestuia a speriat Iuda. *În inima*: lui Iuda, nu a diavolului, cum cred unii exigeți, luând *βάλλειν εἰς τὴν καρδίαν* în înțelesul lui *βάλλειν* sau *βάλλεσθαι εἰς νοῦν* = în animum inducere, statuere, deliberare. Diavolul făcuse planul ca Iuda să vîndă pe Isus¹⁾. *Iuda, fiul lui Simon, Iscarioteanul* e pus anume la sfîrșit. *Deși știe* e conștiența lui Isus în opunere cu cele precedente și următoare; *Zigaben*: „Totuș a mers pînă la cea mai adîncă înjosire“. *Toate i-a dat lui*: anume să plinească toate sfaturile (3, 35), care împlinire acum e posibilă. *ἐγείρεται* etc.; prezent. arată cât de adînc se întipărise în mintea evangelistului toate întîmplările; el le înfățișează ca cum s'ar petrece acum; de aceea partic. corespunzătoare: *γινόμενου, βεβληκότος* și *εἰδώς*. *A dezbrăcut vestmintele*, adică haina deasupra, carele l-ar fi împiedecat. *S'a încins*: cu ștergarul. Vedem că el se face întru toate servitor; *Zigaben*: „Toate face el singur cu toată voea“. *Cu care*; sclavii înainte de ospet spălau picioarele, dar nu totdeauna.

Să naște acum întrebarea: când a spălat Isus picioarele, deoarece *δείπνου γινόμενου* și *ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου* nu spun nimic pozitiv? Cina pashală nu era permis să se întrerupă (Mt. 26, 26), deci probabil este că spălarea picioarelor s'a sêvêrșit după cină, dar înainte de cina euharistică; Iuda e prezent. Dacă *δείπνον* este cina pashală, apoi să naște greutatea că, după Ioan, Isus a mîncat această în 13. Nisan (v. 1), iar după sinoptici în ziua preșcrisă de lege, sara în 14. Nisan (Mt. 26, 17. Mc. 14, 12. Lc. 22, 7). În privința acestei întrebări se poate zice: în relatarea zilelor din urmă și când a înviat Domnul,

¹⁾ La idee se poate compara v. 27. și Lc. 22, 3. După psihologia biblică există deosebire între *βάλλειν εἰς νοῦν* și *εἰς καρδίαν*. Ântăia exprimă facultatea cunoștinții și conștiența. Și în cel mai pios om o putere străină poate produce cele mai rele gânduri. Inima (*καρδία*), centrul personalității și al voînții, în acest caz se opune acestor gânduri; nu le lasă să devie aplecare. De aceea *βάλλ. εἰς καρδίαν* exprimă și că voea rea e aplecată a urma stărnirii rele.

între evangeliști, este deplină armonie. Toți relatează că Domnul sërbează cina pashală Joî sara, noaptea spre Vineri e prins în Getsemane dus la arhierei; Vineri dimineța la Pilat și Irod, pela 12 ore e răstignit (19, 14) și înmormântat înainte de apusul soarelui; Sâmbătă este el în mormânt și Duminecă dimineța învie din morți. Diferență se naște abia când reflectăm la zilele lunii, cari trebuie să corespundă zilelor din săptămâna, de care e vorba. După cei 3 evangeliști Isus sërbează pasha după lege, e răstignit în ziua întâia a paștelor, ziua a doua e înmormântat și în a treia a înviat; deci Joî în 14, Vineri 15, Sâmbătă 16 și Duminecă 17 Nisan. După Ioan cina pashală e în 13 Nisan, Isus moare în 14, în aceeași zi după amiază, când sara trebuia să se sërbeze pasha; în 15 Nisan e în mormânt, așadar Vineri, iar în 16 învie din morți. Unii din explicătorii s. Scripturii au crezut că aceste date nu se pot împăca între olaltă, alții iarăș au făcut deosebite ipoteze. Cea mai nouă este de Aug. Serno (*Der Tag des letzten Passahmahles*, Berl. 1859) bazându-se pe cercetările lui Ideler (*Handbuch der mathemat. u. technisch. Chronologie*, Bd. I. pag. 477 sq.). Bază este împrejurarea că luna nouă la Iudei nu se calcula în acelaș chip. Nu în toate locurile se observă luna nouă în ziua când se arată mai întâi pe firmament, adecă în 30 a fiecărei luni. Deci era nesiguranță în multe locuri, de este ziua aceasta ori întâia a lunii viitoare. Sërbătorile însă trebuiau să se sërbeze în anumite zile ale lunii. Așa Paștele în 15. 21 Nisan, Rusaliile în 6 Sivan, sërbătoarea înfigerii corturilor în 15 și 22 Tișri. Astfel se poate întâmpla că Iudeii în Galilea, Siria, Egipt numărau 15 Nisan etc., iar în Ierusalim era 14 Nisan etc. Dela Ierusalim, la început, luna nouă se făcea cunoscută celorlalți Iudei aprinzându-se focuri pe munți, cari în urma unor abuzuri (mai ales din partea Samarienilor) s'au înlocuit cu vestitori. Uniformitate în numărarea lunilor precedente lui Nisan, Sivan și Tișri era foarte anevoioasă. Această scădere se înlătură așa, că începutul și sfârșitul fiecăreia din amintitele sërbători se sërba 2 zile una după alta. Scopul era ca cel puțin o

zi se se sërbeze deodată de toți Iudeii. Așa se ținu unitatea religioasă între Iudeii din deosebite țeri, deși acești din urmă puteau să sërbeze pasha în 14 Nisan, după calendarul lor, și nu după cel ierusalimean. La aceasta mai vin 2 împrejurări. Israiltenii veniți de sërători la Ierusalim aveau dreptate, deși în numărarea lunii erau înaintea acestora, pentru că ei putură observa mai bine luna, în-deosebi că luna Adar era defectuoasă (așa se numea luna de 29 de zile, plină cea de 30 de zile) și au nimerit începutul lunii următoare; de aceea nu putură fi înduplecați să părăsască numărarea lor în 14 Nisan. De altă parte chiar preoții și autoritățile din Ierusalim aflaseră cu cale să se împărtaşcă pe 2 zile multele jertfe ce se aduceau la această ocaziune. În acest chip se pierde diferența cronologică cu privire la ziua, morții Domnului. Isus venise acum de Paști din Galilea și număra ca acolo (cu 1 zi înainte de calendarul ierusalimean); deci

Calend. ierusalimean

8.	Nisan	Sabat
9.	„	Dum.
10.	„	Luni
11.	„	Martți
12.	„	Miercuri
13.	„	Joii

Calend. estern

9.	Nisan,	Sabat (12, 1)
10.	„	Dum. <small>(intrarea în Ierusalim, Ier. 12, 12 sq.)</small>
11.	„	Luni
12.	„	Martți
13.	„	Miercuri
14.	„	Joii, cina pashală.

Așadar Isus sërbează pasha Joii sara în 13 Nisan, după numărarea Ierusalimenilor, sau 14 Nisan după numărarea Galileenilor și a altor Iudeii din afară; în noaptea următoare e prins, moare pe cruce Vinerii în 14. Nisan, după calendarul ierusalimean, sau 15 Nisan, după al Israiltenilor esterni. În sara când moare Isus, sërbează pasha Iudeii din Ierusalim și poate unii din esterni care voeau să se ție de datina aceasta. Astfel există deplină armonie între relatările sinopticilor și a lui Ioan.

6. Deci a venit la Simon Petru. Acela zise lui: Doamne, tu îmi speli picioarele? 7. Răspuns-a Isus și zise lui: Ceeace fac eu, tu nu știi acum, dar vei cunoaște după acestea. 8. Zise Petru lui: Nu vei spala picioarele mele în veac. Răspuns-a Isus lui: De nu te voi

spăla pe tine nu ai parte cu mine: 9. Zise Simon Petru lui: Doamne, nu numai picioarele, c. și mâinile și capul. Apostolul Petru exprimă convingerea tuturor: cum pot ei permite ca învățătorul și Domnul să facă acest serviciu casnic? *Deci a venit* arată că spălarea picioarelor n'a început la Petru. *Crizostom, Zigaben* etc. cred că Isus a spălat mai întâiu picioarele lui Iuda și a terminat cu Petru; *Augustin* crede că a început cu Petru. *Doamne, tu* etc. e contrast corespunzător firii lui Petru; *Crizostom*: „Cuvântul *tu* are mare emfază; el n'avea să zică decât tu, adică: cu mâinile cu care ai deschis ochii orbilor, ai vindecat pe cei leproși și ai înviat pe morți!“. *Augustin*: „Quid est *tu*? quid est *mih*? Cogitanda sunt potius quam dicenda, ne forte, quod ex iis verbis aliquatenus dignum concipit anima, non explicet lingua“. *Ceeace fac eă* etc.; adică tu nu înțelegi ce însemnează acest act, de aceea deocamdată se se mulțumească cu celece vede — v. 13 — 17 se explică. Petru însă tot nu voește să creadă și zice: *Nu vei spăla* etc., iar Domnul: *De nu te voiă* etc. Dacă nu voești să te curățești de toată tina păcatului (spălarea picioarelor; cf. v. 10), atunci nu vei avea parte în împărăția mea, ești eschis din comunitatea mea. Cine nu se învoește ca prin această spălare să arăte altora că e întinat de vina păcatului și că are trebuință să fie spălat de Domnul, acela nu e oaspe la masa lui. „A avea parte cu cineva“ (Mt. 24, 51. Lc. 12, 46) corespunde lui *hēlek im saă hēlek et* Deut. 10, 9. 12, 12. 14, 27. Ps. 51, 18. Înțelegând Petru din cuvintele lui Isus că e în primejdie a pierde comunitatea cu Domnul, pătuns zice: *Doamne, nu numai picioarele* etc.; el trece în celalalt extrem: să-i spele toate părțile corpului cari sunt neacoperite, ca să fie părtaș și mai deplin lui Isus; *Ciril*: „În denegare și învoire e cam pretențios, căci amēndouē sunt din iubire“.

10. Zise Isus lui: Care s'a scaldat n'are trebuință să se spele, ci e curat. Și voi sunteți curați, dar nu toți. 11. Că știa pe celce avea să-l vëndă pe el; de aceea zise că nu toți sunteți curați. Isus explică ce însemnează spă-

larea picioarelor. La orientali era datina ca înainte de ospet să ia baie. Isus zice că cine s'a scaldat nu mai are trebuință de aceasta, ci numai să se spele curățându-se de praful care s'a așezat pe picioare înainte de masă. *λούειν* (=a se scălda) e contrast la *νίπτειν*, iar *celce s'a scaldat* sunt cei curați de păcat. *Ci*: deși s'a sêvêșit numai această spălare a picioarelor, totuș e curat. *Și voi sunteți curați*; apostolii, comunicând cu Mântuitorul, erau renăscuți, curățiți în întreaga personalitate etică (15, 3. 3, 22) și aveau trebuință să se curețe numai de păcate mici și de scăderi zilnice (zilnica părere de rău și căință). De aceasta nici Petru nu se poate libera; el trebuie să se rușineze de dragostea înjosoare a Domnului său. Cu apă curățește Domnul picioarele lui de praf, dar cu iubire se curățește inima învățacelului de zgura vanității, a ne iubirii (Lc. 22, 24) și a volniciei (Io. 13, 9). *Dar nu toți* e zis cu durere. Dela Petru trece Domnul la învățacelul a cărui natură nu s'a schimbat; care după curățire iarăș a căzut în noroiul păcatului (2. Petru 2, 20 sq.). V. 11 motivează cuvintele lui Isus: *Că știa* etc.

12. Deci după ce a spălat picioarele lor și a luat vestmintele sale și iarăș a șezut la masă, zise lor: *Cunoașteți ce am făcut voue?* 13. *Voi pe mine mă chiețați Învêțătorul și Domnul, și bine ziceți, că sânt.* 14. *Dacă deci eu am spălat picioarele voastre, Domnul și Învêțătorul, și voi trebuie să spălați picioarele unul altuia.* 15. *Că pildă vî-am dat voue, ca precum am făcut eu voue, și voi să faceți.* 16. *Amin, amin grăesc voue, nu e o slugă mai mare decât domnul său, nici un trimis decât celce l-a trimis pe el.* 17. *De știți acestea, fericiți sunteți dacă veți face acestea.* Sfêrșind Isus spălarea se așază la masă și explică învățacelilor actul. *Cunoașteți* etc.; înțelegeți ce însemnează acest act sêvêșit asupra voastră? *Zigaben*: „Întrebă pe ceice nu știu ca să-i facă a înțelege“. *Ce*: după cuprinsul spiritual care s'a petrecut acum în simbol. *Mă chiețați Învêțătorul*

și Domnul exprimă raportul de subordonare recunoscut de ei față de el. Învățăceii rabinilor nu numiau pe învățători după nume, ci *răbbi* și *mār* (Dan. 2, 47. 4, 16); așa-dar *ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος* e nomin. tituli (Win. §. 29. 1. pag. 171). Și voi etc.; voi în smerenie, departe de orice dorință după rang și stăpânire, să faceți faptele dragostei, și lăpędându-vę de voi însivę să căutați a lămuri și curăți pe alții. Din sec. 4. vedem că aceste cuvinte se rapoartă la fapta esterieară și se consideră sacrament introducędu-sę spălarea picioarelor în Joia cea mare. *Amin, amin grăesc* etc.; Domnul și Învęțătorul vostru s'a înjosit întru atâta ca să vę arate dragostea ce are cătră voi; voi, slugile și trimișii lui, cu atât mai vęrtos trebuie să vę purtați așa între voi (15, 20. Mt. 10, 24. Lc. 6, 40). *Acesta* se rapoartă la v. 13—16. Partea obiectivă a științii e dată, lucrarea subiectivă e condiționată (Win. §. 41, 2. c. pag. 278 — *ei* e condiție generală, iar *ἐάν* specială); „Le știți învățându-vę dela mine“ (*Zigaben*). Isus arată că există mare deosebire între cunoștință și faptă.

18. Nu grăesc pentru voi toți; eū știū pe care i-am ales; ca să se plinească Scriptura: Celce mănâncă pâne cu mine a ridicat călcâiul asupra mea. 19. De acum zic vouę, înainte de ce se plinește, ca să credeți când se va plini, că eū sūnt. Aceste v. conțin o idee nouă. el exprimase speranța și avea încredere că toți vor face cum a zis el (v. 12—17), afară de Iuda; de aceea: *nu pentru toți*, adecă cele din v. 17. Și acestui învățacel Isus a spălat picioarele, ca să nu atragă atenția celorlalți — sinopticii încă spun că Isus numai a făcut aluziune la el, dar nu l-a numit (ca aci v. 21—30). *Eū*: din partea mea. *Știū*; ce însușiri au, decī nu mă pot înșela dacā nu zic de voi toți etc. *Am ales*: ca apostoli (6, 70). Spălarea picioarelor la Iuda și-a perdat valoarea. Isus l-a cruțat, învățăceii însă se creadă că el cunoaște pe celce îl va trada, decī: *Ci ca să se plinească* etc. La „ci“ putem suplini „am ales“. Alții înțeleg aceste cuvinte ca contrast și suplinesc la *ἀλλά* pe *τοῦτο γέγονε*: „nu grăesc de voi

toți, ci aceasta s'a făcut, ca etc.“; sau leagă *ἀλλά* nemijlocit la „celce mănâncă cu mine“ și „ca să se plinească Scriptura“ este inciză: ci ca să se plinească Scriptura — celce mănâncă etc. La *ἵνα ἡ γραφή* cf. Mt. 1, 22. Io. 12, 38. Citatul e Ps. 41, 10, unde cântărețul descrie infidelitatea prietenului.¹⁾ David e tipul lui Mesia, Ahitofel al lui Iuda. La alegerea, persoana și desvoltarea lui pătătoasă cf. Mt. 27, 3. Vedem că și în tradarea lui Iuda se plinește o profeție. *Celce mănâncă pâine* exprimă intimitate. *ἐπαίρειν τὴν πτέροναν* iau unii = *πιεονίζειν* = a pune piedecă cuiva, deci: a înșela. Dar Isus n'a fost înșelat de Iuda, de aceea e mai bun înțelesul: a ridicat călcâiul ca să mă lovească cu piciorul; exprimă prigonire cu violenție. V. 19 e paralel cu 14, 29. 16, 1. *ἀπ' ἄρτι* e ca 14, 1, și *ἄρτι* = de acum; e contrast la cele de mai nainte; de acum îi face atenți la celece va spune despre tradator. El îl cruță, dar pregătește pe învățăcei la întâmplările foarte triste; ei s'ar fi putut sminti că Isus n'a cunoscut pe Iuda și l-a ales între învățăcei. *Că eū sunt*, adecă Cristosul (8, 24).

20. Amin, amin grăesc voue: Celce primește pe care eū voiū trimite, pe mine mă primește; iar celce mă primește pe mine, primește pe celce m'a trimis pe mine. Acest v. nu e glosă din Mt. 10, 40, nici se leagă la—cele nemijlocit precedente (16 sq.) ca cum v. 18. 19 — amintirea tradatorului — ar fi numai episod, ci se leagă strîns la „că eū sunt“. Unul va cădea din învățăcei, dar ceilalți se nu descurajeze pentru aceasta; de aceea grăește cu emfază: *amin, amin* etc. mângăindu-i și întărindu-i. Ei și după această faptă rușinoasă rămân în raportul cătră el ca Fiul lui Dzeū și prin el cătră Tatăl; păstrează demnitatea că sunt în Isus și acesta întrênșii (17, 22); că el poate fi cinstit și iubit în ei; în urmă sunt trimișii lui.

¹⁾ Psalmul acesta se atribue lui David, iar prietenul este Ahitofel cf. 2. Sam. 15, 31 sq. *ὁ τρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον*, evr. *ochel lāhmi*, LXX. *ὁ ἐσθίων ἄρτους μου*.

b) *Isus spune că va fi tradat, 13, 21—30*

(Mt. 26, 21 sq. Mc. 14, 18 sq. Lc. 22, 21 sq.)

21. Acestea zicând Isus s'a turburat cu duhul și mărturisia și zise: Amin, amin grăesc voue, că unul din voi mă va vinde. 22. Învățaceii căutară unul la altul, fiind nedomeriți despre cine zice. Încă în v. 10. 18 Mântuitorul făcuse aluziune la vînzător, acum pășește cu această idee de nou. Sufletul lui s'e turbură pentru că fapta e groaznică. *Acestea* s'e rapoartă la v. 18 sq. *Cu duhul* e ca 11, 33. *Amin, amin* etc. exprimă internul mișcat, cf. Mc. 14, 18. *Căutară învățaceii* etc.; ei sunt perpleși; nu știu cum s'e înțealgă cuvintele lui Isus. Aceasta e așa de firesc ca și alte întrebări la Mt. 26, 21 sq. Fiecare voește s'e audă dela celalalt, cine poate fi individul de care vorbeste învățatorul.

23. Iar era unul din învățaceii lui culcat pe sinul lui Isus, pe care iubea Isus. 24. Acestuia dec'i făcu semn Simon Petru și zise lui: Spune cine este de care grăește. Petru nu voește s'e fie nedomerit și caută a cunoaște cauza. *Era... culcat* exprimă că acest învățacel, când ședeau la masă, totdeauna ședeau la pieptul lui Isus. După robia babiloneană ședeau și Evreii la masă ca Persii, adecă zăceau câte 3 pe un divan (*κλίβη*). Fiind culcați pe partea stîngă cu mâna dreaptă luau bucatele. De aceea al doilea, care era pe acelaș divan, ajungea cu partea din dărăt a capului la sinul (*κόλπος* cf. Lc. 6, 38) celui dintâiu; al treilea la al doilea. Ioan zace la dreapta Mântuitorului, trebie dec'i numai s'e se întoarcă cu capul ca s'e vorbească cu el. *Pe care iubea Isus* ocură mai adese în această evanghelie și însemnează pe autorul ei; poate e circumscrierea lui *Iohanan* = harul lui Dzeu (19, 26. 21, 7. 20). Aducându-și aminte de acest moment prea sânt întrebuintează el mai ântâiu numirea, la care ține mai mult decât la numele cu care îl agrăeau oamenii. *Făcu semn* etc.; Petru totdeauna caută cauza întâmplărilor. Recepta citește *πυθόσθαι, τίς ἂν εἶη* (s'e întrebe cine ar fi"), iar BCLX

Vulg. Origen καὶ λέγει αὐτῷ: ἐπὲ τίς ἐστιν; & a îmbinat amândouë variantele. Petru presupune că Ioan, incredutul lui Isus, va ști pe cine a înțeles acesta. λέγει e de înțeles o agrăire, cum rezultă din νεύει.

25. Deci îndată căzând acela pe pieptul lui Isus zise: Doamne, cine este? 26. Răspuns-a Isus: Acela este căruî voiū întinge îmbucătura și o voiū da. Deci întingând îmbucătura o luà și dădu lui Iuda, fiul lui Simon, Iscarioteanul. *Plecându-se acela* etc. exprimă oarecare vehemență; cuvintele Mântuitorului: „Unul din voi mă va vinde” aū impresionat pe învățăcei foarte adūnc (Ioan era la dreapta lui Isus). *Așa*: îndată (4, 6); fără a face alte pregătiri. *Răspuns-a Isus*, încet ca alții să nu audă; întrebuițează un act pe care și Iuda putea să-l înțeleagă. *Întingând*; poate era rëndul ca Isus, stăpânul casei, să ia o bucată de pâne și întingând-o în fiertura pascală (probabil e așanumitul Haroset Mt. 26, 23) să o dea lui Iuda. ψωμίον = o bucată de pâne, îmbucătură. Astfel aplică Isus cuvintele psalmistului: Celce mănâncă pâne cu mine etc. Mulți s. Părinți înțeleg sub τὰ ψωμίον pânea euharistică, dar nu e probabil ca Mântuitorul să i-o fi întins (lui Iuda). La orientali și în zilele noastre nu se întrebuițează furculițe, ci mâncarea se împarte cu degetele. La sfârșitul v. se amintește numele întreg al vnzătorului; un moment tragic. În privința textului din aceste 2 versuri se observă: Recepta are: ἐπιπρασῶν δὲ ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ στήθος, Tischendorf: ἀναπρασῶν ἐκεῖνος οὕτως, ἐπὶ etc.; în v. 26. Recepta: ᾧ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω. καὶ ἐμβάψας τὸ ψωμίον λαμβάνει... Ἰσκαριώτῃ; Tischendorf: ᾧ ἐγὼ βάψω τὸ ψωμίον καὶ δώσω αὐτῷ. βάψας οὖν τὸ ψωμίον λαμβάνει... Ἰσκαριώτου.

27. Și după îmbucătură atunci a intrat în acela satana. Zise deci Isus lui: Ce faci, fă mai ingrab. *După... atunci*, adecă dupăce Isus i-a dat îmbucătura; e momentul decizător. În v. 2. s'a zis că satana aruncase numai ideea vnzării în Iuda (Lc. 22, 3). Isus vorbise lui Ioan încet, dar conștiința rea face pe acela să se teamă că e vorba de el. Dând Domnul

îmbucătura lui Iuda, Ioan fără îndoială a privit la el, pentru că știa ce însemnează acest semn; Iuda observă aceasta și amărăciunea lui se potențează, satana îl ia de tot în putere și-l face să se hotărască cu desăvârșire la faptă. După Mt. 26, 25 Iuda e și fățarnic, căci zice: „Au doară eu sînt?“, iar Isus îi răspunde: „Tu zici“, apoi urmează cuvintele de aici: *Ce faci* etc. Isus îl provoacă să-și execute intențiunea acum, cât mai curînd, nu cum voește el (Win. §. 40. 2. pag. 228). Imperat. *ποιήσον* se rapoartă la „mai îngrib“: acum trebuie să se facă ce voește, nu să aștepte până după sîrbătoare. Isus deci nu provoacă pe Iuda la săvîrșirea tradării, ci dorește să aducă Tatălui ceresc jertfa cuvenită, cum în lăuntru sîu a făcut de mult. *Augustin*: „Non praecipit facinus, sed praedixit, non tam in perniciem perfidi saeviendo quam ad salutem fidelium festinando.“

28. Iar aceasta nimene din cei ce ședeau la masă nu știa pentru ce zise lui. 29. Că unii socoteau, după ce Iuda avea punga, că Isus zice lui: Cumpără cele ce ne trebuiesc la sîrbătoare, sau să dea ceva săracilor. *Nimene*: nici Ioan care știa pe tradator, dar nu că fapta lui se va plîni așa curînd. Învîțăceii cred, că Isus zicînd „ce faci fă mai îngrib“ provoacă pe Iuda, casarul lor, să grijască a cumpăra cele necesare la sîrbătoare, sau să dea ceva săracilor. În noaptea din 14 pe 15 Nisan era permis a cumpăra cele necesare pentru sîrbătoare, dacă 15. Nisan nu era zi de Sîmbătă; fără îndoială este că aici avem de înțeles târziu sara în 14 Nisan (Ex. 12, 16). Că motivează această neînțelegere a învățăceilor împărțînd presupunerile lor. *La sîrbătoare* se leagă cu „cele ce ne trebuiesc“; nu cumpărase nimic de sîrbătoare. *Săracilor*, care erau la templu; acesta dela miezul nopții înainte era deschis. Aceștia sunt al 2. subiect la care cugetă învățăceii.

30. Deci după ce acela a luat bucată a eșit îndată; și era noapte. *Deci după ce...* a luat leagă la v. 27. *A eșit*: începe a se realiza prezicerea lui Isus. *Era noapte* e tragic și exprimă că timpul e potrivit pen-

tru o faptă a întunecului. Cina s'a ținut sara și se trase până în noapte.

§. 16. Isus anunță moartea sa și lăpędarea lui Petru, 13, 31—38.

(Mt 26, 31 sq. Mc. 14, 27 sq. Lc 22, 31 sq.)

Iuda părăsește pe învățacei; astfel rupe cu ei și legătura esteroară. Sosit-a ora când învățatorul avea se plinească voea Părintelui ceresc; iar inima lui plină de iubire cătră învățacei și lume se varsă în acest moment ultim. El caută se-î întărească și mângăe promițēdu-le pe Spiritul sânt; îi îndeamnă se fie uniți între olaltă și se păzască poruncile lui. Petru aude numai cuvintele că-î va părăsi; el nu poate crede aceasta, de aceea îndrăznește a afirma că nicicând nu-și părăsește Învēțatorul. În legătură cu aceasta arată Isus că Petru se va lăpēda de el.

31. Decī dupăce eși acela zise Isus: Acum s'a preamărit Fiul omului, și Dumnezeu s'a preamărit întrēnsul. 32. Dacă Dumnezeu s'a preamărit întrēnsul, și Dumnezeu îl va preamări pe el întru sine, și îndată îl va preamări pe el. *Crizostom, Teofilact* etc. omit pe „decī“ și leagă „după ce a eșit“ la cele precedente. Abia îi părăsise Iuda și Isus între credincioșii lui rostește aceste cuvinte triumfătoare. *Acum*, zice Isus, pentrucă depărtându-se Iuda s'a decis moartea lui. *S'a preamărit* e zis proleptic și e identic cu *îl va preamări* din v. 32, pentrucă Dzeu s'a preamărit prin opera încredințată lui Isus (11, 4. 12, 28. 17, 4). *Fiul omului*; din înjosirea pămēntească va ajunge la mărire dzească. Mărirea care era mai nainte cuprinsul lui (1, 14) va fi și realitatea esteroară (17, 5). *Și Dumnezeul*: în momentul prezent. Isus lasă se fie tradat, se fie dus la dușmani — aci se arată mărirea lui; iar mărirea plină de iubire a Tatălui se manifestă lăsând pe Fiul se pătimească. *Înrēnsul*: în Fiul omului; în acesta s'a vėzut clar mărirea Tatălui — în ascultarea Fiului de sfatul vecinic al Tatălui. *Dacă Dzeu s'a preamărit întrēnsul* lipsesc \aleph BCDL; repetă aceeaș idee ca se poată zice ceva nou.

Tatăl s'a preamărit în Fiul prin ascultarea acestuia. *Îl va preamări*: cu preamărirea cerească, de care va fi părtaș după moarte. *Întru sine* corăspunde lui „întrênsul“ din v. 31, deci se rapoartă la Dzeu care s'a preamărit în opera lui Isus. *Și îndată* = și adecă îndată, anume după moarte.

33. Fiilor, încă puțin sânt cu voi, mă veți căuta, și precum am zis Iudeilor, că unde eu merg voi nu puteți veni, și vouă zic acum. În-vetăceii erau nemângăiați pentrucă Isus merge la Tatăl, unde ei acum nu pot să-l urmeze. Aci mai ântăiū îi numește *τεχνία* și exprimă iubire spuindu-le, că ajungerea lui la mărire e îmbinată cu singurătate. Ce a zis el Iudeilor grăește și învetăceilor: *Mă veți căuta* etc. cf. 7, 34. 8, 21. 24 — dar acelora cu alt înțeles și scop. Învetăceii nu-i pot urma din cauza slăbiciunii, nu a rēutății; acum îndeosebi nu, pentrucă el trebuie să pătimească, ce ei încă nu pot face (Mt. 10, 38). Iudeilor spune (7, 34. 8, 21. 24) că nu vor putea intra în mărirea împărăției mesianice, unde merge el (Mesia). Neputința învetăceilor e relativă, pentru timpul de față. *Acum*; aceasta trebuie să le spue acum, mai mult nu-i poate cruța. Aceste cuvinte întroduc porunca următoare. Veni-va timpul când îl vor urma pe calea suferințelor (21, 18 sq. Col. 1, 24), și deci vor intra în mărirea lui (14, 3. 17, 24).

34. Poruncă nouă dau vouă ca să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit eu pe voi, ca și voi să vă iubiți unul pe altul. 35. Întru aceasta vor cunoaște că sunteți învetăceii mei, de veți avea dragoste cătră olaltă. Învetăceii lui Isus în viitor să vor cunoaște din dragostea ce o au între olaltă, care să bazează pe dragostea lui Cristos, nu pe tăria credinții și a speranții. Aceasta să le fie mandat în absența lui. Ce să atinge de structură apoi cei mai mulți citesc *καθώς... ἀλλήλους* ca paralelă la *ὡς ἀγαπάτε ἀλλήλους*, iar *καθώς ἰγάπ. ὑμᾶς* are emfază. Porunca dragostei, ce dă el, să numește nouă, pentrucă să bazează pe o nouă dragoste, deosebită de cea din T. V. (Lev. 19, 18 cf. Mt. 22, 37 sq.) În T. V. norma iubirii era iubirea

de sine însuș (ca pe sine însuș); pretindea deci numai a căuta datorințele dreptății. Mântuitorul așază de normă iubirea ce a avut-o el cătră lume, pentru care s'a lăpădat de sine, s'a jertfit: o iubire care iubește pe aproapele mai mult ca pe sine însuș. El nu zice că dă altă poruncă (*ἕτερος, ἄλλος*), sau de nou, sau pentru că ea privește nu numai pe Iudei, ci și pe păgâni. *ἐντολή* însemnează la Ioan datorințele vieții pentru Cristos și creștini (10, 18. 12, 49. 50. 14, 15. 21. 31; 15, 10. 12; 1. Io. 2, 3. 4. 7. 8; 3, 22. 23. 24; 4, 21. 5, 2. 3; 2. Io. 4. 5. 6. Apoc. 12, 17. 14, 12.) *Precum v-am iubit*: cât a petrecut cu densenii. Iubirea aproapelui impusă de Cristos nu s'a mai văzut în lume, și el o declară semnul de a cunoaște pe învățaceii lui: *Întru aceasta* etc. se rapoartă la v. 34. 1. ep. Io. e comentat, precum dovedește și istoria veacurilor dintâi ale creștinătății. *Tertulian* zice: „Vedeți cum se iubesc creștinii, și cum sunt gata a muri unul pentru altul“ (Apol. 39); *Minuciu Felix*: „Ei (creștinii) se iubesc înainte de a se cunoaște.“

36. Zise Simon Petru lui: Doamne, unde mergi? Răspuns-a Isus: Unde eă merg, nu poți tu veni acum după mine; iar vei veni după mine mai târziu. 37. Zise Petru lui: Doamne, pentru ce nu pot veni după tine acum? Sufletul meu îl voi pune pentru tine. 38. Răspuns-a Isus: Sufletul tău îl vei pune pentru mine? Amin, amin grăesc ție, nu va cânta cocoșul până când te vei lăpăda de mine de trei ori. Dela v. 33 atențiunea lui Petru e încordată; el nu înțelege „unde merg eu“ și plin de îngrijire voește să știe ce intențiuni are Domnul, că el nu-î poate urma. Isus nu răspunde direct, ci îi arată ce va esperia apostolul mai târziu: *Unde eă merg* etc. După planul dzeesc nu sosise ora ca Petru să meargă la moarte cu stăpânul său. *Vei veni după mine mai târziu* e aluziune la moartea de martir a lui Petru. *Augustin* etc. înțeleg „nu poți“ despre neputința morală a lui Petru, pentru că era încă slab în credință. *Augustin*: „Quid festinas Petre? nondum te suo spiritu solidavit petra; noli extolli praesumendo, non potes modo, noli dejici de-

sperando, sequeris postea.“ Din v. 37 rezultă că nici după răspunsul lui Isus nu-l înțelege; dar adaugă că e gata a-și jertfi viața, dacă aceasta s'ar cere pentruca să poată merge cu el (10, 11). Temperamentul vehement al lui Petru și nemărginita iubire către Domnul se exprimă și aci deplin. Mântuitorul îl domolește zicându-i: *Viața vești pune* etc. și-i repetă cu emfază căderea: *Amin, amin* etc. Înainte de a răspunde învățăcelul, Domnul îi spune că acesta se lapedă de el (Mt. 26, 33. Mc. 14, 30. Lc. 22, 31). Veghia a 3. se numia la Evreii *k'riath hăgebër, ἀλεκτοροφωρία*. Mt. 26, 34. Mc. 14, 30 înfățișează că Isus a rostit aceste cuvinte pe cale la Getsemane.

§. 17. Isus se desparte de învățacei, care vor fi păziți și desvârșiți în credință, 14, 1—16, 33.

Cuvântările următoare, cap. 14—16, sunt reproduceri din partea evangelistului, iar ideile corespund situațiunii și totuș sunt pline de sentiment. Ideea principală e cuprinsă în 13, 33. Fiecare capitol poate avea inscripție separată: cap. 14 e vorba de Mângăitor, cap. 15 conține admonieră, în urmă cap. 16 promisiunii.

Sinopticii nu au aceste cuvântări, ce se explică din împrejurarea că ei se mărginesc la activitatea publică a lui Isus, dar firese este ca Isus să nu se despartă de învățacei fără a le spune toate ce avea să le mai descopere. De aceea în cuvântările de față aflăm raporturi personale între Fiul și Tatăl și către învățacei.

a) Isus merge la Tatăl; trimite pe Paraclét, 14, 1—31

Isus mângăie pe învățacei pentru că se duce dela ei; ei să fie siguri de ajutorul lui, deși nu e mai mult cu dênșii. Aceasta arată el în 3 propoziții: El stă cu Tatăl în comunitate, și de aceea va lua pe învățacei la sine (v. 1—11); această comunitate a lui cu Tatăl o va pune în lucrare (v. 22—24: ascultarea rugăciunilor, trimiterea Spiritului sânt); ei să aibă pace și încredere (v. 25—31).

1. Să nu se turbure inima voastră; credeți în Dumnezeu și credeți în mine. În cele

următoare Toma și Filip întreabă mai multe. Acest v. se leagă strâns la cele de mai nainte. Isus spusese învățăceilor că se depărtează de ei; aceasta i-ar fi putut face să se teamă, mai vârtos că unul din ei se va lăpăda de el. Isus le arată să se încreadă în Dzeu mângându-se cu speranța că iarăș se vor uni cu densusul la Tatăl. El e mijlocitor la Tatăl, deci se aibă încrederea de mai nainte, îndeosebi că acum îi împacă deplin cu acela. πιστεύετε în amândouă locurile e imperat. (*Crizostom, Teofilact, Zigaben* etc.), și nu avem de înțeles credința în genere, ci încrederea. Credința întrênsul Isus o pune în paralelă cu cea cătră Dzeu (în mine).

2. În casa Tatălui meu sunt multe lăcașuri; iar de nu, aș fi zis voue; că merg să gătesc voue loc. 3. Și dacă mă voiu fi dus și voiu fi gătit voue loc, iarăș voiu veni și vă voiu lua pe voi la mine, ca unde sânt eu și voi să fiți. Aci le spune scopul mergerii lui, ca astfel să-i facă mai aplecați a se încrede în el. Învățăceii se fie siguri că în casa Tatălui au loc toți; nu de aceea nu pot merge ei acum; el se duce să le gătească loc. În casa Tatălui meu: în cer, care Isus îl numește „casa Tatălui“. Multe: „Ajung se vă poată primi și pe voi“ (*Zigaben*). *Augustin* etc. deduc de aci că există deosebite graduri de fericire. μονή, la clasicii mansio, locuință, lăcaș; numai aici în T. N. și v. 23. Iar de nu etc. e dovada faptică că sunt lăcașuri în casa Tatălui său. εἶπον ἂν ὑμῖν e afirmativ: vi-aș fi spus etc. Că merg motivează asigurarea „în casa... lăcașuri“; el n'ar fi avut trebuință să nu le spue, dacă n'ar fi cum zice acum. În v. 3. se citește καὶ ἐτοιμάσω după *SBCL*, nu ἐτοιμάσαι. Și dacă mă voiu fi... loc repetă cuvintele mângăitoare legând o mângăere și mai mare: Voiu veni iarăș etc. Cu ἐάν se arată că e necesar ca el să-i părăsască, pentruca iarăș să vie la densusii (12, 32). Iarăș voiu veni: la paruzie (6, 39 sq. 11, 24). Așadar nu putem înțelege învierea, trimiterea Spiritului sânt, sau cercetarea fiecăruia prin moarte, pentrucă promisiunea se rapoartă aici la comuna întreagă. Și vă voiu lua pe voi: învățăceii vor intra atunci cu el

în comunitate personală („la mine“), la ce ei țin foarte mult, și anume îi va face părtași ai măririi sale cerești („ca.... să fiți“ cf. Mt. 24, 31). *La mine* exprimă țința; totul se rapoartă la el.

4. Și unde eă merg — știți calea. 5. Zis-a Toma lui: Doamne, nu știm unde mergi; și cum știm calea? Recepta, Vulgata citesc „și unde eu merg știți, și calea știți“ — ce e interpretament și nu se împacă cu v. 5. Ei nu pot merge cu el, dar cunosc calea pe care merge acum; pe aceasta îi vor urma ei și toți partizanii (10, 36 sq. 6, 29). *Augustin*: „Sciebant discipuli, sed se scire nesciebant“. Așadar sub „cale“ înțelegem calea patimilor și a morții, care avea să o facă el — ce nu se împacă cu v. 6., ci mergerea lui la mărirea cerească. În v. 5. Recepta citește „și cum putem să știm calea“ — interpretament. *Toma* declară franc că el nu știe calea locului unde merge acum Domnul. Cuprins de mâhnire, în urma cuvintelor Mântuitorului, ca Petru (13, 36), nu mai poate urmări calea Domnului; el nu știe țința, cum să știe calea? Așa să descopere pretutindene în evanghelie caracterul treaz și sceptic al apostolilor (11, 16. 20, 25): ei nu știu locul, nici calea. *xai* e înaintea unei întrebări, exprimă vehemența cu care să întrerupe vorba altuia (9, 36. Lc. 10, 29. 2 Cor. 2, 2 cf.)

6. Zise Isus lui: Eă sânt calea și adevărul și vieața; nimene nu vine la Tatăl fără numai prin mine. 7. De m'ați fi cunoscut pe mine, și pe Tatăl meă ați fi cunoscut, și de acum îl cunoașteți pe el și l-ați văzut pe el. La întrebarea lui Toma Isus le spune că ei trebuie să asculte absolut cuvintele lui; să ție tare la persoana lui. El nu ne conduce numai prin învățatură și exemplu pe adevărata cale a menirii noastre, ci el e însaș această cale, fiind unicul mijlocitor între Dzeă și omenire. Întrânsul trebuie ei să creadă, lui să se lipească ca să poată ajunge la Tatăl (10, 7). Așadar el mijlocește, împărtășește chiar cele viitoare (cale), pentrucă adevărul absolut întrânsul s'a descoperit dela Tatăl; din acestea urmează apoi adevărul bine al mântuirii (vieața). Aceste însușiri ale lui

Cristos sunt depuse în biserică, de aci urmează necesitatea a fi membrul ei. Espresiunile „calea, adevărul și vieața“ sunt coordinate, deci nu se pot lua cu *Augustin*: „Vera via vitae.“ *Vine la Tatăl*, are în vedere viitoarea deplinire a comunității cu Tatăl a fiecărui om. *De ați fi cunoscut* etc. Cristos și Tatăl sunt una; cine cunoaște pe acesta, cunoaște și pe Fiul. Ei de l-ar fi cunoscut în ființa sa absolută, ar fi cunoscut și pe Tatăl. În *de acum îl cunoașteți* avem prolepsă ca 13, 31; mărirea lui viitoare se înfățișează ca una prezentă, și urmarea acesteia: cunoașterea Tatălui. *Ați văzut*: întrucât Cristos a lăsat să vadă întrînsul ființa absolută a sa și a Tatălui; fără îndoială: în credință.

8. Zise Filip lui: Doamne, arată nouă pe Tatăl, și ne va ajunge. 9. Zise Isus lui: Atâta vreme sînt cu voi, și nu m'ai cunoscut, Filipe? Celce m'a văzut pe mine a văzut pe Tatăl; cum zici tu: Arată nouă pe Tatăl? În genere înțelesese Filip cuvintele din v. 7, dar credința lui e prea slabă ca să se mulțumească numai cu privirea internă a ființii Tatălui. O arătare a lui Dzeu — ca în T. V. — i-ar ajunge (cum a văzut Moisi și profeții, Ex. 33, 18. Ilie etc.) *Arată*: lasă să se arate; numai așa vor fi liniștiți și mângăiați vor nizuși să-și ajungă scopul; *Crizostom*: „Cu acestea suntem mulțumiți și nu te mai întrebăm.“ În v. 9. Isus exprimă mirare: *Atâta vreme* etc. De când petrece cu el Filip încă nu s'a convins, că ființa lui e aceeași cu a Tatălui; celce l-a văzut pe el a văzut și pe Tatăl și nu are trebuință să i-se arate Tatăl întralt chip. În Cristos descoperirea dzeească s'a deplinit, altă descoperire e superfluă. Cristos e în Tatăl (5, 19. 30. 7, 16. 29) — ce nu se poate zice de altă ființă, așa și Tatăl întrînsul, dar nu că s'ar descoperi numai o parte a lui, ci întreaga lui ființă. Celce a avut arătare dzeească (teofanie) încă n'a văzut pe Tatăl, ci celce a văzut pe Cuvîntul vecinic al lui Dzeu (1, 1 sq. 9. 14. cf. Col. 2, 9). Sântii Părinți au întrebuintat acest loc contra Arieniilor: Fiul e de o ființă cu Tatăl. Vulgata traduce *ἕνωσας* cu „cognovistis“ și pe „Filipe“ leagă la cele următoare.

10. Nu crezi că eu întru Tatăl și Tatăl întru mine este? Graiurile cari eu grăesc voue nu le grăesc dela mine; iar Tatăl care rămâne întru mine face lucrurile. 11. Credeți mie că eu în Tatăl și Tatăl în mine este; iar de nu, credeți pentru lucrurile acestea. *Nu crezi* etc.; se provoacă la credința lui Filip în zisele lui de altă dată și exprimă lămurit că Isus înțelege unitatea ființii cu Tatăl, ca în „celce m'a văzut pe mine etc.“ (10, 38). Aci zice el „*eū în Tatăl*“ etc., pentru că arată calea care duce la Tatăl. Din această unitate a ființii urmează că faptele și cuvintele lui sunt ale Tatălui. *Graiurile... lucrurile*: cele 2 forme ale descoperirii. El deci nu face nimic fără plenipotența Tatălui. *Celce rămâne întru mine*: Tatăl e neconținut în Fiul; el nu e deci numai organ temporal al arătării lui Dzeu. *Face lucrurile* înfățișează lucrurile lui Isus ca ale lui Dzeu, pe cari Tatăl le sèvresșete în urma imanenței lui în Fiul. În v. 11 se cuprinde admoniare cătră toți învățaceii: *Credeți mie* etc.; fără a aștepta altă asigurare, ei pentru că eū vë zic. De s'ar întâmpla să nu-i creadă că el este în Tatăl și acesta întrênsul, atunci să se înduplece la această credință prin faptele lui: pentru minunile sèvresșite cu puterea dzeească (v. 1. 5, 36. 10, 37 sq.)

12. Amin, amin grăesc voue, celce crede în mine, lucrurile cari eū fac și acela va face, și mai mari decât acestea va face, că eū merg la Tatăl. 13. Și ori ce veți cere în numele meu aceea voiū face, că să se mărească Tatăl în Fiul. 14. De veți cere ceva în numele meū, eū voiū face. Isus arată că învățaceii vor face, după mergerea lui de aici, întru numele lui, mai mari minuni decât el. *Celce crede în mine* conține și credința despre raportul lui cu Tatăl. *Lucrurile cari eū fac*: fiindcă în aceasta este ce-i leagă de persoana lui. *Acela* — și acela; spune subiectul cu emfază. *Și* e gradație: și încă, da. *Mari mari decât acestea*, nu trebuie luată minunea în înțeles strins, ci toate faptele și rezultatul lucrării apostolești de apoi. Apostolii vor aduce la credință mii de oameni;

împărăția întemeiată de el va trece hotarele Palestinei, evangelia va triumfa asupra păgânizmului și iudaizmului. Aceste fapte sunt într'adevăr mai izbitoare decât cele săvârșite de Domnul. Ei vor săvârși aceste fapte: *că eu merg la Tatăl*; cauza este iarăș mergerea lui la Tatăl, dar și cererea lor: *Și orce veți cere* etc., este cererea la Tatăl (12 cf. 15, 16). *Și din v. 13* adaugă a 2. parte a propozițiunii motivatoare, pendentă de *ὄτι*. *În numele meu*: după porunca mea; în spiritul cum a învățat el: cu credința și încrederea în voea Tatălui că numai prin el, pentru meritele lui ni se dă ce cerem (15, 16, 23). *Orce* exprimă generalitatea; așadar nimic nu refuză Tatăl dacă cerem cuviincios (Mt. 7, 7). *Aceea voiți face*: Cristos cel înălțat continuă activitatea sa (12, 32), deși prin învățăcei, care dela el primesc toate rezultatele lucrării lor. După ce s'a săvârșit mântuirea și Cristos ca Dzeu — om s'a înălțat la cer, luând parte la guvernarea dzească, putu el să înzestreze pe ai săi cu putere de sus și a-i face capabili să lătasă împărăția lui. Cristos dă, iar apostolii primesc, care din urmă se întâmplă prin rugăciune. Scopul pentru ce se ascultă cererea este *ca să se mărească*: în activitatea lui pământească s'a preamărit Tatăl (11, 4, 12, 28, 13, 31), aceeaș se întâmplă și în continuarea opereii lui prin învățăcei. *În Fiul*: în lucrarea acestuia (13, 31). În v. 14 se repetă ideea din urmă, dar accentuând că el e subiectul activ (eu); *Zigaben*: „Zice aceeaș întărind și mai mult cuvântul“.

15. De mă iubiți pe mine, păziți poruncile mele. 16. Și eu voi ruga pe Tatăl și alt paraclét va da voue, ca să fie cu voi în veac, 17. Duhul adevărului, pe care lumea nu-l poate primi, că nu-l vede pe el, nici îl cunoaște pe el; voi îl cunoașteți că rămâne la voi și întru voi va fi. V. 15 e paralel la v. 14: Cristos a cerut credință (v. 12), a deșteptat speranța (v. 14 orce veți cere etc.); iar în v. 15 apelează la dragostea lor. El știe că ei îl iubesc (13, 36 sq. 14, 5), dar se manifeste aceasta păzind poruncile lui; condiția morală la cele următoare (v. 21). Sub „porunci“ înțelegem întreaga des-

coperire a Domnului: ce a învățat, le-a poruncit lor (8, 51, 15, 7: el să cugete, grăească și lucreze în noi). Și ea accentuă ce va face el dupăce ei vor fi împlinit condiția lor. *Voiă ruga* se întrebuițează și în alte locuri când grăește Fiul de Tatăl (16, 26. 17, 9. 15. 20). Iubindu-l ei pe el să va continua legătura între ei cu Cristos și Tatăl prin Spiritul sânt, de aceea *alt paraclet* etc. *παράκλητος*¹⁾ = avocat; numai la Ioan în T. N. (14, 26. 15, 26. 16, 7; 1, Io. 2, 7). *Alt*, pentrucă până acum Cristos a fost apărătorul lor. *Ca să fie* (Recepta: să rămâe); acest al 2. paraclet nu-î părăsêște nicicând, cum face el acum. *În veac* cf. Mt. 28, 20; exprimă că această promisiune se rapoartă și la urmașii apostolilor. *Duhul adevărului*; Spiritul sânt, care conduce și administrează adevărul dzeesc, și adecă adevărul obiectiv care e ființa lui. *Lumea*; necredincioșii nu pot primi acest Spirit, pentrucă se opun lui Cristos și lucrării lui; le lipsește condiția morală. *Nu-l vede pe el* însemnează experiența acestuia pe terenul spiritual; nu e o vedere în manifestări esteriore. Opusă acestei experiențe interne este cunoașterea mijlocită, care nu poate cunoaște existența și lucrarea lui Isus în credincioși. *Voi îl cunoașteți pe el* e raportul caracteristic al învățăcelilor cătră Spiritul sânt, fără considerare la timp. *Că rămâne la voi iarăș* nu se mărginește la anumit timp: acesta rămâne în comunitatea creștină. *Și intru voi va fi* depinde dela *oui*. Cunoștința lor e mijlocită prin Spiritul sânt, pentrucă ei sunt capabili a-l primi.

18. Nu vă voi lăsa pe voi orfanî, eu vin la voi. Mântuitorul se întoarce la ideea, că curênd îi părăsêște, dar iarăș va veni la ei. În 13, 33 îi numise „fii“, pentrucă i-a renăscut spiritualicește; acum părăsindu-î ei nu rămân singuri, fără tată. *Vin la voi* e zis în afect fără a pune pe „că“; avem de înțeles venirea lui Isus în Spi-

¹⁾ Espresianea nu e = *παράκλητος*, ci *azistent*, îndeosebi la judecătorie, *advocat*, apoi în genere *ajutător*, *sftenic*, *mijlocitor*, *apărător*; aceeași însemnează și *perăklit* în Talmud. *παράκαλιν* în s. Scriptură = a mângăia, de aceea *Origen* și *Crizostom* au explicat cu *mângăitor*, care înțeles ar fi prea restrins.

ritul sânt (*Ciril* etc.). *Crizostom*, *Teofilact*, *Zigaben* înțeleg arătarea lui Isus după înviere.

19. Încă puțin și lumea pe mine nu mă mai vede; iar voi mă vedeți pe mine, că eu sunt viu și voi veți fi vii. *Încă puțin* cf. 13, 33. *Nu mă mai vede*: cu ochii, pentru că ea poate observa numai ce se petrece în simțuri. *Voi mă vedeți*: nu cu ochii, ci prin credință, organul intern ca rezultat al comunității de viață internă. *Că eu sunt viu* e motivul; el e viața adevărată care le-o împărtășește lor, de aceea ei îl vor cunoaște principiu ce petrece întrênșii. Present. *θεορεῖ* și *θεορεῖτε* înfățișează lucrarea viitoare ca prezentă.

20. În ziua aceea veți cunoaște voi că eu sunt întru Tatăl meu și voi întru mine, și eu întru voi. 21. Celce are poruncile mele și le păzește pe ele, acela este care mă iubește pe mine; iar care mă iubește pe mine va fi iubit de Tatăl meu, și eu îl voi iubi pe el și mă voi arăta lui pe mine însumi. *În ziua aceea*, nu avem să înțelegem numai sărbătoarea Cincizecimii, când Isus a venit în Spiritul sânt, ci fiecare moment în care cad solzii de pe ochii oamenilor și ajung la cunoștință mai înaltă (Lc. 24, 27). *Veți cunoaște*, este urmarea celor precedente; raportul lui către Tatăl și al lor către Cristos atunci va fi deplin lămurit înaintea ochilor lor. *Că eu întru Tatăl*; sunt una cu Tatăl după ființă, deci Dzeu ca acesta (10, 38); dar și ei stau în strînsă legătură cu Cristos, sunt membrele lui și el e principiul lor de viață. Personalitatea Fiului absoarbe personalitatea credincioșilor; el e centrul vieții lor, dela care porcede viața și la care se întoarce (Apoc. 3, 20). V. 21 exprimă că această unitate cu Cristos se efeptuește prin dragoste; de aceea: *Celce are poruncile* etc. Iubirea față de cineva se manifestă împlinind voea lui; și noi iubim pe Cristos împlinind poruncile lui. La *τὰς ἐντολὰς τηρεῖν* cf. v. 15. „Celce are“, adică poșede poruncile în credință în urma ascultării (5, 58). Cine iubește pe Cristos, pe acela îl iubește Tatăl, îl iubește Cristos; de aceea: *și eu îl voi iubi*; *Zigaben*: „Căci amendoî voesc să primească aceeaș“.

Mă voi arăta lui etc.: în lăuntru lui, prin descoperire internă.

22. Zise Iuda lui, nu Iscarioteanul: Doamne, și ce poate fi că nouă voești să te descoperi și nu lumii? Învățăceii nu pot cuprinde această descoperire internă, cum a amintit Mântuitorul; ei știu din T. V. că Mesia va întemeia împărăție, în care vor intra toate neamurile pământului. De observat este însă că aceiași proroci spun că Mesia va fi lăpădat de Israil și, abia după pedepsirea acestuia (lui Israil), va urma convertirea și întemeierea împărăției lui pe pământ (Is. 40 sq. Zah. 11 sq.) La *Iuda* cf. Mt. 10, 3. Lc. 6, 16; se numea Tadeu, după Mc. 3, 18. *Nu Iscarioteanul*, nu mai era necesar după 13, 30, dar exprimă disprețul față de care poartă acelaș nume. $\tau\acute{\iota}\ \gamma\acute{\epsilon}\gamma\omicron\nu\epsilon\text{---}m\acute{o}'\ h\acute{a}j\acute{a}'$, are înțelesul lui: ce poate fi; ce te-a hotărit?. *Nu lumii*; Iuda cugetă la arătarea din urmă a lui Isus, la paruzie, care avea să se descopere lumii întregi.

23. Răspuns-a Isus și zise lui: De mă iubește cineva pe mine, cuvântul meu va păzi, și Tatăl meu îl va iubi pe el, și vom veni la el și ne vom face lăcaș la dânsul. 24. Celce nu mă iubește pe mine nu păzește cuvintele mele; și cuvântul care-l auziți nu este al meu, ci al Tatălui care m'a trimis pe mine. Isus nu răspunde la întrebare: venirea întâia și a doua, ci arată că descoperirea internă e condiționată de dragostea către cuvântul lui, care se manifestă în tinere (v. 15. 21). Sufletul care iubește pe Dzeu intră în legătură cu el și cu Tatăl, care nu se poate descrie cu cuvinte; în aceste momente sufletul e absorbit de dzeire, se liberează de însușirile sale și se îndzește, deși nu pierde personalitatea. *Cuvântul meu*: poruncile lui cele multe se cuprind la un loc, cf. 8, 51. *Și Tatăl meu îl va iubi pe el*, cf. v. 21. *Vom veni la el*: la credincios; iar pentru că Tatăl e în Fiul (10, 38. 14, 10), de aceea când vine unul îl însoțește celalalt. *Ne vom face lăcaș*; espresiunea e luată din T. V., unde se înfățișează Dzeu locuind în mijlocul poporului ales (Ex. 25, 8. 29, 45. Lev. 26, 11 sq. Ezech.

37, 26 sq. cf. 1, 14). Mediul *ποιησόμεθα* exprimă că Tatăl și Fiul vin din cer și-și fac aci locuință durabilă; de aceea *παρ'αὐτῶ* (Mt. 18, 20. 28, 20 cf. Apoc. 3, 20). În v. 24 se înfățișează aceeași idee în mod negativ. Celce nu iubește cuvintele lui, nici pe el; cine nu păzește învățăturile lui, nu află legătura între sine și Isus. Dar nici pe Tatăl nu-l iubește acest individ, pentru că poruncile lui sunt cuvintele Tatălui (7, 16); lăpędând cuvântul lui lapędă pe Dzeu. *λόγοι* sunt părțile lui *λέγος* din v. 23.

25. Acestea am grăit vouă fiind cu voi. 26. Iar Mângăitorul, Duhul sânt, pe care va trimite Tatăl întru numele meu, acela vă va învăța pe voi toate și vă va aduce aminte toate câte am grăit vouă. Unele lucruri nu le vor înțelege acum, dar de aceea ei se nu rătăcească. *Acestea*: cele grăite până aci în cuvântarea de despărțire. *Fiind cu voi*; Fiul încă a venit în numele Tatălui (5, 43); iar acum va veni Duhul sânt în locul lui (*Zigaben*). *Vă va învăța pe voi toate* etc.; va desvolta cele spuse de Isus introducându-i în adevărul deplin (16, 13 sq.) El le va aduce aminte cuvântările Domnului și le va descoperi, fără scăderi, cuprinsul. Realitatea acestui Spirit și împărtășirea faptică a lui învățăceilor întemeiază vrednicia de crezământ a tuturor învățăturilor lor. Acest Spirit însă lucrează și acum în biserică; deșteaptă și nutrește adevărurile vecinice cum le posede biserică în scrierile învățăceilor lui Cristos, și această mărturie a Spiritului sânt este baza că noi credem în sânta Scriptură. Numai celce crede în cuprinsul s. Scripturii cunoaște importanța ei. Nu folosește nimic a-i recunoaște autenticitatea fără a crede (d. e. ca în Coran). *Toate* e contrast la „acestea“ din v. 25 și exprimă că va fi mai mult decât a învățat Isus. *Câte am spus vouă* arată că învățătura Spiritului sânt nu contrazice celeia a lui Isus, ci numai o desvoltă.

27. Pacea las vouă, pacea mea dau vouă; nu precum dă lumea, dau eu vouă. Să nu se turbure inima voastră nici să se spăimînteze. 28. Ați auzit că eu am zis: Merg și vin la voi. De mă iubiți pe mine, v-ați bucura dacă

merg la Tatăl, că Tatăl e mai mare decât mine. 29. Și acum am zis vouă înainte de a fi, ca când va fi, să credeți. Acest v. se leagă strâns la aluziunea făcută în v. 23. 24. la Ezech. 37. *Pace las vouă* e rămas bun. Sub „pace“ înțelegem toate binefacerile Mesiei, îndeosebi însă pacea cu Dzeu. Când orientalii se despart își doresc pace (1. Sam. 1, 17. 20, 42. 29, 5. Mc. 5, 34. Lc. 7, 50. 8, 48. Efez. 6, 23 etc.), iar Isus lasă și dă pace credincioșilor săi. Pace vestesc ângerii la nașterea lui (Lc. 2, 14), pace lasă el. La *nu precum dă lumea și dau eu* trebuie suplinit „pace“. Pacea lumii e înșelăciune, minciună; ea o dă cu condiția ca să trăească în comoditate (onoare, rang, avere etc.); se nu smintească pe nimeni chiar călcând adevărul în picioare. Cuvintele acestea puteau să pricinuiască durere învățăceilor, de aceea *să nu se turbure* etc. cf. v. 1. În v. 28 avem motivul; se rapoartă la 13, 33. 14, 3. 18: bucuria lor e condiționată de dragostea către el. Iubirea naturală nu voește să fie lipsită de obiectul ei, iar cea deplină se lapodă de sine și se bucură când cel iubit ajunge la fericire și bucurie mai înaltă. *De mă iubiți* se ia de iubirea desinteresată, ideală, care se subordinează. *V-ați bucura*: pentru că merg la Tatăl care este mai înalt decât toate; viitorul e mai sublim ca prezentul. *Tatăl meu e mai mare* e motivul, pentru care mergerea lui dela ei ar fi trebuit să-i umple de bucurie: Tatăl e mai mare, pentru că este în gloria cerească; Fiul va lua parte la aceasta și ca om, nu numai ca Dzeu. *Și acum*: fiindcă s'a apropiat momentul despărțirii. *Am zis vouă*, în v. 28: că merge la Tatăl. *ὅταν γένηται* = cum factum fuerit; anume prin moartea mea, cf. 13, 19. *Să credeți*: că m'am dus la Tatăl. Isus spune învățăceilor adese că va muri, pentru că ei se nu se smintească (13, 19. 16, 4).

30. Nu voiți mai grăi multe cu voi; că vine stăpânul lumii, și întru mine nu are nimic. 31. Ci ca să cunoască lumea că iubesc pe Tatăl, și precum mi-a poruncit mie Tatăl, așa fac — sculați, să mergem de aici. Domnul încheie conversația arătând că sfârșitul său e aproape. *Că*

vine etc. e motivul acestei întreruperi a conversației; diavolul vine în dușmanii lui Isus (12, 31. 13, 27 cf. 16, 11). *Și întru mine* etc.; „și“ are înțeles adversativ (1, 10), iar *οὐκ... οὐδέν* întărește negațiunea. Satana se apropie și acum de el (ca la începutul lucrării Mt. 4), dar intrând în interiorul lui, care e fără păcat, nu are nimic; asupra lui nu are putere. Astfel vedem că diavolul ia în stăpânire numai pe celce are germele păcatului. Iuda Iscarioteanul se depărtează (13, 31), făcuse cele necesare pentru vânzarea lui Isus, care vede că planul acesta diavolesc se va realiza cât mai îngrab. Mântuitorul fără păcat își dă viața de bună voie, nimene nu o ia dela el (10, 18); ce face el: *ci ca să cunoască* etc.: el primește patimile din dragoste. *Sculați să mergem de aici*: dela masă; e aluziune esteroară la Mt. 26, 46. Mc. 14, 42.

b) *Asemănarea despre viță și mlădiță, 15, 1—11.*

Cuvântările următoare le rostește Isus în sala unde cinaseră, deși se sculase să iese afară — ce rezultă din 18, 1. Imaginea dela vie e luată din T. V. și e impusă de situație. Ea exprimă intima comuniune în care stau învătăceii cu el. Comuniunea aceasta să fie durabilă și efecace; iar existența și roadele ei sunt condiționate de el.

1. Eă sunt butucul viții adevărate, și Tatăl meu este viierul. Isus întrebuințează mai multe asemănări din natură acomodându-le împrejurărilor în cari grăește (c. 6. pânea; 12, 24: grăunțul de grâu, aici vița). Cele pământești sunt simboale ale lumii suprapământești; natura e oglinda ideilor dzești. *Adevărate (ἀληθινή)* cf. 1, 9): corăspunde ideii; iar *Tatăl este viierul*, care a plantat-o pe pământ, adecă după al cărui sfat prea înalt s'a făcut el om. *γεωργός* se ia în înțelesul special = *ἀμπελοργός* cf. Mt. 21, 33. Unele mărturii citesc după *ἀληθινή* „voi sunteți vițele“ — adaus din v. 5.

2. Toată vița care nu aduce roadă întru mine, o scoate pe ea, și toată care aduce roadă, o curățește pe ea ca să facă roadă mai multă. Isus grăește îndată de viță — foarte firesc, pentru că el

încă nu explică asemănarea. *πᾶν κληῖμα ἐν ἕμοι* e nomin. absolut (1, 12. 6, 39); iar *ἐν ἕμοι*, după cele următoare, are înțelesul: în legătură cu mine. Lucrarea viierului consistă din 2 părți: taie ramurile neroditoare și curățește pe cele roditoare, pentruca roada să fie mai multă. Cine prin botez s'a oltuit în butucul viții Cristos și nu aduce roadele credinții și dragosteii, acelaia Dzeu nu-i dă grație, acela moare și, la ziua judecării, va fi tăiat cu totul din vie. Iar pe celce săvârșește fapte bune în comunitatea cu Cristos, pe acela Dzeu îl curățește de toate petele păcatului ispitindu-l și trimițând asupra lui încercări.

3. Acum voi sunteți curați pentru cuvântul care am grăit vouă. Deși Isus încă nu spusese pe cine înțelege sub viță, totuș vedem că amintește o nouă însușire a învățăceilor zicând: *acum* etc.; la ei a început curățirea și continuă (1. Io. 3, 3). *Cuvântul*: ce ei au primit dela Dzeu și descoper lumii; așadar înțelegem întreaga descoperire a Mântuitorului (8, 43), nu numai cele din 13, 10. *Augustin* întreabă, de ce nu zice Domnul: „Voi sunteți curați pentru botezul, cu care v-ați spălat“. Și răspunde: Pentrucă și în apă cuvântul curățește. Ia cuvântul și apa ce este decât apă? Adaogă cuvântul la element și se face sacrament, care iarăș este cuvânt văzut. Căci aceasta zisese el singur învățăceilor când le-a spălat picioarele: „Cine e scaldat n'are lipsă de nimic, decât să-și spele picioarele, și întreg este curat“ (13, 10). De unde are apa această putere extraordinară, că se atinge de corp și spală inima, decât că aceasta o face cuvântul, nu pentrucă se rostește, ci pentrucă se crede? Căci și în cuvânt este altceva sunetul trecător și puterea ce rămâne în el. „Acesta este cuvântul credinții, care predicăm noi“ zice apostolul (Rom. 10, 8), cu care se sântește și botezul ca să poată curăți (citează apoi Efez. 5, 26). Deci curățirea nu se atribue elementului curgător, trecător, de nu s'ar adaoge „în cuvânt“ (in Ioh. LXXX).“

4. Rămâneți întru mine, și eu întru voi. Precum vița nu poate aduce roadă dela sine dacă nu rămâne în butuc, așa nici voi de nu

veți rămâne întru mine. 5. Eă sunt bătucul, voi vițele. Celce rămâne întru mine și eă întru el, acela aduce roadă multă, că fără mine nu puteți face nimic. Asămănarea se explică în aplicare practică puindu-se în strînsă legătură cu v. 3. În-vățăceii sunt curați pentru că sunt plantați în Cristos. De aceea ei se rămîie întrînsul ca el întrînsu. Aceasta e condiția. Vița se rămîie în vie, iar credinciosul prin pocăință și credință se stea în legătură intimă cu Cristos. *Rămâneți întru mine*, ca vița în buzumul de vie: ei aă aflat în el vieța (14, 20), numai în el se aibă elementul acesteia; *Zigaben*: „Fiind lipiți de mine măi tare prin credința ne'ndoioasă și raport ne'nterupt.“ *Și eă întru voi*; împlinind ei condiția li se spune promisiunea, că el va rămâne întru ei; „Fiind față cu puterea“ (*Zigaben*); el nu-î părăsêște nicicând. *Precum vițu* etc.; punctul de asămănare e foarte lămurit. Vița tăiată nu are suc, se uscă și nu poate aduce roadă; așa și omul prin păcat, de nu se pocăește, se lapedă de centrul vieții sale, de Cristos, și nu poate aduce roadele grației dzeeshi. *Dela sine*: din propria putere, fără grația dzească. *Dacă nu rămâne* etc. se rapoartă la „nu poate aduce roadă“ (ca 5, 19). *Așa nici voi*, adecă nu puteți aduce roadă de voi înșivê. Aceeaș se explică în v. 5: *Eă sunt bătucul de vie* etc. *Celce rămâne* aduce aminte „de nu va rămâne“ din v. 4. aplicându-le pozitiv. *Și eă întru el*, adecă rămân. *Acela*: nu altul. *Că fără mine* etc. e motivul la cuvintele din urmă ale v. 4; orce lucrare omenească e condiționată de comuniunea cu Cristos.

6. De nu rămâne cineva întru mine, se scoate afară ca vița și se uscă; și o adună pe ea și o aruncă în foc și arde. *Zigaben*: „Acum spune și primejdia pentru celce nu rămâne întru el“. *ἐὰν μὴ τις*: nisi quis manserit. Variante avem *μείνη* și *μείνη*, iar aorist. *ἐβλήθη* și *ἐξήρανθη* exprimă rezultatul momentan: cum n'a rămas cineva întrînsul, îndată a fost lăpedat (Win. §. 40. 5. b. pag. 260). Cine nu crede în Isus pierde grația, se vestejeste după spirit și în urmă e scos cu totul din biserică și aruncat în iad (Mt. 3, 10. 13, 42. 25, 41).

Și o vor aduna etc.: slugile Domnului, adecă ângerii (Mt. 13, 41); e aluziune la judecata din urmă. În *αὐτὰ* trece singul. *τὸ κλῆμα* în plur. *Și arde*; *Zigaben*: „Ca să nu fie arse de tot.“

7. De rămâneți întru mine și graiurile mele rămân întru voi, cereți orce veți voi și va fi vouă. 8. Întru aceasta s'a preamărit Tatăl meu, ca să aduceți roadă multă și să fiți învățaceii mei. Pe încetul să trece din vorbirea figurată la cea regulată. *De rămâneți întru mine* se reîntoarce la cazul contrar din v. 6. repetînd astfel promisiunea din v. 5. Aceste cuvinte pronunță Isus mai adeseori (1. Io. 2, 6. 10. 14. 17. 24. 27. 28; 3, 6. 9. 24; 4, 13. 15. 16). *Graiurile mele rămân întru voi*; aceasta urmează din cele precedente. *ὁ ἐάν* (*ἐάν* în loc de *άν* la Ioan numai aici) *θέλῃτε* are emfază și de aceea e pus în frunte. Omul în comuniune cu Cristos dobândește orce va cere. *Întru aceasta* se rapoartă la cele următoare: ca.. roadă multă“; *ίνα* circumscrisie infinit. (Win. §. 44. pag. 316). Învățaceii aduc roadă, și aceasta servește spre preamărirea Tatălui, pentrucă se arată puterea lui Dzeu prin Fiul, care lucră întru ai săi. Aor. *ἰδοξάσθη* e prolepsă (Efez. 2, 6. Rom. 8, 30. Win. §. 40. 2. pag. 261). *καὶ γενήσεται* (Σ A) poate depinde dela *ίνα* (13, 40; 1. Cor. 9, 18. Efez. 6, 3 Win. §. 44. 8. pag. 317); se poate lua însă și independent: numai aducînd roadă multă sunt ei învățaceii lui adevărați. Posesivul *ἐμοί* exprimă: ai mei, nu sunteți proprietatea altuia.

9. Precum m'a iubit pe mine Tatăl, și eu v-am iubit pe voi; rămâneți în dragostea mea. 10. De veți păzi poruncile mele, veți rămâne întru dragostea mea, precum și eu am păzit poruncile Tatălui meu și rămân în dragostea lui. Pe Isus cu credincioșii îl leagă dragostea care-și are tipul în dragostea între Tatăl și Fiul. Credincioșii vor dovedi că-l iubesc dacă păzesc poruncile lui (14, 15). Apodoza e „și eu v-am etc.“ *Precum m'a iubit pe mine* zice Isus spre a le dovedi cât de mare preț are ce posed ei iubindu-l: se poate compara cu iubirea Tatălui

cătră Fiul (3, 25). *În dragostea mea*: dragostea ce am eu cătră voi; nu: dragostea voastră cătră mine — căci corespunde paralelei din v. 11 (bucuria mea), apoi zisese „v-am iubit pe voi“. Aor. *ἠγάπησεν* și *ἠγάπησα* se întrebunțează pentrucă Isus stă la sfârșitul vieții și privește înapoi, când le-a dat destule dovezi că-i iubește (13, 1. 34). *ἐν τῇ ἀγάπῃ μου* din v. 10 nu se deosebește de *ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ* în realitate, dar aceasta din urmă are mai multă emfază. *Am păzit* e mărturie despre întreaga lui lucrare. *Și rămân în dragostea lui*; poziția lui deosebită față de Tatăl îi dă fericire și demnitate nespuse de mare (10, 17. 17, 24).

11. Acestea am grăit vouă ca bucuria mea să fie întru voi și bucuria voastră să se plinească. *Acestea* se rapoartă la 1—10, îndeosebi însă la v. 8—10. Bucuria și fericirea adevărată pentru oameni aici pe pământ poate fi numai conștiința că stau în intime legături cu Cristos. *Bucuria mea*: fiindcă Tatăl îl iubește neconținut; el o simțește în lăuntrul său (17, 13), apoi o împărtășește altora ca izvor nesecat; și ei să o simțască ca să fie deplină bucuria lor (14, 27 unde astfel se numește pacea). Comentar avem în bucuria ce o simțește apostolul Paul în toate nevoile și goanele (Filip. 2, 17 sq. 4, 4; 2. Cor. 13, 11 etc.) Recepta citește „să rămâe întru voi“, iar ABD Min. Itala, Vulgata „să fie întru voi“. *Să se plinească*; încâtva o au și acum, dar deplin în viața cealaltă.

c) *Credincioșii să se iubească între sine 15, 12—17.*

Exemplul lui ei să-l imiteze iubindu-se între sine. Iubirea aceasta e jertfirea de sine. Astfel dovedesc ei că sunt ai lui. Acest raport își are baza întrînsul, nu în ei.

12. Aceasta este porunca mea, ca să vă iubiți unul pe altul precum v-am iubit eu pe voi. 13. Mai mare iubire decât aceasta nimene nu are, ca cineva să-și pue sufletul său pentru prietenii săi. 14. Voi sunteți prietenii mei, de veți face ce vă poruncesc vouă. *Aceasta* are în vedere *ca*, care introduce cuprinsul poruncii, și adecă ca una dorită, impusă, cerută. Între poruncile, cu care omul

rămâne în dragostea lui și ia parte la bucuria lui, ântăia este iubirea aproapei (Rom. 13, 10). Aceasta este propriu zis porunca lui, și cel mai perfect model în împlinirea ei este el însuș (13, 34). *Mai mare iubire* etc. Caracteristica iubirii T. N. este că dă, nu primește, și adevă pe sine însuș. *Ca cineva* etc. espune mai aproape pe *decât aceasta* ca din v. 8 (1. Io. 3, 16. Efez. 5. 1 sq.) *ταύτης* — *îna* ocură în greccitatea de apoi. „A pune sufletul său“ cf. 10, 11. *Prietenii săi*; aceasta sunt ei acum, nu după natură, ci el i-a făcut; el s'a făcut prietenul păcătoșilor (Lc. 7, 34). *φίλος* are înțeles pasiv: iubit de el. V. 14 conține motivul din care învățaceii se urmeze porunca lui. *φίλος* în acest v. are înțeles calitativ, activ: ei sunt care îl iubesc; e identic cu 13, 34.

15. De acum nu v-e mai zic vou-e slugi, că sluga nu știe ce face domnul său; iar eu v-am zis prietenii, că toate câte am auzit dela Tatăl meu am făcut cunoscute vou-e. Isus le arată demnitatea la care au ajuns ei numindu-i prietenii. *οὐκέτι* e ca 13, 16, unde din raportul lor de servitorii a dedus datorița se facă și ei ce el a făcut. *Nu știe ce face*; motivele și scopurile acțiunii stăpânului, partea internă, sluga nu le știe. *Domnului său*: deși i-e stăpân. *Iar eu v-am zis* etc. în v. 14 (Lc. 12, 4). Motivul acestui raport este: *că toate câte* etc. Sub „toate“ înțelegem manifestarea tuturor voințelor emanate din dragostea lui Dzeu cătră omenire, pe care Spiritul sânt avea să o perfecționeze — deci nu contrazice la 16, 12. *Am auzit*, în urma întrupării lui voite de Dzeu. Deși Isus a numit pe învățaceii săi adese slugi (12, 26. 13, 13 sq.), ca creator și stăpânul lor, totuș între el și ei a fost intimitate, el a căutat să-i atragă tot mai mult la sine; acum la despărțire, le spune că nu mai sunt slugi, ci prietenii (14, 1 sq. 16, 29 sq.)

16. Nu voi m-ați ales pe mine, ci eu v-am ales pe voi, și v-am pus pe voi ca voi să mergeți și să aduceți roada, și roada voastră să rămăe, ca orce veți cere dela Tatăl întru numele meu, să dau vou-e. Deși ei sunt prietenii, dar se nu uite că raportul acesta de iubire el l-a început, deci ei nu-l pot

desface, de aceea: *Nu voi m-ați ales* etc. *V-am ales pe voi*, adică învățăcei; prin grația sa din lumea păcătoasă (Acta 9, 15); nu ei și l-au ales învățător. Ei prin el pot aduce roadele dragostei și să aibă rezultatele spuse 14, 13 sq. 15, 7. *V-am pus pe voi*; *Crizostom*; *Teofilact*, *Zigabben*: „I-a plantat în butucul de vie“; alții: i-a ordinar. Adevăratul înțeles avem dacă lăsăm să se determine acest verb prin *ca*: Isus i-a ales învățăcei (în înțeles larg; nu apostoli) — și i-a pus să aducă roadă. Așadar „a pune“ are aci înțelesul lui „a hotărî, determina, a voi dela cineva ca etc.“; e sinonim cu eвр. *sūm*, tradus de LXX cu *τιθέναι*. *Să mergeți* exprimă activitatea lor: ei din parte-le să aducă roadă pentru vecie, ca Tatăl să le asculte cererile cari le fac în comuniune fiind cu dēnsul („întru numele meu“ cf. 14, 13). Isus i-a ales și-i sunt subordinați și de aci înainte. Ei vor aduce roadă în lucrarea plantării lui, dar orice rugăciune la Tatăl trebuie să o facă în numele lui. Această dependență de el efep-tuește că roadele lor sunt durabile și Tatăl le ascultă toate cererile (1. Io. 4, 10 sq. 19). Al 2. *iva* îl subordinează unii lui *iva* dintâiu, ca cum „ca.. el să dea voue“ ar fi efectul lui „ca să aduceți roadă“ etc.; alții îi coordonează: aducerea și durabilitatea roadelor este fap-tica ascultare a rugăciunii.

17. Acestea poruncesc voue, ca să vă iub-iți unul pe altul. Cu aceste cuvinte se re'ntoarce Isus la început voin-d să închee espunerile. *Acestea* să rapoartă la v. 12—16. În v. 12. spusese el porunca ce le-a dat, iar în v. următoare a motivat-o și le-a pus la inimă să o îplinească. *Iva* e final, exprimă scopul care e și simburele din cuprinsul poruncii sale: *Acestea* am grăit (v. 11) — *acestea* poruncesc (v. 17).

d) *Lumea urêște pe învățăceii Domnului, 15, 18--16, 4.*

Contrast la iubirea lor între sine este ura lumii ce vor îndura ei, pentru că îi sunt străini. Pe el încă l-a urit — ce să le fie pildă. Ura aceasta e păcat mare fiind îndreptată contra lui Dzeu. Chiemarea Spiritului și a lor este să-l mărturisească pe el.

18. De vă urêște pe voi lumea, știți că pe mine mai nainte m'a urit decât pe voi. 19. De ați fi din lume, lumea ar iubi pe al său; iar că nu sunteți din lume, ci eu v-am ales pe voi din lume, pentru aceasta lumea vă urêște pe voi. *De.. lumea* etc. anunță tema cuvântării următoare. Isus le spune ce trebuie ei să facă când esperiază aceasta din partea lumii; ei să nu se mire, căci și el astfel a fost tratat. *Maî nainte* etc. cf. 1, 15. *De ați fi din lume* etc.; este cheia a dezlega această atitudine a lumii față de ei. Tot ce purcede din acelaș principiu nu se urêște; *Zigaben*: „E necesitate să se împrietenească cele asemănătoare“. *V-am ales din lume* cf. v. 16; el din terenul diavolului i-a tras sub a sa stăpânire și i-a pus în raport de prietenie cu Dzeu, așadar în dușmănie cu lumea (1. Io. 3, 13. 4, 5). *Pentru aceasta* exprimă că noua comunitate este lumii tot așa de antipatică ca Cristos. „Lume“ se repetă de 5 ori, are ceva sêrbătoresc, cf. 3, 17.

20. Aduceți-vă aminte de cuvântul care am grăit voue: Nu este sluga mai mare decât domnul său. Dacă pe mine m'au gonit, și pe voi vă vor goni; de au păzit cuvântul meu, și al vostru vor păzi. Goanele cari le vor îndura partizanii lui se-i mângăe, căci le dovedesc că ei nu aparțin lumii; ei trebuie să simțască plăcere când au soarta stăpânului lor (Mt. 10, 24). *Am grăit voue* cf. 13, 16. *Dacă.. dacă*: ei se-și spue ce se poate întâmpla în acest caz. Subiectul la *m'au gonit* . . *vă vor goni* sunt oamenii păcătoși. Isus înfățișează 2 cazuri, iar învățaceii se răspundă înșiși ce poate urma. După *ei* urmează aor. indic., pentru că *ἐδίωξαν* și *ἐτήρησαν* sunt fapte opuse și se pun ca urmări sigure; sunt fapte cunoscute învățaceilor (Win. §. 41. 2. pag. 273 sq.)

21. Ci acestea toate vor face contra voastră pentru numele meu, că nu știu pe celce m'a trimis pe mine. *Ci* e trecere dela profeție la indicarea motivului. *Acestea toate* are în vedere v. 18 sq. *Pentru numele meu*: pe care îl mărturisesc învățaceii (cf. Mt. 10, 22. Acta 4, 17. 9, 14. 26, 9). Dacă ei vor

fi goniți din partea oamenilor pentru că îl mărturisesc, să-și aducă aminte că aceasta se bazează pe necunoașterea lui Dumnezeu (nu știu etc.), care l-a trimis. Pe Tatăl vătămă cine gonește pe învățăcei, nu numai pe Cristos. Aceasta să le fie mângăere și întărire (Acta 5, 41. 21, 13; 2. Cor. 12, 10 sq. Gal. 6, 17 etc.)

22. De n'aș fi venit și n'aș fi grăit lor, peccat n'ar avea; iar acum nu au răspuns pentru peccatul lor. 23. Celce mă urêște pe mine, urêște și pe Tatăl meu. 24. De n'aș fi făcut lucruri întru ei, cari nimene altul n'a făcut, peccat n'ar avea; iar acum și au văzut și m'au urît și pe mine și pe Tatăl. Isus spune acum vina lumii pentru purtarea descrisă mai înainte. El a predicat Iudeilor învățătura mântuitoare, ei deci nu se pot scuza pentru necredința lor, care conține și ura contra lui. *εἰ μὴ ἤλθον* etc.: anume ca Mesia; întreaga lui activitate. *Peccat n'ar avea*; pentru necredința lor. *Iar acum*: iar așa; deoarece am pășit și am grăit lor. *πρόσφασις* = scuză, pretext; numai aici în T. N.; *Zigaben*: „Lipsește pe Iudeii voitori de rele de orice scuză“. V. 23. exprimă că ura contra Fiului se îndreaptă contra Tatălui: *urêște pe Tatăl*, care se descopere în el, căci el e trimisul aceluia. V. 24. repetă ideea din v. 22, dar se accentuă lucrurile săvârșite de el, de aceea vina necredinții lor e și mai mare. *Cari nimene altul n'a făcut* cf. Mt. 9, 33. Faptele lui Isus întrec orice minune cuprinsă în T. V.; natura și înfățișarea lor era dzeească (5, 36. 9, 3 sq. 10, 37. 14, 10); de aceea zice el că ei din minunile lui trebuie să se-l cunoască Mesia (10, 25) și să vadă pe Tatăl (14, 10). *Și pe mine* etc. aparține la amândouă verbele. La *ὁ ἀμαρτίαν οὐ εἶχον* cf. Win. §. 42. 2. c. pag. 286; iar *εἶχον* (după B. J. L. Min. Origen, Ciril) e forma alexandriană în loc de *εἶχον* (Win. §. 13. f. pag. 74).

25. Ci ca să se plinească cuvântul care s'a scris în legea lor: Că m'au urît înzadar. Cuvintele acestea arată și mai mult vina lor; în Cristos profeția și realizarea sunt paralele. *Ci*: m'au urît și pe mine. *Ca să se plinească* cf. Mt. 1, 25. *În legea lor* cf. 10,

34; are înțeles mai larg. Citatul e Ps. 35, 19. 69, 5. *Lor*: la care țin așa mult așteptând din ea fericire (5, 45. 8, 17). *δωρεάν*, la clasici = gratis; după LXX *hinnam* = immerito (fără motiv, cf. 1 Sam. 19, 5. Ps. 34, 7).

26. Iar când va fi venit Paracletul, pe care eu îl voi trimite vouă dela Tatăl, Duhul adevărului, care purcede dela Tatăl, acela va mărturisi de mine. 27. Dar și voi mărturisiți, că din început sunteți cu mine. Aci avem momentele: Cristos le trimite pe Duhul sânt; acesta e Duhul adevărului care învinge totdeauna, deși din când în când pare a fi supus; acesta purcede dela Tatăl, izvorul tuturor. Lumea acum îl gonește, dar cauza lui va triumfa, pentrucă mărturia internă a Duhului sânt și cea esterioră a învățăcelilor va deschide ochii și urechile oamenilor; ei se vor convinge că Isus e Dzeu și învățătura lui dzească. Totodată se spune aci chemarea apostolilor în biserica lui Cristos. *Pe care eu îl voi trimite*: în locul său când se va fi dus din lume, care îl urăște. *Duhul adevărului*; adevărul e ființa lui. El mărturisește de Cristos, de aceea lumea nu se poate desvinovăți cu nimic. *Care purcede dela Tatăl*, întrebunțează biserica din timpuri foarte vechi ca dovadă că Duhul sânt purcede din veci dela Tatăl. *ἐκπορεύεται* iau unii de trimiterea istorică. *ἐκεῖνος* e masc. cu emfază, deși se rapoartă la τὸ πνεῦμα... *μαρτυρήσει*: Duhul lucrează prin învățacei (Mt. 10, 20). *De mine*: de persoana, lucrurile mele etc. *Și voi* e pus paralel cu lucrarea Duhului sânt (Acta 5, 32. Apoc. 22, 17). Mărturia apostolilor continuă în biserică prin urmașii lor până la sfârșitul zilelor; de aceea biserica e apostolească (Acta 1, 8. 21 sq.). *μαρτυρεῖτε* e indic., nu imperat.: învățacei mărturisesc de el dela început, de când sunt cu el. De aceea nici nu se zice *μαρτυρήσετε*, căci ei totdeauna au fost față ca martori. *Din început* cf. Acta 1, 22; dela începutul lucrării sale mesianice. *Sunteți*: și acum.

16, 1. Acestea am grăit vouă ca să nu vă smintiți. 2. Vă vor scoate din sinagogă; și vine ora ca tot care va fi ucis pe voi să i-se pară

că aduce slujbă lui Dzeu. 3. Și acestea vor face voue că nu au cunoscut pe Tatăl nici pe mine. 4. Ci acestea am graiit voue, ca dacă va veni ora, să vă aduceți aminte de ele, că eu am zis voue; iar acestea nu vi-am spus voue din început, că eram cu voi. Dacă vorbise mai nainte în genere despre ura lumii contra lor, aci le spune apriat în ce conzistă aceasta. *Acestea* se rapoartă la 15, 18—27. *Ca să nu vă smintiți*; când se va întâmpla să vie asupra lor goanele, ei să nu piardă credința (Mt. 11, 6. 13, 21. 24, 10). *Vă vor scoate din sinagogă* cf. 9, 22. 34. 12, 42. *Ci* (=at) e gradație: nu numai acestea, ci și altele vor îndura. *Îva* e întrebuițat ca în greceasca de apoi: ce se va întâmpla în ora aceea să înfățișează ca scopul venirii aceleia: vine ora, ca etc. *πᾶς ὁ ἀποκτείνων*: ca orcarea va fi ucis pe voi să creadă că, versând sângele vostru, aduce cult de jertfă lui Dzeu. *λατρείαν προσφέρειν*: slujbă lui Dzeu, cult; aci însă se înțelege special: cult de jertfă (Rom. 12, 1. Evr. 9, 1. 6). Principiul rabinilor este: „Quisquis effundit sanguinem impii, idem facit, ac si sacrificium offerat.“ Dovadă ne dau martiriul lui Stefan și fanatismul lui Saul. La *δοχεῖ* se poate compara Acta 26, 9. Gal. 1, 13 sq. *Și acestea* cf. 15, 21; o neștiință, dar nu nevinovată (Lc. 23, 34. Acta 3, 17). *Ci* din v. 4 exprimă: nu mai voesc să intru în alte detaluri. *Acestea*: cele din v. 2. În privința textului se observă că Recepta și Tischendorf citesc *ἡ ὥρα μνημονεύετε αὐτῶν*; Lachm. după A B L Min. Vulg. Itala etc.: *ἡ ὥρα αὐτῶν μνημονεύετε αὐτῶν* (L. Vulg. Itala omit pe *αὐτῶν* din urmă): „ora lor,“ adecă ora când acestea se vor împlini. *αὐτῶν, ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν* e atracțiunea obiectului din propoziția secundară prin propozițiunea principală (Win. § 66. 5. pag. 518 sq). *Eū* are emfază: persoana, în care voi credeți. *Din început nu vi-am spus* etc. (15, 27) par a contrazice la Mt. 5, 10 sq. 10, 16 sq. Lc. 6, 22 sq. Mai nainte numai le-a indicat viitorul, iar acum le spune lămurit, învățându-i toate cu deamăeruntul, deoarece se desparte de ei (cf. și Mt. 24, 9); așadar nu se poate afirma că relatarea sinopticilor este neistorică (Mt. 10). *Că eram cu voi*:

cât timp eram cu voi nu ați fost goniți, ci abia după ce mă depărtez; până acum toată ura lumii s'a vărsat asupra mea (*Crizostom, Zigaben*).

e) Învățăceii vor învinge lumea prin Spiritul sânt; examinarea credinții lor, 16, 5—33.

Dupăce Isus accentuase ura lumii contra învățăcelor în v. 1—4, le arată că ei vor avea sprijinul Spiritului sânt, care se-î mângăe în toate nevoile. Acest Spirit este al mărturiei și adevărului. El însuș (Isus) se va arăta celor părăsiți și încheie cu asigurarea că, deși ei rămân în lume, comuniunea lor cu Dzeu se perfecționează.

5. Iar acum merg la celce m'a trimis pe mine, și nimene din voi nu mă întreabă: Unde mergi? 6. Ci că acestea am grăit voue, întristarea a umplut inima voastră. *Iar acum*: când a trecut timpul prezenții mele între voi. După *celce m'a trimis pe mine* trebuie să ne închipuim pauză scurtă, când Mântuitorul observă că învățăceii lui s'au întristat. Ei nu pot grăi nimic când el le spune că va muri curând. *Nimene din voi*: când grăesc cele din 15, 18—16, 4; nu numai: acum merg la Tatăl; ce nu contrazice la 13, 36. 14, 5. *Unde mergi?* e îndemnare și îmbărbătare pentru învățăcei ca ei să se informeze ce se va întâmpla cu el după ducerea lui de aici. Ei cugetă numai la patimi, nu la roadele ei; la ura lumii contra lui Isus, în loc să cugete la ținta spre care merge el. *Că acestea*: că după moartea mea veți fi goniți. *Întristarea*, e luată în înțeles eminent și abstract.

7. Ci eu spun voue adevărul: Vă este de folos ca eu să mă duc. Că de nu mă voi duce, Mângăitorul nu va veni la voi; iar de mă voi duce, îl voi trimite pe el la voi. *Ci arată* cât de puțin auz motiv să se întristeze; îi mângăe. *Ea* înfățișează poziția lui față de a lor; a lui este adevărată (5, 33). *Vă este de folos ca* etc. cf. 11, 50. *Ea*, în opunere cu Paracletul care îl înlocuește (14, 16; cf. la această necesitate 7, 39). Păcatul omenirii a trebuit șters înainte de ce vine Spiritul lui Dzeu. Pentru învățăcei mergerea

lui Isus deci era binefăcătoare; astfel li s'a lămurit credința și s'a întărit în lăuntru lor pentru primirea lucrurilor mai mari. *Augustin* zice: „Vă este vouă de folos să se ia dela voi această statură de slugă; ca Cuvântul întrupat voiă petrece și de acum înainte între voi, dar nu vreaă ca voi să mă iubiți după carne, și mulțumiți cu acest lapte să rămâneți pururea copii. Dacă nu vă iaă această mâncare ușoară, nu veți flămânzi nici când după cea mai vârtoasă; dacă fiind din carne totdeauna vă lipiți de carne, nu veți fi nicicând în stare a primi în voi pe Spiritul“ (Tract. in Joh. 94).

8. Și viind acela va vėdi lumea de păcat, și de dreptate și de judecată. 9. De păcat că nu crede în mine; 10. de dreptate că merg la Tatăl și nu mă mai vedeți pe mine; 11. iar de judecată, că stăpânitorul lumii acesteia s'a judecat. Lucrarea Spiritului sânt asupra lumii necredincioase. *Și viind*: ca persoană. *Va vėdi* etc.: în lăuntru (3, 20) și în afară prin cuvintele apostolilor (8, 46); el o face de rușine. *Lumea*, care până acum e necredincioasă: Iudei și păgâni. Obiectul acestei vėdiri sunt: păcatul, dreptatea și judecata — ce explică Isus în 9. sq. *περὶ ἀμαρτίας* e neartic., pentrucă se are în vedere păcatul în genere; se determină mai apoi. *Că nu crede* e cuprinsul păcatului; acesta nu poate admite ca Isus să fie recunoscut Mesia și Mântuitorul lumii. Vėdită a fost necredința lumii prin lucrarea apostolilor și acum în biserică, care neconțin deșteaptă pe oameni din somnul păcatului și pedepsește necredința lor. Biserica condusă de Spiritul sânt e conștiența obiectivă pentru lumea necredincioasă, de aceea aceasta o urėște. *De dreptate*: a lui Cristos, nu a noastră prin credința în Cristos; *Augustin*: „Mundus de peccato quidem suo, de justitia vero arguitur aliena, sicut arguuntur de lumine tenebrae“. Prin înălțarea la cer Cristos s'a justificat înaintea lumii (Acta 2, 20 sq. 36. 3, 15. 5, 30. 10, 39; 1. Tim. 3, 16.) Lumea necredincioasă lapedă pe Isus ca profet falz, ca pe unul nedrept, păcătos (9, 24), care după dreptate a murit (18, 30); iar primirea lui în cer, mărirea la Tatăl ceresc și, îndeo-

sebi lucrarea nevăzută prin Spiritul sânt în biserică, dovedesc lumii că e drept (1. Io. 2, 1. 29. 3, 7. Acta 3, 14. 7, 52; 1. Petru 3, 18). *Merg la Tatăl*: „Semnul de cunoaștere pentru cel drept este că merge la Tatăl și este cu el“ (*Zigaben*). *Și nu mă mai vedeți pe mine* accentuă mergerea lui care se întâmplă după ce va fi înviat (14, 18 sq.) Present. e pus pentru *ἐπάγω*. *De judecată*: păcatul s'a sfârșit, iar dreptatea învinge în judecata care a început cu Cristos și continuă până la sfârșitul lumii. Aceasta se va convinge din lucrarea Spiritului sânt, când împărăția lui Dzeu se lățește pe pământ, că stăpânia diavolului e învinsă (12, 31). Cercul minciunii și al înșelăciunii se face tot mai mic; întunecul se trece din lumea luminii. Această osebire între lumină și întunec a început în Cristos și se continuă până la judecata din urmă.

12. Încă multe am a spune vouă, ci nu le puteți purta acum. 13. Iar când va fi venit acela, Duhul adevărului, vă va povățui în tot adevărul; că nu va grăi dela sine, ci cele ce aude va grăi și va vesti vouă cele viitoare. Lucrarea Spiritului sânt asupra învățăcelilor (v. 12—15). Isus mă are să le spue afară de cele din v. 8—11, dar acum nu poate face aceasta, pentru că ei nu sunt în stare toate să le înțeleagă. Orică determinare măi aproape a lui *πολλά* e arbitrară; de aceea sunt adevărate cuvintele lui *Augustin*: „Cum Christus ipse ea tacuerit, quis nostrum dicat: illa vel illa sunt.“ *ἔχω*: am gata, cf. 8, 6; 2. Io. 12; 3. Io. 13. *βαστάζειν* e expresiune aleasă; adevărul se închipuește ca sarcină pentru cel slab, care nu o poate purta, adecă înțelege. Aceste cuvinte nu contrazic la 15, 15. Acolo zisese el că nu i-a tratat ca slugi, ci le spune toate ce avea de spus dela Tatăl; aci afirmă că în aceste învățături sunt puncte, pe cari ei încă nu le înțeleg. Cristos le-a descoperit adevărul dzeesc deplin, dar în germen; acesta așezându-se în inimile lor se va desvolta. Spiritul sânt îi va pune în poziția de a putea pătrunde acest adevăr în tot cuprinsul lui (Acta 10, 1. Cor. 15, 51. Rom. 11, 25. 1. Tes. 4, 15 sq.) La v. 13 cf. 14, 26. 15, 26. *Când*

va fi venit acela e aluziune la v. 8. *Spiritul adevărului* e ca 14, 17. 15, 26. Recepta citește *εις πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν*, AB *εις τὴν ἀλήθειαν*, iar ⋈ DL *ἐν τῇ ἀληθείᾳ*. Dativ. ocură adese la verbele mișcării, iar *πᾶσα* pus la fine are emfază: Mângăitorul e Duh al adevărului, deci nu poate rătăci, nici amăgi pe alții (14, 26: va învăța toate); el îi va conduce tot mai adânc în adevărul descoperit de Cristos. *Harie*: „Sicut Christus olim faciebat (Lc. 2, 52), ita nunc ecclesia aetate crescit atque sapientia.“ *Vē va povățui* etc. se motivează în *că nu va grăi* etc. Duhul sânt nu va propune o învățătură nouă, deosebită de a Fiului, ci numai îi va introduce în adevărul deplin. *Dela sine*; *Nonnus*: „Din îndemnul sevă, ne'nvățat“; se neagă absolut amestecul omenesc. Textul e *ὅσα ἀκούει* (⋈ L) sau *ἀκούσει* (BD cf. 7, 17. 8, 26. 28. 12, 49. 50). *Aude*: dela Dumnezeu; el nimic nu ascunde de voi, cum trebuie să facă Isus (v. 12.) din motive pedagogice. *Și*: și îndeosebi; aceasta se adaugă la „celece aude.“ *Cele viitoare*: Duhul sânt are dar profetic; el le va spune soarta viitoare a bisericii — ce s'a realizat deplin în autorul evangheliei noastre. Acest loc are în vedere Apocalipsa scrisă de Ioan (Apoc. 19, 10.)

14. Acela pe mine mă va mări, că din al meu va lua și va vestivoué. 15. Toate câte are Tatăl ale mele sunt; pentru aceasta am zis că din al meu ia și va vesti voué. *Mē va mări* e ca 11, 4. 12, 23. 13, 31: el va face ca Cristos să fie cunoscut tot mai mult în mărirea lui; el desvoltă și aduce la cunoștință adevărul vecinic, ce-l are dela Tatăl. *Din al meū va lua*: fiindcă Tatăl și Fiul sunt una după ființă, de aceea adevărul Tatălui este și al Fiului, „în care sunt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și cunoștinții“ (Col. 2, 3). În v. 15. se motivează cele precedente arătând cum a putut el să afirme cele din v. 14 (*pentru aceasta*, adică în v. 14). *λαμβάνει* exprimă un raport continuu.

16. Puțin și nu mă mai vedeți pe mine, și iarăș puțin și mă veți vedea, că eū merg la Tatăl. cf. 14, 18—24. *Γεωρεῖτε* se rapoartă la vederea

trupească, ὄψεσθε la cea spirituală: puțin timp petrece încă cu ei, dar iarăș după puțină vreme îl vor vedea în Spiritul sânt. Alții rapoartă „mă veți vedea“ la vederea după învierea lui. *μυζόν* scil. *ἔστι*. Motivarea la amândouă părțile propoziției: *că eu merg la Tatăl*. Aceste cuvinte lipsesc **N B D L** și unele Verz., par adause din v. 17. Mergerea lui la Tatăl îi împiedecă să-l mai vadă cu ochii trupului, dar aceasta le dă puțința de a-l vedea în Spiritul sânt.

17. Ziseră deci din învățaceii lui cătră olaltă: Ce este aceasta ce zice nouă: Puțin și nu mă vedeți, și iarăș puțin și mă veți vedea? și că merg la Tatăl meu? 18. Deci ziceau: Aceasta ce este ce zice puțin? Nu știm ce grăește. Starea aceasta a învățacilor e explicabilă dacă avem în vedere cele precedente. Isus le spusese că el trebuie să moară (v. 5 sq.); iar acum zice că ei iarăș îl vor vedea. Atunci îi cuprinsese înfristare, acum nu știu cum se va întâmpla învierea lui. Îndeosebi mare nedumerire le face „puțin“. *Din învățaceii lui*, adecă unii.

19. Cunoscu Isus că voeau să-l întrebe, și zise lor: De aceasta vă întrebați între voi că am zis: Puțin și nu mă vedeți, și iarăș puțin și mă veți vedea? 20. Amin, amin grăesc vouă: Că voi veți plânge și vă veți tângui, iar lumea se va bucura; voi vă veți întrista, ci întristarea voastră se va face bucurie. Fără a fi spus cineva (el e atotștiutor, 2, 25) Isus știe ce voesc învățaceii să-l întrebe, de aceea însuș începe a-i lămuri, și anume la întrebarea: „încă puțin și nu mă vedeți.... vedea“ răspunde el v. 20—27, iar la „că eu merg la Tatăl“ în v. 28. În aceste răspunsuri vedem iarăș pregătirea învățacilor pentru cele viitoare, căci el le descrie bucuria și durerea ce vor simți ei, pentru că îl ved și nu-l ved. *Veți plânge și vă veți tângui* are în vedere v. 16: tânguirea și plângerea învățacilor, ca semne ale întristării pentru moartea lui Isus, devin și mai tragice prin împrejurarea că lumea se bucură crezând că a învins pe Isus și cauza lui. Această durere însă curând se va

schimba în bucurie: *să va face bucurie*, anume când mă veți vedea. Ceice explică vederea de învierea lui Isus zic că schimbarea în bucurie se tratează 20, 20.

21. Muerea când naște, întristare are că a sosit ora ei; iar când a născut copilul, nu-și mai aduce aminte de nevoe pentru bucuria că s'a născut om în lume. 22. Și voi deci acum întristare aveți, dar iarăș vă voi vedea pe voi, și se va bucura inima voastră, și bucuria voastră nimene nu o ia dela voi. Învățaței acum se întristează, dar aceasta e germenul unei bucurii, care se explică prin o asemănare ce se află adese în T. V. (Is. 21, 3. 26, 17. 66, 7. Ier. 4, 33. Os. 13, 13. Miha 4, 9. 10). *ἡ γυνή*: muerea; artic. e generic, cf. *ὁ δοῦλος* 15, 15. *ὅταν τίχτη*: când stă să nască. *Sosit ora ei*: ora hotărâtă ei de Dzeu; durerile de naștere. *S'a născut om în lume*, nu zice un copil; exprimă ambițiunea mamei. V. 22. explică v. 21. *Și voi deci*, cum învață această parimie: acum vă întristați. Present. îmbină întristarea de acum (v. 6) cu cea viitoare (v. 20). *Iarăș vă voi vedea*; în Spiritul sânt (14, 18). Învățaței până acum s'a fost pregătit a primi pe noul om creat la început de Dzeu (Efez.- 4, 24); așadar ei mai aveau germenul omului vechi. Starea aceasta se asemănă cu a unei femei ce naște. Aproape este ora când vor lăpêda de tot pe omul natural, dar înainte de aceasta pe Mântuitorul trebuie să nu-l mai vadă cu trup: el avea să pătimească și să se ducă la Tatăl ca să trimită principiul renașterii, pe Spiritul sânt. Timpul acesta al durerilor de naștere a fost până la pogorîrea Spiritului sânt, când ei au dobândit bucuria internă, care nu se poate nimici cu nicio patimă și suferință omenească (Filip. 2, 17 sq. 4, 4. Rom. 14, 17). Acest Spirit locuște însă în fiecare om născându-l prin pocăință. *ἀρεῖ* după B; iar *ⲛ* are *αἴρεῖ*. Present. înfățișează lucrarea viitoare ca cum ar fi de față și dă deplină siguranță în privința celor zise.

23. Și într-o zi pe mine nu mă veți întreba nimic. Amin, amin grăesc voue, orce veți cere dela Tatăl, va da voue într-o nu-

mele meū. 24. Până acum n'ați cerut nimic întru numele meū; cereți și veți lua, ca bucuria voastră să fie deplină. *Întru aceea zi*: când etc.; după explicarea a doua: când după înviere ve voi vedea. Când vor vedea pe Isus în Spiritul sânt nu-l vor mai întreba de nimic, căci atunci ei vor înțelege planul dzeesc. *Nu mă veți întreba nimic*: până acum au făcut aceasta; ei vor ști tot ce trebuie să facă în oficiul lor. *ἄν τι* (BCDL — *ὁ ἄν* **8**) *αἰτήσητε*: celege vor avea trebuință lucrând în serviciul lui Isus, li sē vor da cerēnd dela Tatăl. *Întru numele meū* sē pune după „va da vouē“ (**8**BL): în locul meu, care vī-am dat până acum orce ați avut trebuință. El îi asigură, că dupăce vor fi renăscuți deplin, rugăciunile lor vor fi ascultate totdeauna de Tatăl; orce vor cere în numele lui Cristos, adecă pentru el și meritele lui (14, 13). Cristos lucrează binele sēvērșit de cel renăscut; dacă acesta se roagă în Spiritul adevărului, apoi sē poate zice că Cristos se roagă întrēnsul. *Până acum* etc.: până când a fost el cu ei totdeauna s'a rugat el pentru dēnșii și le-a dat toate; iar de acum înainte se vor ruga independent de el și bucurie vor avea când li sē împlinesc cererile, de aceea *ca bucuria* etc.; atunci nu le lipsește nimic, cf. 15, 11.

25. Acestea am grăit vouē în pilde; vine ora când nu voiū mai grăi vouē în pilde, ci pe față voiū vesti vouē despre Tatăl. 26. Întru aceea zi veți cere întru numele meu, și nu zic vouē că eu voiū ruga pe Tatăl meu pentru voi; 27. că însuș Tatăl vē iubește pe voi, că voi m-ați iubit pe mine și ați crezut că eu dela Dumnezeu am eșit. 28. Am eșit din Tatăl și am venit în lume; iarăș părăsēsc lumea și merg la Tatăl. *Acestea* sē rapoartă la v. 23 sq., dar și la altele câte grăise Isus mai nainte (cf. v. 17 sq. 20 sq.) *ἐν παροιμίαις* (10, 6) e contrast la *ἐν παρ' ὁμοίαις*: Isus le grăește în ziceri întunecate, improprii. Cât a fost el în mijlocul lor ca om trebuie sē rămāe întunecate cecece afirmase de moarte, revedere și raportul lui cu Tatăl (indeosebi cea din urmă). *Vine ora*: viitorul va lamuri

toate acestea. Atunci vor cunoaște adevărul dzeesc, cu ajutorul Spiritului sânt. *παθήσῃα* e Dat. instrument. Orce cuvântare figurată conține ceva întunecos, iar cea nefigurată, liberă (10, 24) spune obiectul în natura sa (11, 14. Mc. 8, 32). *ἀπαγγελῶ* cu **κ B C D L** = pronun-ciabo; anume prin Spiritul sânt, pe care l-a făgăduit că-l va trimite în locul său (v. 7) și care grăește numai din ale lui Cristos (v. 13 sq.). *Întru acea zi*: când Duhul sânt s'a pogorit peste voi. *Veți cere*; ce până acum n'au putut face. *Întru numele meu* e ca v. 24. *Nu zic* etc., deși se afirmase 14, 16, totuș ei n'au trebuință să fie acum asigurați; rugăciunile lor Dzeu le ascultă fără mijlocirea lui; în Spiritul sânt se pot apropia de Dzeu. *Că însuș Tatăl* etc. e motivul acestei ascultări; Dzeu vă ascultă, pentru că sunteți învățaceii Fiului său celui unuia născut. Tatăl iubește pe ceice iubesc pe Fiul său și le dă toate. Perfect. *πεφιλήκατε* (corespunde lui *φιλεῖ ὑμᾶς*) și *πεπιστεύκατε* sunt prezente ale acțiunii sêvêrșite (Win. §. 40 4 pag. 254). *πεφιλήκατε* a premers lui *πεπιστεύκατε*, pentru că credința în natura dzească a lui Cristos s'a desvoltat numai pe încetul din comuniunea lor de vieată cu el. *Am eșit dela Dzeu* exprimă originea vecinică a Fiului din Tatăl (7, 29. 8, 42). În v. 28 se desvoltă această idee: *Am eșit din Tatăl* etc. Aceasta e cuprinsul principal al credinții: Cristos ca Dzeu a eșit din veci din Tatăl; ca om a venit în lume în timp. După ce a mântuit lumea o părăsêște și se duce la Tatăl, la care mijlocește ca arhieru vecinic (Rom. 8, 34. Evr. 7, 25. 9, 25). El zice „eu merg la Tatăl“, dar și Mt. 28, 20; una e condiționată de cealaltă.

29. Zis-au învățaceii lui: Iată acum grăești pe față, și nu grăești nici o pildă. 30. Acum știm că știi toate și nu ai trebuință ca cineva să te întrebe; pentru aceasta credem că ai eșit dela Dumnezeu. Cuvintele lui Isus (v. 20—28) le-au înțeles învățaceii deplin. El le-a spus gândurile fără a i-le spune ei; încep a crede că se realizează promisiunea din v. 23. 25. Ei sunt surprinși de această învățatură și limbagiū, deci zic: *Iată* etc.; *Augustin*: „Illi

usque adeo non intelligunt, ut nec saltem se non intelligere intelligant. Parvuli enim erant“. *Acum știm că știi toate* se rapoartă la împrejurarea că le-a spus ce se petrece în inimile lor (v. 19). *Întru aceasta* = propter hoc, Acta 24, 16. *Credem* nu exprimă că mai nainte s'au îndoit că Cristos a venit dela Dzeu, ci acum au nouă motiv al acestei credințe a lor; aceasta li se întărește (2, 11). *Dela Dumnezeu* e ca 13, 3; alternează fără a schimba înțelesul cu *παρά* (v. 27) și *ἐκ* (v. 28).

31. Răspuns-a lor Isus: Acum credeți? 32. Iată vine ora și a sosit, ca fiecare să vă împărăștiați la ale sale și pe mine să mă lăsați singur; și nu sunt singur, că Tatăl este cu mine. Învățăceii afirmă că sunt tari în credință, iar Isus le pune o întrebare îmbinată cu îndoială: *Acum credeți?* El concede aceasta, dar atâta nu-î destul pentruca credința lor să se arate tare — dovada avea să urmeze, acum o prezice. *Iată vine ora* etc.; învățăceii să nu fie prea încrezuți în sine, dar nici să nu descurajeze: amândouă pot duce la lăpădarea de credință. *A sosit*; fuga învățăceilor (Mc. 14, 50) a dovedit deplin slăbiciunea credinții lor. Imaginea în *σχορπισθήτε* e luată dela o turmă care se risipește când nu are păstor (10, 12. Mt. 26, 31). *Întru ale sale*: locul de petrecere al fiecăruia (19, 27); contrast la *κοινωνία* precedentă. Aceste cuvinte s'au realizat, cf. Mt. 26, 56. *Și pe mine* etc. corige Isus zicând: *și nu sunt singur* etc. Învățăceii îl vor părăsi, el însă nu desperă, pentrucă Dzeu îl întărește fiind la el (Mt. 27, 46 a fost deci numai pe un moment).

33. Acestea am grăit vouă ca să aveți pace întru mine. În lume aveți nevoi; ci îndrăzniți, eă am învins lumea. *Acestea*: toate câte grăise lor până acum (cap. 15. 16). *Întru mine*: în intima comuniune cu mine; contrast la ei înșiși și la viața lor în lume. În învățăceii să deșteaptă astfel credința, încrederea și dragostea, cu care se leagă de Cristos și se întăresc în lume având mângăere și liniștire: adevărata pace sufletească (14, 27). *În lume aveți nevoi*; petrecând voi între necredincioși sunteți în nevoi (16, 21. 15, 18 sq.).

Îndrăzniți, s'a realizat în apostoli (Acta 5, 40 sq.), special în Paul (Rom. 8, 37; 2. Cor. 4, 7 sq. 6, 4 sq. 12, 9 etc.) și martirii bisericii. Aceasta poate zice el pentru că: *eū am invins lumea*. *Εὐ* are emfază, iar perfect. *νενίκηκα* înfățișează învingerea ca una reală (1. Cor. 15, 57). „Lumea“ e identică cu „stăpânul lumii acesteia“ (12, 31. 14, 30; 1. Io. 3, 8). Isus încheie cuvântările sale de despărțire cu triumf: toate puterile dușmane sunt învinse; învățăceii n'au să poarte grijă decât ca credința lor să nu se piardă.

§. 18. Rugăciunea arhierască, 17, 1 - 26.

Dela învățăceii Isus se întoarce la Părintele ceresc versându-și inima înaintea lui. Ântâiū se ocupă el cu mărirea sa viitoare, dar nu uită de învățăceii, ci se roagă pentru ei, pentru lumea întreagă care se va câștiga prin mărturia lor și a comunității creștine. Cuvintele întrebunțate sunt simple, exprimă însă idei sublime și întrec tot ce ne-au păstrat evangeliștii din viața Mântuitorului. Rugăciunea aceasta din vechime se numește „arhierască“; se împarte în trei părți: v. 1—5 (pentru sine); v. 6—19 (pentru învățăceii) și v. 20—26 (pentru biserică).

1. Acestea grăi Isus, și ridicând ochii săi la cer zise: Părinte, a venit ora; preamărește pe Fiul tău, ca și Fiul să te preamărească pe tine. 2. Precum ai dat lui putere peste toată carnea, ca tot ce ai dat lui să dea lor viață vecinică. *ἐπάρας* după \aleph BCDL. Acestea s'au petrecut în odae, iar rugăciunea a impresionat foarte adânc pe învățăcel. Rugăciunea începe cu *Părinte* etc. *La cer* exprimă datina cum se săvârșau rugăciunile. *Zise*: ca învățăceii să-l audă (v. 13). *A venit ora*: a patimilor și morții (12, 23. 13, 1. 31 sq.) *Preamărește*: în cer (7, 39. 12, 16). Fiul se roagă ca Tatăl să-l preamărească, adecă opera lui de mântuire să se execute în toate detailurile înviind el din morți și așezându-se de dreapta lui, de unde să trimită pe Spiritul sânt. *Ca și Fiul* etc.: între oameni, pe pământ. În preamărirea Fiului se cuprinde preamărirea Tatălui, pentru că lucrarea lui să întinde asupra omenirii

întregi, căreia avea să aducă viața vecinică, să o glorifice în sine și să preamărească pe Tatăl. *Precum ai dat* etc. e motivare. *καθώς* corăspunde evr. *căașēr* (Rom. 1, 28; 1. Cor. 1, 6. 5, 7 etc.). *Ai dat lui*: Fiului omului trimițându-l în lume, căci el e unicul mântuitor. *ἐξουσία* = putere, plenipotență, cf. 1, 12. *Toată carnea* e luat din T. V. și însemnează omenirea întreagă — expresiune care la Ioan nu se mai află; aci e sărbătorească. *Îna* exprimă scopul sânt al acelei împuterniciri, care corăspunde lui „ca și Fiul să te preamărească“ din v. 1; cu viit. indic. dacă citim cu B *δώσει* (Win. pag. 271. b); alții citesc *δώση*, aor. conj. *πάν* e nominat. absol. La *ὁ δὲ δίδωσας αὐτῷ* cf. 6, 37. 39. 44. 65. Plur. *αὐτοῖς* se rapoartă la colectivul din *πάν*.

3. Aceasta este viața vecinică, ca să te cunoască pe tine unul adevăratul Dumnezeu, și pe care l-ai trimis, pe Isus Cristos. Acest v. explică „viața vecinică“ din cele precedente. *Aceasta*: în aceasta conzistă etc. *αὐτῆ ἴνα* e întrebuițat în grecitatea de apoi. Viața vecinică, care o dăruște Fiul, conzistă în cunoștința adevăratului Dzeu și a lui Isus ca Mântuitorul lumii. Această cunoștință nu e numai mijlocul, ci însăș viața vecinică. Aci pe pământ începe ea în credință — principiul subiectiv și izvorul adevăratei cunoștinți a lui Dzeu și a lucrurilor lui — apoi se va deplini în viața eeealaltă (1. Cor. 13, 13). *ἴνα γινώσκουσιν* (Win. §. 41. l. c. pag. 272); alte mărturii citesc *γινώσκωσιν*; cf. 1. Cor. 4, 6. Gal. 4, 17. *Χριστόν* e cuprinsul și suma credinții creștine în opunere cu politeizmul păgân și cu lăpădarea lui Isus din partea Iudeilor. *Adevăratul Dumnezeu* e apoziție la „pe tine“. *Pe care l-ai trimis* exprimă că a cunoaște pe Dzeu cu adevărat poate numai cine crede în trimisul lui. *Ἰησοῦν Χριστόν* se poate lua: Pe care l-ai trimis, pe Isus Cristos — în care caz Cristos e nume propriu cu Isus; sau: Pe care l-ai trimis, pe Isus ca Mesia. ¹⁾ Domnul grăește aci în persoana a 3., ce co-

¹⁾ Arienii au dedus din aceste cuvinte că Fiul nu e Dzeu ca Tatăl. *Ambrozie, Augustin* — spre a-l combate — explică cuvintele: „Ut te et quem misisti Jesum Christum cognoscant solum verum Deum.“

răspunde caracterului obiectiv al ziselor lui și întregii dispozițiuni sərbătorești.

4. Eū te-am preamărit pe tine pe pământ, am sēvērșit lucrul care mī-ai dat sē fac. 5. Și acum preamărește-mē pe mine tu, Părinte, la tine însuți cu mărirea care aveam la tine înainte de a fi lumea. *Eū te-am preamărit*: e motivul la următoarele „și acum preamărește-mē“ etc. *τελειώσας* după *κ* A B C: e realizată, sau *ετελειώσα*, în care caz legătura asindetică accentuă vioiciunea vorbirii. Cristos a preamărit pe pământ pe Tatăl ceresc ascultându-l sē plinească opul de mântuire (lucrul). Acum e la sfērșitul vieții pămētești, de aceea cere rēsplătire: preamărirea naturii sale omenești. Aor. *ἐδόξασα* și *ετελειώσα*, deși sē rapoartă la un ce viitor, îl înfățișează însă realizat. *La tine însuți* corespunde lui „pe pământ“ din v. 4. *Cu mărirea care aveam*: înainte de a sē fi făcut om; aceasta a schimbat-o el luând chipul servului (Filip. 2, 6). *παρὰ σεαυτῶ*: ca Dzeū la Dzeū (1, 1). *Înainte de a fi lumea*; aceasta îl deosebește de toate creaturile. Opul de mântuire e terminat, decī mărirea dzească, de care s'a deșertat el câtva timp, sē i-o dea Tatăl îndērēt, dar și naturii lui omenești; lumea va cunoaște că Tatăl a primit jerfa lui și, avēnd toată puterea în cer și pe pământ va duce la învingere lucrul sēu până la sfērșitul zilelor (Lc. 24, 26; 1. Cor. 15, 25 sq. Filip 2, 8 sq.)

6. Am arētat numele tēu oamenilor pe care ai dat mie din lume. Ai tēi eraū și mie i-ai dat pe ei, și cuvēntul tēu aū păzit. 7. Acum aū cunoscut că toate câte ai dat mie sunt dela tine. 8. Pentrucă cuvintele cari le-ai dat mie le-am dat lor, și ei aū primit, și au cunoscut cu adevērat că dela tine am eșit, și au crezut că tu m'ai trimis. *Am arētat* e trecere la contrast. *Numele tēu*: că tu ești sânt, drept etc.; el e Dzeul mântuirii. Oamenii cunoșteau ființa lui Dzeu numai cât era descoperită în T. V., raportul lui însă de părintele oamenilor s'a manifestat abia în mântuire. *Oamenilor sē* determină în *pe care ai dat mie*: apostolilor și învăța-

ceilor, pe care i-a ales el prin grația dzească din lumea păcătoasă (15, 19). *Ai tăi erau*; întreg Israilul era al lui Dzeu, dar numai unii și-au ajuns scopul (3, 21. 8, 47). *Mie i-ai dat pe ei*; după planul său vecinic Dzeu i-a ales ca ei să fie membrii împărăției lui Cristos, și anume prin credința întrênsul; ei se se facă părtași grației mântuitoare. *Și cuvêntul tău* exprimă rezultatul: alegerea s'a realizat în vieața lor prin credință; ei au crezut în Isus și au păzit poruncile lui (8, 51. 14, 23), deci și cuvintele lui Dzeu (14, 27 cf. 7, 16). *Acum*: după ce credința lor s'a arêtat și în praxă. *Toate câte mi-ai dat etc.*; întreaga lucrare a lui Cristos, nu numai graiurile lui (v. 4. 5, 36). *Pentru că cuvintele care le-ai dat mie*, cf. 12, 49; ceeace el a vestit ca tâlmaciul lui Dzeu; și anume ce el le-a mărturisit, și nu altceva. *Și ei*: din partea lor. *Au primit*: cu credință; ei nu au refuzat. Aor. ἔλαβον, ἔγνωσαν și ἐπίστευσαν arată actul, prin care s'a efeptuit această stare creștină. Învêțaceii au primit cu credință cuvêntul lui, au cunoscut originea lui dzească și au crezut că el e trimisul lui Dzeu (7, 26).

9. Eū pentru aceștia mă rog; nu mă rog pentru lume, ci pentru care ai dat mie, că ai tăi sunt, 10. și ale mele toate sunt ale tale și ale tale ale mele, și m'am preamărit întrênșii. Cuvintele precedente sunt întrodúcere la rugăciunea lui Isus pentru învêțacei. El se roagă numai pentru aceștia, care vor continua opul lui, vor fi trimișii lui în lume și au trebuință de ajutor dzeesc extraordinar. *Nu pentru lume*, deși zice v. 21. 23. Mt. 5, 4. 44. Lc. 23, 34. Rugăciunea prezentă o poate face numai pentru învêțacei, nu și pentru lume. Sub „lume“ înțelegem: care în păcatul și necredința lor s'au împietrit și nicicând nu vor veni la dên-sul (1. Io. 5, 16); deci nu e lumea în genere, care încă nu e credincioasă. Pentru credincioșii în viitor se roagă el v. 20. *Care ai dat mie*: prin grația dzească (6, 44). *Și ale mele etc.*, desvoltă „că ai tăi sunt“. Ei sunt proprietatea ta, de aceea i-ai putut dărui mie. Învêțaceii și toți credincioșii sunt ai lui Dzeu, pentru că și i-a ales prin grația sa (v. 6). Fiul i-a primit dela Tatăl, căci tot ce

are Tatăl are și Fiul; pe cine a ales Tatăl sunt și ai Fiului. Perfect. *δεδόξασμαι* e prolepsă: ce se va întâmpla în viitor se înfățișează realizat în credința învățăcelilor (16, 33), care cuprinde ființa lor internă. *Întrênșii*: în lăuntru lor (Win. §. 48. pag. 364 obs. 1).

11. Și nu sînt mai mult în lume, și ei sînt în lume și eu vin la tine. Părinte sântă, păzește-î pe ei întru numele tîu pe care l-ai dat mie, ca sî fie una precum noi. 12. Cînd eram cu ei, eu i-am păzit pe ei întru numele tîu, pe care i-ai dat mie, și i-am păzit, și nimene din ei n'a perit fîrî numai fiul pierzării, ca sî se plineascî Scriptura. 13. Iar acum vin la tine și acestea grîesc în lume, ca sî aibî bucuria mea deplin întru ei. În afect grîește Mîntuitorul despre cele viitoare ca acum s'ar fi împlinit. Pînî acum el a păzit pe învățăceii sîi, dar îi pîrîsîește în lume, unde sînt multe primejdii. *Nu sînt mai mult etc.* motiveazî rugîciunea urmîtoare. *Și ei etc.* exprimî lipsurile ce au învățăceii nefiind el cu ei. *Pîrinte sântă* înfățișeazî pe acesta ca o putere ce scutește de influențele nesînte și necurate ale lumii. *Întru numele tîu*: precum s'a descoperit Dzeu în Cristos. Dat. *ὃ* stî prin atracțiune în loc de *ὁ*: care nume mî-ai dat tu mie sî-l vestesc învățăcelilor (v. 6); Recepta citește *οὓς*. *Ca sî fie una* e scopul rugîciunii. Pîzindu-î Tatîl în credința în numele lui și în mîrturisirea acestuia, învățăceii vor fi una dupî tipul unității care existî între el și Tatîl, de aceea *precum noi*, și adecî ca analogie mai înalț, decî nu e obiectul rugîciunii. Și în v. 12 vorbește Mîntuitorul ca în v. 11: el nu mai e al lumii: *cînd eram etc.* Dupî „cu dînșii“ citește Recepta „în lume“, carî lipsesc însî B C D L Min. Vulgata și Itala. *τηρεῖν* = conservare, dupî partea internî, *φυλάσσειν* = custodire, dupî exterior. Și aci avem de citit *ὃ δέδωκός μοι* (B C L, *οὓς* A D), e atracțiune. Cristos a ținut pe învățăceii în credința și mîrturisirea Pîrintelui sîu ceresc, i-a ferit de toate influențele stricîcioase, de aceea nicî unul n'a perit (prin cîdere). *εἰ μὴ*; Bengel: „tristis exceptio“; Domnul își aduce aminte

de nefericitul Iuda, care s'a pierdut el însuș. El nu-l numește cu numele, ci numai „fiul pierzării”: unul care a căzut în pierzare vecinică. Gen. *τῆς ἀπωλείας* e al aparținerii, cf. 12, 36. Mt. 23, 15; iar *ἀπώλεια* e contrast la *ζωή*, cf. 2. Tes. 2, 3, unde astfel se numește anticrist, al cărui precursor este Iuda. *Ca să se plinească* etc. este Ps. 41, 10 cf. 13, 18. *Și acestea*: rugăciunea precedentă pentru ajutorul tău, v. 11. *În lume*: înainte de ce m'am dus dela ei. *Ca să aibă* etc. cf. 11, 42. Pe cine Tatăl păstrează întru numele său, în unitatea credinții și dragostei, aceia au pacea ce o poate da numai Domnul și care nu o poate lua lumea cu toate patimile și goanele ei (16, 24).

14. Eū am dat lor cuvântul tău, și lumea i-a urît pe ei, că ei nu sunt din lume precum eū nu sūnt din lume. 15. Nu mă rog ca să-î iai pe ei din lume, ci ca să păzești pe ei de cel rău. *Eū* e contrast la lume. *Am dat lor* etc. e nou motiv al rugăciunii. Cuvântul Fiului este al Tatălui (7, 16), care conține lumină și adevăr; învățăceii au primit acest cuvânt, de aceea lumea necredincioasă i-a urît, căci se află în minciună și întunec. *Precum eū* etc. cf. 8, 23. Cristos nu e din lume după ființă, iar învățăceii în istorie prin el. *Nu mă rog*: în lumea care îi urêște au mai multă trebuință de ajutor extraordinar. *Ca să i iai pe ei*: prin moarte. Cuprinsul rugăciunii este: *ca să păzești* etc. *τοῦ ποιητοῦ* e masc.; puterea personală a dușmăniei contra lui Dzeū în lume (Mc. 6, 13. Io. 2, 13 sq. 3, 12. 5, 18); alții iau ca neutru. Tatăl se nu ia pe învățăceii din lume, pentrucă chemarea lor este să lucreze aici și să continue opul lui, ci să-î ferească de orice rău din lume.

16. Din lume nu sunt ei, precum eū nu sūnt din lume. 17. Sântește-i pe ei în adevărul tău; cuvântul tău este adevăr. Urmează partea pozitivă a rugăciunii: Dzeū se-î sântască și deplinească în elementul adevărului. *Din lume nu sunt ei*, e motivare nouă și introduce rugăminta repetind cu emfază cele zise în v. 14. *Sântește-i*, negativ și pozitiv: înzestrează-i

cu lumină, putere, curaj, bucurie, însuflețire mai înaltă prin Spiritul sânt (14, 17. 15, 26. 16, 7 sq.), și anume pentru oficiul lor (v. 18). La ἀγιάζειν cf. 10, 36, iar Augustin zice: „Cum sanctificantur in veritate utique sanctificantur in Christo, qui veraciter dixit: Ego sum via, veritas et vita“, 14, 6. În adevărul tău: adevărul obiectiv este el; în Cristos acesta a fost real (1, 14), pentru că este al lui Dzeu. Prin acest element de viață ei sunt scoși din lume (v. 16). Cuvântul tău este adevăr are emfază: numai acesta e adevăr, al altuia nu; deci nu se poate să nu le dea sântenia care o cere pentru ei. Sub adevăr înțelege Isus cuvântul Tatălui ceresc, vestit de el în lume, care este el însuș.

18. Precum tu m'ai trimis pe mine în lume, și eu i-am trimis pe ei în lume. 19. Și pentru dênșii eu mă sântesc pe mine însumi, ca și ei să fie sântiți în adevăr. Precum tu etc. este atâtăul motiv ca să se acoarde cererea de a sânti pe învățacei. Tatăl l-a trimis pe el în lume, iar el îi trimite pe ei, deci pentru chemarea lor sântirea e necesară. Ao.: ἀπέστειλα e prolepsă — adevărata trimitere se întâmplă abia după învierea lui (20, 21. Mt. 28, 19); dar în alegerea la apostolie e cuprinsă trimiterea lor (4, 38). Și eu: încă i-am trimis (15, 9. 20, 21). În lume, cf. v. 14. 15. 16. V. 19. exprimă baza sântirii învățaceilor în oficiu. Și pentru dênșii etc. Înainte de a veni Spiritul sânt ca să-i sântască trebuie Cristos să fie sântit pentru ei, anume prin moartea pe cruce (16, 7), căci el se aduce jertfă lui Dzeu (Crizostom: „Aduc ție jertfă“). Cristos e preot și jertfă deodată. 4) Pentru dênșii: spre binele, folosul lor. El a ascultat de voea Tatălui, s'a adus pe sine jertfă pentru păcatul omnirii, care acesteia încă poate servi de jertfă de sântire, dar să creadă întrênsul, de aceea ca să fie etc. Să fie sântiți: să aparțină întru toate lui Dzeu; dela învățacei să delatură orice tină a păcatului, care nu poate avea loc cu sântenia. În adevăr exprimă modalitatea: sântiți cu

1) Ἀγιάζειν (hikāis) e termin solen pentru jertfele din T. V. (Ex. 13, 2. Deut. 15, 19 sq. 2. Sam. 8, 11. Rom. 15, 16).

adevărat (Mt. 22, 16; 2. Cor. 7, 14; 1. Io. 3, 18 etc.); *Zigaben*: „Ca și ei să fie jertfiți în adevărata jertfă, căci jertfa legală era tip nu adevăr“; *Crizostom, Augustin*: „Sanctificantur itaque in veritate haeredes Testamenti novi, cujus veritatis umbrae fuerunt sanctificationes veteris Testamenti.“

20. Iar nu mă rog numai pentru aceștia, ci și pentru cei ce cred prin cuvântul lor în mine. 21. Ca toți să fie una, precum tu Părinte întru mine și eu întru tine, ca și ei să fie întru noi, ca lumea să creadă că tu m'ai trimis. Aci avem rugăciunea pentru toți credincioșii. *Pentru cei ce cred*: Mântuitorul vede adunați pe toți care vor crede întrînsul prin învățaceii săi; de aceea prezentul. *Prin cuvântul lor*: prin predica apostolilor. Obiectul rugăciunii urmează în v. 21. *Ca toți să fie una* se zice anume, cf. v. 11. Omenirea, după ideea dzească, avea să fie unită intern și estern; păcatul însă a dezbinat-o în individe. *Precum* etc.: Tatăl este în Fiul și Fiul în Tatăl, ce formează unitatea lor (10, 30); acesteia se conformează unitatea oamenilor, cum a existat ea în timpurile dintâi ale creștinizmului (Acta 2, 46 sq. 4, 32. 5, 11 sq.) și a dovedit lumii că Cristos e trimis de Dzeu. De observat este că *καθώς* etc. aparține mai vîrtos la următorul *ίνα*; iar *αὐτῶν* *ίνα* exprimă cuprinsul rugăciunii, al doilea este explicativ, al treilea e final. *Ca lumea să creadă* etc. arată lucrarea comune în sevicul lui Isus.

22. Și eu le-am dat lor mărirea care m'ai dat mie, ca să fie una precum noi una sîntem. 23. Eu întru ei și tu întru mine, ca să fie desevărșiți întru una, ca să cunoască lumea că tu m'ai trimis și ai iubit pe ei precum m'ai iubit pe mine. *Eu*: din parte-mi. *Mărirea care m'ai dat mie*: cea cerească care avea Isus; așadar nu mărirea etică. Gloria trupului, care s'a dat lui de Tatăl înviindu-l din morți, și el va da-o credincioșilor (v. 1. 5. 24). *Crizostom, Teofilact* etc. înțeleg mărirea oficiului apostolesc în învățatură și minuni. Viitorul privindu-l Isus în prezent zice „m'ai dat,“ „am dat.“ *Am dat lor*: mărirea

lui Cristos se împărtășește credincioșilor la renaștere și crește neconținut prin mijloacele grațiale depuse în biserică (Rom. 8, 17. 30), deplinându-se la paruzie. *Precum noi una suntem*: Cristos și Dzeu sunt la olaltă. *Eū întru ei și tu întru mine* determină mai aproape pe „ca să fie una.“ Între credincioși va fi unitate, având tip în unitatea Tatălui cu Cristos (v. 21), numai dacă viețuește întru ei Cristos, în care este Tatăl. *Ca să fie desevârșiți în una* accentuă și mai mult precedentul „ca să fie una“. *Augustin, Teofilact, Zigaben* încep cu „eū întru ei“ propozițiunea nouă și întregesc „sunt“, iar *Crizostom* „eram.“ *Cu să cunoască lumea*: aceasta nu numai să cunoască, ci să și creadă din unitatea credincioșilor, că Cristos e trimis de Dzeu și că între ei și Dzeu există intimitate (Efez. 1, 6).

24. Părinte, care ai dat mie, voesc ca unde sunt eū și aceia să fie cu mine, ca să vadă mărirea mea care ai dat mie, pentru că m'ai iubit pe mine înainte de întemeierea lumii. Să motivează cererea următoare. Neutrul *ō* (ΣΒD, nu *ōs* ACL) însemnează pe învățăcei și credincioși în genere, (*ἐκείνοι*) în abstract, ca categorie. *Θέλω* nu=doresc, ci exprimă ultimul scop al tuturor cererilor sale din v. 9 sq.: ce a voit el. *Ca* e cuprinsul lui „voesc“ înfățișându-se ca scop. *Unde sunt eū, și aceia* etc. Unde e Cristos, capul, acolo se fie și credincioșii, membrele lui (14, 3); ei se privească și se ia parte la mărirea lui, care mărire i-să dăduse lui ca om. *Să vadă*; această vedere conține fericire, dar se realizează deplin mai apoi (*Crizostom, Zigaben* cf. 1. Io. 3, 2). *Care ai dat mie*, adevărat mărirea cerească, pe care o ceruse îndărăt în v. 5. Alții zic că perfect. e prolepsă ca v. 22. și se rapoartă la natura omenească având în vedere realizarea. *Că m'ai iubit* este iubirea dzească ce există între Tatăl și Fiul; alții: iubirea în urma căreia Tatăl, din veci, a predestinat pe omul Isus la mărire.

25. Părinte drepte, și lumea pe tine nu te-a cunoscut, iar eū te-am cunoscut, și aceștia au cunoscut că tu m'ai trimis. 26. Și le-am făcut lor cunoscut numele tău și îl voi face

cunoscut, ca dragostea cu care m'ai iubit pe mine să fie întru ei și eu întru dênșii. Aci să accentuă încă odată raportul lui cătră lume și al învêțaceilor. *Părinte drepte* re'ncepe v. 24; exprimă că fiind Tatăl dreptatea absolută poate judeca între el (Isus), ai sêi și lumea necredincioasă (v. 11. „Părinte sântă“). *καὶ-δέ*: de o parte... de altă parte. Lumea n'a cunoscut pe Tatăl, iar el l-a cunoscut; învêțaceii lui asemenea. Necunoașterea aceasta să întemeiază pe neprimirea Fiului — „că tu m'ai trimis“ —; ce este cuprinsul cunoașterii creștine (1, 18). Din veci Cristos a cunoscut pe Tatăl și l-a descoperit învêțaceilor: „iar eu te-am cunoscut... le-am făcut lor cunoscut etc.“, deși ei încă nu-l cunosc cum să cuvine, dar cred că Isus e trimisul lui Dzeu (16, 30. 17, 8); *Cri-zostom*: „Arată că nimene nu vede pe Dzeu decât numai ceice au cunoscut pe Fiul“. Mai apoi vor primi adevêrul deplin. *L-am făcut cunoscut*, cf. v. 6. 7; are în vedere izvorul cunoașterii lor. *Și-l voi face cunoscut*: prin Paraclét; nu: prin moartea mea. El și mai departe va lumina pe învêțacei (Rom. 5, 5); iar scopul acesteia: *Ca dragostea cu care* etc. În aceste cuvinte să exprimă scopul final al rugăciunii. Dragostea lui Dzeu, deci și a Fiului, va locui în sufletul învêțaceilor (14, 20 sq. 15, 9. Gal. 2, 20). Această promisiune s'a realizat, cum documentează Acta și epistolele apostolilor (Rom. 8, 38 sq.). *ἐν ἡγάπησας* pentru că să zice *ἀγάπην ἀγαπᾶν* (Efez. 2, 4). *Și eu întru dênșii*: prin Spiritul sânt, ori nemijlocit.

PARTEA A TREIA.

Istoria patimilor, morții și învierii lui Isus, 18, 1—20, 31.

§. 19. Prinderea și interogatoriul lui Isus, 18, 1—40.

La sfârșitul evangheliei se arată deplinirea lui Isus. Ce anticipase cuvântarea arhierescă — el s'a dezbrăcat de viața pământească — acum se realizează. Și în istoria patimilor se accentuă libertatea cu care Isus primește soarta hotărîtă lui de Dzeu. La Ioan se omit multe din ale sinopticilor (Mt. 26, 36 sq. paral.)

a) Prinderea lui Isus, 18, 1—11.

(Mt. 26, 30. 47—56. Mc. 14, 26. 43—52. Lc. 23, 39).

Isus merge la moarte de bună voe, ce se arată în împrejurarea că alege un loc cunoscut lui Iuda și în sfiala dușmanilor. Cele cuprinse în aceste v. dovedesc că cel învins la părere, este învingător.

1. Acestea grăind Isus a eșit împreună cu învățăceii săi de ceea parte de pârîul Chidron, unde era o grădină, în care au intrat el și învățăceii lui. 2. Dar știa și Iuda, care l-a vândut pe el, locul, că de multe ori se aduna Isus acolo cu învățăceii săi. *Acestea și a' eșit*, adecă din cetate, arată că cuvântările precedente și rugăciunea le-a rostit Isus în sala unde cinase; abia acum se execută 14, 31. *χειμάρρους* sau *χειμαρρός* = ce curge iarna. A S A citesc *τοῦ κεδρών, & τοῦ κέδρον*, B C L *Recepta τῶν κέδρων* (cedrilor). *Kidron* = niger, turbure (Iob 6, 16); e riul Chidron spre răsărit de Ierusalim, între cetate și muntele maslinilor; se varsă în Marea moartă; de regulă are apă puțină. Pe această cale umblă David când e

alungat de Ahitofel (2. Sam. 15, 23). *κῆπος*, o grădină, ține la bunul Getsemane (Mt. 26, 36). *Știa și Iuda etc.*; Isus nu se ascunde de tradator; astfel s'au împlinit cele următoare. Isus adese petrecuse în această grădină cu învățăceii săi (Lc. 21, 37. 22, 39); iar *de multe ori*: în timpul sărbătorii de acum.

3. Iuda deci luând oștire și slugi dela arhieriei și farisei a venit acolo cu făclii, cu lampe și cu arme. *σπεῖρα* e cohorta romană (Mt. 27, 27. Acta 21, 31. 37. Iosif Flaviu adese), așezată în fortăreața Antonia. O parte mergea de sărbători la templu și, aflându-se procuratorul în Ierusalim, o parte era în pretoriu. Aci nu e întreaga cohortă (600 de oameni), ci numai o parte cu *χιλιάρχος* (v. 12. tribunus). Pelângă ajutorul militar mai vin slugi dela sinedriști (v. 26), iar după Lc. 22, 52 și straja levitică dela templu. Deși era lună plină, vin în toată siguranța, ca Isus să nu le scape. *λαμπάδες* sunt laterne, lampe, iar *ὄπλων* are în vedere soldații. Trăsurile parțiale ale descrierii din acest v. *cu... și...* exprimă conștiința rea.

4. Isus deci știind toate celece erau să vie asupra lui, a eșit și zise lor: Pe cine căutați? 5. Răspuns-aŭ lui: Pe Isus Nazarineanul. Zise lor Isus: Eu sunt. Iar sta cu ei și Iuda care l-a vândut pe el. *Deci*: văzând că se apropie Iuda, Isus iese afară (Mc. 14, 42), căci știa ce are să i-se întâmple și nu vrea să fugă, ci să se plinească planul dzeesc. *Să vie*: întâmplări norocoase și nenorocoase (Mt. 23, 35). *A eșit*: din partea interioară a grădinii în liber; așadar n'a eșit din grădină. *Isus Nazarineanul* presupune că cei ce veniseră să-l prindă nu-l cunosc bine (Mt. 14, 44). *Iar sta Iuda* nu e numai tragic, ci exprimă și nerușinarea învățacelui, care o cu totul pe partea dușmanilor.

6. Deci cum zise lor: Eu sunt, ei s'au întors înapoi și aŭ căzut jos. Aci avem o minune care dovedește puterea lui Isus de a le scăpa din mână;

el decî de bună voe se dă pe sine lor (Apoc. 5, 5). *Au căzut jos*: care erau de faţă.

7. Decî iarăş i-a întrebat pe ei: Pe cine căutaţi? Iar ei ziseră: Pe Isus Nazarineanul. 8. Răspuns-a Isus: Am spus voue că eu sînt; decî de mă căutaţi pe mine, lăsaţi pe aceştia să se ducă. 9. Ca să se plinească cuvîntul care a zis, că pe care ai dat mie, n'am pierdut din ei pe nici unul. *Am spus voue* etc.: odată şi vă repet a 3 oară. *Lăsaţi pe aceştia* exprimă nemărginita dragoste a păstorului bun cătră ai săi: el se jertfeşte pe sine, dar ei să fie cruţaţi. Din cele următoare vedem că apostolilor nu se întîmplă acum nimic, nici chiar lui Petru (v. 10.) Aşa se realizează cuvintele lui Isus din 17, 12. *Ca să se plinească* etc., este scopul hotărît de Dzeu la „răspuns-a“ cu privire la cuvintele „decî de mă căutaţi etc.“

10. Decî Simon Petru avînd sabie a scos-o şi a lovit pe sluga arhierelui şi i-a tăiat lui urechea dreaptă; iar numele slugii era Malh. 11. Zise decî Isus lui Petru: Bagă sabia în teacă. Paharul care l-a dat mie Tatăl, eu nu-l voi bea pe el? *Decî*: pentru primejdia ce ameninţa pe Isus. La *avînd sabie* cf. Lc. 22, 38. *Sluga*; nu era între ceice urmăreau pe Isus, dar venise cu ei şi pare că ajunsese în rîndurile dintăi. *Dreaptă*, încă la Lc. 22, 50. Numele slugii (Malh: mëlêch) îl aminteşte numai Ioan. *ποτήριον πίνειν*: patima morţii, care începe cu prinderea lui (Mt. 20, 22. 26, 39.) Altfel se relatează Mt. 26, 52 sq., dar ideea principală este că Isus de bună voe primeşte moartea.

b) *Isus înaintea lui Ana şi Caiafa; Petru se lapedă de trei ori, 18, 12—27.*

(Mt. 26, 57—75. Mc. 14, 53—72. Lc. 22, 54—62).

Interrogatoriul la Ana e numai ca timpul să nu treacă fără vro ispravă pînă să adună sinedriul; voeau să termine cât mai curînd toată afacerea. Isus e dus la Ana,

care avea multă trecere ca fost arhiereu și socrul arhiereului actual. Aci putea să se schimbe soarta lui Isus, căci din cele precedente cunoaștem dispoziția lui Caiafa față de el (11, 50). Ana întrebă pe Isus despre învățacei și învățatura lui; el răspunde numai la întrebarea a doua spunând că el a învățat în public, și nu întrebuințează nimic ca să se scape din mâni. Rezultatul interogatoriului este că Isus, legat, e trimis la Caiafa.

12. Cohorta decii și tribunul și slugile Iudeilor prinseră pe Isus și-l legară pe el, 13. și-l duseră întâiu la Ana; că era socrul lui Caiafa care era arhiereul anului aceluia. 14. Iar Caiafa era care sfătuisse pe Iudei că de folos este să moară un om pentru popor. *Deci*, pentru că Isus n'a făcut opoziție. *Chiliarhul* (tribunul): al coortei, cf. Acta 21, 31. La *Ana* cf. Lc. 3, 1 sq. Motivul pentru care au dus pe Isus la el mai întâiu este: *că era socrul* etc. Prin acest act s'a arătat onoare acestuia; Caiafa, arhiereu în acel an, poate că voea să cunoască ce zice Ana, de care atârna în toate. De acest Ana se observă că însuș fusese arhiereu, lui urmă fiul său; mai apoi alți 4 feciori. Între acestea sinedriul se adună în ședință la Caiafa. *Arhiereul aceluia* an cf. 11, 49. *Iar Caiafa era* etc. 11, 50. Profetia arhiereului rostită în locul citat să realizează acum.

15. Iar după Isus mergea Simon Petru și celalalt învățacel. Iar acel învățacel era cunoscut arhiereului și a intrat împreună cu Isus în curtea arhiereului, 16. iar Petru sta afară la ușă. Eșit-a deci celalalt învățacel, care era cunoscut arhiereului, și zise portăriței și a băgat pe Petru în lăuntru¹⁾. *ἡκολούθει*, imperf. e descriptiv; e corelat cu *ἀπήγαγον* din v. 13. *Celalalt învățacel*, adevărat cunoscut; este Ioan (20, 2). *Era*

¹⁾ Să pare că cele istorisite în v. 15—22 s'aun petrecut în curtea arhiereului Ana și abia în v. 24 se spune că Isus e trimis la Caiafa, unde Petru se lapedă a doua și a treia oară. Sinopticii nu amintesc că Isus a fost dus la Ana, ci numai că e ascultat înaintea lui Caiafa și că Petru se lapedă de 3 ori. Această deosebire se aplanează presupunând că Ioan vorbise de trimiterea lui Isus la Ana numai în treacăt și amintind în v. 13. 14 pe Caiafa, trece la cele întâmplate în palatul acestuia.

cuno-cut arhiereului; nu știm de unde datează această cunoștință a lui cu Ana (v. 13. 15). *La ușă*, care duce din stradă în curte. *Portăriței*; acestea se amintesc mai adese, cf. Acta 12, 13 și Flaviu. Petru nu e cunoscut în casa arhiereului, de aceea stă afară la ușă până când poate intra după întervenirea lui Ioan.

17. Zise deci lui Petru slujnica portărița: *Au și tu ești din învățaceii aceluï om? Zise acela: Nu sânt.* 18. Iar staū slugile și slujitorii, după ce făcuseră foc, că era frig, și se încălzaū; iar stătea și Petru cu ei și se încălza. *Au și tu ești?* ca Ioan; vedem că portărița știe că Ioan este învățacul lui Isus — ce reese din „și“. *Aceluï om*, e zis cu dispreț. Răspunsul lui Petru dovedește lașitate: *Nu sânt*; *Augustin*: „Columna firmissima ad unius aerae impulsu tota contremuit“. Petru se lăpădă pentruca să-și poată ajunge scopurile; apoi se alătură servitorilor și ostașilor care se încălzaū la foc în curte. *δοῦλοι* sunt servitorii privați, iar *ὑπηρέται* servitorii dela judecătorie. Ioan pare că intrase în lăuntru casei, în urma cunoștinții ce avea cu arhiereul. *Sta cu ei*; aci crede el să audă mai îngrabă și mai cu temeiū cele ce se vor întâmpla cu Isus.

19. Arhiereul deci întrebă pe Isus de învățaceii lui și de învățătura lui. 20. Răspunsul Isus lui: *Eū de față am grăit lumii*; eū totdeauna am învățat în sinagogă și în templu, unde toți Iudeii se adună, și într'ascuns n'am grăit nimic. 21. Ce mă întrebî? Întreabă pe ceice au auzit ce am grăit lor; iată aceștia știu ce am zis eu. Interogatoriul vedem că e foarte general raportându-se la învățacei și învățătura lui Isus. *Deci leagă la v. 12 sq. Arhiereul*: Ana (v. 13). *De învățaceii lui*: pentruca să aibă motiv a-i urmări și pe aceștia. Isus răspunde numai în privința învățăturii sale zicând: *Eū de față etc. παρόρησις*: fără oarecare rezervă; nu am ascuns nicicând intențiunile mele. *Lumii*: n'am făcut deosebire între credincioși și necredincioși; tuturor am grăit adevărul dat mie de Tatăl. *ἐν συναγωγῇ* e noțiunea generică = în

sinagogi, în templu. Dar lucrarea lui nu s'a mărginit la acestea; el a predicat și în alte locuri. *Unde toți* etc., caracterizează deosebitele locuri unde el a învățat. *Într'ascuns n'am grăit nimic* nu trebuie luat în înțeles literal, ci exprimă că el n'a avut vro învățătură secretă, și de aceea întrebarea pusă e superfluă. *Ce mă întrebî?* ce scop are întrebarea ta?

22. Iar acestea zicând el unul din slugile care stătea a dat o palmă lui Isus zicând: Așa răspunzi arhiereului? 23. Răspuns-a Isus lui: De am grăit rău, mărturisește că e rău; iar dacă bine, de ce mă bați? 24. Deci Ana l-a trimis pe el legat la arhiereul Caiafa. În răspunsul lui Isus unul din slugi vede mândrie și-l pedepsește dându-i o palmă, cf. Mt. 26, 67. *Așa răspunzi arhiereului*: cu necuviința aceasta; e amintire din Ex. 22, 27. Așa se calcă bunăcuvința și nepărtinirea. Răspunsul lui Isus e plin de abnegațiunea ce el o cere dela ai săi (Mt. 5, 39): *De am grăit* etc. *Mărturisește*: dovedește că e rău ce am grăit. Cu aceste cuvinte se mustră și arhiereul care permite astfel de necuviință. *Deci Ana l-a trimis* etc. este rezultatul și se pregătește sfârșitul. Aci se lămurește v. 15: evangelistul uitase să amintească că Ana trimisese pe Isus la Caiafa și că cele din v. 15 până aci s'au întâmplat înaintea lui Caiafa.

25. Iar Simon Petru era stând și încălzindu-se. Ziseră deci lui: Aă doar și tu ești din învățăceii lui? Acela s'a lăpădat și zise: Nu sânt. 26. Zise unul din slugile arhiereului, rudenie fiind al celuice Petru îi tăiasse urechea: Aă nu te-am văzut în grădină cu dânsul? 27. Deci iarăș s'a lăpădat Petru, și îndată a cântat cocoșul, cf. v. 15; Mt. 26, 71 sq. Mc. 14, 70 sq. Lc. 22, 58 sq. *Iar Simon Petru era* etc. e contrast la tăcerea lui Isus când a fost întrebat despre învățăceii săi. La lăpădarea lui Petru cf. sinopticii l. c.¹⁾

¹⁾ Sinopticii zic că a treia oară a fost cunoscut Petru după dialectul galilean. După Mc. cocoșul cântă la lăpădarea întâia și a treia, iar ceilalți evangeliști amintesc aceasta numai la a treia lăpădare, în care moment, după Lc., Domnul privește la Petru, cf. Lc. 22, 61.

c) *Isus înaintea lui Pilat, 18, 28—40.*

(Mt. 27, 1. sq. Mc. 15, 1. sq. Lc. 23, 1 sq.)

Evangelistul presupune cunoscut interogatoriul oficial al lui Isus înaintea lui Pilat, de aceea nu-l relatează. Iudeii se grăbesc să termine cauza și desdedimineață stau la palatul procuratorului Pilat, de care aveau trebuință, căci nu aveau dreptul să pedepsească cu moarte. Talmudul zice că Iudeii au pierdut acest drept cu 40 de ani înainte de risipirea Ierusalimului; mai probabil este însă că după depunerea lui Arhelau, când Iudea se anectează la provincia Siria. Iudeii — de aveau dreptul să judece asupra vieții — ar fi ucis cu pietri pe Isus, deoarece răstignirea e pedeapsă păgână, nu evreească. De altă parte vedem că evangelistul accentuă cât de scrupuloși sunt Iudeii în observarea prescripțiilor fariseești, dar lapădă pe celce este împlinirea promisiunilor.

28. *Deci duc pe Isus dela Caiafa în pretoriu; iar era dimineața; și ei n'au intrat în pretoriu ca să nu se spurce, ci să mănânce paștele.* *Deci duc:* membrii sinedriului cu servitorii lor, pentruca să ajungă cât mai îngrabă la sfârșit. *Dela Caiafa:* vezi cele zise în excurs despre interogatoriul înaintea acestuia. *πραιτώριον* e locuința și locul de judecată al celor mai înalți funcționari (pretorului) din provincă; dela Cicero înainte „praetor“ era, în înțeles larg, numirea procuratorului provinciilor; aci poate e palatul lui Irod (Flaviu, Bell. Jud. 2, 14, 8). *Dimineața:* veghia a 4. (3—6 ore). Judecata la tribunalele romane începea foarte de dimineață (Sen. via 2, 7: prima luce). Iudeii duc pe Isus la Pilat ca el să încuviințeze pedeapsa hotărâtă de ei (De ce? vezi excursul; cf. v. 31). *Ei n'au intrat:* în pretoriu; după prescripțiile fariseilor era păcat a intra în casa unui păgân (Acta 10, 28 cf. Deut. 16, 4). *Ca să nu se spurce:* intrând în casă păgână, în care se afla aluat, s'ar fi necurățit levitice. *Să mănânce paștele* (*āchāl hā-pēsāh* 2. Cron. 30, 18) exprimă că nu mâncaseră paștele, ci aveau să o facă în sara aceea, cf. 13, 2. ¹⁾

¹⁾ Exigeții care afirmă că Domnul, după Ioan, a ținut cina pashală în 14. Nisan al Ierusalimienilor, ziua legală, și că a murit în 15 Nisan, explică *ca să mănânce*

29. Eșit-a deci Pilat afară la ei și zise: Ce pâră aduceți contra omului acestuia? 30. Răspuns-au și ziseră lui: De n'ar fi acesta făcător de rele, nu l-am fi dat ție pe el. Romanii cruțau părerile religioase ale popoarelor supuse (Flaviu, Antiq. 16, 2, 3, Bell. Jud. 6, 6, 2), de aceea Pilat iese afară la Iudeii care aduseseră pe Isus la el. *Deci*: fiindcă Iudeii n'au intrat la el. *Ce vină*: după dreptul roman se cerea acuză hotărâtă și motivată (Acta 25, 16) din partea pâritorilor, nu a procurorului. *Contra omului acestuia* exprimă indiferență: nici dispreț, nici părtinire. Iudeii știașu că nu pot aduce un motiv hotărât pentru pâră lor că Isus ar fi vătămât dreptul cetățenesc, de aceea pretind ca Pilat să se mulțumească cu ce au făcut ei până acum: prinderea acestui om să fie motiv suficient a proceda contra lui pe cale judecătorească. *De n'ar fi* etc. exprimă mânie și perplesitate.

31. Zise deci Pilat lor: Luați-l pe el voi și judecați-l după legea voastră. Zis-au deci lui Iudeii: Nouă nu ne este iertat să omorîm pe nimene. 32. Ca să se plinească cuvântul lui Isus, care a zis el, însemnând cu ce moarte avea să moară. *Voi și voastră* au emfază; *judecați-l* nu poate avea înțelesul: la moarte. Pilat refuză a se amesteca în cauză. Ei ceruseră ca el să se mulțumească cu inchiziția făcută de ei; de aceea zice el că, fiind aceasta suficientă, să-l pedepsească forul lor bisericesc — pedepsindu-l cu bătae — dar mai departe nu-l privește afacerea. *Nouă nu ne este iertat* etc. exprimă că ei hotărâseră moartea lui Isus, dar nu au dreptul să o execute. *Ca să se plinească* arată scopul hotărât de Dzeu: de aceea Iudeii răspund „nouă nu ne este etc.“, și așa se împlinește profeția lui Isus (3, 14. 8, 28. 12, 32). Iudeii ar fi tre-

mânca pâștele în deosebite chipuri. Unii iașu aceste cuvinte în înțelesul: *să mănânce azimele* (pâinea nedospită). Alții zic că = a sërba pasha; iar cei mai mulți înțeleg jertfele festive (*chagigă*, dela *hag* = sərbătoare) ce se aduceau din 15 Nisan înainte și din cari se făceau ospete. Dar *φαγεῖν τὸ πάσχα* în T. N. însemnează numai a mânca mielul pashal (Mt 26, 17. Mc 14, 12. 14; Lc 22, 11. 15. cf. Mt. 26, 19. Mc. 14, 16. Lc. 22, 8; 1. Cor. 5, 7. Lc. 23, 7.

buit să-l ucidă cu pietri ca pe un profet mincinos (Deut. 13, 5 sq.), dar el e pedepsit ca revoltanții (după dreptul roman).

33. Intrat-a deci Pilat iarăș în pretoriu și a chemat pe Isus și zise lui: Tu ești regele Iudeilor? 34. Răspuns-a Isus: Dela tine însuți zici aceasta, sau alții ți-au spus ție de mine? *Iarăș în pretoriu*: pentru că acolo era când Isus a fost adus la el (v. 28). Prin cuvintele lui Pilat din v. precedente Iudeii se ved siliți a formula acuza contra lui Isus, pentru că ei ceruseră moartea lui; conținutul acuzei se spune Lc. 23, 3: el s'a numit pe sine împăratul Iudeilor, deci a comis crima de les majestate. *Tu ești regele* etc., este acuza; exprimă dispreț: un om ca tine se zice a fi regele Iudeilor? Să poate că Pilat știe aceasta de mai nainte, când Iudeii au cerut dela el cohorta să prindă pe Isus. *Dela tine însuți* etc. e contra întrebare. Cuvintele lui Pilat se puteau lua în înțeles teocratic (un rege al Iudeilor ca poporul lui Dzeu) și politic (rival al împăratului roman). După înțelesul acestor cuvinte se află acuzatorul și motivul acuzei: în cazul întâiu îl acuză Iudeii, în al doilea Romanii.

35. Răspuns-a Pilat: Au doar eu sunt Iudeu? Neamul tău și arhieriei te-au dat pe tine mie; ce ai făcut? 36. Răspuns-a Isus: Împărăția mea nu este din lumea aceasta. De ar fi împărăția mea din lumea aceasta, slugile mele s'ar lupta ca să nu fiu dat Iudeilor; iar acum împărăția mea nu este de aici. *Au doar eu sunt Iudeu?* Pilat se simțește atins prin partea întâia a întrebării lui Isus; de aceea supărat și cu dispreț îi răspunde: Doar nu vei crede că eu, procuratorul vostru, dela mine însumi cred că tu ești regele Iudeilor? *Neamul tău* etc.; aceștia te-au adus înaintea mea și, se vede, nu fără motiv; Pilat nu are nici-un prepus față de el. Isus declară: *Împărăția mea* etc. Isus e rege în senz spiritual, nu politic. Împărăția lui se produce în lume, dar nu este din aceasta și nici nu are însușirea împărățiilor acesteia. *De ar fi* etc. e demonstratio ad oculos; emfaza au „împărăția“ și „lumea“. *Slugile mele*: cari aș avea în cazul

că împărăția mea ar fi din lume. *Iar acum*, deoarece nimene nu luptă pentru el. *Nu este de aici*: din lumea aceasta, deci e din cer.

37. Zise deci Pilat lui: Așadar tu ești rege? Răspuns-a Isus: Tu zici, că sunt rege. Eu pentru aceasta m'am născut și pentru aceasta am venit în lume, ca să mărturisesc pentru adevăr; tot care e din adevăr aude glasul meu. La „cē ai făcut“ al lui Pilat Isus a răspuns că are împărăție; de aceea adaogă el: *Așadar etc. οὐχ οὖν* numai aici în T. N. = așadar, totuș, ergo (Win. §. 57. pag. 477 obs.) Alții citesc *οὐχ οὖν* = nullo modo, non igitur. *Tu zici* etc. răspunde Isus în deplina conștiință a demnității sale; iar *cū* accentuă și măi mult contrastul între sine și disprețul pronunțat de Pilat cu „tu“. *Pentru aceasta*, de două ori, are emfază: acesta e scopul pentru care etc. *M'am născut* exprimă nașterea, iar *am venit în lume* trimiterea oficioasă, cari la Cristos au fost un act și se amintesc numai spre a accentua și măi mult că persoana și oficiul la el sunt strins îmbinate. Așadar espresiunile aceste două nu sunt pleonazm. *Ca să mărturisesc pentru adevăr*; el poate face aceasta pentru că l-a văzut și auzit la Dzeu (3, 32). Împărăția lui deci are scopuri curat spirituale, nu pământești. *Tot care e din adevăr*: se lasă a fi hotărît în internul său de adevăr ca condițiunea credinții; iar adevărul este Cristos. *Aude glasul meu*: ascultă ce grăesc eu; urmează chemării mele etc. (10, 27). Supușii acestei împărății, vedem, că sunt împreunați prin aceeaș dispoziție față de adevăr.

38. Zis-a Pilat lui: Ce este adevărul? Și aceasta zicând iarăș a eșit la Iudei, și zice lor: Nu aflu întrênsul nici o vină. *Ce este adevărul?* e întrebare sceptică. Pilat, omul traiului bun și al negrijilor, nu crede că adevărul poate fi aflat cândva; acesta e un fantom și nizuința după adevăr absurditate. Zace în firea oamenilor dedați plăcerilor lumești a pune întrebări despre lucruri, cu cari s'au ocupat înțelepții timpuri îndelungate fără a putea da răspuns pozitiv. A vorbi de adevăr — zice Pilat — e fanatism absurd.

Crizostom, Teodoret cred că Pilat întrebă astfel voind să cunoască ființa adevărului — dar atunci rămâne neexplicată împrejurarea că el părăsește pe Isus fără a aștepta răspunsul. *Nu află* etc.: Pilat e convins de nevinovăția lui Isus, pe care îl crede simplu fantast; e vrednic de compătimire, căci își pune viața pentru lucruri ce nu se pot ști nicicând. *aiția* propriu = cauza, afacerea, adevă pentru acuză, cf. Lc. 23, 4.

39. Ci este datină la voi ca să vă slobod pe unul la paști; voiți deci să slobod pe regele Iudeilor? 40. Strigat-au deci iarăș zicând: Nu pe acesta, ci pe Baraba. Iar Baraba era tâlhar. Între v. 38 și 39 avem să intercalăm: arhierii înzistă asupra acuzei; Pilat, la sfatul femeii sale (Mt. 27, 19), delegă ancheta regelui Irod care era în Ierusalim; Irod trimisese pe Isus înapoi fără a fi rostit sentența; Pilat încearcă mai odată să scape pe Isus (19, 8 Lc. 23, 15), iar vîzînd că toate acestea nu duc la scop, alege o cale mijlocie, a oamenilor fără energie: *Este datină la voi* etc. Originea acestui obicei e necunoscută, cf. Mt. 27, 15—23. loc. par. Pilat avea datorința și dreptul să apere pe Isus, căci îl recunoscă nevinovat, nu să apeleze la grația poporului. $\beta o i \lambda e \sigma \theta e$ — $\alpha \nu \omega \lambda \acute{\epsilon} \sigma \omega$ e conj. deliberat.; voiți să vă slobod? cf. Mt. 13, 28. *Regele Iudeilor* exprimă oarecare amărăciune a lui Pilat din cauza acestei afaceri. *Iarăș* presupune că între v. 30. și 31 poporul mai strigase. *Nu pe acesta*: să-l slobozești. Adausul *iar Baraba era tâlhar* e tragic. Mt. 27, 17 înfățișează că Pilat a lăsat poporul să aleagă între Isus și Baraba; iar după Mc. 15, 7. Lc. 23, 19 Baraba fusese revoluționar și hoț. Numele lui întreg e Mt. 27, 16.

§. 20. Maltratarea, răstignirea și înmormîntarea lui Isus, 19, 1—42.

a) Maltratarea și osîndirea, 19, 1—16

(Mt. 27, 24—30. Mc. 15, 15—19. Lc. 23, 24. 25.)

1. Atunci deci a luat Pilat pe Isus și l-a biciuit. 2. Și ostașii împletind cunună de spini

aŭ pus pe capul lui, și cu haină l-au îmbrăcat pe el; 3. și veniră la el și ziseră: Bucură-te regele Iudeilor; și-i dau lui palme. Biciuirea este a doua încercare a lui Pilat de a scăpa pe Isus dându-l totodată și ocăriii soldaților crezând că așa va împlânzi pe Iudei (Mt. 27, 26). *Atunci deci*: după ce nu a succes ântăia încercare de a scăpa pe Isus. *L-au biciuit* cf. Lc. 23, 16; după Mt. 27, 26 e pusă în legătură cu răstignirea. La Romani era datina ca înainte de răstignire delinquentii să fie biciuiți, ce câte odată sfârșia cu moartea. *Ostașii*: Pilat estradase lor pe Isus; ei hulesc mai mult pe regele Iudeilor. *ἀξωνθα, spina*; se crede a fi *lycium spinosum*; înlocuește cununa de lauri. *ἰμάτιον πορφυροῦν*: vênătă-roșie, după Mt. stagojie: roșu deschis; fără îndoială e mantaua roșie a soldaților (sagum). Ei fac din el rege-caricatură. *Palme*: în loc de sărutarea obicinuită la orientali când aduceau omagii; maltratare cu insultă (Mt. 27, 27—31).

4. Pilat eși iarăș afară și zise lor: Iată aduc voue pe el afară, ca să cunoașteți că nu aflu întru dânsul nici o vină. 5. Eșit-a deci Isus afară purtând cununa de spinii și haina purpură. Și zise lor: Iată omul. Pilat lăsase să biciuiască pe Isus în curtea pretoriului (după 18, 40 mersese înderēt) vëzând Iudeii, apoi eși cu el, care era batjocurit, din palat spre a dovedi că nu-i află nici o vină și să se miște adversarii vëzându-l în această stare; de l-ar fi aflat vinovat îl ținea în curte și pregătea ducerea lui la răstignire. *Voue*: ca să hotărâți acum. *Zice lor*: Pilat. *Iată omul* exprimă compătımire din partea lui Pilat; voește să înduplece pe Iudei la milă față de acest om; ei se nu mai ceară moartea lui. Aci e omul, de care se vorbește așa mult! Această figură sărăcăcioasă nu poate fi pretendent la tron împărătesc. Altcum cuvintele acestea au înțeles extraordinar: Isus este într'adevăr omul per eminentiam, care aci se batjocurește (11, 51 sq.).

6. Deci când l-au vëzut pe el arhieriei și slugile aŭ strigat: Răstignește-l răstignește-l. Zise lor Pilat: Luați-l voi pe el și-l

răstigniți; că eă nu aflu vină întru el. 7. Răspuns-aă Iudeii: Noi lege avem, și după legea noastră dator este să moară, căci pe sine Fiul lui Dumnezeu s'a făcut. Arhieriei și slugile lor strigă: *Răstignește-l răstignește-l*; pofta de a vedea sângele lui vătându-se să mărește când îl ved batjocurit. Multe mărturii citesc „pe el“ după „răstignește-l“; pare adaus din Lc. 23, 21. Mc. 15, 13 (Io. 19, 15). *Luați-l voi* etc. exprimă displăcerea lui Pilat pentru acest răspuns. Ei îl află vinovat morții, el nu, decă să și execute pedeapsa și să-i dea pace. Pilat devine aci sarcastic față de Iudei, care pierduseră dreptul a omori pe cineva (18, 31 și excursul). *Noi lege avem* etc. sunt zise cu ostentațiune în opunere cu „eă — vină“ din v. 6. Învinuirea că a comis crimă politică n'a succes, decă pășesc pe terenul religionar, care e adevărata acuză (Mt. 26, 65 sq.). *După legea noastră*, Lev. 24, 16. Deut. 18, 20. cf. Mc. 14, 64. *Fiul lui Dumnezeu*; și-a atribuit un raport personal deosebit cu Dzeă. În afaceri religioase, zic ei, Pilat nu poate judeca, ci numai să execute sentența adusă de ei; el are datorința ca procurator să bage seama ca legea lor să nu se altereze.

8. Când decă a auzit Pilat acest cuvânt mai mult se temea, 9. și a intrat iarăș în pretoriu și zise lui Isus: De unde ești tu? iar Isus nu i-a dat lui răspuns. 10. Zise Pilat lui: Mie nu grăești? Nu știi că putere am să te răstignesc pe tine și putere am să te slobozesc? 11. Răspuns-a Isus: N'ai avea nică putere asupra mea, de nu ți s'ar fi dat ție de sus; pentru această celce m'a dat pe mine ție, mai mare păcat are. *Acest cuvânt*: că Isus se numise Fiul lui Dzeă. *Mai mult se temea*: să lase pe Isus să-l omoare. Majestatea lui Isus, cuvintele femeii sale (Mt. 27, 19) inspiră lui Pilat frică, care să mărește când aude că acest om s'a numit pe sine fiul lui Dzeu. În vechime astfel să numeau eroi. El ascultă pe Isus în secret zicându-i: *De unde ești tu?* Sub „de unde“ nu să poate înțelege locul nașterii (care-l știe Pilat după Lc. 23, 6), ci are înțelesul

dat prin „Fiul lui Dzeu“ din v. 7: Te tragi tu cu adeverat dela Dzeu? *Nu i-a dat lui răspuns*, pentru că Isus nu se folosește de spaima lui Pilat; se poate însă că Pilat l-ar fi înțeles rău luând expresiunea în înțelesul păgânilor; apoi 18, 36 sq. îi spusese de unde este împărăția lui și Pilat totuși nu s'a înduplecat a lucra altfel. *Mie*; el cel puternic se simte atins de tăcerea lui Isus; de aceea zice: *Nu știți* etc. Pilat spune deci că nu e ținut a urma totdeauna după lege, ci poate face ce voește. *Să te răstignesc . . . să te slobozesc* exprimă mai bine iritația lui Pilat; **8** BE unele Min. și Verz. au topica inversă. *ăv* cu imperf. indic. cf. Win. §. 42. 2. d. pag. 286. *Nu ți s'ar fi dat ție*: a avea putere. *De sus*: din cer sau dela Dzeu (3, 2. 3. 27. 31 cf. Rom. 13, 1). Soartea lui Isus atârnă dela Dzeu, iar Pilat execută planul vecinic al înțelepciunii dzeești. *Pentru aceasta*: fiind tu organul voii dzeești, deși ca potestate romană crezi a lucra din propria putere. *Celce m'a dat pe mine ție*: Caiafa; sau în genere poporul evreesc, îndeosebi arhieriei; nu Iuda — ce nu se împacă cu „ție.“ *Mai mare păcat are compară păcatul predării cu al lui Pilat*: acela a abuzat de puterea sa.

12. De atunci căuta Pilat să-l slobozască pe el; iar Iudeii strigaună zicând: De vei slobozi pe acesta, nu ești prieten Cezarului; tot care se face pe sine rege contrazice Cezarului. *Ex τούτου*: din acest motiv, ca 6, 66. Procuratorul e impresionat de cuvintele lui Isus, mai ales că acesta nu i-a răspuns la întrebarea din v. 9. *Căuta*: face încercarea să-l scape (10, 39). Imperfect. exprimă că încercarea a rămas fără rezultat, căci Iudeii îndată protestează, chiar amenință indirect zicând: *De vei slobozi* etc. *Nu ești prieten Cezarului*,¹⁾ deci rival. *Tot care* etc., când se

¹⁾ Expresiunea *φίλος τοῦ καίσαρος* nu este titulară (amicus Caesaris) ca predicat onorific, ce se dădea de împărați ori de alții prefectilor și legaților, dela August înainte și aliaților, ci = credincios împăratului, supus și ascultător, a promova interesele lui Amenințarea are efect, căci atunci era împărat Tiberiu, de care scrie Tacit: „Majestatis crimen omnium accusationum complementum erat“ (Ann. 3, 38); iar *Svetoniu*: „Qui atrocissime exercebat leges majestatis“ (Tiber. c 58); apoi Pilat se temea și fiindcă fusese părît că e coruptibil, tiran și asupritor (Flaviu, Antiq. 18, 13, 1 sq. Fil., de legat. ad Caj. p. 1033).

declară așa (10, 33). Ei presupun că Isus s'a numit astfel pe sine și aduc aminte acuza ridicată contra lui (v. 33). *Contrazice*: se declară contra împăratului. Amenințarea are efect, căci frica de oameni face ca în Pilat să amuțască frica de Dzeu și conștiința.

13. Decî auzind Pilat acest cuvînt a scos afară pe Isus și a șezut pe scaunul de judecată, pe locul ce se chiea pardosit cu pietri, iar evreește Gabata. 14. Iar era Vinerea paștilor, ora ca a șasa; și el zice Iudeilor: Iată regele vostru. 15. Strigat-aũ decî aceia: Ia-l, ia-l, răstignește-l pe el. Zise lor Pilat: Pe regele vostru s'el răstignesc? Răspuns-aũ arhieriei: Nu avem rege fără numai pe Cezarul. 16. Atunci decî l-a dat pe el lor ca s'el răstignească. *Acest cuvînt*, din v. 12. *A scos afară*: s'observe toate formalitățile, căci sentința, după datina romană, s'publica „sub divo“ și „ex superiori loco“ (Iosif Flaviu, Bell. Jud. 2, 9, 3. 2, 14, 8). τὸ βῆμα e scaunul de judecată înaintea pretoriului; era așezat pe un teren pardosit cu mozaic; grecește λιθόστρωτον, pavimentum tessalatum, iar în limba aramaică — după poziția ridicată — *gābbathā* = înălțime, coastă, coamă (*gāb* = dorsum). În v. 14 s'indegetează ziua și ora când s'au întâmplat acestea. παρασκευή s'numește ziua înainte de fiecare Sâmbătă (v. 31. 42) și de s'erbătoare mare; aci s'determină prin τοῦ πάσχα: 14 Nisan, care în acel an a fost Vineri și a fost și pregătire pentru Sâmbăta următoare ¹⁾. După Ioan ora condamnării lui Isus e aproximativ (ὥς) a 6., după numărarea romană = 6 ore dimineața, după cea evreească 12 ore la amiază ²⁾. La dife-

¹⁾ Explicatoriî care zic că și după Ioan Isus a murit în ziua întâia a Paștelor, în 15 Nisan, iaũ παρασκευή τοῦ πάσχα: Vineri, în s'eptemana Paștelor. Dar știut este că παρασκευή abia mai târziu în biserică e identică cu Vineri, avîndu-s'el în vedere Sâmbăta următoare.

²⁾ Evangelistul are numărarea evreească, ce rezultă din înșirarea întâmplărilor. După ce s'a făcut dimineață sinedrul ține ședință plenară ca s'el aducă sentința de moarte, ce s'el putea face numai după r'evărsatul zorilor (Mt. 27, 1); dimineața (6—7 ore) e dus Isus la Pilat (18, 28) care-l declară nevinovat (18, 28—38); e trimis la Irod și batjocurit de acesta (Lc. 23, 5 sq.). Apoi iarăș e dus

rența cu Mc. 15, 25 cf. acolo. Unii aŭ voit s'o delătura schimbând *ἔτι* în *τίτι*. Și el: Pilat. Contra conștiinții și sentimentului de dreptate Pilat se gătește a enuncia sentința de moarte. Încă odată încearcă a-și răzbuna contra Iudeilor, pe care îi urêște, prezentându-le pe Isus ca rege — amenințarea lor sê rêsplătește astfel cu batjocură. Apucătura însă nu succede. Iudeii se înverșunează și măi mult, stăruesc asupra morții lui Isus zicând: *Ia-l, ia-l* etc. Pilat rêspondе iarăș cu ironie: *Pe regele vostru* etc. La aceasta rêspond arhierii: *Nu avem rege*, cu ce desarmează pe Pilat. Acum învinge frica de oameni, Pilat enuncii sentința de moarte asupra lui Isus și-l predă ierarhilor ca sê-l răstignească cu azistența soldaților romani (v. 23 cf. Mt. 27, 26 sq.)

b) Răstignirea și moartea lui Isus, 19, 16—30.

(Mt. 27, 32 sq. Mc. 15, 21 sq. Lc. 23, 26 sq.).

Esecutarea sentinții istorisește evangelistul pe scurt; el accentuă momentele principale cari corespund scopului sêu de a înfățișa mărirea lui Isus. Scopul răstignirii era sê-l defaime pe Isus și servește a-l face cunoscut, căci în locul unde s'a întâmplat, toți îl puteau vedea — sê realizează tipul (înălțarea șerpelui în pustie); el e răstignit între 2 făcători de rele împlinindu-sê Is. 53. Pilat îl numește rege fără sê știe că așa mărturisește pentru el.

Chiar în moarte sê arată mărirea lui Isus. Soldații — de rënd patru — care executau primesc hainele celui osîndit; iar aci împărțindu-le între sine sê realizează Ps. 22. În opunere cu tratarea bruscă a soldaților este iubirea femeilor și a învățacelui, cui în urmă încredințează pe mamă-sa. Beutura amețitoare, care sê da spre alinarea durerilor, o respinge (Mt. 27, 34); iar pe cea recoroitare o primește (v. 28), apoi își dă sufletul.

Deci au luat pe Isus și l-au dus, 17. și ducându-și crucea sa a eșit el la locul ce sê

la Pilat, biciuit, coronat, batjocurit, interogat și condamnat (19, 1 sq.) Toate acestea presupun că trecuseră orele de dimineața și Pilat aduce sentința finală pela 11 ori 12 ore, care sentință sê execută îndată după 12 ore, în care timp soarele se întunecă până la 3 ore (Mt 27, 45 sq. Mc. 15, 33 sq. Lc. 23, 44 sq.).

chiamă locul căpăținii, care se zice evreește Golgota, 18. unde l-au răstignit pe el, și cu dânsul pe alți doi, de o parte și de cealaltă, iar în mijloc pe Isus. Subiectul la „l-au luat“ și „l-au dus“ sunt cei ce aveau să execute răstignirea, ostașii romani. *Ducându-și crucea* cf. Mt. 10, 38. 16, 24. La „cruce“ cf. Mt. 27, 32: numai lemnul cruciș (gros, stinchie = patibulum) ori crucea întreagă. Osândiții singuri își duceau crucea, ce face și Isus până poate, apoi silesc pe Simon dela Cirene să o ducă (Mt. 27, 32). *A eșit*: din cetate, cf. Evr. 13, 13. La *Golgota* cf. Mt. 27, 33. *L-au răstignit*: soldații romani, cf. Mc. 15, 22. *În mijloc pe Isus*: și în moarte îl batjocuresc; îi dau locul ce se cuvine unui rege al Iudeilor (Is. 53, 12). La *ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν* cf. Lc. 23, 33: ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν.

19. Iar a scris Pilat și titlul și l-a pus pe cruce; iar era scris: Isus Nazarineanul, regele Iudeilor. 20. Acest titlu decî mulți din Iudei l-au citit, că aproape de cetate era locul unde s'a răstignit Isus; și era scris evreește, latinește și grecește. 21. Zis-au decî lui Pilat arhieriei Iudeilor: Nu scrie: Regele Iudeilor, ci că acesta a zis: Sînt regele Iudeilor. 22. Răspuns-a Pilat: Ce am scris, am scris. *A scris*; până să întâmplă răstignirea, Pilat scrie și cele scrise lasă să se pue ca titlu pe cruce. *τίτλος* = titlus, e numirea inscripțiunilor publice; special se numea așa tabla ce se pune la delinvenți indicând crima. ¹⁾ *Regele Iudeilor* e batjocură asupra Iudeilor; iar „Iudeilor“ se ia aici în înțelesul național. *Aproape* cf. Mt. 27, 33. *Și era scris* etc. indegetează de ce arhieriei cer cele cuprinse în v. 21: cele scrise în titlu erau în 3 limbi și fiecine, Iudei și neiudei, le puteau citi. *Arhieriei Iudeilor*: aceștia nu voesc să lase ca poporul lor să fie batjocurit înaintea lumii, numindu-se

¹⁾ După Dio Cass. 51, 8 cruciarul purta această tablă legată de grumazi prin cetate până la locul de executare. Fără îndoială este că Pilat lasă să se pue deasupra de lemnul curmeziș, așa că vine deasupra capului lui Isus când era răstignit pe cruce.

un făcător de rele răstignit, regele lor. *Nu scrie*; se mai puteau face modificări, căci încă nu s' se sfârșise scrierea. *Că acesta a zis*: batjocura se nimerească pe Isus. *Ce am scris* etc.; Pilat în acest punct e neînduplecat.

23. Ostașii deci dacă au răstignit pe Isus, luară hainele lui și făcură părți, fiecărui ostaș o parte, și cămașa. Iar era cămașa lui necusută, de sus țesută peste tot. 24. Ziseră deci între olaltă: Să nu o sfășiem, ci să aruncăm sorți asupra ei, a cui va fi. Ca se se plinească Scriptura: Împărțit-au hainele mele loru-și și pentru cămașa mea au aruncat sorți. Deci ostașii acesteia au făcut. *Ostașii* (4); secțiunea numită *τεροέδιον*; această strajă păzea de regulă pe cei prinși și se întrebuintau la executarea pedepselor (Acta 12, 4). După dreptul roman ei căpetau hainele celui osândit. *ἑμάτιον* e haina deasupra — care i-se îmbrăcase înainte de răstignire; iar *χιτών* e haina de desupt în forma cămeșii. *Necusută*; și preoții purtau astfel de haine având numai gură a trece capul (Ex. 28, 4. 39. Flaviu, Antiq. 3, 7, 4). *De sus*: dela gură. Această haină împărțindu-se n'ar fi fost bună de nimic. Celelalte haine ostașii le împart între sine, iar asupra acesteia aruncă sorți ca se se hotărăscă a cui se fie. Relatarea lui Ioan e mai precisă decât a sinopticilor, după care s'ar părea că s'au aruncat sorți asupra tuturor hainelor lui Isus. Citatul e Ps. 22, 19 după LXX. David e autorul Psalmului; el e tipul lui Cristos în patimile și suferințele sale (Evr. 2, 12). *Ostașii acesteia* etc., adică cele cuprinse în v. 23. 24.

25. Iar stăteau la crucea lui Isus muma lui și sora mumiului, Maria lui Cleopa, și Maria Magdalena. 26. Văzând deci Isus pe muma și pe învățăcelul stând, pe care îl iubea, zise mumiului: Femeo, iată fiul tău. 27. Apoi zise învățăcelului: Iată muma ta. Și din acea oră a luat-o pe ea învățăcelul întru ale sale. *Stăteau la cruce*, e contrast la cele precedente. *Maria lui Cleopa* e apozitie la „sora mumiului“. Unii exigeți, omițând virgula după „lui Cleopa“, cred că aci se amintesc 2 părți

de femei: muma Domnului și sora ei; Maria lui Cleopa și Maria Magdalina. „Sora mumiî lui“ în acest caz ar fi Salome, muma lui Ioan, pe care nu o numește, ce întimpinăm și la numele autorului, care după Mt. 27, 56. Mc. 15, 40 era între acele femei. Noi însă nu știm nimic că Isus sê fie fost înrudit cu Ioan evangelistul; ba din cuvintele de aci ale Mântuitorului ar rezulta mai mult contrarul. Dar atunci nici n'ar putea lipsi „și“ înaintea lui „Maria lui Cleopa,“ pentruca sê nu fie ne'nțelegerè. *A lui Cleopa*: soția acestuia, adecă a lui Alfeu (Mt. 10, 3); sê numește sora mumiî Domnului, deși poate nu era soră bună, ci cumnată fiind Cleopa fratele lui Iosif; ea e identică cu „Maria a lui Iacob și Iose muma“ (Mt. 27, 56. Mc. 15, 40. Lc. 24, 10 cf. Mt. 13, 55). Nu sê poate hotărî de e identică „Maria Magdalina“ cu cea din 12, 1 sq. și Lc. 7, 36. 8, 2. *Feme* cf. 2, 4. *Iată fiul têu*; Mântuitorul și în cele mai mari dureri nu uită datorințele cătră mamă; iar cătră învățacel zice: *Iată muma ta*. De aci înainte vedem că acesta o ia „întru ale sale,“ adecă în casa sa; pare că Ioan avea casă în Ierusalim cf. 18, 16.

28. După aceasta știind Isus că acum toate s'au sêvêrșit, ca sê se plinească Scriptura, zice: *Mi e sete*. *După aceasta*: după scena cu Maria și Ioan. *Știind* etc.: în conștiența că s'au plinit tot ce hotărise Dzeu pentru el (17, 4.) *Ca sê se plinească Scriptura* sê rapoartă la „zice: *Mi e sete*“ (*Crizostom, Teofilact, Zigaben*) motivând cu Scriptura setea și adăparea lui cu oțet (v. 29), iar citatul e din Ps. 69, 22 sau 22, 16.

29. Iar era acolo un vas plin de oțet; deci umplênd ei un burete de oțet puindu-l în isop l-au adus la gura lui. 30. Deci când a luat oțetul, zise: *Sêvêrșitu-s'a, și plecându-și capul și-a dat duhul*. cf. Mt. 27, 48. Mc. 15, 36. *êxeïro* cf. 2, 6. Oțet sê dă celor osândiți ca sê se reco-rească, sau sub *ὄξος* avem de înțeles beutura soldaților numită „posca“, care conzistă din oțet, apă și ouë. *Isopul* (Mt. și Mc. au trestie, mai puțin precis) crește în apropierea Ierusalimului, 1—1½ urme de înalt; cu acesta puteau ajunge la gura lui Isus. Mântuitorul refuză beu-

tura amețitoare, care se da de regulă celor osândiți spre a-i ameți (Mt. 27, 34 sq. Mc. 15, 23 sq.). *Deci când a fost* etc. indegetează că și Isus vede în această adăpare plinindu-se Scriptura. Apropiindu-se de sfârșit grăește: *Săvârșitu-s'a!* Opera de mântuire, cât era pentru lume, s'a împlinit în toate; omenirea e împăcată cu Dzeu. *Și-a dat duhul:* lui Dzeu; caracterizează moartea lui Isus ca una de bună voce.

c) *Isus în moarte, 19, 31—42.*

Cele întâmplare cu trupul Mântuitorului încă mărturisesc mărirea lui. După datina evreească cadavrele celor osândiți la moarte se îngropau, nu ca la Romani, ca se nu se spurce țara (Deut. 21, 22 sq.). Trupul Mântuitorului se ia de pe cruce cu atât mai vârtos că ziua următoare era Sâmbătă. Sânge și apă ies din coasta lui, deși era mort — avem deci minune. Biserica din vechime a înțeles această întâmplare ca simboale ale s. taine a Euharistiei și Botezului. În urmă vedem că 2 membri ai sinedrului (Nicodim și Iosif din Arimatea), care mai nainte nu pășiseră pe față ca învățăcei ai lui Isus, acum lapedă frica de lume, și sunt rezoluți nu numai în credință, ci aduc și jertfă de iubire. Ei înmormentează trupul Domnului aproape de locul de executare, deși ar fi putut să-l ducă mai departe, dar trecerea lui din moarte în viață se se întâmple iarăși în apropierea dușmanilor.

31. Iar Iudeii, pentru că era Vineri, ca se nu rămăe pe cruce trupurile Sâmbăta, că era mare ziua aceea a Sâmbetei, au rugat pe Pilat ca se le zdrobească lor fluierile, și se fie luate jos. 32. Veniră deci ostașii și zdrobiră celui dintâiu fluierile și celuiialt care s'au răstignit cu el. 33. Iar când au venit la Isus, cum vëzură că murise, nu i-au zdrobit lui fluierile, 34. ci unul din ostași cu sulița a împuns coasta lui și îndată a eșit sânge și apă. *Deci:* pentru că Isus era mort. *Ca se nu rămăe* etc. Romanii lăsau trupurile celor osândiți pe cruce, unde putrezau sau erau

pradă paserilor (Plaut. mil. glori. 2, 4. 9. Horat. Epist. 1, 16, 48), deși rudeniile le puteau cere ca să le îngroape. Deut. 21, 22 sq. prescrie că cadavrele celor spânzurați pe stâlp să se înmormenteze în aceeași zi. De aceste prescripțe se folosesc Iudeii aci, iar motivul este: *Pentru că era Vineri*, adică ziua de pregătire a Sâmbetei, nu a Paștilor, deși în acest an este pentru amândouă. *Era mare ziua aceea a Sâmbetei*, după unii pentru că e și ziua întâia a Paștilor; alții cred că în acel an 16 Nisan (sărbătoarea spicelor, Lev. 23, 10—14) a fost Sâmbăta. La *καταγῶσι* cf. Win. §. 12. 2 pag. 68. Zdrobirea fluerilor cu ciomege (*crurifragium*, se aplică și ca pedeapsă) accelerează moartea fără a micșora pedeapsa (*Lact.* Inst. div. 10, 26). Dacă cel răstignit murise, atunci soldatul, spre a fi sigur, îl străpungea. *Veniră*, adică soldații trimiși de Pilat să execute cererea din v. 31 — nu ceice erau pază la cruce. *Cum văzură* etc. Lui Isus nu-i zdrobesc fluerile, căci fiind mort, n'avea nici un scop. *Cu sulița a împuns coasta lui* (Percussos sepeliri carnifex non vetat — *Quint.* decl. VI, 9); probabil este că coasta stângă, dacă soldatul (numele lui *Longin*) a stat înaintea trupului lui Isus. Cele mai vechi știri (traducerea etiopiană, evangeliile apocrife a lui Nicodim și a explicării lui Isus) zic că s'a străpuns coasta dreaptă — dela care tradiție motiv nu este a se abate. În urma acestei străpungeri Mântuitorul trebuia să moară, de nu să întâmpulse mai nainte. *Sânge și apă* nu se pot traduce cu: apă sângeroasă, nici *placenta* și *serum*, ci trebuie luate în înțelesul strict. Evangelistul exprimă că, deși murise Isus, totuș curg din el sânge și apă. *Origen* zice: „La alți morți sângele se închiagă și nu iese sânge curat, la trupul mort al lui Isus s'a întâmplat minunea, că etc.“ (c. Cels. II, 36) și: „Care și în moarte a dat semn de viață în apă și sânge“ (c. Cels. II, 70).

35. Și celce a văzut a mărturisit, și adevărată este mărturia lui, și acela știe că adevărate grăește, ca și voi să credeți. 36. Că acestea s'au făcut ca să se plinească Scriptura: Os nu se va zdrobi dintrênsul. 37. Și ia-

răș altă Scriptură grăește: Vedea-vor pe care l-au împuns. Cele precedente (v. 33, 34) împărtaşește evangelistul ca martor ocular; el întrebuințează persoana a 3. despre sine — ce este moment sərbătoresec. *ἀληθινή* cf. 15, 1. *Sē credeți* e absolut: credința în Isus ca Mesia e necesară la mântuire. *Acestea*: v. 33 sq. *Scriptura* se rapoartă la v. 33; iar citatele sunt Ex. 12, 46 și Num. 9, 12. Evangelistul se rapoartă la locul dintăiū dovedind că Isus e antitipul mielului pascal (1. Cor. 5, 7) și că hotăririle de acolo reprezintă unitatea familiară în care se îmbină membrii participanți. *Altă scriptură* se rapoartă la v. 34, dar lărgindu-l; citatul e Zah. 12, 10 liber după original schimbându-se persoana întâia (*elāi*) în a treia. Originalul sună *v'hibitu elāi et așer dāraku* iar LXX a tradus cam necorect: *ἀνθ' ὧν κατορχίσαντο*: pe care l-au batjocurit. *ὄψονται εἰς*: vor privi cu dor; Israil va simți părere de rău pentrucă a estradat pe Mesia păgânilor, l-a lăsat sē-l răstignească (Apoc. 1, 7). Timpul acestei pocăinți a Iudeilor e luat în genere (8, 28. 12, 32); *Zigaben* înțelege ziua cea din urmă. *εἰς ὧν* e atracțiune = *εἰς ἐκεῖνον ὧν*, pentrucă se zice *ἐκκεντεῖν τινα* nu *εἰς τινα*. *Elāi* în T. V. este Iehova în Mesia; s'a realizat în Isus Cristos.

38. Iar după acestea rugat-a pe Pilat Iosif cel din Arimatea, fiind învățăcelul lui Isus într'ascuns de frica Iudeilor, ca sē ia trupul lui Isus; și Pilat i-a dat voe. Venit-a deci și luă trupul lui Isus. 39. Iar a venit și Nicodim, care venise la el întâiū noaptea, aducēnd amestecătură de smirnă și aloe ca o sută de litre. 40. Ei aū luat deci trupul lui Isus și l-aū înfășurat în giolgiuri cu aromatele, cum e datina la Iudei sē se îngroape. *După acestea* sē determină la sinoptici¹⁾. *Iosif din Arimatea* cf. Mc. L.; Arimatea cf. 1. Sam. 1, 1. Rama, este locul nașterii

¹⁾ Soldații aū sfărîmat fluierile picioarelor celor 2 făcători de rele; la Isus nu era trebuință căci murise; acum trebuie sē mai aștepte până mor și aceia și abia atunci îi puteau lua d' pe cruce. În întretimp Iosif din Arimatea merge la Pilat, cere trupul învățătorului; acesta încuviințează cererea dupăce s'a convins că Isus a murit (Mc. 15, 44 sq.). Acest Iosif era membru al sinedriului (Lc. 23, 50 sq.); om bogat și cu vază (Mt. 27, 57. Mc. 15, 43.)

lui Samuil. La *Nicodim* cf. 3, 2, 7, 59. *Ântâia* se rapoartă la 3, 2: *ântâia* dată venise el noaptea la Isus, iar acum s'a lăpădat de orice frică și se declară învățacelul celui mort. *Amest cătură de smirnă* etc.; rășină de smirnă și lemn de aloe se pisa și amestecau, apoi se presărau între fâșiile cu cari se înfășa trupul. Altă parte a aromatelor se întrebuintă la tămâiere, și rămășița se presăra pe locul unde se așeza cadavrul. De aci se explică cantitatea mare a aromatelor. *Ἐθιοπίου*: cadavrul se înfășura în fășii de pânză. Egiptenii imbalzamau în alt chip. *Cum este datina să se îngroape* e adaus pentru cititorii afară de Palestina.

41. Iar era grădină în locul unde s'a răstignit, și în grădină un mormânt nou, întru care nimene nu se pusese nici odată. 42. Acolo deci puseră pe Isus pentru Vinerea Iudeilor, că aproape era mormântul. După Mt. 27, 60 mormântul era al lui Iosif. *În locul*: în ținutul acela. *Nou*; așa se cuvine lui. *Întru care* cf. Lc. 23, 53. *Acolo deci* etc. exprimă cum orânduise Dzeu să se facă astfel. Fiind mormântul foarte aproape, iar timpul scurt — căci era Vinerea spre sfârșit — Isus e așezat în acest mormânt corăspunzător lui (Lc. 23, 53. Mc. 11, 2).

§. 21. Isus după înviere se arată învățăcelilor întărindu-i în credință; sfârșitul, 20, 1—31

Isus intră în stare nouă, gloriificată, în care se arată învățăcelilor istorisindu-se aceasta în 3 secțiuni: 20, 1—18; 19—23; 24—29.

a) Isus se arată Mariei Magdalinei, 20, 1—18.

(Mt. 28, 1 sq. Mc. 16, 1 sq. Lc. 24, 1 sq.)

În cele următoare se espune cum Isus e răpit din moarte. Maria Magdalina află mormântul gol; e nedomeșită, iar învățăceii, aflând în mormânt toate în rânduială, nu pot admite că dușmanii au furat trupul Domnului, ci presupun că s'a întâmplat ceva extraordinar.

1. Iar în ziua *ântâia* a săptămânii Maria Magdalina a venit de dimineață la mormânt fiind încă întunec, și vede piatra luată din

mormânt. 2. Aleargă deci și vine la Simon Petru și la celalalt învățăcel pe care iubea Isus și zice lor: Au luat pe Domnul din mormânt, și nu știu unde l-au pus pe el. La *ziua întâia a săptămânii* cf. Mt. 28, 1. *Maria Magdalena*; celelalte femei (Mc. 16, 1) nu se amintesc, pentru că evangelistul și-a propus a espune întâia vizită a femeilor la mormânt pentru vestea ce aduce Maria învățăcelor (v. 2). *De dimineată*: veghia a 4., dela 3—6 ore. La *fiind încă întunerec* cf. Lc. 24, 1. Mc. 16, 2: înainte de răsăritul soarelui. *Luată din mormânt*: piatra se vîrîse de tot în mormânt, umplea gura lui (Mt. 27, 60). *Aleargă deci*: fără a mai aștepta pe cineva; grăbește să aducă știrea aceasta lui Petru. La *învățăcelul pe care iubea Isus*, cf. 13, 23. 19, 26. 21, 7. *Au luat*: Iudeii, dușmanii; aceasta crede ea că e mai firesc. *Nu știm*: ea și soțiile ei, căci nu mersese singură la mormânt, ce rezultă din relatările sinopticilor (Mt. 28, 1. Mc. 16, 1. Lc. 24, 1. 10); evangelistul presupune aceasta cunoscut.¹⁾

3. Deci a eșit Petru și celalalt învățăcel, și veniră la mormânt. 4. Iar alergau amândoi împreună; și celalalt învățăcel a alergat înainte mai curînd decât Petru, și a venit mai întâiu la mormânt, 5. și plecându-se vede giolgiurile zăcînd, dar n'a intrat în lăuntru. 6. Veni deci Simon Petru urmându-i lui, și a intrat în mormânt, și a văzut giolgiurile zăcînd, 7. și mahrama, care era pe capul lui, nu era zăcînd cu giolgiurile, ci deosebi învelită într'un loc. 8. Atunci decî a intrat și celalalt învățăcel, care venise întâiu la mormânt, și a văzut și a crezut. 9. Că ei încă nu știau Scriptura, că el trebuie să învieze din morți. 10. Deci învățăceii iarăș s'au dus la sine.

¹⁾ Relatarea prezentă se aduce în conglăsurire cu a sinopticilor dacă presupunem că Maria Magdalena merge la mormânt înaintea celorlalte femei; il află gol și grăbește la Petru și Ioan a le spune ce văzuse. Între acestea sosesc la mormânt celelalte mueri; un ânger le spune că Domnul a înviat, le aduce aminte zisele Domnului și le provoacă să meargă în Galilea, unde îl vor vedea. După ce ele s'au întors în cetate, vin la mormânt Petru și Ioan.

La întregul cf. Lc. 24, 24. Lc. 24, 12 amintește numai pe Petru, dar *τινές* al lui nu eschide pe alții. *εἰς τὸ μνημεῖον* = la mormânt. *Μαί curând decât Petru*: Ioan sosește la mormânt înaintea lui Petru; iubirea îl face a-și grăbi pașii. *Și plecându-se*: stă înaintea mormântului și se pleacă, vîră capul prin crepătură ca să vadă în lăuntru (Lc. 24, 12). *βλέπει* exprimă vederea în genere, *θεωρεῖ* este privirea cu atențiune. *τὰ ὀνόματα* cf. 19, 40. Ioan e mai grabnic, dar Petru mai curajos, căci sosind la mormânt intră îndată în lăuntru. *Giolgiurile* e pus în contrast cu *mahrama* (11, 44), cu care era îmbrobodită fața mortului; aceasta era la o parte, împăturată. Această ordine bună a giolgiurilor și mahrama le sunt dovadă că trupul lui Isus n'a fost furat. *χωρίς* e adv.; numai aici în T. N., adese la clasici. *εἰς ἓνα τόπον* se leagă la *κείμενον*. În v. 8 se spune că Ioan, îndemnat de exemplul lui Petru, intră și el în mormânt. *εἶδε*: starea lucrurilor în mormânt. *A crezut*: că Isus a înviat (v. 29); ce rezultă din motivarea în v. 9.¹⁾ *Că ei încă nu știu* etc. motivează de ce ei pot crede abia după ce au văzut mormântul gol, și este rușinare pentru evangelist. De ar fi înțeles acești învățăcei unele locuri ale s. Scripturii (d. e. Ps. 16. 110. Is. 53 etc), nu avea trebuiță să vadă mormântul și să creadă în înviere. Toți apostolii înțeleg scripturile cu adevărat abia după învierea lui Isus și după pogorirea Spiritului sânt. *Trebuca*: necesitate dzeească ca Mesia să învieze (Lc. 24, 26). *Deci*: fiindcă s'au convins deplin despre înviere. *La sine*: acasă; *Zigaben*: „La sălașurile lor“, cf. Lc. 24, 12. Amândoi învățăceii sunt convinși de înviere, temându-se însă de Iudei (v. 19) se duc acasă și așteaptă vești dela Domnul, cum le spusese 16, 22.

11. Iar Maria sta la mormânt plângând afară. Deci cum plângea, s'a plecat în mormânt, 12. și vede doi ângeri șezând în haine

¹⁾ *Teofilact* etc. rapoartă a crezut la v. 2: el a crezut ce spusese Maria, că mormântul e gol și e luat trupul lui Isus. *Augustin* încă înțelege astfel: „Quid ergo vidit, quid credit? Vidit scilicet inane monumentum et credit quod dixerat mulier, eum de monumento esse sublatum.“ Dar aceasta ar trebui să se spue mai apriat; apoi *πιστεύειν* e întrebuițat cu emfază.

albe, unul la cap și altul la picioare, unde zăcuse trupul lui Isus. 13. Aceia grăesc ei: Muere, ce plângi? Zise lor că au luat pe Domnul meu, și nu știu unde l'au pus pe el. 14. Acestea zicând s'a întors înapoi, și vede pe Isus stând; și nu știa că este Isus. Cei doi învățacei se reîntore acasă, Maria rămâne singură; pare că venise cu ei sau mai apoi. *S'a plecat în mormânt*, ca v. 5: ea nu cutează să intre în lăuntru, dar totuș se pleacă când plângea și vede 2 ângeri etc. După Mt. 28, 1. 5—7. Mc. 6, 1—7. Lc. 24, 1—7 femeile, cari merseseră la mormânt, au avut vedere de ângeri; poate când Maria Magdalina mersese la Petru și Ioan; acum îi vede și ea. Petru și Ioan nu-i ved, pentrucă credința lor trebuie întărită întralt chip (v. 9). *ἐν λευκοῖς*; scil. *ἰματίοις*; aceste vestminte corăspund firii ângerilor. Întrebarea acestora (Muere ce plângi?) se înțelege ca și cuvintele adresate orbilor de Isus: „Ce voiți să vă fac vouă (Mc. 10, 51);“ căci ei știu ce caută și de ce plânge ea. Răspunsul Mariei e plin de durere: *Au luat pe Domnul* etc; ea nu află pe acesta și arătarea ângerilor nu o poate mângăia. *S'a întors înapoi*; fiind neliniștită nu asteaptă răspuns dela ângeri; ea întrerupe conversația și privește înapoi, pentrucă auzise poate pași¹⁾. *Nu știa*; ea nu se așteptase să-l vadă, dar poate și trupul lui era schimbat, de aceea Maria nu-l cunoaște (21, 4 sq. Mc. 16, 12 Lc. 24, 16 sq. 37).

15. Zise Isus ei: Muere, ce plângi? Pe cine cauți? Acea, părându-i-se că este grădinarul, zice lui: Doamne, dacă tu ai luat pe el, spune-mi unde l'ai pus pe el, și eu îl voi lua pe el. 16. Zise Isus ei: Marie. Atunci întorcându-se aceea zice lui pe evreește: Rabuni, ce să zice învățătorule. 17. Zice ei Isus: Nu te atinge de mine; că încă nu m'am suit la Tatăl meu; dar mergi la frații mei și le spune lor: Mă sui la Tatăl meu și Tatăl vostru și la Dumnezeu!

¹⁾ Crizostom, Teofilact și Zigaben cred că arătându-se Domnul pe neașteptate ângerii și-au manifestat mirarea prin gesturi și în față, ce au făcut atentă pe Maria.

meu și Dumnezeuul vostru. 18. Maria Magdalena a venit vestind învățăceilor că a văzut pe Domnul, și acestea a zis ei. *Ce plângi?* Isus o întreabă ca ângerii. (*ă este grădinarul*; pentru că îl întâlnește așa de dimineață în grădină era firesc să creadă că e grădinarul lui Iosif din Arimatea care, poate, a luat trupul lui Isus și l-a pus într'alt loc. Agrăirea *Doamne* (*κύριε*) pare a fi fost obicinuită în acele timpuri. Maria e iritată și crede că toți trebuie să știe pe cine caută, de aceea zice numai: *pe el*; iar nemărginita iubire o face să creadă a putea face mai mult decât o iartă puterile: *și eu îl voi lua pe el*, și-l voi înmormenta. După aceste cuvinte Maria iarăș se întoarce cu fața spre mormânt, atunci Domnul o chiamă pe nume: *Marie*. Glasul îi este cunoscut și-i împrăstie orice îndoială și nesiguranță, ea îl cunoaște zicând: *Rabuni*. Numai atât poate grăi de bucuria surprinzătoare. *ῥαββονί* (*rābbōni* = învățătorul meu) numai aci și Mc. 10, 51; e pronunția dialectică dela *rābbān* cu sufix; e mai plin de respect ca „rabi“. Evangelistul redă cuvântul original adaogând esplicarea „evreește“ — ce accentuă și mai mult partea sârbătorească a acestui moment. După aceste cuvinte pare că Maria a căzut la picioarele lui Isus și le-a cuprins, iar el îi zice: *Nu te atinge* etc.¹⁾, cari cuvinte s'au interpretat în deosebite chipuri. Maria voește astfel, poate atingându-se cu mâinile etc., să renoască comunicațiunea cu Isus, iar el o provoacă să nu se ocupe cu acestea; va avea destulă vreme să-și manifeste iubirea către învățătorul său, de aceea se grăbească a vesti învățăceilor că învățătorul e aproape a se înălța. Dar acestor cuvinte se poate da și alt înțeles, care e mai simplu: „Nu mă cuprinde, căci încă nu m'am suit la Tatăl“, adică în bucuria ta să nu crezi că de acum mă poți avea pururea; acest semn de iubire să rămâe pe

1) Cuvintele *ἄπτοσαι τινας* = a se lipi de ceva, a se ocupa cu ceva, a cuprinde, a pipăi, a atinge. *Crisostom, Ieronim, Augustin* etc. creș că Domnul cere mai multă reverență de'a Maria zicându-i: „Nu te atinge de mine“ ca cum I-ar spune că trupul lui e preamărit și nu mai poate fi atins și cuprins ca mai nainte. Meyer zice ea atingându-se de corpul lui Isus, Maria voește să se convingă de este el. Alții alifel.

altă dată, căci eu trebuie să merg la Tatăl. *Mergi* e contrast la atingere. *Frații mei*; aci numește Domnul mai întâi pe apostoli frații săi, soții lucrării sale; iar pe Tatăl ceresc „tatăl lor“, pentru că i-a împăcat cu el; totuș există deosebire a raporturilor, căci zice „Tatăl meu“, „Tatăl vostru“ nu „Tatăl nostru“. *Merg* nu exprimă că aceasta se va întâmpla acum, ci el e gata a o face.

b) *Isus se arată celor 10 învățăcei, 20, 19—23.*

(Mc. 16, 14. Lc. 24, 36 sq.)

Aci iarăș se demonștră libertatea și de sine puterea lui Isus față de frica învățăceilor. El îi asigură de ajutorul său și-i face apți pentru serviciul la care au fost aleși, căci în urma celor întâmplate erau descurajați. Înainte de această arătare sunt cele cuprinse Mt. 28, 9 sq. Lc. 24, 13—33. 34; 1. Cor. 15, 5.

19. Deci fiind seara în ziua aceea, în întâia a săptămânii, și fiind ușile încuiate unde erau învățăceii de frica Iudeilor, venit-a Isus și a stat în mijloc, și zice lor: Pace vouë. 20. Și aceasta zicând a arătat lor mânilor și coasta. Învățăceii deci s'au bucurat după ce au văzut pe Domnul. Isus după înviere are firea omenescă adevărată, dar preamărită. *Fiind ușile încuiate*: el intră la învățăcei (a stat) în mod miraculos arătându-le că trupul său acum nu mai e legat de spaț, e deasupra legilor naturii. *Învățăceii*; după v. 21 sunt apostolii, afară de Toma (v. 24). *A arătat lor* etc: le dovedește identitatea acestui trup cu cel de mai înainte; Lc. 24, 10 amintește picioarele. *Deci* exprimă că în urma acestor dovezi învățăceii s'au bucurat văzând iarăș pe Domnul.

21. Deci zise el iarăș lor: Pace vouë. Precum m'a trimis pe mine Tatăl, și eu vă trimit pe voi. 22. Și aceasta zicând a suflat și grăilor: Luați Duh sânt. Învățăceii se bucură de vedere, iar Domnul repetă formula de salutare obicinuită la Evreii: *Pace vouë*. În gura Mântuitorului nu este ea numai formulă, ci cuvânt plin de mântuire și pace. Ur-

mează trimiterea, de care vorbise 17, 18: *Precum m'a trimis* etc. (Evr. 3, 1). Ca trimis al Tatălui le dă el plenipotența și porunca a continua opul lui ca învățători, preoți și guvernatori. *A suflat*: suflarea simbolizează împărtășirea Spiritului sânt (Ezech. 37, 5 sq.); dela Isus porcede nouă vieță (Gen. 2, 7). *Luafi* exprimă că această împărtășire e prezentă, nu numai promisiune. Împărtășirea de aci a Spiritului sânt e parțială; deplină a fost la sêrbătoarea Cincizecimei.

23. Cârora iertați pécatele, sê vor ierta lor; cârora le țineți, vor fi ținute. *ἀφιέναι* — *χαρτείν*: a slobozi, anume de vina cătră Dzeu; a ține, așa că rămân în aceasta; despre pécate: a ierta, a ține. B. citește *ἀφιένται*, iar ADL *ἀφιώνται*. Perfect. *χειρόστηνται* exprimă starea durabilă, care nu e act istoric ca iertarea. Cu aceste cuvinte Mântuitorul transmite tuturor apostolilor (și lui Toma) și urmașilor lor puterea sa judecătorească, adecă așază s. taină a Pocăinții. Iertarea ori ținerea pécatelelor însă sê acomodează stării sufletești a pécătosului, de aceea condițiunea acestei taine este mărturisirea pécatelelor.

c) *Isus se arată celor 10 învățăcei și lui Toma, 20, 24—29*

Mântuitorul arată cu pilda lui Toma că și credința învățăceilor trebuie desêvêrșită. Toma nu e față când Domnul li se arată în ziua învierii; întristarea îl copleșește și se izolează de ceialalți. El nu crede vestea de bucurie, și se va convinge de realitatea învierii, dacă va pune mânilor în ranele trupului. Această minune sê întâmplă și atunci, ca oarecând Petru, în numele tuturor învățăceilor, face mărturisirea: „Domnul meu și Dumnezeu meu“ — ce rămâne Cristos comunei sale pentru toți vecii.

24. Iar Toma, unul din cei doisprezece, care sê chiamă geamên, nu eră cu dênșii când a venit Isus. 25. Ziseră deci lui ceialalți învățăcei: Am vèzut pe Domnul. Iar el zise lor: De nu voiă vedea în mânilor lui semnul

cuelor și de nu voiû pune degetul meu în locul cuelor și de nu voiû pune mâna mea în coasta lui, nu voiû crede. La Toma cf. 11, 16. Motivul acestei absențe a lui Toma nu se știe. El era de temperament care reflectează foarte mult asupra lucrurilor și de aceea nu se mulțumește nici cu mărturia unor martori oculari; el voește însuș să vadă pe Domnul înviat, să se convingă că într'adevăr este așa, nu vëzënd numai semnele cuelor, ci pipăindu-l și puind mâna sa în coastă. Semnul dela picioare nu se amintește, ce — zic unii — indegetează că picioarele lui Isus n'au fost piro-nite pe cruce, cf. Mt. 27, 35. τὸν τύπον τῶν ἤλων se schimbă în τὸν τόπον τ. ἤλων corësponzënd vederii și pipăirii; Grotius: „τύπος videtur, τόπος impletur.“ Unele Msse au în locul al doilea τύπος, ce pare repetire mecanică. *Voiû pune mâna mea în coasta lui*; Toma vrea, puindu-și mâna pe piele goală, să pipăe rana; așadar nu se poate zice că rana din coasta Domnului a fost foarte mare. Din aceste cuvinte vedem că Toma nu aștepta ca Domnul să învieze.

26. Și după opt zile iarăș erau în lăuntru învëțăceii lui, și Toma cu dënșii. Venit-a Isus fiind ușile încuiate, și a stat în mijloc și zise: Pace vouë. 27. Apoi grăi lui Toma: Adu degetul têu încoace și vezi mânil mele, și adu mâna ta și o pune în coasta mea, și nu fii necredincios, ci credincios. *Iarăș erau în lăuntru*, adecă în casa cunoscută din v. 19. V. 27. arată iarăș că Domnul știe toate fără a-i spune cineva: *Adu degetul têu* etc. „Adu-vezi“: ranele dela mâni se le vadă, iar cea din coastă se o pipăe. Domnul reproduce literal cuvintele lui Toma rușinându-l. *Nu fii necredincios* etc.: lasă a nu mai crede că am înviat.

28. Rëspuns-a Toma și zise lui: Domnul meu și Dumnezeul meu. 29. Zise Isus lui: Că m'ai vëzut pe mine, ai crezut; fericiți care n'au vëzut și au crezut. Toma nu sevërșește ce zise mai nainte; din rëspunsul lui Isus „că m'ai vëzut“ (v. 29) rezultă că el s'a mulțumit și numai a fi vëzut

pe Domnul și exclamă: *Domnul meu* etc. Aceste cuvinte mărturisesc credința lui Toma în natura dzească a lui Isus. Isus se recunoaște aci Dzeu și Mesia (Dl meu). Toma exprimă această credință numai după ce a văzut pe Isus; de aceea acesta face deosebire între credință: inferioară și superioară. Una se bazează pe vederea cu ochii, alta pe cuvintele apostolilor. Deplin ferici poate numai credința din urmă (Rom. 4, 18); de aceea: *Pentru că m'ai văzut* etc. Perfect. *ἑώρακας* și *πεπίστευκας* sunt prezente ale acțiunii săvârșite: pentru că mă vezi etc. (Win. §. 40. 4. a. pag. 256). *Augustin* zice: „Videbat (Thomas) hominem et confitebatur Deum, quem non videbat. Sed per hoc, quod videbat, illum jam remota dubitatione credebat.“ *Fericiti*, e zis în genere, și nu laudă pe ceilalți apostoli; se rapoartă la fericirea cuprinsă în viața adevărată din credință. Toma este în primejdia de a fi eschis dela această fericire, pentru că n'a voit să se supună regulei, care are valoare de acum înainte pentru credință.

d) *Sfârșitul. 20, 30. 31.*

30. Încă multe și alte semne a făcut Isus înaintea învățăceilor, cari nu s'au scris în cartea aceasta. 31. Iar acestea s'au scris ca să credeți că Isus e Cristosul Fiul lui Dumnezeu, și crezând să aveți viața într-un numele lui. *Încă multe și alte semne*, face privire asupra întregii scrieri până aci; indică cuprinsul și scopul ei. „Semne“ sunt cuprinsul, dar nu numai cele făcute de Isus după înviere (*Crizostom, Teofilact, Zigaben*, Acta 1, 3), ci în genere în activitatea sa mesianică, căci zice „multe — alte“. Minunile săvârșite de Isus sunt caracteristica activității lui (10, 41) și baza istorică, pe care se așază celalalt cuprins (îndeosebi cuvântările lui). *Înaintea învățăceilor* exprimă că autorul aparține celor care au văzut minunile lui Isus și le poate relata. *Iar acestea s'au scris*; din multele minuni ale lui Isus el alege cari erau suficiente pentru scopul scrierii. *Ca să credeți* e scopul principal; cititorii cei mai de aproape

ai scrierii s'ajungă la credința că Isus e Mesia cel promis (19, 35). *Cristosul Fiul lui Dumnezeu* e cuprinsul acestei credințe; T. V. a fost pregătire la aceasta, în care s'a descoperit de nou Dzeu oamenilor. *Crezând*: în și cu această credință. *Vicată*: în înțeles eminent; bunul mântuirii în esență. Unele mărturii au aci „vecinică“ — e glosă. *Întru numele lui*: în comuniunea cu Cristos; descoperirea ființii lui Dzeu (Evr. 1, 1—3).

Adausul.

§. 22. Prospect în viitor, 21, 1—23.

Cu 20, 31 încheie evangelia, iar cap. 21 e adaus mai târziu, dar înainte de publicarea evangheliei, căci se află în toate Mssele. Se poate că însuș Ioan a întregit istoria sa evanghelică cu acest capitol său un învățacel, dar sub supraveghierea lui. Limba este a lui Ioan; pentru el mărturisesc întâmplările simbolice și întreita întrebare adresată lui Petru de Isus (Vezi Introducere etc. pag. 195, 196).

a) *Lucrul chemării și binecuvântarea ei, 21, 1—14.*

Cele istorisite aci reamintesc Lc. 5, 2 sq. și privesc viitoarea lucrare a apostolilor. Ei se duseseră la ale sale, dar formează o familie și așteaptă. Domnul li se arată, deosebit de mai nainte, la mâncarea ce le-o pregătise ca unul care nu mai comunică cu oamenii. Așa îi incredințează el că totdeauna le stă într'ajutor, deși e departe de ei.

1. După acestea iarăș s'a arătat pe sine învățăceilor la lacul Tiberiei. Iar s'a arătat așa. 2. Erau împreună Simon Petru și Toma care se zice geamên, și Natanail cel din Cana Galileii și fiii lui Zebedeiū și alți doi din învățăceii lui. 3. Zise lor Simon Petru: Mă duc să prind pește. Ziseră lui: Mergem și noi cu tine. Eșit-au și s'au suit în corabie, și în noaptea aceea n'au prins nimic. 4. Iar făcându-se dimineață a stat Isus la țermuri; învățăceii însă nu știau că este Isus. După acestea, e formula lui Ioan când continuă istorisirea (5, 1. 6, 1. 7, 1); aci se rapoartă la arătarea din 20, 26—29. *ἐφάνερωσεν ἐαυτόν*

e activ: a pășit din sfera necunoașterii. Din aceste cuvinte reese că Isus în acest timp nu s'a arătat învățăceilor regulat. *Iarăș învățăceilor*, are în vedere 20, 19. 26. arătând că cele 2 arătări sunt asemenea. *Lacul Tiberiei* cf. 6, 4. și *ἐπὶ τῆς θαλάσσης* e genit., pentru că țărmul e deasupra lacului. Învățăceii, vedem, că după Paști s'au întors la ale sale în Galilea așteptând alte instrucțiuni. *S'a arătat așa*: pe sine. La *Toma* cf. 11, 16.; *Natanail* cf. 1, 45 (Mt. 10, 3). *Fiii lui Zebedeiu*: Iacob și evangelistul. Împrejurarea că aceștia s'au numesc mai în urmă încă dovedește că adausul e făcut de evangelist. *Alți doi învățăcei*; nu sunt cunoscuți. Espresiunea poate avea înțeles mai larg, dar cu puțință este că erau dintre cei 12 și nu s'au amintesc cu numele, pentru că în cele precedente ale evangheliei niciunde nu s'au numit. *Merg să prind pește*, zice Petru deoarece, pare, numai el era pescar independent. *Eșit-ai*: la mare, din locul spus în v. 2; probabil din Capernaum. Noaptea e timpul pescuitului (Lc. 5, 5). *A stat*: fără veste; învățăceii nu-l așteptau. *Nu știau*: era schimbat în urma învierii; *Crizostom*: „Nu se arată pe sine îndată“.

5. Zise deci Isus lor: Fiilor, nu cumva aveți ceva de mâncare? Răspuns-au lui: Nu. 6. Iar el zice lor: Aruncați mreaja în partea dreaptă a corabiei, și veți afla. Aruncară deci și nu mai puteau să o tragă de mulțimea peștilor. 7. Zise deci lui Petru învățăcelul acela, pe care iubea Isus: Domnul este. Iar Simon Petru auzind că este Domnul, s'a încins cu fota, că era gol, și s'a aruncat în mare. 8. Iar ceilalți învățăcei au venit cu corabia, că nu erau departe de pământ, ci ca la două sute de coți, trăgând mreaja cu peștii. *παιδία* = tinerilor, băețandrilor, ficiilor; nu trebuie schimbat cu *τεχνία* întrebuițat de Ioan. *προσφάγιον*: ceva de gustare, pelângă pâne; special pești = *ὄψαριον*, lat. pulmentum, pulmentarium (Vulg.) *Nu* răspund învățăceii, pentru că credeau că e un străin care voește să cumpere pești pentru dejun. Învățăceii ascultă de porunca celui necunoscut, aruncă mreaja și *nu mai puteau să o tragă* etc. Ioan re-

cunoaște atâtă în străin pe Domnul; iar Petru grăbește a-l întâmpina. Astfel se caracterizează acești 2 învățăcei: Ioan speculativ rece crede că Domnul e aproape, Petru plin de energie și de temperament aprig caută să ajungă mai curând la țintă. *ἐπειδύτης* (LXX pentru *meil*) era un fel de șurt fără mâneci; ajungea până la genunchi și după *Iteofilact* îl purtau îndeosebi pescarii, nu = *χιτών*. Petru îmbracă această haină, care o depusese la lucru și o leagă cu brâu ca să nu se arate la Domnul numai în cămașă. *τῷ πλοιαρίῳ* e dat. loc.; în corabia în care rămăseseră ei. *Καὶ* motivează de ce n'au părăsit corabia: puteau sosi îngrib la țerm, pentru că nu era departe. *ἀπὸ πηχῶν διακοσίων* = $\frac{1}{2}$ stadiu; cam 120 metri; la construcțiune vezi 11, 18.

9. Decî cum aū eșit la pămînt, vîd foc de cărbuni aprins și pește pus deasupra și pâne.
10. Zice Isus lor: Aduceți din peștii care ați prins acum. 11. S'a suit Simon Petru și a tras mreaja la uscat, plină de pe pești mari o sută cincizeci și trei; și atâția fiind nu s'a rupt mreaja. *Vîd*; Ioan istorisește ce a vîzut cînd au venit pe uscat: un foc și demîncare pe el. *ὀψάριον* e colectiv; Isus gătește demîncare învățăcelor; deși nu știm de unde avu el acestea — o săturare miraculoasă. *Aduceți* etc.; Isus îi poate sătura și fără ajutorul lor, dar aci voește să le arate că ei aū drept să guste din munca lor. *S'a suit Simon Petru*: în corabie. Bogata pescuire de acum s'a imprimat adînc în memoria evangelistului; el o istorisește fidel cum s'a întîmplat. După unii numărul 153 însemnează: 100 pe păgîni, 50 pe Iudei, 3 e sînta Treime; alții explică altfel.

12. Zise Isus lor: Veniți de prînzîți. Iar nimene din învățăcei n'a cutezat să-l întrebe pe el: Tu cine ești? Știau că ete Domnul. 13. Venit-a Isus și luă pânea și le-a dat lor, și peștele așijderea. 14. Cu aceasta acum a treia oară s'a arîtat Isus învățăcelor săi, după ce s'a sculat din morți. *Veniți de prînzîți*, e scurt; altele să nu mai vorbească. Învățăceii sunt foarte impresionăți,

dar nimene nu cutează să-l întrebe cine este (*ἔξετάζειν* = sciscitari); respectul și stima sunt prea mari încât să poată ei face aceasta — ce-i împiedecă și a se îndoii de identitatea lui cu Domnul. *εἰδότες* e constr. ad sensum. *Venit-a Isus* etc. nu exprimă că Isus până aci era în oarecare depărtare, ci zugrăvește mai circumstanțial istorisirea. Evangelistul nu spune că Isus ar fi rostit rugăciunea de mulțumită, cum face altă dată; pentru el are importanță numai celece aũ premers acestui dejun: pescuitul bogat, îndeosebi cele din v. 15 sq. *τὸν ἄρτον* se rapoartă la v. 9, iar *τὸ ὄψάριον* la v. 9. 10: pânea ce era acolo etc. *Accasta acum* are în vedere 20, 19 sq. 26 sq. Evangelistul se ocupă numai cu arătările lui Isus, după înviere, apostolilor adunați, nu spune că s'a mai arătat femeilor și unor învățăcei.

b) *Întărirea în această chiamare, 21, 15—17.*

Petru se întărește de nou în oficiul său cătră comună. De trei ori s'a lăpădat el de Domnul, de 3 ori mărturisește el că iubește pe Domnul, ce conține smerire, dar și încurajare, căci oficiul i-să dă de nou.

15. Decî dupăce au prânzit, zice Isus lui Simon Petru: *Simone al lui Ioan, iubești-mă mai mult decât aceștia?* Zice lui: *Da, Doamne, tu știi că te iubesc.* Zice lui: *Paște mieluseii mei.* 16. Zice lui iarăș a doua oară: *Simone al lui Ioan, iubești-mă?* Zice lui: *Da, Doamne, tu știi că te iubesc.* Zice lui: *Păstorește oile mele.* 17. Zice lui a treia oară: *Simone al lui Ioan, iubești-mă?* Măhnitu-s'a Petra că zise lui a treia oară: *Iubești-mă?* Și zise lui: *Doamne, tu știi toate, tu cunoști că te iubesc.* Zice lui: *Paște oițele mele.* *Simone al lui Ioan* îl agrăește Mântuitorul nu Petru, pentrucă îl restituie în raportul înainte de cădere. *Iubești-mă* zice Isus lui Petru, căci iubirea lui s'a arătat slabă când a căzut. *Mai mult decât aceștia*: învățăceii ceialaltî; e aluziune la încrederea în sine prea mare a lui Petru, 13, 37 cf. Mt. 26, 33,

Petru omite aceste cuvinte în răspuns. *Tu știi*; Petru aducându-și aminte de slăbiciunea sa internă la lăpədare, nu cutează să afirme de sine ceva pozitiv, cu atât mai puțin să se creadă mai mult decât ceilalți soți. *φιλω* înseamnă dragostea omenească în loc de *ἀγαπῶ*, cea plină de respect. *βόσκειν* (pascere) exprimă activitatea ce poartă grijă de nutreț, *ποιμαίνειν* pe cea conducătoare, guvernatoare. *Paște mielușeii mei*; cu aceste cuvinte Petru se așază de nou în conducerea comunei. *Iarăs a doua oară* cf. Mt. 26, 42. Întrebarea se repetă, pentruca el să se examineze pe sine cu atât mai mult. În întrebările următoare lipsese „mai mult decât aceștia“ din motivul că era smerit în întrebarea întâia. *προβάτια* (B C), *πρόβατα* (N A D). Diminutivul (*προβάτια*) nu exprimă creștinii înaintați în opunere cu începătorii (*Zigaben*), nici clerul spre deosebire de laici (*Euscie, Bellarmin*), ci este expresiune sinonimă. *A treia oară* aduce aminte întreita lăpədare a lui Petru smerindu-l. *Măhnitu-s'a*: întrebarea pusă a 3-a oară însemna ne'ncredere; de aceea zice el: *Tu știi toate*, cf. 2, 25. 16, 30.

o) Rezultatul chemării lor, 21, 18 – 23.

Precum e activitatea chemării, așa și rezultatul. În cele următoare se spune sfârșitul vieții lui Petru și Ioan. Cel dintâiu e martir, spre care scop trebuie crescut în supunere; iar Ioan așteaptă venirea Domnului.

18. Amin, Amin grăesc ție, când erai mai ténér, te încingeai pe tine însuși și umblai unde voeai; iar când vei fi îmbetrânit, vei întinde mâinile tale și altul te va încinge și te va duce unde nu voești. 19. Iar aceasta zise însemnând cu ce moarte va mări pe Dumnezeu. Și aceasta grăind zise lui: Urmează mie. În cuvinte profetice spune Mântuitorul lui Petru ce i-să va întâmpla în viitor. *Amin, Amin* exprimă cu deplină seriozitate soarta ce-l așteaptă. *Când erai mai ténér și când vei fi îmbetrânit* sunt două puncte extreme: timpul când omul e foarte vioiu și când e foarte așezat; între

aceste două e prezentul, în care se crește Petru prin grația dzească. *Te încingeai* înfățișează independența și libertatea tineretelor. Orientalii poartă haine lungi; la lucru ori în călătorie trebuie încinse ca să nu-î împiedece în umblare. *Veî întinde mânil tale*: le vei depărta dela corp și întinde. Întinderea mânilor caracterizează, după Artemidor, răstignirea (*τιν τῶν χειρῶν ἔκτασιν*); iar Plaut zice: „Dispensis manibus patibulum cum habebis“ (Wetstein). Aceste cuvinte și *Allul te va duce unde nu vorști* (= la locul de pierzare; se lasă în putere străină) simbolizează moartea pe cruce. Înțelesul este: „Când ai fost stăpân făceaî ce voeaî; adeseori te lăsaî condus de încrederea ta prea mare; de acum începe timpul abnegațiunii, timpul când vei observa neputința ta și te vei supune, contra voii tale, voinții mai înalte, care te va duce unde nu se învoește omul natural în tine, adecă la moartea de martir. ¹⁾ Tradiția mărturisește că Petru a fost răstignit ca Mântuitorul (*Clement Romanul*, 1. Cor. 5, 4. *Tertulian*, *Scorp*, 15: Tunc Petrus ab altero cingitur, cum cruci adstringitur; De praescr. 35; *Origen* afirmă că s'a răstignit cu capul în jos, după Eusebie. H. E. 3, 1). *Allul te va încinge*: va fi legat cu ceva ca cu un brâu. Trăind evangelistul mai mult ca Petru adaogă în v. 19: *Iar aceasta zise etc. Va mări pe Dumnezeu* însemnează în biserică moartea de martir. Moartea suferită pentru Cristos și biserica lui e cea mai înaltă mărturie ce poate face omul adevărului; servește deci spre preamărirea lui Dumnezeu. *Urmează mie*: deocamdată numai ca învățacel; mai apoi însă în moarte răstignindu-se (Mt. 10, 38. 16, 24. Io. 13, 36). *Barnaba* (c. 12) și *Iustin* (Dial. c. Tryph. c. 97) rapoartă „am întins mânil mele“ din Is. 65, 2. la întinderea mânilor lui Cristos pe cruce; iar evangelistul încă astfel înțelege 12, 32 sq. „s'a înălțat de pe pământ“. După *Crizostom* și *Teofilact* Mântuitorul,

¹⁾ *Augustin*: „Hunc invenit exitum ille negator et amator; praesumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendō coronatus: hunc invenit exitum, ut pro ejus nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum perversa festinatione promiserat“ (Tract. in Joh. 123.

rostind cuvintele „Urmează mie“, insitue pe Petru urmaș în oficiul de învățator și conducător al bisericii.

20. Întorcându-se Petru vede pe învățăcelul pe care iubea Isus mergând după el, care și se așezase la cină pe pieptul lui și zise: Doamne, cine este care te va vinde pe tine?

21. Pe acesta deci văzând Petru zice lui Isus: Doamne, iar acesta ce va fi? 22. Zice Isus lui: De voesc ca el să rămâe până voi veni, ce-ți este ție? Tu urmează mie. Converzând Isus cu Petru se depărtase de învățacei. *Învățăcelul pe care iubea Isus* cf. 13, 32. *Mergând*; raportul între el și Domnul îl îndeamnă a merge după acesta fără a fi provocat. *Care se și așezase* etc. 13, 25. Această întâmplare deșteaptă invidie în Petru; el auzise dela Mântuitorul soartea sa, vrea să știe ce va fi cu acest învățăcel; de aceea: *iar acesta ce este?* La οὗτος δὲ τί, trebuie suplinit εἶσαι; *Zigaben*: „Nu va urma ție? Nu va umbla pe aceeaș cale a morții?“ *εἰ* din v. 22 e condiționat, nu categoric (εἰ), dar între împrejurările de acum exprimă realitatea sigură: Isus arată voința sa, când nu zice acestui învățăcel să-i urmeze (*εἰ* *ἑλθω*). *Să rămâe* e contrast la „urmează mie“ zis lui Petru și putem înțelege numai că Ioan va trăi până la venirea Mântuitorului. *Până voi veni*: la judecata din urmă (1. Io. 2, 18), nu ca judecător asupra Ierusalimului, nici să ia pe Ioan din viață. *Ce-ți este ție* respinge îngrijirea falsă a lui Petru. Acesta prea curând s'a depărtat de datorința sa și a uitat ce-l așteaptă de acum înainte. Isus îi aduce aminte aceasta de nou: *Tu urmează mie*, are înțelesul din v. 19: oricât va trăi celalalt învățăcel, Petru să nu-l invidieze.

23. Deci a eșit acest cuvânt între frați că acel învățăcel nu va muri; și Isus nu zisese lui că nu va muri, ci: De voesc ca el să rămâe până voi veni, ce-ți este ție? Învățacei nu înțeleg cuvintele Mântuitorului. Ei sunt de părerea că Ioan nu va muri, ci va fi viu la apropiata paruzie a lui Cristos (1. Tes. 4, 17; 1. Cor. 15, 51 sq.). Evangelistul corige această înțelegere greșită și accentuă forma ipo-

tetică a ziselor lui Isus: *Și nu zisese Isus lui* etc. Nu se neagă această părere, căci ușor se putea împlini așteptând mulți paruzia ca foarte apropiată, dar el o reduce la starea condiționată. Multă vreme s'a crezut că Ioan n'a murit, ci pământul se mișcă deasupra lui ca de respirațiunea unuia care doarme (Introducere etc. pag. 180).

d) *Sfârșitul 21, 24, 25.*

Mulți din exigenții mai noi declară aceste versuri de neautentice și zic că s'au adaus după moartea lui Ioan, poate de presbiterii din Efez. Dovadă ar fi *οἷδαμεν* și *οἴμαι*. Alții iarăș cred că v. 24 e autentic, iar v. 25 nu. Legătura între aceste versuri însă e foarte intimă și rămâne, cu sântii Părinți și exigenții mai vechi, a le recunoaște autenticitatea.

24. Acesta este învățăcelul care mărturisește de acestea și a scris aceasta și noi știm că mărturia lui este adevărată. 25. Dar și altele multe sunt ce a făcut Isus, ce, dacă s'ar fi scris una după alta, cred că lumea întreagă n'ar putea cuprinde cărțile ce s'ar fi scris. *Acesta esie* exprimă mărturia de sine, ori altul; are în vedere v. 1—23 sau numai v. 20—23. *Care mărturisește*, dovedește că acest învățăcel și acum mărturisește cu graiul viu; aceasta rezultă și din schimbarea cu aor. (*γράψας*). Contrarii autenticității zic că mărturia se întâmplă prin cartea prezentă. *De acestea . . . aceasta*: întreaga evanghelie, nu numai cap. 21, ce reese din „a scris.” *Noi știm*; plur. se explică din comunitatea cu ceilalți apostoli și credincioși — nu eschide cu totul că Ioan ar fi scris aceste cuvinte. *Crizostom* și *Teofilact* citesc *οἶδα μὲν*. În v. 25 *ABC* citesc *αἷ*, iar alte Msse au *ὅσα ἐποίησεν* și însemnează în genere activitatea lui Isus pe pământ. *ἅτινα*, quippe quae, utpote quae. *καθ' ἑν*: una după alta; fiecare faptă separat. *Cred lângă noi știm* pare foarte curios. De aceea probabil este că, înainte de a se publica evanghelia credincioșilor, a fost adaus de un cunoscut al lui Ioan. *În lumea întreagă* e iperbolă; n'ar fi

loc de ajuns în aceasta, cu atâta mai puțin în vr'o parte a ei. *χωρῆσαι* are înțeles local; deci nu e de luat despre înțelegerea spirituală, cu ce nu se împacă „cărțile“. Construcția infin. aor., după *οἶμαι* fără *ἀν*, e clasică. *S'ar fi scris*: cărțile, puind cazul că s'ar fi scris.

Îndreptări.

Pag.	49	la b)	citește:	converzația	
"	52	șirul 2	de sus	citește:	<i>ποιῖται</i>
"	58	" 16, 17	" "	" "	<i>πιστεύων, μὴ πιστεύων</i>
"	60	" 4	" jos	" "	<i>καὶ Ἄιν</i>
"	107	" 20	" "	" "	<i>ἀπολέσω</i>
"	167	" 4	" "	" "	<i>h^echaf</i>
"	182	" 5	" sus	" "	<i>transgressus</i>
"	190	în	inscripție	" "	<i>Mt. 26, 6 13. Mc. 14. 3—9.</i>
"	198	șirul 13	de jos	" "	<i>voea liberă, grația dz. nu-l silește</i>
"	208	" 17	" "	" "	<i>deasupra, care l-ar fi împiedecat</i>
"	256	" 11	" "	" "	<i>pe care l-a dat mie și i-am păzit etc.</i>
"	270	" 6	" jos	" "	<i>prepus față de el.</i>

TABLA DE MATERII

	Pag.
Introducere	
§. 1. Prologul	9
§. 2. Introducerea lui Isus în lume	
a) Mărturia Botezătorului despre Isus	31
b) Ântâil învățacei al lui Isus	37
c) Nunta din Căna Galileii	43
§. 3. Isus mărturisește mal-înțarea de sine că e Fiul lui Dumnezeu; converzăția cu Nicodim	
a) Isus curățește templul	46
b) Converzăția cu Nicodim	49
§. 4. Altă mărturisire a Botezătorului despre Isus	60
§. 5. Converzăția lui Isus cu Samarineana	65
§. 6. Isus la Samarineni și Galileenii	74
§. 7. Isus e vieața : începutul luptei	
a) Isus vindecă pe un bolnav la Betezda	81
b) Isus mărturisește de sine	87
§. 8. Isus este vieața în trup ; progresul credinții și al necredinții	96
a) Isus satură 5000 de oameni	97
b) Isus călătorește pe mare	100
c) Cuvântarea lui Isus în Capernaum	101
d) Efectul acestei cuvântări	114
§. 9. Necredința Iudeilor în Ierusalim	
a) Frații lui Isus nu cred în el	118
b) Isus învață și muștră în templu	122
c) Efectul cuvintelor lui Isus	131
d) Istoria femeii adultere	134
§. 10. Cuvântări în Ierusalim	137
§. 11. Vindecarea unui orb din naștere ; cuvântări	154
a) Vindecarea orbului	
b) Converzăția lui Isus cu cel vindecat ; păstorul cel bun	162
§. 12. Isus în Ierusalim la sârbătoarea sântirii templului	170
§. 13. Învierea lui Lazar și urmările ei	176
§. 14. Ungerea lui Isus ; intrarea în Ierusalim și ultima cu- vântare publică	190
a) Ungerea lui Isus în Betania	
b) Intrarea în Ierusalim	193
c) Ultima cuvântare publică a lui Isus	195
d) Sentența finală asupra lui Israil	201

§. 15.	Spălarea picioarelor; prezicerea că va fi vândut . . .	206
	a) Isus spală picioarele învățăcelor	
	b) Isus spune că va fi tradat	215
§. 16.	Isus anunță moartea sa și lăpădarea lui Petru	218
§. 17.	Isus se desparte de învățăceii, care vor fi păziți și desevârșiți în credință	221
	a) Isus merge la Tatăl, trimite pe Paraclet	
	b) Asămănarea despre viță și mlădiță	232
	c) Credincioșii se iubesc între sine	236
	d) Lumea urăște pe învățăceii Domnului	238
	e) Învățăceii vor învinge lumea prin Spiritul sânt	243
§. 18.	Rugăciunea arhierescă	252
§. 19.	Prinderea și interogatoriul lui Isus	
	a) Prinderea lui Isus	262
	b) Isus înaintea lui Ana și Caiafa; Petru se lăpădă de 3 ori	264
	c) Isus înaintea lui Pilat	268
§. 20.	Maltratarea, răstignirea și înmormântarea lui Isus . . .	272
	a) Maltratarea și osindirea	
	b) Răstignirea și moartea lui Isus	277
	c) Isus în moarte	281
§. 21.	Isus după înviere se arată învățăcelilor întărindu-i încredință; sfârșitul	284
	a) Isus se arată Mariei Magdalena	
	c) Isus se arată celor 10 învățăceii	289
§. 22.	Prospect în viitor	294
	a) Lucrul chemării și binecuvântarea ei	
	b) Întărirea în această chemare	297
	c) Rezultatul în această chemare	289
	d) Sfârșitul	301